



ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

EDİTÖRLER

PROF. DR. HASAN KAVRUK
DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU
DR. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN
DR. ELİF MERVE KOÇ
DR. HİKMET DURSUN

EDİTÖR YARDIMCILARI

DOKTORA ESİN GÜNEŞ ŞAHİN
YÜKSEK LİSANS ZEYNEP ÖZBAY
YÜKSEK LİSANS BAHAR TOĞUÇ

DİL EDİTÖRÜ

YÜKSEK LİSANS ECE BEGÜM DURUKOĞLU

SAYI-18

Değerli okuyucular,

DergiPark çatısı altında yayın hayatını sürdüren Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi USBAD'ın 7. yılının 2. sayısı olan 18. sayısını, Haziran 2025 sayısını yayınlamış bulunuyoruz. Bu sayıda, yine sosyal bilimlerin, eğitim bilimlerinin güncel konularını ele alan makaleler ve analizler bulacaksınız. Kelebek etkisi kuramınca, bu içeriklerin, bilim insanlarımızın düşünce dünyasını zenginleştireceğini ve toplumsal sorunlara daha derin bir bakış açısı kazandıracağını, Türkiye Cumhuriyeti'nin akademik birikimini çoğaltacağını umuyoruz. Bu bağlamda ve bu sayıda sizlere sosyal bilimler alanındaki önemli konuları sunmaktan gurur duyuyoruz.

DergiPark sayfasından aldığımız bilgilere göre dergimiz 573 bin makale indirme ve 155 bin de makale gösterim sayısı ile toplamda yaklaşık 728 bin okur sayısına ulaşmıştır. İlaveten 18. sayımızda yayınladığımız 13 makale ile toplamda 280 makale yayınlamış bulunmaktayız. Süreci devam eden, geri çekilen, iade edilen, reddedilenler toplamı olarak da 169 makale istatistiğimiz vardır. Bu rakamlar katlanarak artmaktadır.

USBAD, bilimsel dergicilik ölçütlerinden ve nitelikli yayıncılık ilkelerinden ödün vermeden Türk bilim insanlarına ve bilim dünyasına akademik yayıncılık alanında katkı sunmaya devam edecektir. USBAD'ın Haziran 2025 sayısının sizlerle buluşmasını sağlayan, yayınlanmasına emeği karışan bütün editörlerimize, yazarlarımıza, hakemlerimize ve dergimize nitelikli yayın ortamı sağlayan DergiPark yetkililerine teşekkür ederiz.

Malatya

24.06.2025

EDİTÖR

Dear readers,

We have published the 18th issue, June 2025, which is the 2nd issue of the 7th year of the International Journal of Academy of Social Sciences, USBAD, which continues its publication life under the roof of

DergiPark. In this issue, you will again find articles and analyses on current issues in social sciences and educational sciences. In line with the butterfly effect theory, we hope that these contents will enrich the world of thought of our scientists, give them a deeper perspective on social problems, and increase the academic accumulation of the Republic of Turkey. In this context and in this issue, we are proud to present you important topics in the field of social sciences.

According to the information we received from the DergiPark page, our journal has reached a total of approximately 728 thousand readers with 573 thousand article downloads and 155 thousand article views. In addition, with the 13 articles we published in our 18th issue, we have published a total of 280 articles. We have a total of 169 articles, including those that are in process, withdrawn, returned and rejected. These figures are increasing exponentially.

USBAD will continue to contribute to Turkish scientists and the scientific world in the field of academic publishing without compromising the criteria of scientific journalism and qualified publishing principles. We would like to thank all our editors, authors, referees who contributed to the publication of the June 2025 issue of USBAD and to the DergiPark authorities for providing a qualified publishing environment for our journal.

Malatya

24.06.2025

EDITOR

Yayıncı / Publisher
Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Dr.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Dr.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi
Dr.	Hikmet DURSUN	Milli Eğitim Bakanlığı

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğr.	Esin Güneş ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
YL Öğr.	Zeynep ÖZBAY	İnönü Üniversitesi
YL Öğr.	Bahar TOĞUÇ	İnönü Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	Eğitim Bilimleri
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Prof. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi

Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Üniv. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jocic KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia
Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Mustafa KUTLU	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz GÜRBÜZTÜRK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEV	Nahcivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language

Doç. Dr.	Bilal Genç	Erciyes Üniversitesi
YL Öğr.	Ece Begüm DURUKOĞLU	Ege Üniversitesi

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue **Hakem – Makale – Kurum – Alan**

Aysun Danayiyen, Yetenek Yönetimi Uygulamalarının Çalışan Motivasyonuna Etkisi , İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık İletişimi, Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi, Sağlık Yönetimi, Sağlık Kurumları Yönetimi, İnsan Kaynakları Ve Endüstriyel İlişkiler (Diğer).

Gökçen Özkan, Yetenek Yönetimi Uygulamalarının Çalışan Motivasyonuna Etkisi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Stratejik Yönetim, Kalkınma, Uluslararası Göç Yönetim Ve Organizasyon Eğitimi, İstihdam, İşgücü, Göç Ve Gelişme, Ab Bölge Politikaları, Ekonomik Kalkınma Politikası, Toplumsal Cinsiyet Ve Siyaset, Göç Sosyolojisi, Endüstri Mühendisliği, Ergonomi Ve İnsan Faktörleri Yönetimi, Çalışma Psikolojisi, Yönetim Psikolojisi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Strateji, Yönetim Ve Örgütsel Davranış, Kamu Sektörü Organizasyonu Ve Yönetimi, Örgütsel Davranış, Proje Yönetimi.

Hacı Mortaş Yetenek, Yönetimi Uygulamalarının Çalışan Motivasyonuna Etkisi, Erciyes Üniversitesi Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Halkla İlişkiler.

Nihal Topcu, From Victim To Victor: The Israeli-Palestinian Conflict In The Lemon Tree , Karabuk University, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü.

Aysu Erden, From Victim To Victor: The Israeli-Palestinian Conflict In The Lemon Tree, Maltepe Üniversitesi, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü.

Berna Köseoğlu, From Victim To Victor: The Israeli-Palestinian Conflict In The Lemon Tree, Kocaeli Üniversitesi, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü.

Bahar Dervişcemaloğlu, Nursel Duruel'in Geyikler, Annem Ve Almanya Öyküsünde Laytmotif Tekniğinin Kullanımı, Ege Üniversitesi, Türkiye Sahası Yeni Türk Edebiyatı, Edebi Teori.

Bayram Yıldız, Nursel Duruel'in Geyikler, Annem Ve Almanya Öyküsünde Laytmotif Tekniğinin Kullanımı, Türkiye Sahası Yeni Türk Edebiyatı.

Can Şahin, Nursel Duruel'in Geyikler, Annem Ve Almanya Öyküsünde Laytmotif Tekniğinin Kullanımı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Karşılaştırmalı Ve Ulusötesi Edebiyat, Dil Çalışmaları, Çeviribilim, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Türkiye Sahası Yeni Türk Edebiyatı, Dilbilim, Fransız Dili, Edebiyatı Ve Kültürü.

Mustafa Karabulut, Nursel Duruel'in Geyikler, Annem Ve Almanya Öyküsünde Laytmotif Tekniğinin Kullanımı, Adıyaman Üniversitesi, Türkiye Sahası Yeni Türk Edebiyatı.

Seçil Kartopu, Tasarım Eğitiminde Sosyal Sorumluluk Projeleri: Engellilik Farkındalığı Etkileri Üzerine Bir Çalışma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık Ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel Sanatlar (Diğer), Görsel Tasarım, Grafik Tasarımı, Görsel İletişim Tasarımı (Diğer), Sanat Ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Plastik Sanatlar, Resim, Resim Tarihi.

Tamer Kavuran, Tasarım Eğitiminde Sosyal Sorumluluk Projeleri: Engellilik Farkındalığı Etkileri Üzerine Bir Çalışma, Fırat Üniversitesi, Grafik Tasarım,

Dijital Tasarım, Sanat Eğitimi, Güzel Sanatlar Eğitimi, İllüstrasyon, Grafik Tasarımı, Görsel Tasarım.

Gökçen Özkan, Huzur Evinde İstihdam Edilen Kadın Çalışanların Nicel İşyükü Ve Çalışma Şartlarının İşten Ayrılma Üzerine Etkisi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Stratejik Yönetim, Kalkınma, Uluslararası Göç Yönetim Ve Organizasyon Eğitimi, İstihdam, İşgücü, Göç Ve Gelişme, Ab Bölge Politikaları, Ekonomik Kalkınma Politikası, Toplumsal Cinsiyet Ve Siyaset, Göç Sosyolojisi, Endüstri Mühendisliği, Ergonomi Ve İnsan Faktörleri Yönetimi, Çalışma Psikolojisi, Yönetim Psikolojisi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Strateji, Yönetim Ve Örgütsel Davranış, Kamu Sektörü Organizasyonu Ve Yönetimi, Örgütsel Davranış, Proje Yönetimi.

Şaban Demir, Huzur Evinde İstihdam Edilen Kadın Çalışanların Nicel İşyükü Ve Çalışma Şartlarının İşten Ayrılma Üzerine Etkisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kadın Araştırmaları, Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsellik Antropolojisi, Yeniçağ Yenileşme Tarihi, Yakınçağ Tarihi (Diğer), Yakınçağ Yenileşme Tarihi, Yakınçağ Osmanlı Tarihi, Tarih Sosyolojisi , Çocuk Sosyolojisi.

Aliye Çınar Köysüren, Neurosociology: A New Perspective On Understanding The Individual And Society, Kmü, Sosyoloji.

Halil Çakır, Neurosociology: A New Perspective On Understanding The Individual And Society, Hatay Mustafa Kemal University, Sosyal Hizmet, Sosyal Güvenlik, Sosyal Teori, Yaşam Seyrinin Sosyolojisi, Sosyoloji, Bilgi Ve Bilim Sosyolojisi.

Ümit Doğan, Öğretmenlerin Psikolojik Sağlamlığının Duygusal Emek Davranışlarını Yordama Düzeyi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Yönetimi, Eğitim, Özel Yetenekli Eğitimi.

Bahadır Köksalan, Öğretmenlerin Psikolojik Sağlamlığının Duygusal Emek Davranışlarını Yordama Düzeyi, İnönü Üniversitesi, Eğitimin Felsefi Ve Sosyal Temelleri, Eğitimde Program Geliştirme, Eğitim, Eğitim Programları Ve Öğretim, Eğitimin Psikolojik Temelleri.

Ayşe Büşra Madenci, Çiğ Yemek Kültürü Ve Etkileri Açısından Bir Değerlendirme, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm.

Nalan Aslan Yetkin, Çiğ Yemek Kültürü Ve Etkileri Açısından Bir Değerlendirme, Siirt Üniversitesi, Turizm, Mutfak Kültürü, Gastronomi Turizmi, Gastronomik Trendler.

Nihan Sıdar, Çiğ Yemek Kültürü Ve Etkileri Açısından Bir Değerlendirme, Turizm.

Buket Akgün, Osmanlı Steampunk'ı: Yedinci Gün İhsan Oktay Anar'ın Eserlerinde Steampunk Esintileri, İstanbul Üniversitesi, Çizgi Roman Çalışmaları, Anime Çalışmaları, Edebi Çalışmalar (Diğer), Radyo-Televizyon, Çok Kültürlü Ve Kültürlerarası Çalışmalar, Ekran Ve Medya Kültürü, Canlandırma-Animasyon, Görsel Sanatlar (Diğer), Disiplinlerarası Sanat,

Sinema, Film Eleştirisi, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü, Kuzey Amerika Dilleri, Edebiyatları Ve Kültürleri, Çocuk Edebiyatı, Genç Yetişkin Edebiyatı, Karşılaştırmalı Ve Ulusötesi Edebiyat, Popüler Ve Tür Edebiyatı.

Canan Arslan, Osmanlı Steampunk'ı: Yedinci Gün İhsan Oktay Anar'ın Eserlerinde Steampunk Esintileri, Dogus University, Faculty Of Arts And Sciences, İletişim Kuramları, İletişim Teknolojisi Ve Dijital Medya Çalışmaları, Yeni İletişim Teknolojileri, Dijital Ve Elektronik Medya Sanatı, Görsel Sanatlar (Diğer), Çağdaş Sanat, İletişim Çalışmaları.

Sinem Şahin Yeşil, Osmanlı Steampunk'ı: Yedinci Gün İhsan Oktay Anar'ın Eserlerinde Steampunk Esintileri, Middle East Technical University , Karşılaştırmalı Ve Ulusötesi Edebiyat, Dünya Dilleri, Edebiyatı Ve Kültürü (Diğer), Modern Türk Edebiyatı, Sinema Ve Estetik, Türkiye Sahası Yeni Türk Edebiyatı, İletişim Ve Medya Çalışmaları, Popüler Ve Tür Edebiyatı, Modern Ve Postmodern Edebiyat.

Gökçen Durukoğlu, Van Küresinli Ağzında Kullanılan Edatlara Bir Bakış, Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Türk Dili (Orhun, Uygur, Karahanlı), Tarihi Kuzey Doğu Türk Dili (Harezmi, Kıpçak, Çağatay), Yeni Türk Dili (Eski Anadolu, Osmanlı, Türkiye Türkçesi).

Mustafa Samet Kumanlı, Van Küresinli Ağzında Kullanılan Edatlara Bir Bakış, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Türkiye Türkçesi, Türkçenin Tarihi Dönemleri, Sözlükbilim, Dilbilim, Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Eşdizimlik, Türkçe Sözlük, Söz Yapımı, Halk Ağzı, Yeni Türk Dili (Eski Anadolu, Osmanlı, Türkiye Türkçesi).

Nesrin Arı, Van Küresinli Ağzında Kullanılan Edatlara Bir Bakış, Harran Üniversitesi, Yeni Türk Dili (Eski Anadolu, Osmanlı, Türkiye Türkçesi).

Adem Bayirli, İlkokul İngilizce Dersinin Disiplinler Arası Uyumunun Bilişsel Süreç Becerileri Açısından İncelenmesi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, Eğitim Programları Ve Öğretim.

Ümit Doğan, İlkokul İngilizce Dersinin Disiplinler Arası Uyumunun Bilişsel Süreç Becerileri Açısından İncelenmesi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Yönetimi, Eğitim, Özel Yetenekli Eğitimi.

Efe Durmuş, Memlûk Türk Devleti Tarihine Etki Eden Bir Selçuklu Türkü: Almelik El-Çevgendâr, Harran Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi.

Muhammet Talha Özbey, Memlûk Türk Devleti Tarihine Etki Eden Bir Selçuklu Türkü: Almelik El-Çevgendâr, Ankara Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi.

Tuna Kaan Taştan, Memlûk Türk Devleti Tarihine Etki Eden Bir Selçuklu Türkü: Almelik El-Çevgendâr, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi.

Ayda Sabuncuoğlu İnanç, İnternet Medyasında Sağlık Haberlerinin Tüketim Kültürünün Yayılımında Rolü, Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Günlük Yaşam Ve Tüketim, Dijital Reklamcılık, Reklam Araştırmaları.

Erdem Çiltaş, İnternet Medyasında Sağlık Haberlerinin Tüketim Kültürünün

Yayımlarında Rolü, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Kuramları, İletişim Ve Medya Çalışmaları, Sosyal Medya Çalışmaları, Radyo-Televizyon, İnternet Yayıncılığı, İletişim Teknolojisi Ve Dijital Medya Çalışmaları, Yeni Medya, İletişim Ekonomisi.

Zeynep Merve Şıvgın, İnternet Medyasında Sağlık Haberlerinin Tüketim Kültürünün Yayımlarında Rolü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Kültür, Temsil Ve Kimlik, Yeni Medya, İletişim Çalışmaları, İletişim Ve Medya Çalışmaları, Fotoğraf.

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER



Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi (USBAD), İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Yerleşke / Malatya

Telefon: 0533 5438933, <https://dergipark.org.tr/pub/usbad> -- sdurukoglu@gmail.com -- usbaddergi@gmail.com 

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Ezgi KULOĞLU - Ayşen TEMEL EĞİNLİ

YETENEK YÖNETİMİ UYGULAMALARININ ÇALIŞAN MOTİVASYONUNA ETKİSİ	THE EFFECT OF TALENT MANAGEMENT PRACTICES ON EMPLOYEE MOTIVATION
257-284	

Yüstra BOYLU

ROM VICTIM TO VICTOR: THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT IN THE LEMON TREE	MAĞDURDAN MUZAFFERE: LİMON AĞACI'NDA İSRAİLLİ- FİLİSTİNLİ ÇATIŞMASI
285-298	

Şenol DANIŞMAN

NURSEL DURUEL'İN GEYİKLER, ANNEM VE ALMANYA ÖYKÜSÜNDE LAYTMOTİF TEKNİĞİNİN KULLANIMI	THE USE OF LEITM EXECUTE TECHNIQUE IN THE STORY OF NURSEL DURUEL "DEERS, MUM AND GERMANY"
299-313	

Duygu SEZGİN

TASARIM EĞİTİMİNDE SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİ: ENGELLİLİK FARKINDALIĞI ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS IN DESIGN EDUCATION: A STUDY ON THE EFFECTS OF DISABILITY AWARENESS
314-342	

Ali Kemal TERZİ - Yücel UYANIK

HUZUR EVİNDE İSTİHDAM EDİLEN KADIN ÇALIŞANLARIN NİCEL İŞYÜKÜ VE ÇALIŞMA ŞARTLARININ İŞTEN AYRILMA ÜZERİNE ETKİSİ	THE EFFECT OF QUANTITATIVE WORKLOAD AND WORKING CONDITIONS ON TURNOVER AMONG FEMALE EMPLOYEES IN NURSING HOMES
343-364	

Burcu DOĞAN KOÇAK

NEUROSOCIOLOGY: A NEW PERPECTIVE ON UNDERSTANDING THE INDIVIDUAL AND SOCIETY	NÖROSOSYOLOJİ: BİREY VE TOPLUMA YENİ BİR BAKIŞ AÇISI
365-387	

Mustafa ERDEM - Hasan ALTUNTAŞ -

Devrim Murat GÜZELKÜÇÜK - Recep TEKİNARSLAN

ÖĞRETMENLERİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞININ DUYGUSAL EMEK DAVRANIŞLARINI YORDAMA DÜZEYİ	THE PREDICTIVE ROLE OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE ON EMOTIONAL LABOR BEHAVIORS
388-413	

Sevde Nur KANDIR - Kansu GENÇER

ÇİĞ YEMEK KÜLTÜRÜ VE ETKİLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME	AN EVALUATION IN TERMS OF RAW FOOD CULTURE AND ITS EFFECTS
414-427	

Gizem CENGİZ

OSMANLI STEAMPUNK'I: YEDİNCİ GÜN İHSAN OKTAY ANAR'IN ESERLERİNDE STEAMPUNK ESİNTİLER	OTTOMAN STEAMPUNK: THE SEVENTH DAY STEAMPUNK INFLUENCES IN İHSAN OKTAY ANAR'S WORKS
428-439	

Hami AKMAN

VAN KÜRESİNLİ AĞZINDA KULLANILAN EDATLARA BİR BAKIŞ	A LOOK AT THE PREPOSITIONS USED IN VAN KURESİNLİ DIALECT
440-463	

VIII

Selver TUNA - Bahadır KÖKSALAN

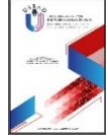
İLKOKUL İNGİLİZCE DERSİNİN DİSİPLİNLER ARASI UYUMUNUN BİLİŞSEL SÜREÇ BECERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	EXAMINATION OF THE INTERDISCIPLINARITY OF PRIMARY SCHOOL ENGLISH COURSE ACCORDING TO COGNITIVE PROCESS SKILLS
464-485	

Murat ZENGİN

MEMLÛK TÜRK DEVLETİ TARİHİNE ETKİ EDEN BİR SELÇUKLU TÜRKÜ: ALMELİK EL-ÇEVGENDÂR	A SELJUK TURKISH THAT INFLUENCED THE HISTORY OF THE MAMLUK TURKISH STATE: ALMALIK AL-JUKANDAR
486-501	

Sibel ÇELİK - Nesrin AKINCI ÇÖTOK

İNTERNET MEDYASINDA SAĞLIK	THE ROLE OF HEALTH NEWS IN THE
HABERLERİNİN TÜKETİM	SPREAD OF CONSUMER
KÜLTÜRÜNÜN YAYILIMINDA ROLÜ	CULTURE IN INTERNET MEDIA
502-525	



YETENEK YÖNETİMİ UYGULAMALARININ ÇALIŞAN MOTİVASYONUNA ETKİSİ

THE EFFECT OF TALENT MANAGEMENT PRACTICES ON EMPLOYEE MOTIVATION

Ezgi KULOĞLU

MA, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Anabilim Dalı/Kişilerarası İletişim,
İzmir/Türkiye.
MA, Ege University, Institute of Social
Sciences, Department of Public Relations
and Publicity, Interpersonal
Communication, İzmir/Turkiye.
ezgi-kuloglu@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1336-0027

Ayşen TEMEL EĞİNLİ

Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Halkla İlişkiler
ve Tanıtım Bölümü, Kişilerarası İletişim
Anabilim Dalı, İzmir/Türkiye.
Prof. Dr., Ege University, Department of
Public Relations and Publicity,
Interpersonal Communication
Department, İzmir/Turkiye.
aysen.temel.eginli@ege.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4830-4524

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.157826

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 04.11.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kuloğlu E., & Temel Eğinli, A.
(2025). Yetenek Yönetimi Uygulamalarının Çalışan Motivasyonuna Etkisi. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 7(18), 257-284.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Yetenek yönetimi, 1997 yılında yetenek savaşları ifadesinin kullanımından günümüze kadar yoğun rekabet ortamında avantaj elde etmek isteyen işletmelerin odak noktası olmuştur. Yetenek yönetimi, yetenekli çalışanları işletmeye çekmek, yerleştirmek, geliştirmek ve elde tutmak için gerçekleştirilen süreç ve uygulamalardan oluşmaktadır. Günümüzde her işletmenin kendi kurum kültürüne uygun olan yetenek yönetimi yaklaşımını benimsediği ve bu doğrultuda yetenek yönetimi uygulamalarını sistemine adapte ettiği görülmektedir. Bu çalışmada yetenek yönetimi uygulamalarını gerçekleştiren X şirketindeki yetenek yönetimi uygulamalarının çalışan motivasyonu nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu amaca yönelik karma araştırma yöntemi kullanılmış, nicel araştırma bölümünde Yetenek Yönetimi Uygulamaları Ölçeği ve Çok Boyutlu Motivasyon Ölçeği kullanılarak anket araştırma tekniği, nitel araştırma bölümünde ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen örneklem X şirketinde çalışan 46 çalışandan oluşmaktadır. Araştırma verileri analiz edilirken demografik değişkenler için frekans testi, değişkenler arasındaki etkiyi belirlemek için ise regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yetenek yönetimi uygulamaları ile iş motivasyonu arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu, yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanların içsel motivasyonunu sağlamada anlamlı etkisi varken, dışsal motivasyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte nitel araştırma verilerine göre yetenek yönetimi uygulamalarının çalışan motivasyonu üzerinde motivasyonun sürdürülebilirliği (iletişim etkisi, içsel motivasyon), motivasyonun korunması (güven, kariyeri olumlu etkileme), motivasyonu yükseltme (eğitim desteği, kurum içi ilişkiler) temaları temelinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Yetenek, Motivasyon, Yetenek Yönetimi, Çalışan Motivasyonu

Abstract: Talent management has been a focal point for businesses aiming to gain a competitive advantage since the term war for talent was first introduced in 1997. Talent management consists of processes and practices aimed at attracting, placing, developing, and retaining talented employees within an organization. Today, it is observed that each company adopts a talent management approach that aligns with its corporate culture and integrates relevant talent management practices into its system. This study examines how talent management practices implemented at Company X affect employee motivation. A mixed research method was employed for this purpose. In the quantitative research section, a survey research technique was used with the Talent Management Practices Scale and the Multidimensional Motivation Scale, while the qualitative research section utilized a semi-structured interview technique. The sample, determined through a purposive sampling method, consisted of 46 employees working at Company X. For data analysis, frequency tests were used for demographic variables, while regression were conducted to determine the impact between variables. The findings revealed a linear relationship between talent management practices and job motivation. While talent management practices had a significant impact on employees' intrinsic motivation, they were found to have no significant effect on extrinsic motivation. Additionally, qualitative research data indicated that talent management practices influence employee motivation based on three main themes: sustainability of motivation (impact of communication, intrinsic motivation), maintenance of motivation (trust, positive career influence), and enhancement of motivation (training support, internal workplace relationships).

Key Words: Talent, Motivation, Talent Management, Employee Motivation

GİRİŞ

Globalleşme ile birlikte iş gücünün demografik ve kültürel yapısında ortaya çıkan değişimler, işletmeler açısından insan sermayesine yatırım yapmayı gerektirmektedir (Buckingham & Vosburgh, 2001). Bunun yanında bilgi çağıyla beraber nitelikli iş gücü önem kazanmaya başlayarak işletmelerin başarısı benzersiz, değerli, ikame edilemez olan insan kaynağını elde etmesi ve tutması ile ilişkilendirilmiştir (Barney vd., 2011). Tüm bu gelişmeler işletmeler için "yetenekli

çalışan"ın odak noktası olmasını sağlayarak 1997 yılında Mckinsey & Company'nin "The War for Talent" kitabında da dikkat çektiği gibi "yetenek savaşları" işletmeler arasında önemli bir kavram haline gelmiştir (Michaels vd., 2001). Bu noktada "Yetenek savaşını kazanabilirsiniz ancak önce yetenek yönetimini kurumsal bir öncelik haline getirmelisiniz", ifadesi (Nilsson & Ellstrom, 2012) işletmelerin kendi şirket dinamikleri ile uyumlu bir yetenek yönetimi yaklaşımını benimsemelerine ve bu yaklaşımı şirket kültürüne dâhil etmeleri yönünde bir yol gösterici olmuştur. Bir diğer ifade ile yetenek yönetimi, yalnızca yetenekli çalışanın şirkete çekilmesini değil, şirket içindeki yeteneklerin de elde tutulması ve geliştirilmesi noktasında önemli bir yaklaşım sunmaktadır (Çelik & Zaim, 2011). Bu anlamda yetenek yönetimi stratejik bir süreç olarak ele alınarak işletmenin hedefleri ile uyumlu ve entegre edilmiş bir sistem olarak ele alınması gerektiğine dikkat edilmelidir (DeNisi, 2000).

Yetenek yönetimi süreci, genel olarak "yetenek yönetimi stratejisinin kapsamının belirlenmesi, kilit pozisyonların ve gerekli yetkinliklerin saptanması, yetenekli çalışanların tespiti ve sınıflandırılması, yetenekli çalışanın seçme, yetenekli çalışanın yerleştirme, yeteneği geliştirme, yeteneği elde tutma ve örgütsel yedekleme" olmak üzere sekiz aşamadan oluşmaktadır (Stewart, 1997; Collings & Mellahi, 2009; Meyers & Woerkom, 2014). Yetenek yönetimi süreçleri ile çalışanların performansları, gelişimleri, yetkinlikleri analiz edilip takip edilmektedir. Böylece bu süreçler, çalışanların şirket içerisinde doğru bir şekilde istihdam edilmesine, ihtiyaçlarının karşılanmasına ve motive olmalarına da yardımcı olmaktadır (Davies & Davies, 2010).

Çalışan motivasyonu ise yetenek yönetimi süreçlerinin sürdürülebilir olması konusunda önemli bir etkiye sahiptir. Çalışanların işe başlama, devam etme, bulunduğu pozisyonlarda istekli bir şekilde çalışması için motivasyonun sağlanması gerekmektedir (Önen & Tüzün, 2005, s. 5). Bu çerçevede motivasyon, kişinin bir amaç doğrultusunda hareket etmesini sağlayan içsel veya dışsal faktörlere bağlı değişen bir güç olarak tanımlanmaktadır (Kaplan, 2007, s. 4-5; Mutlu, 2017, s. 134). Bu doğrultuda çalışan motivasyonunun iki bileşeni; içsel motivasyon daha çok kişinin içsel ihtiyaçları sonucu ortaya çıkan tatmin olma amacına dayanan, psikolojik temelli bir motive olma durumu (Onaran, 1981); dışsal motivasyon çevresel etkenlerin etkisi ile motive olma durumu (Daft, 2000) olarak tanımlanmaktadır. Çalışan motivasyonunu arttıran başlıca araçlar ise; ekonomik faktörler, psiko-sosyal faktörler ve örgütsel faktörler olarak incelenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yetenek yönetimi uygulamalarını gerçekleştiren işletmelerin çalışanlarının, yetenek yönetimi uygulamalarını nasıl algıladıkları ve yetenek yönetimine ilişkin gerçekleştirilen uygulamaların çalışan motivasyonu üzerindeki etkisini betimlemektir. McKinsey & Company (2001) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sanayi Çağından Bilgi Çağına geçişin, yüksek nitelikli yeteneğe talebi arttırmış olduğu bu durum da yetenek savaşlarının önümüzdeki yıllarda daha yoğun bir şekilde devam edeceğini gösterdiği belirtilmektedir. Bununla birlikte yönetim alanında yetenek savaşı gelecek yıllardaki iş ortamının

belirleyicisi konumunda olacağı varsayılmaktadır (Michaels vd., 2001, s. 3). Bu anlamda bu çalışma ile çalışanların yetenek yönetimini nasıl algıladıkları ve bunun çalışan motivasyonu üzerinde nasıl bir etki yarattığının betimlenmesi yetenek yönetimi çalışmaları açısından yol gösterici bir nitelik taşıyabilir.

Kavramsal Çerçeve

Yetenek ve Yetenek Yönetimi Kavramı

Yetenek, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne (2023) göre; "bir kimsenin bir şeyi anlama/yapabilme niteliği, kabiliyeti ve kudreti" olarak tanımlanmaktadır. Michaels ve arkadaşlarına (2001) göre yetenek, bireyin doğuştan gelen yetenek, beceri, bilgi, deneyim, karakteri, zekâsı ve tutumu gibi pek çok faktörü içinde barındırmaktadır. Uluslararası alanda geçerliliğe sahip olan Chartered Institute of Personnel and Development (CIPD) (2007) ise yetenek kavramını "kişinin organizasyonel performansında fark yaratabilmesini, potansiyeline ulaşarak organizasyona katkı sağlayabilme becerisi" şeklinde tanımlamaktadır. Yetenek İngilizce "TALENT" sözcüğüne karşılık gelerek bu doğrultuda TALENT sözcüğünün harflerinin her biri (T) Triumph -Başarı, (A) Ability-Kabiliyet, (L) Leadership-Liderlik, (E) Easiness-Kolaylaştırıcılık, (N) New Frangled-Yaratıcılık, (T) Time-Zaman yeteneğin özelliklerini tanımlamaktadır (Yumurtacı, 2014, s. 191). Bir diğer ifade ile yetenek bireylerin tekrar edebilen düşünme, hissetme ve davranışlarını verimli bir şekilde kullanabilme ve bunu mevcut işine uygulayabilmesidir (Buckingham & Vosburg, 2001, s. 21).

Sayfa | 260

Yetenek kavramı literatürde birçok kavram ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu kavramlar arasında öne çıkanlar; beceri, yetkinlik, deneyim ve potansiyeldir. Yetenek kavramıyla anlamsal açıdan en çok karıştırılan iki kavram ise "yetkinlik ve beceri" kavramlarıdır. Bu kavramların yetenek ile ilişkisi ele alındığında; beceri bir işin nasıl yapıldığını (Buckingham & Coffman, 2007) ifade etmekte; yetkinlik ise bilgi, beceri ve tutumları içinde barındıran bir kavram olup iş hayatındaki performansı ve kabul görmüş olan ölçütlerle ölçülebilen ve geliştirilebilen bir olgu (Lucia & Lepsinger, 1999) olarak açıklanmaktadır. Bununla birlikte performans "belirli bir amaca hizmet eden faaliyetlerin nicel ve nitel olarak çıktısı" (Şimsek & Nursoy, 2002, s. 43); potansiyel ise çalışanın yeteneğinin bir göstergesi olup geliştirilebilir bir özellik (Altınöz, 2009, s. 9) olarak açıklanmaktadır. Yetenek kavramı ile karıştırılan her bir kavramın yetenek ile aynı anlamda olmadığı ancak özünde yetenek ile doğrudan ilişkili olduğu ifade edilebilir (Kaynak, 1990).

Yetenek yönetimi konusunda farklı bakış açıları ve yaklaşımlar söz konusu olup net bir tanımının yapılması zordur (Cappelli & Keller, 2013; Cıdal, 2023, s. 3; Lewis & Heckman, 2006, s.139; Sloan, vd., 2003, s. 5-6; Boz, 2016, s.10). Creelman (2004) yetenek yönetimini "bir zihniyet" olarak görürken, Cheloha ve Swain (2005) "etkili yedekleme planlamasının kilit bileşeni" olarak ifade etmektedir. Redford (2005, s. 20) ise yetenek yönetimini, her düzeyde herkesin kendi potansiyelinin en üst noktasında çalışmasını sağlama girişimi olarak ele almaktadır. Bununla birlikte Caldwell ve arkadaşları (2004) yetenek yönetimini, "doğru zamanda, doğru yerde ve doğru çalışanı istihdam ettirmektir" şeklinde ifade ederken; Cappelli ve

Keller (2013) “şirketlerin stratejik işler başta olmak üzere gerek duyulan yeteneklerin önceden belirlenmesi ve karşılanma sürecini kapsamaktadır” ifadesi ile yetenek yönetiminin stratejik bir süreç olmasına dikkat çekmektedir.

Sloan, Hazucha ve Van Katwyk (2003) ise yetenek yönetimini doğru kişiyi doğru yerde ve doğru zamanda istihdam edebilmeleri için stratejik olarak liderlik yeteneğinin yönetilmesi olarak tanımlamakta ve bununla stratejik liderliğin önemini vurgulamaktadır. Duttagupta (2005) yetenek yönetiminin, mevcut yeteneğin şirkete kazandırılmasının stratejik bir yöntemi olduğunu ve bu bağlamda doğru bireyler ile işlerin doğru zamanda uyumlandırılması için yeteneklerin kullanılabilir hale getirilmesini amaçladığını belirtmektedir. Ashton ve Morton (2005) ise “yetenek yönetimi stratejik bir uygulama olup şirketin tüm iş kademeleri için geçerli, bugün ve gelecekte fark yaratabilecek yetenekli bireylerin performans ve potansiyellerini geliştirmeye odaklanır” ifadesi ile yetenek yönetiminin tüm çalışanları kapsayan ve çalışan gelişime dayalı bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir.

Boz (2016), yetenek yönetimi sürecinin potansiyel adayları bulma, çekme, yerleştirme, ücretlendirme, ödüllendirme, performans ve değerlendirme sürecinden oluştuğunu açıklamaktadır. Altuntuğ (2009, s. 450) bu noktada insan kaynakları stratejileri ve yetenek yönetimi stratejilerinin birlikte ele alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Yetenek yönetimi süreçlerinin başarıya ulaşması için işletme içindeki diğer süreçlerle de senkronize bir şekilde yürütülmesi önem taşımaktadır (Boz, 2018, s. 37).

Yetenek yönetiminin süreç ve aşamaları, işletmelerin ihtiyaçlarına ve kültürlerine bağlı olarak farklı şekillerde oluşturulabilmektedir. Bu bölümde işletmelerin izlediği yetenek yönetimi süreçleri şu aşamalar ile ifade edilebilmektedir:

- **Yetenek Yönetimi Stratejisinin Kapsamının Belirlenmesi:** Yetenek yönetimi stratejisi belirlenirken işletme “Neredeyiz?”, “Ne olmak istiyoruz?”, “İş ve işletme faaliyetlerinde yetenekler nasıl rol oynayacak?”, “Nasıl bir yol izleyeceğiz?” gibi sorulara yanıt veren bir bakış açısı geliştirilmeli ve kurum kültürü ile uyumlu bir strateji belirlenmelidir (Areikat, vd. 2010; Acar, 2021; Alayoğlu, 2010).

- **Kilit Pozisyonların ve Gerekli Yetkinliklerin Saptanması:** Yetenek yönetimi süreçlerinin uygulanabilmesi için yönetsel ve teknik pozisyonların araştırılması gerekmektedir (Çırpan & Şen, 2009, s. 113). Bunun için gerekli pozisyonlar ve kilit roller belirlenmelidir. (Cappelli ve Keller, 2013; Collings ve Mellahi, 2009; Fulmer & Conger 2004; Huselid vd., 2005). Çoğunlukla kilit roller, yüksek potansiyele sahip olunması gereken pozisyonları hedeflemekte, genellikle de üst düzey yöneticileri kapsamaktadır (Altuğ, 2019, s. 47).

- **Yetenekli Çalışanların Tespiti ve Sınıflandırılması:** Yetenekli çalışanların belirlenmesinde potansiyel, performans ve önceden belirlenen yetkinlikler göz önüne alınmaktadır (Demirel & Yaşarsoy, 2016). Yetenekli çalışanların potansiyellerinin belirlenmesinde kurum içi ve kurum dışı olmak üzere

iki farklı kaynaktan yararlanılmaktadır (Çırpan & Şen, 2009). Yetenekli çalışanların tespitinde; çalışanların potansiyel deneyimleri, bilgi, beceri, eğitim düzeyi, gücü ve değişimlere açık olup olmayışı gibi işletmenin beklentileri ile uyumu noktasında değerlendirildiği görülmektedir (Tümen, 2014).

- **Yetenekli Çalışanları Çekme:** İşletmenin büyümesine katkı sağlayacak çalışanların çekilmesi ya da cezbedilmesi için uygulamaların yapılması yetenek yönetiminin önemli bir parçasıdır (Sullivan, 2005). Bu aşamada pozisyonun boşalmasını beklemeksizin iş başvurusunda bulunmamış adaylar için de işletmeyi çekici kılmak önemlidir (Atlı, 2012).

- **Yetenekli Çalışanları Seçme ve Yerleştirme:** Yetenekli çalışanları seçme ve yerleştirme aşamasında iki farklı yaklaşım uygulanmaktadır. Birinci yaklaşımda işletme kendi yetiştirmek üzere başlangıç seviyesi olarak dâhil edeceği adayları yerleştirmekte; ikinci yaklaşımda ise işe/pozisyona uygun yeterliliklere sahip adayları işletmeye dahil etmektedir (Güner, 2016). Birinci yaklaşım havuz sistemine dayanan yetenek yönetimi (Polat, 2011); ikinci yaklaşım ise işletmenin gereksinim eğrisine göre adayları yerleştirmesine dayanan yetenek yönetimi (Groysberg vd., 2004) olarak tanımlanmaktadır.

- **Yetenekli Çalışanı Geliştirme:** Yetenekli çalışanın kendi ve işletmenin ihtiyaçları doğrultusunda bir üst kademeye yönelik gelişim faaliyetlerinin planlanması gerekmektedir (Cheese, vd., 2008). Yetenek geliştirme faaliyetlerinin amacı da çalışanın yeni sorumluluklar almaya hazırlanması ve gerekli becerileri edinmesidir (Muslu, 2013).

- **Yetenekli Çalışanı Elde Tutma:** Yeteneği elde tutma stratejisi, işletme için önemli bir yere sahip değerli çalışanları kaybetmemek için gösterilen çaba şeklinde ifade edilebilmektedir (Gündüzalp & Boydak Özcan, 2018). Bu bağlamda işletmeler çalışanlarına söz konusu işletmede çalışmayı cazip hale getirmek için çok çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedir (Samuel & Chipunza, 2009).

Motivasyon ve Çalışan Motivasyonu Kavramı

Latince "motive" kelimesinden türeyen motivasyon kavramı, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne (2024) göre "isteklendirme, güdülendirme" anlamına gelmektedir. Bireyi harekete geçiren ihtiyaçlara bağlı olarak ortaya çıkan motivasyon, bu anlamda bireyi herhangi bir amaç doğrultusunda uygun şekilde davranmaya iten içsel bir güç olarak da tanımlanmaktadır (Kaplan, 2007, s. 4-5; Mutlu, 2017, s. 134). Robbins ve Judge'ye (2013, s. 204) göre motivasyon herhangi bir hedefe ulaşmak amacıyla gösterilen gayret, istikamet ve kararlılık iken; Ryan ve Deci'ye (2000) göre kişinin bir amaç için harekete geçmesini ifade etmektedir. Daft'a (1997, s. 526) göre ise motivasyon kavramı, herhangi bir davranışı sürdürmekte duyulan heyecan, içsel ve dışsal etkenlerden etkilenmedir. Bu bağlamda çalışan motivasyonu incelendiğinde çalışanlar ile işveren ya da yöneticiler arasındaki etkileşim sürecinden bahsedilebilmektedir.

Çalışan motivasyonu, çalışanların işe başlama, sürdürme ve görevlerini istekli bir şekilde yerine getirmelerini sağlayan güç olarak tanımlanabilmektedir (Önen &

Tüzün, 2005, s. 5). Çakar ve Ceylan (2005) ise çalışan motivasyonunu çalışanların işlerine ilişkin tutumlarını güdülenmiş bir şekilde yerine getirmeleri şeklinde ifade etmektedir. Çalışanların kendi istek ve arzuları doğrultusunda hareket etmesi olarak tanımlanan çalışan motivasyonu kavramı 1930’larda örgütsel davranış çalışmaları içerisinde incelenmeye başlamış ve günümüze kadar gelmiştir (Koçel, 2005, s. 235; Küçüközkan, 2015, s. 100). Kişinin motive olabilmesi için öncelikle fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Fiziksel ihtiyaçların karşılanması şart olsa da motivasyonun sürekliliği için yeterli değildir (Kim, 2004). Bu ihtiyaçlarla birlikte başarı, kişisel gelişim, kabul görme vb. soyut ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir. Özellikle öğrenme eylemi, kişiyi motive etme anlamında itici bir güç oluşturmaktadır (Aydemir, 2013). Çalışan motivasyonu kavramının öğrenme, başarı ve performans ilişkisini bir arada barındırdığı görülmektedir. Çünkü çalışan yeterli motivasyona sahip değilse performans ve verimliliğinde düşüşler yaşanabilmektedir. Çalışanın gösterdiği performans ve buna yönelik sağlanan geribildirim motivasyonun artmasında önemli bir etkidir (Ertürk, 2001). Çalışanların bilgi, yetenek ve güçlerini tam olarak kullanılabilmesi için yönetici veya işverenler tarafından motive edilmesi gerekmektedir (Koçel, 2005, s. 483).

Performans, motivasyonun sağlanmasında önemli bir araç olup Maier bu durumu “Performans =Yetenek x Motivasyon” şeklinde formüle etmiştir formülünü oluşturmuştur (Latham, 2007, s. 3). Bu formüle göre çalışanların hedeflenen performansa ulaşabilmeleri için yeteneklerini etkin ve verimli bir şekilde kullanmaları motivasyonun gelişmesini etkilemektedir. Motivasyonun somut bir olgu olmamasından dolayı, etkisi kişinin iş performansı üzerinden anlaşılabilmektedir (Keser, 2006, s. 11). Her çalışanı motive eden faktörler farklı olduğu için motivasyon, herhangi bir yöne sahip olgular arasında yer almaktadır (Kayacan, 2020, s. 5).

20. yüzyılın başlarında gerçekleştirilen araştırmalarda kişiyi motive eden faktörler incelendiğinde yalnızca dışsal faktörlerin kişileri etkilediği görülmektedir (Mottaz, 1985). Bu bağlamda dışsal motivasyon, dışarıdan gelen etkilere meydana geldiği için dışsal motivasyon kaynakları, çoğunlukla yönetici konumunda bulunan kişiler tarafından çalışanlara verilen; ödül, ceza, fiziksel etkenler, sosyal koşullar şeklinde ifade edilebilmektedir (Akbaba, 2006, s. 345; Deci, Vallerand, vd., 1991). Bununla birlikte Daft (2000) ise dışsal motivasyonu kişinin üçüncü kişiler tarafından motive edilmesi şeklinde yorumlamaktadır. Dışsal faktörlere bağlı olarak oluşan bu motivasyonda çalışanların işi yerine getirme sonrasında elde edilecek ödüle ulaşma isteği ile hareket ettikleri düşünülmektedir (Murphy ve Alexander, 2000). Dışsal motivasyon, sosyal motivasyon ve örgütsel motivasyon olmak üzere de iki boyutta incelenmektedir (Mottaz, 1985, s. 366; Aslan & Doğan, 2020, s. 293). Sosyal motivasyon faktörleri, arkadaşlık ilişkileri, destek görme, yardım görme gibi detaylar olurken; örgütsel motivasyon şirket tarafından sunulan imkanlar olarak değerlendirilmektedir (Dündar vd., 2007, s. 107). 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çalışan motivasyonunu açıklamak için dışsal motivasyonun birçok alanda yetersiz kaldığı fark edilerek içsel motivasyon kavramına dikkat

çekilmiştir (Kayacan, 2020, s. 82). İçsel motivasyon, bireyin herhangi bir amaç uğruna çaba göstermesi ve bu çabanın başarıya ulaşmasında kendini bağımsız ve ihtiyaçlarının karşılandığını hissetmesi olarak ifade edilmektedir (Onaran, 1981). İçsel motivasyon, doğal olarak ortaya çalışanın kendi isteği ile ortaya çıkmakta ve bireyin ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir (Akbaba, 2006). Bu durumda içsel motivasyonun dış etkenlere bağlı olmadan ortaya çıktığını ve motivasyon üzerinde tamamlayıcı bir etkiye sahi olduğunu söylemek mümkündür. Bir diğer ifade ile içsel olarak motive olan bir kişi, herhangi bir rekabet, baskı ya da ödül gibi dışsal bir faktörle harekete geçmemekte tamamen tatmin duygusu ile ilerlemektedir (Buran Köse & Doğan, 2019, s. 137). Bu noktada çalışanların motive olabilmesinde dışsal faktörler kadar hatta ondan daha fazla içsel faktörlerin de önemli olduğu dikkati çekmektedir. Bu anlamda şirketlerin uyguladığı yetenek yönetimi uygulamaları çalışanların hem dışsal hem de içsel olarak motive olmalarını sağlayabilmektedir.

Metodoloji

Yöntem

Araştırmanın amacı, yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanlar tarafından nasıl algılandığı ve çalışan motivasyonunu üzerindeki etkisini betimlemektir. Bu araştırmada konunun derinlemesine incelenmesi için karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma araştırma, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı araştırma modelidir (Tunalı vd., 2016, s. 107). Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanır (Creswell, 2003). Nicel araştırma yöntemi, ampirik ya da sayısal yöntem olarak adlandırılmaktadır (Altunışık vd., 2005). Nitel araştırma "olguların doğal ortamında gözlemlendiği, çalışıldığı ve insanların olgulara ne gibi anlamlar yüklediğinin yorumlandığı" araştırmalar yöntemi (Denzin & Lincoln, 2008) olup, tanımlamak, anlamak, yorumlamak ve anlamla ilgili terimlere ulaşılmasını sağlayan teknikleri kapsayan süreçleri içermektedir (Merriam, 2018, s. 13).

Sayfa | 264

Araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma bölümü için araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlar tarafından nasıl algılanmaktadır?
- Yetenek yönetimi uygulamaları çalışan motivasyonunu nasıl etkilemektedir?
- Yetenek yönetimine ilişkin çalışanların algısı hangi motivasyon değişkenleri üzerinde etkili olmaktadır?

Araştırmanın nicel bölümüne yönelik hipotezleri aşağıda belirtildiği gibidir:

H₁: Şirketlerde uygulanan yetenek yönetimi uygulamaları çalışan motivasyonunu etkilemektedir.

H₀: Şirketlerde uygulanan yetenek yönetimi çalışmaları çalışanların motivasyonlarını etkilememektedir.

H₂: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda içsel motivasyonu etkilemektedir.

H₀: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda içsel motivasyonu etkilememektedir.

H₃: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda dışsal motivasyonu etkilemektedir.

H₀: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda dışsal motivasyonu etkilememektedir.

H₄: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanın demotive olmasını etkilemektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni yetenek yönetimi uygulayan işletmelerin çalışanlarıdır. Bu kapsamda araştırmanın örnekleme, olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden amaçlı örneklem ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmacının keşfetmek, anlamak, iç görü kazanmak istediği ve çoğu şeyin öğrenilebileceği bir örneklem seçimine dayanmaktadır (Merriam, 2018; Patton 2002). Bu bağlamda araştırmanın nicel bölümü için anketler X şirketinde çalışan yetenek yönetimi uygulamalarına tabi olan 200 kişiye gönderilmiştir. Anketlere 46 katılımcı gönüllülük esası ile yanıt vermiştir. Katılımcıların her biri X şirketinin farklı departmanlarında çalışmaktadır. Araştırmanın nitel bölümü için ise 46 katılımcı arasından seçilen ve yine gönüllülük esasına dayalı olarak 10 katılımcı ile "X" programı üzerinden online olarak görüşülmüştür.

		f	%	Geçerli %	Kümülatif %
Yaş	18-25	6	13,0	13,0	13,0
	26-35	25	54,3	54,3	67,4
	36 ve üstü	15	32,6	32,6	100,0
	Toplam	46	100,0	100,0	
Cinsiyet	Kadın	32	69,6	69,6	69,6
	Erkek	14	30,4	30,4	100,0
	Toplam	46	100,0	100,0	
Medeni Durum	Evli	24	52,2	52,2	52,2
	Bekâr	22	47,8	47,8	100,0
	Toplam	46	100,0	100,0	
Eğitim Durumu	Ön Lisans	3	6,5	6,5	6,5
	ve Lisans	36	78,3	78,3	78,3
	Yüksek Lisans	10	21,7	21,7	100,0
	Toplam	46	100,0	100,0	

Tablo 1: Örneklemin Demografik Bilgileri

Araştırma örnekleminin %69,6'sını kadın, %30,4'ünü erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu 25-34 yaş aralığında yer almakta, %71,7'sinin öğrenim durumu Lisans derecesidir. Araştırmaya katılanların

%52,2'sinin medeni durumu evlidir. Araştırmanın örneklemine ilişkin demografik bilgiler aşağıda tablo 1'de yer almaktadır.

Nitel araştırma bölümü için yarı yapılandırılmış görüşmenin gerçekleştirildiği 10 katılımcının demografik bilgileri Tablo 2'de yer almaktadır.

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Departman
K1	Kadın	27	Yüksek Lisans	İnsan Kaynakları
K2	Erkek	28	Yüksek Lisans	İş Geliştirme
K3	Kadın	30	Lisans	İnsan Kaynakları
K4	Erkek	29	Lisans	Mali İşler
K5	Kadın	28	Lisans	Bütçeleme
K6	Kadın	23	Yüksek Lisans	İnsan Kaynakları
K7	Kadın	32	Yüksek Lisans	İnsan Kaynakları
K8	Erkek	22	Lisans	İş Geliştirme
K9	Erkek	23	Lisans	İş Geliştirme
K10	Erkek	28	Lisans	Mühendis

Sayfa | 266

Tablo 2: Görüşmeye katılanların demografik bilgileri

Veri Toplama Araçları

Nicel araştırma bölümü için nicel araştırmalarda veri toplama yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket; bireylerin demografik özelliklerini, tercihlerini belirlemek için ya da bir konu, durum, olay hakkında bilgi toplamak veya bireylerin görüşlerini belirlemeye yönelik çeşitli soruların bir araya getirilmesiyle oluşturulan veri toplama aracıdır (Metin, 2021). Anketin, ilk bölümünde, demografik sorular; ikinci bölümünde ise Duran ve arkadaşları (2019) tarafından geliştirilen "Yetenek Yönetimi Uygulamaları Ölçeği" ve Gagne, Forest, Gilbert, Aube, Morin Mlorni ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen Çivilidağ ve Şekercioğlu (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Çok Boyutlu Motivasyon Ölçeği" yer almaktadır.

"Yetenek Yönetimi Uygulamaları Ölçeği" yetenek yönetimi uygulamalarını; ödüllendirme, eğitim, elde tutma, bağlılık, cezbetme, yetenek havuzu, seçme ve yerleştirme olmak üzere 7 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 49 maddeden oluşmaktadır. 7 madde cezbetme, 4 madde seçme yerleştirme, 7 madde bağlılık, 8 madde elde tutma, 7 madde eğitim, 11 madde ödüllendirme, 5 madde yetenek havuzu kavramlarını ölçmek için hazırlanmıştır. 5'li likert ölçeği kullanılmış olup; 1: Hiç Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım/Ortadayım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde belirlenmiştir.

“Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeği” Gagne, Forest, Gilbert, Aube, Morin Mlorni ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilmiştir. Çivilidağ ve Şekercioğlu (2017) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Orijinal ölçekte 6 alt boyut bulunmakta olup bunlar; motive olamama, sosyal dışsal düzenleme, maddesel dışsal düzenleme, içe yansıtılan düzenleme, kişisel düzenleme ve içsel motivasyondan oluşmaktadır. Ölçek 19 maddeden oluşmaktadır. 7’li likert ölçeği kullanılmış olup; Hiç Uygun Değil, Çoğunlukla Uygun Değil, Uygun Değil, Orta, Uygun, Oldukça Uygun, Tamamen Uygun şeklinde belirlenmiştir.

Nitel araştırma bölümü için ise nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden tasarlanan bir dizi soruyu içeren bir soru formuna dayanmakta, bununla birlikte “görüşme esnasında verinin detayına inmek ya da eksik kalan bir noktanın tamamlanabilmesi için bu sorulara ek/sonda sorular getirilmesi imkânı” tanımaktadır (Karataş, 2017; Dömbekçi & Erişen, 2022).

Yarı yapılandırılmış görüşme için literatür taraması sonucunda 22 ana soru ve 23 ek/sonda sorusundan oluşan soru formu oluşturulmuştur. 10 katılımcının her biriyle tek tek görüşülmüş olup en kısa görüşme süresi 20 dakika, en uzun görüşme süresi 45 dakikadır. Görüşme süreleri ortalama 35 dakika civarında sürmüştür. Katılımcıların her birinden sözlü olarak izin alınarak cevaplar ses kaydına alınmıştır. Alınan ses kayıtları daha sonra tek tek deşifre edilmiştir. Ortaya çıkan veriler literatür destekli oluşturulan kategori ve kodlar doğrultusunda analiz edilmiştir.

Sayfa | 267

Nicel araştırma bölümü için geçerlik ve güvenirlik değerlendirildiğinde, Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeğinin tamamının ($\alpha=,777$) oldukça güvenilir olduğu görülmektedir. Ölçme aracı yer alan boyutların güvenirlikleri ise şu şekildedir: Kişisel düzenleme ($\alpha=,708$), dışsal düzenleme-sosyal ($\alpha=,746$), motive olmama ($\alpha=,792$) ve içe yansıtılan düzenleme ($\alpha=,776$) boyutları oldukça güvenilirdir. Dışsal düzenleme-maddesel ($\alpha=,606$) ve içsel motivasyon ($\alpha=,666$) boyutlarının ise düşük güvenirlik düzeyinde olduğu görülmektedir. Öte yandan Yetenek Yönetimi Uygulamaları Ölçeğinin tamamının ($\alpha=,964$) yüksek güvenirlik düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Ölçme aracı yer alan boyutların güvenirliklerinin ise 0,80-1,00 (yüksek güvenirlik) aralığında olduğu görülmektedir.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini kontrol etmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri kontrol edilmiştir. Genellikle literatür doğrultusunda skewness ve kurtosis değerlerinin ± 1.5 ya da ± 2.0 şeklinde olması elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiğini kanıtlamaktadır (Büyüköztürk, 2017; Tabachnick & Fidell, 2013). Bunun yanında literatürde ± 3 değerlerinin kabul edilebilirliği üzerinde durulduğunda görülmektedir (Kline, 2011, s. 63). Tablo 3’teki değerler doğrultusunda araştırmanın hipotezleri bağlamında regresyon analizleri yapılmıştır.

Boyutlar	N	Çarpıklık		Basıklık	
	İstatistik	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Kişisel Düzenleme	46	-,235	,350	-,882	,688

Dışsal Düzenleme-Maddesel	46	,090	,350	,288	,688
Dışsal Düzenleme-Sosyal	46	,200	,350	-,600	,688
Motive Olmama	46	1,216	,350	,573	,688
İçe Yansıtılan Düzenleme	46	-,439	,350	-,350	,688
İçsel Motivasyon	46	-,453	,350	-,183	,688
Cezbetme	46	-1,206	,350	1,146	,688
Seçim Yerleştirme	46	-,538	,350	,035	,688
Bağlılık	46	-,478	,350	-,539	,688
Elde Tutma	46	-,613	,350	,516	,688
Eğitim	46	-1,163	,350	2,800	,688
Ödüllendirme	46	-,438	,350	-,227	,688
Yetenek Havuzu	46	-,016	,350	-,126	,688
Geçerli N	46				

Tablo 3: Normal Dağılım Testi

Nitel araştırma desenlerinde araştırmacının genelleme amacı gütmekten, anlamlandırmaya odaklı ve güvenilirliği yüksek araştırma süreci yürütmesi beklenmektedir (Büyüköztürk, 2017). Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için görüşme sorularının hazırlanmasında dil kullanımı, pilot bir araştırmanın yapılması, katılımcının onayının ve görüşme kayıtlarının alınması, katılımcı teyidi ve kodlayıcılar arası görüş birliği alınması gerekmektedir (Aziz, 2011; Creswell, 2016). Nitel araştırma bölümünün güvenilirliğini sağlamak amacı ile araştırma soruları hazırlandıktan sonra konu ile ilgili uzman kişiler tarafından anlaşılabilirliği denetlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca bir pilot araştırma yapılarak, çalışanlar tarafından soruların anlaşılıp anlaşılmadığına bakılmış bazı ifadelerde düzeltmeler yapılmıştır. Görüşme yapılırken her bir katılımcının onayı alınmış, görüşmeler katılımcıların izni ile ses kaydına alınmıştır. Araştırma ile ilgili deşifreler yapıldıktan sonra katılımcılara gönderilerek katılımcıların söylediklerinin doğru bir şekilde yazılıp yazılmadığına incelemeleri istenerek onayları alınmıştır. Araştırmada elde edilen nitel verilerin analizi sürecinde de araştırmacı bulguların anlamlı ve objektif ele alınmasına özen göstermiştir. Ayrıca kodlayıcılar arası görüş birliği ilkesinden hareketle, araştırmacı dışında iki kodlayıcı daha kodlayıcılar arası uzlaşma (üçgenleme) yöntemi ile nitel veri tabanı kodları için kodlayıcılar sonuçları karşılaştırmış (Creswell ve Creswell, 2018) ve nihai kodlar elde edilmiştir.

Bununla birlikte nitel verilerin analizi program kullanılarak belirlenen tema ve kodlar arasındaki ilişkilerin kodlayıcılar dışında Maxqda programı aracılığıyla denetimi sağlanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sürecinde verilerin elde edilmesine yönelik bir sınırlılık ile karşılaşmıştır. Yetenek yönetimi uygulamaları işletmelere ait özel veriler içermesi

nedeni ile araştırma yapılmasına izin veren işletme anketin çalışanlara iletilmesini araştırmacılara bırakmış, sistem üzerinden mail gönderilmesini kabul etmemiştir. Bu durum araştırmacıların çalışanlara ulaşma ve verileri toplamada güçlük yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte araştırma sadece bir şirket çalışanları ile gerçekleştirildiği ve söz konusu çalışanların algılarını içerdiği için elde edilen veriler farklı şirket çalışanları açısından değerlendirmeler yapabilme imkânı sunmadığı için bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Etik Kurallara Uygunluk

Araştırmaya başlamadan önce Ege Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 27.12.2023 tarihinde 2245 protokol numaralı belge "Araştırma, Oybirliği ile etik açıdan uygun bulunmuştur" onayı almıştır. Anket ve görüşmeler çevrimiçi uygulanarak öncesinde katılımın gönüllülük esaslı olduğu ve elde edilecek verilerin araştırma haricinde kullanılmayacağı, kişilere ait tüm bilgilerin gizli tutulacağı katılımcılara bildirilmiş ve katılımcıların bu konuda onayı alınmıştır.

Araştırma Bulguları

Nicel Araştırma Bulguları

H₁: Şirketlerde uygulanan yetenek yönetimi uygulamaları çalışan motivasyonunu etkilemektedir.

H₀: Şirketlerde uygulanan yetenek yönetimi çalışmaları çalışanların motivasyonlarını etkilememektedir.

Değişkenler		N	R	R ²	F	p
Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken					
Yetenek Yönetimi Uygulamaları	İş Motivasyonu	46	0,26	0,06	2,166	,038
Alt Boyutlar		İş Motivasyonu				
Cezbetme						
Seçme ve Yerleştirme						
Bağlılık						
Elde Tutma						
Eğitim						
Ödüllendirme						
Yetenek Havuzu		46	0,03	0,00	,051	,823

Tablo 4: Yetenek Yönetimi Uygulamaları ile İş Motivasyonuna Yönelik Regresyon Analizi

H₁ ve H₀ kapsamında yetenek yönetimi uygulamalarının iş motivasyonunu pozitif yönde etkilediğini tespit edebilmek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Öncelikle yetenek yönetimi uygulamaları ile iş motivasyonu arasındaki doğrusallık ilişkisi kontrol edilmiştir. İlişkinin doğrusal olduğu görülmüştür. Değişkenlerin residual değerlerini normal dağılım testine tabii tuttuğumuzda p değeri, 0.05'ten büyük ise, normallik varsayımının sağlandığını göstermektedir (Elliott ve Woodward, 2007). İki değişkenin residual değerlerinin shapiro-wilk normal dağılım varsayımını sağladığı söylenebilir (p=,826; p>0,05). Analiz sonuçları incelendiğinde yetenek yönetimi uygulamaları, çalışanın iş motivasyonunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür (R=0,26; R²=0,06; F(1,44)=2,166; p<0,01). İki değişken arasındaki ilişki ise pozitifdir (-1 < r < +1). Bu bağlamda H₁ kabul edilirken H₀ reddedilmiştir. Yetenek yönetimi uygulamalarının alt boyutları bağlamında analiz sonuçları değerlendirildiğinde cezbetme (p=,185; p<0,05), seçme yerleştirme (p=,267; p<0,05), ödüllendirme (p=,378; p<0,05) ve yetenek havuzunun (p=,823; p<0,05) iş motivasyonunu etkilemediği tespit edilmiştir. Bağlılık (p=,000; p<0,05), elde tutuma (p=,027; p<0,05) ve eğitim (p=,030; p<0,05) boyutları ise iş motivasyonunu etkilemektedir.

H₂: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda içsel motivasyonu etkilemektedir.

H₀: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda içsel motivasyonu etkilememektedir.

Değişkenler		N	R	R ²	F	p
Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken					
Yetenek Yönetimi Uygulamaları	İçsel Motivasyon	46	0,48	0,23	19,563	,000
Alt Boyutlar						
Cezbetme	İçsel Motivasyon	46	0,32	0,10	5,175	,028
Seçme ve Yerleştirme		46	0,58	0,34	22,861	,000
Bağlılık		46	0,23	0,05	2,570	,116
Elde Tutma		46	0,50	0,25	14,343	,000
Eğitim		46	0,47	0,22	12,439	,001
Ödüllendirme		46	0,60	0,37	25,669	,000
Yetenek Havuzu		46	0,38	0,14	7,378	,009

Tablo 5: Yetenek Yönetimi Uygulamaları ile İçsel Motivasyona Yönelik Regresyon Analizi

Yetenek yönetimi uygulamaları ile içsel motivasyon arasında ilişkinin doğrusal olduğu görülmüştür. İki değişkenin residual değerleri ise shapiro-wilk normal dağılım varsayımını sağlamaktadır ($p=,684$; $p>0,05$). Analiz sonuçları incelendiğinde yetenek yönetimi uygulamaları, çalışanın içsel motivasyonunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($R=0,48$; $R^2=0,23$; $F(1,44)=19,563$; $p<0,01$). İki değişken arasındaki ilişki ise pozitifdir ($-1 < r < +1$). Bu bağlamda H_2 kabul edilirken H_0 reddedilmiştir. Yetenek yönetimi uygulamalarının alt boyutları bağlamında analiz sonuçları değerlendirildiğinde sadece bağlılık alt boyutunun, içsel motivasyonu etkilemediği görülmüştür ($p=,116$; $p<0,05$). Diğer boyutlar ise içsel motivasyonu etkilemektedir.

H₃: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda dışsal motivasyonu etkilemektedir.

H₀: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda dışsal motivasyonu etkilememektedir.

Değişkenler		N	R	R ²	F	p
Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken					
Yetenek Yönetimi Uygulamaları	Dışsal Motivasyon	46	0,10	0,01	,473	,496

Sayfa | 271

Tablo 6: Yetenek Yönetimi Uygulamaları ile Dışsal Motivasyona Yönelik Regresyon Analizi

Tablo 6'daki bulgulara göre yetenek yönetimi uygulamaları, çalışanın dışsal motivasyonunun anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir ($R=0,10$; $R^2=0,01$; $F(1,44)=,473$; $p<0,01$). Örneklem özelinde yetenek yönetimi uygulamaları çalışanlarda dışsal motivasyon sağlamadığı söylenebilir. Bu yüzden H_0 kabul edilirken H_3 reddedilmiştir.

H₄: Yetenek yönetimi uygulamaları çalışanın demotive olmasını etkilemektedir.

Değişkenler		N	R	R ²	F	p
Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken					
Yetenek Yönetimi Uygulamaları	Motive Olmama	46	-0,54	0,29	19,460	,000
Alt Boyutlar						
Cezbetme	Motive Olmama	46	0,34	0,11	5,637	,022
Seçme ve Yerleştirme		46	0,35	0,12	6,165	,017
Bağlılık		46	0,56	0,31	19,771	,000

Elde Tutma	46	0,34	0,12	5,872	,020
Eğitim	46	0,53	0,28	17,003	,000
Ödüllendirme	46	0,40	0,16	8,280	,006
Yetenek Havuzu	46	0,39	0,15	7,905	,007

Tablo 6: Yetenek Yönetimi Uygulamaları ile Motive Olmamaya Yönelik Regresyon Analizi

Yetenek yönetimi uygulamaları ile motive olmama arasında ilişki doğrusaldır. İki değişkenin residual değerleri Shapiro-Wilk normal dağılım varsayımını sağlamaktadır ($p=,135$; $p>0,05$). Analiz sonuçları incelendiğinde yetenek yönetimi uygulamaları, çalışanın motive olmama durumunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($R=-0,54$; $R^2=0,29$; $F(1,44)=19,460$; $p<0,01$). İki değişken arasındaki ilişki ise negatiftir ($-1 < r < +1$). Bu bağlamda H_4 kabul edilmiştir. Yetenek yönetimi uygulamalarının alt boyutlarına bakıldığında bütün boyutların motive olmama durumunu etkilediği dikkat çekmektedir.

Nitel Araştırma Bulguları

Nitel araştırma verilerinin değerlendirilmesinde niteliksel (tematik kodlama) ve betimsel içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Kodlama işlemi manuel olarak herhangi bir uygulama kullanılmadan yapılmıştır. Birbiriyle ilişkili olduğu düşünülen kodlar ve kategoriler temalaştırılmıştır. Betimsel içerik analizinde de temalar katılımcıların ifadeleriyle desteklenmiştir. 10 katılımcı ile yapılan görüşmede katılımcılar Katılımcı 1=K1, Katılımcı 2=K2 şeklinde kodlanmıştır. Tablo 7’de ulaşılan kodlar, kategoriler ve temalar yer almaktadır.

Sayfa | 272

Kodlar	Kategoriler	Tema
Şeffaf iletişim	İletişim Etkisi	Motivasyonun Sürdürülebilirliği
Açık iletişim		
Olumlu iletişim		
İlımlı üslup		
Açık kapı politikası		
Doğrudan iletişim		
Destekleyici İletişim		
Heyecan verici	İçsel Motivasyon	
Kendini geliştirme		
Mutlu etme		
Ruhsal durumu etkileme		
Aidiyet duygusunu yükseltme		
İçsel yolculuk		
İçsel tatmin		
İçsel ihtiyaç		
Güven ortamı yaratma	Güven	Motivasyonun Korunması
Gizlilik esası		
Karşılıklı güven		
Güvende hissetme		

Yöneticinin güven vermesi		
Çalışanı koruma (kariyer)		
Kariyer beklentisini karşılama		
Kariyer imkânı		
Kariyerde önemli etki		
Kariyer yönetimi		
Doğru kariyer başlangıcı		
Doğru kariyer yönelimi		
Kariyeri destekleme		
Kariyer hedefi		
Eğitim olanakları		
Eğitim gelişimi		
Eğitimler		
Eğitici aktiviteler		
Bilgilendirici eğitimler		
Ekip yönetimi		
Kurum içi sosyalleşme		
İş arkadaşları etkileşimi		
Kurum içi fayda sağlama		
Kurum içi görev tamamlama		
Kurum içi finansal destek		
Ofis ortamı		

Tablo 7: Kod-Kategori-Tema

Motivasyonun Sürdürülebilirliği

Motivasyonun sürdürülebilirliği teması iletişim etkisi ve içsel motivasyon kategorilerinden oluşmaktadır. Katılımcılara göre olumlu iletişim süreçleri motivasyonun devam edebilmesinde önemli bir etkidir. Aynı şekilde yetenek yönetim sürecinin çalışanın içsel motivasyonunu arttırması ve tatmin etmesi genel anlamda motivasyonu sürdürülebilir kılmaktadır. Bu temayı katılımcılardan K4'ün ifadesi desteklemektedir:

“Pozitif açık iletişimin taraftarıyım bence sorunlar konuşulmalı problemler kolektif bir şekilde çözülmeli zaten iş hayatı problemleri çözmek üzerine kurulan bir şey... mükemmel bir seviyede çözülmez belki orta derecede bir verim elde edersiniz ama onun çözüleceğini bilmek bence çalışanın isteğine devamlılığını motivasyonunu daha sürdürülebilir kalıyor.” (K4)

Bir diğer kategori olan içsel motivasyon ise çalışanın yetenek yönetimi süreçlerinden heyecan duyduğunu, mutlu olduğunu, içsel olarak kendini tatmin ettiğini anlatmaktadır. Aynı zamanda yetenek yönetimi uygulamaları çalışanın aidiyet duygusunun artmasına da katkı sağlayarak içsel motivasyonunu arttırmaktadır. İçsel motivasyonu artan çalışanın genel anlamda motivasyonunun sürdürülebilirliği de etkilenmektedir. K3 ve K8'in ifadeleri bu temayı desteklemektedir:

"Şöyle bireysel olarak konuşursam bende iyi bir yolculuk söyleyebilirim.... İçsel anlamda motivasyonunuzu tatmin edici bir süreç var diyebiliriz o zaman." (K3)

"Bunu da yani evet kesinlikle diyeceğim... bizim gelişimimizi takip eden sürekli bizim motivasyonumuzu takip eden bir ekip o yüzden iyi bir süreç geçirdik ve dediğim gibi böyle içsel motivasyonu destekleyen şeyler oldu... bu da bizi çok mutlu ediyordu." (K8)

K8 ifadesi ile şirketteki yetenek yönetim süreçlerindeki örnekler üzerinden içsel motivasyonunun desteklendiğini ve bu durumun kendisini duygusal anlamda etkilediğini vurgulamıştır.

Motivasyonun Korunması

Motivasyonun korunması teması, katılımcıların güvenme ve kariyeri olumlu etkileme kategorileri bağlamında ortaya çıkmıştır. Çalışanın kurum içinde yetenek yönetimi uygulamaları doğrultusunda güvende hissetmesi motivasyonunu olumlu olarak etkilerken aynı zamanda motivasyonunu da korumaktadır. Çalışanın kariyerinin olumlu etkilenmesi de motivasyonunu koruyarak azalmasını engellemekte ve daha da artırmaktadır. Bu temayı işaret eden katılımcılardan K1'in ifadeleri şu şekildedir:

"... motivasyonumu koruyor ama ayriyeten bir göz olarak düşününce de bir çalışanın şirketinde yetenek yönetimi konularının olması ve güvenin sağlanması kendini de aslında daha değerli hissettiriyor." (K1)

K1 ifadesi ile yetenek yönetim süreçlerine bağlı olarak yansıtılan güveninin ve güven duyma durumunun motivasyonunu koruduğuna işaret etmektedir. K4'ün ifadesi motivasyonun korunmasına yönelik olarak desteklemektedir.

"... güzel bir güven ortamı yaratılması sağlamıştı bu da motivasyonunuzu süreç içerisinde olumlu bir yönde seyrettiğini gösterir." (K4)

Motivasyonu Yükseltme

Yetenek yönetimi uygulamalarında çalışana sağlanan eğitim desteği ile kurum içi ilişkilerin etkisi motivasyonu yükseltme temasını oluşturmaktadır. Çalışanlara sunulan eğitim olanakları, eğitici aktiviteler hem kişisel hem de profesyonel anlamda gelişimi beraberinde getirmektedir. Bu gelişim çalışanın motivasyonunu olumlu bir şekilde etkileyerek motivasyonlarının yükselmesini sağlamaktadır. K10'un ifadeleri bunu destekler niteliktedir:

"Aslında çalıştığım şirkete çok dikkat ediliyor yetenek yönetimine sürekli çalışanların kendini geliştirmesine dikkat ediyor şirket yetkilileri bunlarla ilgili işte eğitimler olabilir sözlü eğitimler aynı zamanda teknik eğitimler tarzında şirketin çok fazla destek olduğu durumlar var yani bence yeterli bir şekilde önem verdiklerini düşünüyorum. Ben genel anlamda bilginin güç olduğuna inanan biriyim o yüzden ne kadar çok insan bilgi sahibi olduğu zaman kendi alanında özellikle motivasyonunu kesinlikle artıracaklarını düşünüyorum kendimde öyle oluyor yani." (K10)

Kurum içi ilişkiler bağlamında çalışma arkadaşları, ofis ortamı, kurumun maddi ve manevi desteği ile kurumda kendini önemli hissetme (fayda sağlama ve görevini yerine getirme) gibi unsurların çalışanın motivasyonunu yükselttiği söylenebilir. K1'in ifadesi bunu açıklamaktadır:

"...Şöyle buraya zaten işi severek geliyorum geldiğimde iş yaparken de aslında bir fayda sağladığımı düşünüyorum ama ne zaman ki yaptığım işin bana da fayda sağlamadığını düşünürsen orada motivasyonu düşebilir hani şu ana kadar işin operasyon kısmı yapmak herkese genelde sıkıcı gelir ama eğer onun size bir şey katacağını biliyorsanız o bir motivasyondur bende şu güne kadar böyle bir motivasyonla geldim diyebilirim." (K1) diyerek pozisyon ve görevin motive edici bir unsur olduğunu kabul etmektedir. Aynı zamanda fayda sağladığını fark etmesi de yaptığı işi anlamlı kılarak bir motivasyon sağlamaktadır.

Buna ek olarak K2 de kurum içi sosyalleşmenin önemini aşağıdaki sözleri ile işaret etmektedir.

"...şirketteki diğer birimlerden de hani gerçekten çok iyi kişilerle bir motive arkadaşlığımız sohbetimiz olduğu için... ofisi ne kadar sosyalleştirebilirsek o kadar iyi geliyor yani sosyal bir ortamın sağlanması sizi bu evet süreç içerisinde de oldukça motive ettiğini söyleyebiliriz ekibiniz yöneticiniz ve sosyal çevreniz diyebiliriz." (K2)

K2 de kurum içindeki sosyal ortamın, sosyal etkileşimin bir diğer ifade ile ofis ortamının motivasyonu yükseltebileceğinden bahsetmektedir.

SONUÇ

Yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanlar tarafından nasıl algılandığı ve bu uygulamaların çalışanların motivasyonlarını nasıl etkilediğini betimlemeye yönelik gerçekleştirilen araştırma sonucunda yetenek yönetimi uygulamaları ve çalışan motivasyonu arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Alt boyutları açısından değerlendirildiğinde bağlılık, elde tutma ve eğitim iş motivasyonunu etkilerken cezbetme, ödüllendirme, yetenek havuzu, seçme yerleştirme boyutlarının motivasyonu etkilemediği görülmektedir. Buna istinaden de çalışanların motivasyonu şirkette uygulanan yetenek yönetimi süreçlerinden olumlu bir şekilde etkilenmektedir. Motivasyon, çalışanları belirli bir hedefe yönelik harekete geçirme olarak tanımlanan bir kavram olması açısından belirli bir hedefe doğru uygulanan stratejileri kapsayan yetenek yönetimiyle bu hedef bağdaşmaktadır (Karaman, 2010; Erdoğan & Sahlepçioğlu, 2020; Höglund, 2012).

Çalışmada yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanların içsel motivasyon üzerindeki etkisi incelendiğinde iki değişken arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu görülürken pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Bu bağlamda yetenek yönetimi uygulamaları içsel motivasyonu %23 oranında açıklamaktadır. Yani işletme içerisinde yetenek yönetimi uygulamaları çalışanların içsel motivasyonları üzerinde önemli bir etkisi olduğu, kişisel tatmin duygusunun yaşanabildiğini göstermektedir. Bu noktada içsel motivasyonun yetenek yönetimi uygulamalarının hedefleri ve

çeşitli süreçleri ile sağlanabildiğini ifade edilebilir. Dışsal motivasyon ile olan ilişki incelendiğinde ise iki değişken arasında anlamlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır.

İşletmelerde yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanların motivasyonları üzerindeki etkileri demotivasyon açısından değerlendirildiğinde ise yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanları motive ettiği gibi demotive de edebileceği ortaya konulmuştur. Colling ve Mellahi (2009) yapmış olduğu çalışmada yetenek yönetimi uygulamalarının stratejilere uygun bir şekilde yürütülememesi çalışan motivasyonunu olumsuz etkileyerek demotive edebildiğini belirterek bu bulguyu desteklemektedir.

Yetenek yönetimi uygulamalarının çalışan motivasyonunu nasıl etkilediğine ilişkin derinlemesine veri elde etmek amacı ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda yetenek yönetimi uygulamalarının iletişim, motivasyonun sürdürülebilirliği, içsel motivasyonla ilişkili değerlendirildiği bulgulanmıştır. Yetenek yönetimi uygulamaları ile çalışanlarla ve çalışanlar arasında açık ve şeffaf bir iletişim olduğuna vurgu yapan çalışanlar bunun içsel motivasyonu pekiştirdiğini ifade etmektedir. İşlerinde duymuş oldukları heyecan duygusu, mutluluk içsel olarak bir tatmin duygusu olduğu öne plana çıkmaktadır. Bu veriler ışığında yetenek yönetimi süreçleri içsel motivasyonu destekleyen bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

Aynı zamanda içsel olarak yaşanan bu tatmin duygusunun şirkete karşı aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağladığı da söylenmektedir. Mokoena ve arkadaşları (2022), yetenek yönetimi ve şirket bağlılığını incelemeleri sonucunda bu uygulamaların çalışanlarda bağlılığı arttırarak işten ayrılma niyetlerinin de azaldığı sonucuna varmışlardır. Çalışanların yetenek yönetimi uygulamaları içerisinde güven duygusu içerisinde olduklarına ve bunun da motivasyonu koruduğu ve olumlu etkilendiği sonucunu vermektedir. Stahl ve arkadaşları (2007) ise yetenek yönetimi uygulamalarının şirket içerisinde güven konusunda önemli olduğunu söyleyerek çalışanların şirketin karar verme mekanizmalarına olan güveninin sağlamlığı motivasyonlarını koruduğunu ve şirket bağlılıklarının artabileceğini ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında yetenek yönetimi uygulamaları içerisindeki çalışanların motivasyonlarının yükseltilmesi noktasında iki kategori üzerinde durulmaktadır. Bunlar; eğitim desteği ve kurum içi ilişkilerdir. Çalışanlara sağlanan eğitim olanakları ve eğitici aktiviteler karşısında hem profesyonel hem de kişisel anlamda gelişimin sağlandığını görülmektedir. Bu gelişim motivasyonun pekişerek yükselmesini sağlamaktadır. Yetenek yönetimi süreçlerinde kişinin almış olduğu eğitimlerin motivasyonu arttırdığı vurgulanmaktadır. Kurum içi ilişkiler bağlamında ofis ortamı, kurum içi sosyalleşmenin sağlanması, çalışma arkadaşları ile olan iletişim, fayda sağlama ile kurumun desteğini görerek kurum içinde değerli hissetme motivasyonun pekişmesindeki en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Clenaghan (2015) tarafından Argos for Business’de yapılan araştırmada, şirket içinde kurulan iyi ilişkiler motivasyon kaynağı oluşturduğu görülmektedir. Böylece çalışanların %40’ı iş yerinde kurdukları yönetici ve iş

arkadaşları arasındaki iyi ilişkiler nedeniyle pozisyonlarını koruduklarını göstermekle birlikte yetenek yönetimi çalışmalarında destekleyici bir ortamın oluşturulmasında motivasyonu arttıracığı vurgulanmaktadır.

Yapılan nitel araştırma kapsamında yetenek yönetimi uygulamaları motivasyon bağlamında değerlendirildiğinde, süreçlerin motivasyonu olumlu etkilediği sonucuna varılmaktadır. Bu süreçler içerisinde iletişimin etkisi, içsel motivasyonun tatmini, kariyerin olumlu etkilenmesi, ihtiyaç duyulan eğitim faaliyetlerinin karşılanması ve kurum içi ilişkilerinde sağlıklı oluşu motivasyonu etkileyen başlıca etkenler arasında yer almaktadır. Böylece bu uygulamalar içerisinde motivasyon sürdürülebilir olacak ve daima artacaktır. Bir diğer deyişle yetenek yönetimi uygulamaları doğru algılanarak çalışan motivasyonunu arttırmaktadır diyebiliriz.

Çalışanlara sağlanan imkanlar ve iş arkadaşı/yönetici ile kurulan olumlu ilişkiler sonucunda çalışanların motivasyon düzeylerinin arttığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışanların motivasyon düzeyini etkileyen faktörler; çalışanların kariyer sürecinde desteklendikleri bir iş ortamında bulundukları duygusunu hissetmesi, şirket tarafından kişisel ve profesyonel gelişimleri için eğitimlerin verilmesi, şirket içinde iş arkadaşları ve yöneticileri ile açık ve şeffaf bir iletişim kurma olanağına sahip olunması olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda genel olarak yetenek yönetimi süreçlerindeki iletişimin açık olması çalışanların gelecekte kendilerini neyi beklediğini görmelerine yardımcı olması, ne yapmak istediklerine karar verebilecekleri bir şirkette olmalarının güvencesi gibi faktörlerin motive olmalarında etkili olduğu görülmektedir. Johnson ve arkadaşları (2020), yetenek yönetimi süreçlerindeki şeffaflığın gelecekte gelebilecekleri pozisyonlardaki rollerini anlamalarına ve kabul etmelerine yardımcı olduğunu öne sürmektedir. Yetenek yönetimi sürecinin çalışanların şirkete aidiyet duygusunu da etkileyerek yetenekli çalışanların kuruma olan bağlılığını da arttırdığı görülmektedir. Sonuç olarak araştırma daha önce literatürde yer alan Altuğ (2019), Güner (2016), Durak (1998), Özyurt (2021)'un yapmış oldukları araştırmalar ile tutarlı sonuçlar göstermiştir. Gelecek araştırmalarda kuşaklar bağlamında motive olma faktörlerinin değişebileceği göz önüne alınarak yetenek yönetimi uygulamalarını farklı kuşaklardan çalışanların motivasyonlarına nasıl etki ettiği incelenebilir. Bununla birlikte, gelecek çalışmalarda farklı şirket çalışanlarının yetenek yönetimi uygulamalarına ilişkin algılarının motivasyona etkisi karşılaştırmalı olarak ele alınabileceği gibi, yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanların motivasyonuna etkisi cinsiyet, meslek, gelir vb. değişkenler açısından da incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2021). Türkiye’de yetenek yönetimi çalışmalarındaki gelişmeler: Lisansüstü tezlere yönelik bir analiz (2007-2019). *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 1079-1094.
- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361.
- Alayoğlu, N. (2010). İnsan kaynakları yönetiminde yeni dönem: yetenek yönetimi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 68-97.

- Altınöz, M. (2009). *Yetenek Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Altuğ, E. S. (2019). *Yetenek yönetimi uygulamaları algısı ile örgütsel bağlılık ilişkisinde ise cezbolmanın aracılık etkisi: bankacılık sektöründe bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri [Research methods in social sciences]*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Altuntuğ, N. (2009). Rekabet üstünlüğünün sürdürülmesinde yeteneklerin rolü: yetenek yönetim yaklaşımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 445-460.
- Areiqat, A. Y., Abdelhadi, T., & Al-Tarawneh, H. A. (2010). Talent management as a strategic practice of human resources management to improve human performance. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 2(2), 329-341.
- Ashton, C., & Morton, L. (2005). Managing talent for competitive advantage: Taking a systematic approach of talent management. *Strategic Human Resource Review*, 4(5), 28-31.
- Aslan, M., & Doğan, S. (2020). Dışsal motivasyon, içsel motivasyon ve performans etkileşimine kuramsal bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(26), 291-301.
- Atlı, D. (2012). *Yetenek Yönetimi*. İstanbul: Crea Yayıncılık.
- autoassembly.mckinsey.com/html/downloads/articles/War_For_Talent.pdf.
- Aydemir, O. (2013). *Öğrenmede motivasyon ve dikkatin önemi*. <http://www.egitim.aku.edu.tr/motivasyondikkat2.pdf> adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 03.05.2024
- Aziz, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Barney, J. B., Ketchen, D. J., & Wright, M. (2011). The future of resource-based theory: revitalization or decline? *Journal of Management*, 37(5), 1299-1315.
- Boz, H. (2016). *Yöneticilerin yetenek yönetimi yetkinliklerinin işten ayrılma niyeti ile ilişkisinde duygusal bağlılık, çalışmaya tutkunluk ve iş tatmininin aracılık etkisi: Bankacılık sektöründe bir araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi.
- Boz, H. (2018). *İşletmelerde yetenek yönetimi*. Akademisyen Kitabevi: Ankara.
- Buckingham, M., & Coffman, C. (2007). *Önce Bütün Kuralları Yıkın*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Buckingham, M., & Vosburg R. M. (2001). The 21st century human resources function: It's the talent, stupid!. *Human Resource Planning*, 24(4), 17-23.
- Buran Köse, Ö., & Doğan, A. (2019). The relationship between social media addiction and self-esteem among Turkish university students. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(1).
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı* (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Caldwell, S. D., Herold, D. M., & Fedor, D. B. (2004). Toward an Understanding of the Relationships Among Organizational Change, Individual Differences, and Changes in Person-Environment Fit: A Cross-Level Study. *Journal of Applied Psychology*, 89(5), 868-882.
- Cappelli, P., & Keller, J. R. (2013). Classifying Work in the New Economy. *Academy of Management Review*, 38, 575-596.
- Cheese, P., Thomas, R. J., & Craig, E. (2008). *The talent powered organizatin: strategies for globalization, talent management and high performance*. London: Kogan Page Limited.

- Cheloha, R., & Swain, J. (2005). Talent management system key to effective succession planning. *HR Report*, 18(17), 5-7.
- Cıdal, H. (2023). *İşletmelerde yetenek yönetimi uygulamaları: Bursa makine ve tekstil sektörleri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- CIPD (2007). *Talent management: Research insight*. London: Chaeted Institute of Personel and Development.
- Clenaghan, D. (2015). Talent management and employee motivation. *The HR Director*. Erişim Tarihi: 04.07.2024, <https://www.thehrdirector.com/features/talent-management/talent-management-and-employee-motivation/>
- Collings, D. G., & Mellahi, K. (2009). Strategic talent management: A review and research agenda. *Human Resource Management Review*, 19(4), 304-313.
- Creelman, D. (2004). *Return on investment in talent management: measures you can put to work riht now*. Washington, ABD: Human Capital Institute.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal kitabevi.
- Creswell, J. W., & Creswell, D. J. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). Sage Publications, Inc.
- Çakar, N. D., & Ceylan, A. (2005). İş motivasyonunun çalışan bağlılığı ve işten ayrılma eğilimi üzerindeki etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(1), 52-66.
- Çelik, M., & Zaim, A.H. (2011). Yetenek yönetimi yaklaşımı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 10(20), 33-38.
- Çırpan, H., & Şen, A. (2009). İşletmelerde yenilikçiliği geliştirmede etkili bir araç: yetenek yönetimi. *Çerçeve Dergisi*, 52(16), 110-116.
- Çivilidağ, A., & Güçlü Şekercioğlu, G. (2017). Çok boyutlu iş motivasyonu ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(1), 143-156.
- Daft, R. L. (1997). *Management* (4th ed.). The Dryden Press: Florida.
- Daft, R. L. (2000). *Organization theory and design* (7th ed.). U.S.A.: South-Western College Publishing, Thomson Learning.
- Davies, B., & Davies, B. J. (2010). Talent management in academies. *International Journal of Educational Management*, 24(5), 418-426.
- Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., & Ryan, R. M. (1991). Motivation and education:The selfdetermination perspective. *Educational Psychologist*, 26(3-4), 325-346.
- Demirel, Y., & Yaşarsoy, E. (2016). İnsan kaynakları ve yetenek yönetimi ilişkisi. In E. Editor (Ed.), *7. Ulusal Girişimcilik Kongresi Kitabı*. TEAM University, Taşkent.
- DeNisi, A. S. (2000). Service Excellence: An Introduction. *Journal of Applied Psychology*, 85(5).
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 1-32). Thousands Oaks, CA: SAGE Publications.
- Dömbekçi, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 141-160.
- Durak, I. (1998). *İşletmelerde çalışan insanlarda daha fazla yararlanma aracı olarak motivasyon süreci ve bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

- Duran, C., Boz, D., Behdioğlu, S., & Kutlu, S. (2019). Yetenek Yönetimi Uygulamaları Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 158-189.
- Duttagupta, R. (2005), *Identifying and Managing Your Assets: Talent Management*. London: Price Water House Coopers.
- Dündar, S., Özutku, H., & Taşpınar, F. (2007). İçsel ve Dışsal Motivasyon Araçlarının İşgörenlerin Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (2), 105-119.
- Elliott, A. C., & Woodward, W.A. (2007). *Statistical analysis quick reference guide with SPSS examples*. London: Sage Publications.
- Erdoğan, A., & Salepçioğlu, M. A. (2020). Stratejik insan kaynakları yönetiminde yetenek yönetimi yaklaşımı. *ABMYO Dergisi*, 15(59). 291-324.
- Ertürk, M. (2001). *İşletme biliminin temel ilkeleri*. Beta Basım Yayın Dağıtım. İstanbul.
- Fulmer, R. M., & Conger, J. A. (2004), Developing Leaders with 2020 vision: Companies Can Develop Deep, Enduring Bench Strength by Combining Succession Planning and
- Gagné, M., Jacques, F., Marie-Hélène, G., Aubé, C., Morin E., & Malorni, A. (2010). "The Motivation at Work Scale: Validation Evidence in Two Languages". *Educational and Psychological Measurement*, 70(4), 628-646.
- Groysberg, B., Nanda, A., & Nohria, N. (2004). The Risky Business of Hiring Stars, *Harvard Business Review*, 82(5), 92-101.
- Gündüzalp, S., & Boydak Ozan, M. (2018). Yetenek savaşlarından yetenek yönetimine. *Journal of Anatolian Education Research (JAER)*, 2(December), 14-46.
- Güner, M. B. (2016). *Çalışanların yetenek yönetimi algısının iş motivasyonuna etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İstanbul.
- Höglund, M. (2012). Quid pro quo? Examining talent management through the lens of psychological contracts. *Personnel Review*, 41(2), 126-142.
- Huselid, M. A., Beatty, R. W., & Brien, B. E. (2005). Birinci sınıf oyuncular mı, birinci sınıf konumlar mı? (İ. Gülfidan, Çev.). *Harvard Business Review Dergisinden Seçmeler: Yetenek Yönetimi* (s. 31-49). MESS Yayınları.
- Johnson, A., et al. (2020). Transparency in talent management processes: Impact on employee expectations and organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 25(1), 45-58.
- Kaplan, M. (2007), *Motivasyon teorileri kapsamında uygulanan özendirme araçlarının işgören performansına etkisi ve bir uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İstanbul.
- Karaman, F. (2010). *İşletmelerde motivasyon ve verimlilik*. İstanbul: Etap Yayınevi.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kayacan, E. (2020). *Motivasyon teorileri ve uygulamalar*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım. Bursa.
- Kaynak, T. (1990). *Organizasyonel Davranış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Keser, A. (2006). *Çalışma yaşamında motivasyon*. İstanbul: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım.
- Kim, S. (2004). *Kendinizi ve başkalarını motive etmenin 1001 yolu* (A. Çimen, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. London: Guilford publications.

- Koçel, T. (2005). *İşletme yöneticiliği* (10. baskı). İstanbul: Arıkan Yayıncılık.
- Küçüközkcan, Y. (2015). Liderlik ve motivasyon teorileri: Kuramsal bir çerçeve. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 85-116.
- Latham, G. P. (2007). *Work Motivation: History, Theory, Research, and Practice*. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks.
- Lewis, R., & Heckman, R.J. (2006), Talent Management: A Critical Review, *Human Resource Management Review*, 16(2), s.139-154.
- Lucia, A., & Lepsinger, R. (1999), *The Art and Science of Competency Models: Pinpointing Critical Success Factors in Organizations*, Jossey-Bass/Pfeiffer, San Francisco.
- McKinsey & Company (2001). *The war on talent*, McKinsey & Company Inc, USA. Available, https://www.researchgate.net/publication/284689712_The_War_for_Talent
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Selahattin Turan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Metin, M. (2021). Nicel veri toplama araçları. B. Oral & A. Çoban (Eds.), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Meyers, M. C., & Van Woerkom, M. (2014). The influence of underlying philosophies on talent management: Theory, implications for practice, and research agenda. *Journal of World Business*, 49(2), 192-203.
- Michaels, E., Handfield-Jones, H., & Axelrod, B. (2001). *The war for talent*. Boston: Harvard Business School Press.
- Mokoena, W., Schultz, C. M., & Dachapalli, L. A. P. (2022). A talent management, organisational commitment and employee turnover intention framework for a government department in South Africa. *SA Journal of Human Resource Management*, 20, 1-10.
- Mottaz, J. C. (1985). The relative importance of intrinsic and extrinsic rewards as determinants of work satisfaction. *The Sociological Quarterly*, 26(3), 366.
- Murphy, P. K., & Alexander, P. A. (2000). A motivated exploration of motivation terminology. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 3-53.
- Muslu, İ. (2013). *Yetenek Yönetimi ve Bankacılık Sektöründe Bir Alan Araştırması: Sivas İli Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Mutlu, E. (2017). *İletişim Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Nilsson, S., & Ellstrom, P. E. (2012). Employability and talent management: challenges for HRD practices. *European Journal of Training and Development*, 36(1), 26-45.
- Onaran, O. (1981). *Çalışma yaşamında güdülenme kuramları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Önen, L., & Tüzün, B. (2005). *Motivasyon*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özyurt, M. (2021). *Yetenek yönetiminin iş tatmini ve örgütsel bağlılığa etkisi*, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Polat, S. (2011). Yetenek Yönetimi. Ankara Sanayi Odası: Ankara.
- Redford, K. (2005). Shedding light on talent tactics. *Personnel today*. September:20-22.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). *Örgütsel Davranış*. (G. Ordun, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık: Ankara.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68- 78.

- Samuel, M. O., & Chipunza, C. (2009). Employee retention and turnover: Using motivational variables as a panacea. *African Journal of Business Management*, 3(9), 410.
- Sloan, E. B., Hazucha, J. F., & Van Katwyk, P. T. (2003). *Strategic management of global leadership talent*. In *Advances in global leadership* (pp. 235-274). Emerald Group Publishing Limited.
- Stahl, B. I., Farndale, E., Morris, S. S., Paauwe, J., Stiles, P., Trevor, J., & Wright, P. M. (2007). Global talent management: How leading multinationals build and sustain their talent pipeline. *INSEAD Faculty and Research Working Papers* No. 34, Fontainebleau.
- Stewart, T. A. (1997). *Entellektüel Sermaye: Örgütlerin Yeni Zenginliği*. (Çev.). Nurettin ElHuseyni. İstanbul: Mess Yayınları.
- Sullivan, D. (2005). *Leys: Secret Spirit Paths in Ancient Britain*. London: Wooden Books.
- Şimşek, M., & Nursoy, M. (2002). Toplam Kalite Yönetiminde Performans Ölçme (Örnek Uygulamalar). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson.
- Tunalı, S. B., Gözü, Ö., & Özen, G. (2016). Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması: Karma araştırma yöntemi. *Kurğu*, 24(2), 106-112.
- Tümen, E. (2014). *İşletmelerde İnsan Kaynağının Değerlendirilmesi Açısından Yetenek Yönetimi Yaklaşımı*, (Yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yumurtacı, A. (2014). Küreselleşen emek piyasalarında yeni bir olgu: Yetenek yönetimi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8).

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İş dünyasında artan rekabet ortamı yetenekli çalışanlara olan ihtiyacı arttırmaktadır (Buckingham & Vosburgh, 2001; Barney vd., 2011). Bu ihtiyaçlar doğrultusunda gelişen yetenek yönetimi, günümüzde pek çok şirket tarafından uygulanan yaklaşımlar arasında yer almaktadır. Temelinde yetenekli çalışanları bulma, şirkete çekme ve elde tutulmasını hedefleyen yetenek yönetimi, rekabet ortamını da güçlendirmekte ve şirketin öne çıkmasını sağlamaktadır. Yetenek yönetimi; doğru zamanda, doğru çalışanı, doğru pozisyonda istihdam ettirme amacına yönelik çalışmalar yürütmektedir (Michaels vd., 2001). Yetenek yönetimi yaklaşımı aynı zamanda organizasyonel iyileşmeyi de beraberinde getirmektedir. Yetenekli iş gücünü şirket bünyesinde tutabilmek için gelişme açık ve kendini yenileyen bir şirket olmak önemlidir. Bu noktada uygulanan yetenek yönetimi stratejileri, kurum kültürü, vizon ve misyonuna uygun bir şekilde gerçekleştirilir. Böylece çalışan memnuniyetinin sağlanmasının yanında şirketin kısa ve uzun vadeli hedeflerine ulaşması da sağlanmaktadır. Bu bağlamda yetenek yönetimi aşamaları devreye girmektedir. Bunlar; yetenek yönetimi stratejisinin kapsamının belirlenmesi, kilit pozisyonların saptanması, yetkinliklerin belirlenmesi, yetenekli çalışanların tespiti ve sınıflandırılması, yetenekli çalışanları seçme, yerleştirme, geliştirme, elde tutuma ve örgütsel yedeklemeyi sağlama olmak üzere toplamda sekiz başlık altında toplanmaktadır (Stewart, 1997; Collings & Mellahi, 2009; Meyers & Woerkm, 2014). Bu süreçlerin ilerleyebilmesinde yöneticilere büyük görevler düşmektedir. Yetenek yönetimi süreci aynı zamanda çalışanların performans, gelişim ve yetkinlik analizlerinin de takip edilmesini de barındırmaktadır. Böylece çalışanların şirket içinde doğru bir istihdam elde edip etmedikleri ölçülür. Bunun yanında çalışan ihtiyaçlarının karşılanması ve motive olmaları da oldukça önemli olup yetenek yönetimi süreçleri bu noktalarda da fayda sağlaması önemlidir. Çalışan motivasyonu da tam olarak bu noktada önem kazanmaktadır. Yetenek yönetimi süreçlerinin devamlı kılabilmek için motivasyonun önemli bir etkisi bulunmaktadır. Çalışanların işe başlaması ve devam etmesi, bulundukları pozisyonlarda severek çalışmaları için gerekli olan motivasyon şirket tarafından çalışanlara sağlanmalıdır. Kişinin amaçları doğrultusunda hareket etmesini sağlayan motivasyon içsel ve dışsal faktörlerden etkilenmektedir (Önen & Tüzün, 2005; Kaplan, 2007; Mutlu, 2017). İçsel motivasyon ve dışsal motivasyon olmak üzere iki başlığa ayrılan motivasyon çeşitleri kişinin fiziksel ve duygusal ihtiyaç sonucunda ortaya çıkar. İçsel motivasyon kişinin iç dünyasındaki ihtiyaçları sonucu ortaya çıkarak psikoloji temelli bir motivasyondur (Akbaba, 2006). Dışsal

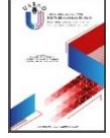
motivasyon, çevresel etkenler sonucunda motive olma durumunu ifade etmektedir. Her iki bağlamda da motivasyon incelendiğinde kişilerin birden farklı faktörlerle motive oldukları ortaya çıkmaktadır (Mottaz, 1985). Bu noktada çalışan motivasyonu irdelendiğinde çalışanların; ekonomik, psiko-sosyal ve örgütsel olmak üzere üç farklı başlık altında motive oldukları görülmektedir. Çalışanlara uygun iş dizaynı, alternatif çalışma sistemleri, gelişebilecekleri ortam sağlanarak iş yaşamı daha motive edici olmalıdır (Koçel, 2005, s. 235; Küçüközkan, 2015, s. 100). Böylece çalışmaya teşvik edilmesi de önemlidir. Bu faktörlere dikkat edilerek çalışanların motive olacağı ortamların tasarlanması yetenekli çalışanları elde tutma açısından önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada yetenek yönetiminin uygulamalarının çalışan motivasyonu üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ortaya konulmak istenmektedir. Bu bağlamda yetenek yönetimi ve motivasyon kavramları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu doğrultuda yetenek yönetimi uygulanan X şirketinde yetenek yönetimi uygulamalarının çalışanların motivasyonunu nasıl etkilediğini belirlemek amacı ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda karma araştırma modeli kullanılmıştır. Çalışmanın nicel araştırma kısmında yetenek yönetimi süreçleri ve motivasyon faktörlerinin ölçülmesi için iki ölçek kullanılmıştır. Bunlardan birincisi Duran ve arkadaşları (2019) tarafından geliştirilen Yetenek Yönetimi Uygulamaları Ölçeğidir. 49 maddeden oluşan bu ölçek 5'li likert ölçeği olarak kullanılmıştır. Cezbetme, seçme yerleştirme, bağlılık, elde tutma, eğitim, ödüllendirme ve yetenek havuzu olmak üzere 7 alt boyuttan oluşmaktadır. İkinci ölçek ise Çivilidağ ve Şekercioğlu (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeğidir. 19 maddeden oluşan bu ölçek 7'li likert ölçeği olarak kullanılmaktadır. Bu ölçek bağlamında ise motive olamama, sosyal dışsal düzenleme, maddesel dışsal düzenleme, içe yansıtılan düzenleme, kişisel düzenleme ve içsel motivasyon olmak üzere 6 boyut irdelenmektedir. Çalışmanın nitel araştırma bölümünde ise X şirketi çalışanları yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılma görüşme için literatür destekli 22 ana 23 sonda/ek soruları hazırlanmıştır. Bu kapsamda 10 katılımcı ile görüşülerek her bir katılımcı ile bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 10 çalışan ile derinlemesine analize dayalı görüşmeler organize edilmiştir. Elde edilen nicel ve nitel veri sonuçları karşılaştırılarak yetenek yönetimi süreçleri içerisinde aktif bir şekilde bulunan çalışanların nasıl motivasyon ortaya koydukları irdelenmiştir. Bu kapsamda yetenek yönetimine dahil olan çalışanların bu süreçler ve yaklaşım bağlamında olumlu bir tutum geliştirdikleri ortaya konmuştur. Çalışanlar elde edilen bulgular çerçevesinde yetenek yönetimi süreçlerini olumlu bir şekilde yorumlamaktadır. Aynı zamanda bu süreç içerisinde çalışma motivasyonlarının da arttırdıklarına dair sonuçlara ulaşılmıştır. Ortaya çıkan tüm bu verilere ek olarak çalışma kapsamında yetenek yönetimi uygulamalarının çalışan aidiyetini pekiştirdiğine dair veriler de yer almaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: The increasing competition in the business world has heightened the need for talented employees (Buckingham & Vosburgh, 2001; Barney vd., 2011). In response to this demand, talent management—aimed at finding, attracting, and retaining skilled employees—has become a widely implemented approach among companies today. Talent management not only strengthens the competitive environment but also enables companies to stand out. It focuses on employing the right person in the right position at the right time, and it simultaneously brings about organizational improvement (Michaels vd., 2001). Being an adaptable and evolving company is crucial for retaining talented employees. At this point, talent management strategies are implemented in a manner consistent with the organization's culture, vision, and mission. This alignment helps achieve both employee satisfaction and the company's short- and long-term goals. In this context, the stages of talent management come into play, which include defining the scope of the talent management strategy, identifying key positions, determining competencies, identifying and classifying talented employees, selecting, placing, developing, retaining, and ensuring organizational backup for talented employees. Managers play a significant role in advancing these processes, which also involve monitoring employees' performance, development, and competency analyses to assess their appropriate placement within the company (Stewart, 1997; Collings & Mellahi, 2009; Meyers & Woerkom, 2014). In addition, meeting employees' needs and motivating them are crucial aspects where talent

management processes are beneficial. Employee motivation becomes especially important at this stage. Motivation has a significant effect on sustaining talent management processes. Companies should provide employees with the motivation necessary to start, continue, and work enthusiastically in their roles. Motivation, which drives individuals to act according to their goals, is influenced by intrinsic and extrinsic factors (Önen & Tüzün, 2005; Kaplan, 2007; Mutlu, 2017). Divided into two categories—*intrinsic* and *extrinsic*—motivation arises from a person's physical and emotional needs. *Intrinsic* motivation is driven by inner needs and is a psychology-based motivation (Akbaba, 2006), while *extrinsic* motivation refers to being motivated by external factors (Mottaz, 1985). In both contexts, individuals are motivated by multiple factors. When employee motivation is analyzed, it is observed that employees are motivated under three main categories: economic, psycho-social, and organizational. By designing suitable jobs, providing alternative working systems, and creating environments where employees can grow, the work-life can be made more motivating (Koçel, 2005, p. 235; Küçüközkan, 2015, p. 100). Encouraging active work through these factors is essential. Creating work environments where employees are motivated is crucial for retaining talented employees. Talent management practices are also expected to consider employee motivation. This study aims to reveal how talent management—one of the most widely adopted approaches recently—affects employee motivation. In this context, the concepts of talent management and motivation are thoroughly examined. To measure employees' motivation within talent management processes, the data collection phase of the research was conducted with employees of Company X, which implements talent management, with all necessary ethical permissions obtained. A mixed research model was adopted. In the quantitative section, two scales were used to measure talent management processes and motivation factors. The first scale, the Talent Management Practices Scale developed by Duran et al. (2019), contains 49 items and uses a 5-point Likert scale. It consists of seven subdimensions: attraction, selection and placement, commitment, retention, training, rewarding, and talent pool. The second scale is the Multidimensional Work Motivation Scale, adapted into Turkish by Çivilidağ and Şekercioğlu (2017). This 19-item scale uses a 7-point Likert scale and examines six dimensions: lack of motivation, social extrinsic regulation, material extrinsic regulation, introjected regulation, personal regulation, and intrinsic motivation. In the qualitative section, semi-structured interviews were conducted with Company X employees. For these semi-structured interviews, 22 main questions and 23 follow-up questions were prepared with literature support. In-depth interviews were conducted with 10 participants, each involving individual discussions. By comparing the results from the quantitative and qualitative data, the attitudes and motivation levels of employees actively involved in talent management processes were analyzed. The findings reveal that employees participating in talent management processes and strategies develop a positive attitude toward these processes. Employees interpret talent management processes positively, and results indicate an increase in their motivation within these processes. Additionally, the study provides data suggesting that talent management practices reinforce employees' sense of belonging.



USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 7, Year 7, Sayı 18, Issue 18,
Haziran 2025, June 2025
e issn: 2687-2641



FROM VICTIM TO VICTOR: THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT IN *THE LEMON TREE*

MAĞDURDAN MUZAFFERE: *LİMON AĞACI'NDA İSRAİLLİ-
FİLİSTİNLİ ÇATIŞMASI*

Yüstra BOYLU

Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
Bingöl/Türkiye.

Lecturer, Bingöl University, School of Foreign Languages,
Bingöl/Türkiye.

yusraboylu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9377-9505

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1582959

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11.11.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Boylu, Y. (2025). From Victim to Victor: The Israeli-Palestinian Conflict in the Lemon Tree. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 7(18), 285-298.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Abstract: The Palestinians are one of the nations experiencing the most aggrieved fates with regard to national or religious discrimination in contemporary world. The main reason of the miseries reveals the stunning point as the Israelis, the nation exposed to similar discrimination and hurt, is the cause and the committer of the current conflict. The Israelis have overdone the atrocities they have faced regardless of the relatively welcoming treatment of Palestinians or their common cultural or historical backgrounds. *The Lemon Tree* (2006), by Sandy Tolan, mirrors the Israeli and Palestinian conflict, their daily lives, and both of the nation's sufferings, experiences and hopes. The reflections of the conflicts experienced by both the Jews in Europe and the Arabs in Palestine are skillfully portrayed. The binary oppositions and Orientalism's concept of otherness are underscored. In this study, the multicultural structure of Europe and Palestine, the processes of social formations along with framing deliberate discrimination and prejudice, human rights abuse are revealed and exemplified in the light of the non-fiction narrative. The study displays how the Jews were victimized beforehand, how they make use of this case, and how they carry out their role as victor.

Key Words: Israeli-Palestinian Conflict, Atrocity, Exile, Victim, Victor

Öz: Filistinliler, modern dünyada milliyetçi veya dinsel ayrımcılığa maruz kalmış, en kötü kaderleri yaşayan uluslardan biridir. Yaşanan felaketlerin temel nedeni, çarpıcı bir noktayı ortaya çıkarır; benzer ayrımcılığa ve mağduriyetlere maruz kalan millet olarak İsraililer, mevcut çatışmanın nedeni ve faili olarak karşımıza çıkar. İsraililer, Filistinlilere yönelik nispeten olumlu muameleyi veya ortak kültürel veya tarihi geçmişlerini dikkate almaksızın, maruz kaldıkları zulümlerin çok daha fazlasını Filistinlilere karşı uygulamıştır. Sandy Tolan'ın *Limon Ağacı* (2006), İsrail ve Filistin çatışmasını, onların günlük yaşamlarını ve her iki ulusun acılarını, deneyimlerini ve umutlarını yansıtır. Hem Avrupa'daki Yahudilerin hem de Filistin'deki Arapların yaşadığı çatışmaların yansımaları ustalıkla işlenmektedir. İkili karşıtlıklar ve Oryantalizm'in ötekilik kavramı vurgulanmıştır. Bu çalışmada, Avrupa ve Filistin'in çok kültürlü yapısı, toplumsal oluşum süreçleri, kasıtlı ayrımcılık ve önyargıların çerçevelenmesi, insan hakları ihlalleri kurgusal olmayan anlatı ışığında ortaya çıkarılıp örneklendirilmektedir. Bu çalışma, Yahudilerin önceden nasıl mağdur edildiğini, sonra bu durumdan nasıl yararlandıklarını ve zalim rollerini nasıl yerine getirdiklerini açığa çıkarır.

Anahtar Kelimeler: İsrail-Filistin çatışması, Vahşet, Sürgün, Kurban, Galip

INTRODUCTION

Evil never presents itself naked on the stage of history; it always appears dressed up as itself the victim, the defender, the perhaps misunderstood struggler for survival. — Daniel Koffman

The Lemon Tree narrates the tale of the Eshkenazis, a Bulgarian Jewish family, who came to Palestine from Europe, and the Khairis, a Palestinian Arab family, who once inhabited in the same residence in Al-Ramla, at different time experiencing similar feelings such as the sense of occupation, estrangement, grief, unexpected realities along with longing and hope. Dalia Eshkenazi and Bashir Khairi, children of these families, take leading roles in the narrative non-fiction regarding their engagement in the survival and history of their countries and people. Ahmad Khairi, the first owner of the house in Al-Ramla, was exiled with the majority of Arab residents by Israeli military forces over the War of Israel for

land and independence. The Khairi family was sent to Ramallah, located in the West Bank, and left their properties behind, hoping to return soon. However, the Khairi family with nine children did not get the opportunity to return and, by necessity, became refugees in Ramallah. By the way, after the World War II, the Eshkenazi family with their baby Dalia, who was one-year-old, were relegated to Israel, to recently establishing State of the Jews, from Bulgaria owing to the Nazi trouble pervaded through Europe. On their arrival, they were offered Khairi's empty house, which was claimed to have been left by the Arabs voluntarily. The non-fiction book presents a clear portrayal of the Israeli and Palestinian peoples sharing common emotions, experiences, and fates resulting in catastrophes.

Dalia and Bashir allude to the possibility of common interest and dialogue, but are forced to maintain their lives getting into chaotic conditions. Their experiences confirm that "No one seemed to be free from the opposition between 'us' and 'them,' resulting in a sense of reinforced, deepened, hardened identity that has not been particularly edifying" (Said, 2003, p. 335). However, Tolan writes in a relatively humanist perspective, mirroring sensibility to grievances of both nations by helping to enable a wider understanding and awareness of the matter, along with a wish for dialogue and toleration. The book tries to present the misery of the two nations neutrally, on the whole voicing the emotions and judgements of each community. Tolan writes in a manner that favors the suffering victim nation, the Jews, and indicates how they come out as victors.

Sayfa | 287

The study delves into how the processes of social formations, namely political, legal, educational, and religious ideologies and institutions in Palestine and Israel change, promote, or create each other. It engages in Edward Said's Orientalism, which deals with Western depictions and othering of the East, focusing on "absolute and systematic difference between the West, which is rational, developed, humane, superior, and the Orient, which is aberrant, undeveloped, inferior" (2003, p. 300). Both cases underscore the Western self and Eastern other. The similarities of the experiences of the Palestinian and Israeli nations are narrated in the book in association with atrocities disguised by nationalism on the way to constructing new nation states and destroying a multicultural form of society. These painful and challenging processes are reflected in narration, which defines history into a story. Having a journalist background, the writer can engage with weighty personal accounts using documentary pieces of evidence, through observations and interviews, paying attention to oral history, emphasizing various ethical dilemmas. The comparable conditions of the Israelis and the Palestinians are interpreted through the presentation of sympathetic characters in the book. If questioned, their association, within the common cultural and historical backgrounds, mirrors a contradiction; they were both friends and enemies. Dalia stresses the absurdity of such discrimination, stating their interdependence as they "share a common destiny" (Tolan, 2006, p. 387). The book focuses on the sufferings of both nations, particularly the cases of Dalia and Bashir, who have been displaced and left to cruelty by a relatively objective perspective equalizing the two nations. Tolan, in the Author's note, clarifies the conflicts grounded in

reality, claiming that the depiction of the circumstances that encircle both families relies on the interviews, newspaper clippings, and diaries. Thus, the compelling narrative of real historical and political episodes regarding moral issues enables effective and convincing discussion.

The lemon tree that Ahmad Khairi planted represents the Khairis' natural connection to and rootedness in their own land. Khairi family members' misery, the psychological problems that they face, the outcomes of nationalism and exile, their feeling of displacement, human rights violations, and the unfair attitudes of other nations or states' apathy are revealed through newspaper articles and documentaries. Benefitting from both primary and secondary narrative forms that provide a rich source for historical information and context, I have analyzed historical cases and reflections of the Palestinian and the Israeli nations in *The Lemon Tree* because the teaching of history deals with the traditional opposition between history and literature; between factual and fictional (Tyson, 2006, p. 286). In addition to the deconstruction of the traditional concept of history, I aim to focus on the comprehension, representation, and practice of reality since culture, as an interactive fact rejecting fixed definitions, refers to the process rather than the product. So, the study enables comprehension of the era, ideological conflicts, and political orders of culture carrying contact with the real context.

From Multiculturalism to nationalism

Sayfa | 288

The conflicts arise in the lands that inherently stand for multicultural and hybrid structures of society. It is such a point that "in most instances the conflicting communities have been so intermixed, however, that partition could not finally deliver the 'clean cut' it was supposed to do" (Cleary, 2002, p. 22). It is a known fact that, in Bulgaria, once the Jews and the Bulgarians lived and worked side by side, struggled together for the independence of Bulgaria to shed the Ottoman domination, and protested against the same power against the Nation's Defense Law (Tolan, 2006, p. 60-61). Similarly, with the high degree of interaction between the Jews and the Arabs, their mutual participation in any part of daily life, both nations served to figure the multicultural face of Palestine. Even after the chaos started, some did not cut off contact and pursued communication, furthermore informed their neighbors in case of threat and danger (Tolan, 2006, p. 95-96). As Homi Bhabha asserts, "the partial minority culture emphasizes internal differentiations, the 'foreign bodies' in the midst of the nation" (1996, p. 57). In this context, it was the deliberate attempts by superior minds that caused conflicts, not the local communities. Even though "pioneers of civilizations wear the loveliest and the most humanist mask; this won't change the reality not a bit: The oppressed people would be exposed to complete destruction" (Fanon, 2008, p. 77).

The Lemon Tree narrates the process of developing Jewish national identity in this relatively multicultural and welcoming country. The book examines how national identities of the Palestinian and Israeli people are constructed and

strengthened. Complicated issues such as state-building and state-dividing schemes necessitate complex systematic proposals and solutions. From a wide perspective, so as to develop the awareness of national memory, a wide range of literary works are produced, training program is intermingled with national history. Though they could pursue their lives in peace on the same land, each of the following steps of the Israeli forces exposed the Palestinian people to whatever the Israelis were exposed to in Europe. The narratives of Zionism, the significant deliberative theme, protect Jewish people jurally and ensure a native land for them in Palestine (Sharif, 1983, p. 1). Everything about the religion, the rules of the Old Testament, are glorified and overvalued. Even before the Journey to Palestine, that is, the holy emigration, is encouraged and exemplified in the narrative as "[H]e who makes four steps in Israel, all his sins will be forgiven" (Tolan, 2006, p. 133). Zionist expansionism is systematically encouraged regardless of the native population. 'Promised Land' or 'Holy Land' was even offered by Napoleon Bonaparte long before the Balfour Declaration. The major Western countries, such as America, Germany, France, Britain, and Canada, have been willing to defend even the usage of blood and iron to destroy the Palestinian nation to utilize the political and economic profits of the destruction. The reason is that as a political doctrine, "Orientalism has been successfully accommodated to the new imperialism, where its ruling paradigms do not contest, and even confirm, the continuing imperial design to dominate Asia" (Said, 2003, p. 322).

From Victim to Victor

Sayfa | 289

Tolan narrates that the Legislation for the Defense of the Nation in Bulgaria imposed restrictions and discrimination against the Jewish people to protect their own nation (Tolan, 2006, p. 61). As is stated, the cruelty towards the Jews officially began, the symbol of "Jewish Residence" and wearing the yellow star became essential on any Jewish house, and they were exposed to intolerant curfews; by the way of being despised and discriminated by the Bulgarian, not being permitted to join professional and political associations and marrying Gentiles, owning shelters or their own cars, telephones or videos (Tolan, 2006, p. 58-59). Theodor Herzl, Jewish activist, and the father of modern political Zionism, stressed that the Jewish people were disliked and otherised for their red or black beards, hooked noses and baker-legged, longing for a life without being underrated and a peaceful life like the civilized people such as the Englishman, the German or the Frenchman (Tolan, 2006, p. 121). The situation is beyond endurance, both for those who prefer to stay and those who move. The people who stay feel inevitably alienated from the neighborhood and the state as the dominant force restores the environment and landscape, and alienation is consciously promoted in the way of nation construction. Their conditions present "being swept out of the current of their history into somebody else's history, becoming a footnote" (Lindfors, 1997, p. 157). The deliberate practices of social constructionism in Europe, especially Bulgaria, are not far different from those in Palestine. Instructing native inhabitants as desired, to construct political domination, along with military power, redefining, reformulating, and reshaping the environment in accordance with

imperialist plans, and disregarding the accounts of the indigenous inhabitants are common ways of reconstituting a district. Said defines this planned operation as reclaiming, renaming, and reinhabiting “the alienated landscape through the imagination” (qtd in Cleary, 2002, p. 93). When three cousins revisited the streets, they grew up, new names of the streets with unfamiliar and incomprehensible Hebrew lettering made them feel uncomfortable (Tolan, 2006, p. 28). The environment lost its roots and broad meaning and accordingly its significance. Life for the others who move, that is exile, is not easy either. To get rid of these discriminative and unfair treatments, a wide range of Arabs preferred to die in exile or be stateless and eventually became freedom fighters (Tolan, 2006, p. 290).

Simone Weil asserts that feeling rooted somewhere or something you rest with is a great need of human beings (Mason, 2007, p. 274). As a result of destroying the sense of security, the case of exile makes the people deeply feel the problems of deportation. While Bashir visits his motherland, his feelings are beyond the narration. “It was the breath, the currency, the bread of his family, of nearly every family he knew. It was what everyone talked about, all the time: return. In exile there was little else worth dreaming of” (Tolan, 2006, p. 21). Similarly, Ghiath, Bashir’s sister, expresses her desolation on their exile, confessing that she prefers to “sleep under a lamppost in al-Ramla than in a palace in Ramallah” (Tolan, 2006, p. 316). The Khairi family’s confusion arising from the case of exile is the focal point throughout the story. Primarily, Ahmad Khairi experiences identity and belonging conflicts. After the death of Ahmad Khairi, his wife, Zakia Khairi shares with Dalia that when he had troubles and could not sleep, he would walk back and forth in their flat in Ramallah with a lemon in his hands given to him by her father, Moshe Eshkenazi (Tolan, 2006, p. 302). For this sense, the concept of tree is used to provoke the imaginary of association between family and national community (Long, 2008, p. 63). This is of great concern to Palestinians as they know that they do not possess a homeland as they once had. The Palestinians left their properties and homes, assuming they would soon return, but in no case were they permitted to return. In addition to causing nostalgia, the Israelis violated human rights to such a degree that it caused unbearable pain and generated crimes against humanity. For the sake of national consciousness and self-definition, life becomes unsufferable, and ordinary humans become unlivable. The situation of the Eshkenazis is very similar to that of Khairis. Suffering from estrangement, lack of belonging, isolation and homesickness Moshe Eshkenazi maintains his national identity, face similar troubles the Khairi family experience in consequence of displacement, as a teenager, stressing her quietness, Dalia describes her mother, Solia, as “an uprooted tree that couldn’t take to new soil” (Tolan, 2006, p. 190). These civilized heroes “prone to anxiety, sleep, and day dreaming in many situations... [live] more in the mind and realm of fancy than in the actual world of everyday things, characters and events” (Babalola, 1986, p. 145). The people of both groups experience what Herman describes as trauma and its outcomes:

Traumatic events are extraordinary, not because they occur rarely, but rather because they overwhelm the ordinary human adaptations to life... They confront human beings with the extremities of helplessness and terror, and evoke the responses of catastrophe. The common denominator of trauma is a feeling of intense fear, helplessness, loss of control, and threat of annihilation (1997, p. 13).

The conditions witnessed in Palestine allude that violence reproduces violence, as is seen in the Palestinian-Israeli conflict. Israel can be regarded as the representative of the guilty modernized states exposing the worst atrocities to the Palestinian people regardless of the Jewish massacre committed by the Nazi rule at the first half of the 20th century. The atrocities experienced by the Palestinians remind the familiar conflict between the Israelis. Contrary to the empathetic expectation, their experiences do not prevent the violence in Palestine; rather, they overdo the past cruelties. Koffman claims that the evils always doll themselves up as defenders, as victims, instead of naked presence, perhaps the mistaken fighter for survival (1996, p. 107). It is not unusual and surprising for the Israelis and their supporters to repeatedly verbalize the massacre and other atrocities or mass crimes they have faced.

The Lemon Tree reveals that the Jewish people were despised, otherised, exposed to severe restrictions, curfews, and sanctions, were slaughtered, and clearly weren't allowed to exercise the fundamental justice in Europe, especially in Bulgaria. As a result, the nation deeply felt a collective anxiety of extermination, which caused the parallel fears for the other nation. Said clarifies the astounding spot of this issue: "Perhaps this is the most extraordinary of exile's fates: to have been exiled by exiles—to relive the actual process of up-rooting at the hands of exiles" (2003, p. 361). For this sense, the Holocaust is used to construct the foundation of the legend of Israel since it simply serves to confirm the formation of an Israeli state on Palestinian land, stating a reason for inhuman practices and fear caused by the Holocaust (David, 2017, p. 8). Hereby, many scientific studies were conducted to prove definitive reasons for the Jews to get their basic rights and the possession of their promised land. Zionism, a reaction or compensation for anti-Semitism, serves as its counterpart, anti-Semitism. In other words, containing strong injustice, intolerance, and unsympathy, Zionism has worked along the same line with anti-Semitism. The myth of Zionism is far from being a national passion; it is the cornerstone of the foundation of the Jewish nation-state. Anti-Semitism serves as the visa to the Jewish passport into the modern nation-state with its definitive confirmation in the Nazi doctrine of racial supremacy (Boylu, 2019, p. 54).

As is known, the Jews in Europe and the Arabs in Palestine were not the ones who started the war, they were the ones who fought to survive and protect their homeland. Both conflicts do stand for a real case of war because a war is made between armed opponents; rather, they are intended deterritorialization and destruction of largely unarmed populations. Bulgaria is depicted as a devastated landscape with the relentless blitzes killing many and driving residents into the

countryside along with food shortages, hunger, and runaway inflation (Tolan, 2006, pp. 122-123). The self-evident right of Jews to be a nation comes out of the details of atrocities in Europe, the stateless Holocaust survivors, and results in the Arabs suffering heavy casualties and leaving most of Palestine in rubbish and carcass-filled streets without electricity, running water, food, and medical supplies. Moshe Eskhenazi in Bulgaria and Bashir's uncle, Rasem, exemplify two similar cases of working under increasingly crude conditions in diverse eras. Also, the desperate view of the Jews portrayed in freight wagons in the book with old and young, sick and well mothers with their nursing babies, pregnant women weak from standing, crying for pity, for help, for air, for water, for a scrap of humanity in despair, disallowing travel without special papers or the implication of the bars of soap made from the Jews reveals the terrible conditions that the Jews were exposed to. Similarly, the conditions told by the stories from Macedonia depict the Jews, including the old people and children, carrying their belongings as defeated, powerless, desperate people begging for help, exiled towards some unknown destinations (Tolan, 2006, p. 73). In and after the consecutive local wars, the Palestinians have experienced cold-blooded atrocities, tragic deaths, massacres, collective traumas, traumatic exiles, ruined lives, and everlasting spiritual and physical wounds in Palestine. Considering minorities' position as second-class citizens, ethnic cleansing, forcing movements of population, and exile exemplify the wild sanctions of the nationhood urge which demand ethnically and culturally homogeneous domains. Israel has overdone whatever they were exposed to in the past imitating or reworking cruelties generally surpassing the Nazis' practices.

The Khairi family, like most of the Palestinians, are exiled, or left to die by the Jews who are exiled beforehand as a product of tendencies of nationalism. The practices in Europe and Palestine refer to "removing indigenous population" for the benefit of external people (David, 2017, p. 12). The attempts of other states to end the conflict have generally served to rationalize the legality of the victor's actions. The General Assembly of the United Nations, determining Zionism as an image "of racism and racial discrimination" can be seen as a transcription of Anti-Semitism, both of which are rationalizations of national liberation with justifications of the practices such as exiles, killing, jailing, etc. (Sharif, 1983, p. 1). Even when the news of mass atrocities, enforced ghettos, deportations, death camps, and ethnic cleansing smells to high heaven, the authorities do nothing but condemn the cruelty in both cases. The debates continued to find solutions to the conflicts have been mostly political rather than factual. The victims of both conflicts are equally blamed for the wars politically. The world has mostly closed its eyes to all the troubles in Europe and Palestine. The ones who interfere generally converge to prejudice by wishing to design the world in accordance with their own intentions. Tolan emphasizes the deliberate apathy of other states or organizations, stating their purpose of getting rid of the Jews in Europe and ruling the East by their political practices (Tolan, 2006, p. 244).

The insufferable experiences of the victims bring about dead-end issues, either exposed to survive under the domination of another state or flee to a different land

with a sense of doubt and homelessness. These conditions result from Orientalism's reliance on a "flexible positional superiority" that consistently provides the Westerner with a dominant position relative to the Orient (Said, 2003, p. 7). Population transfer addressing the practices like demographic manipulation, deportation, removals of Israelis to Palestine and later, of the Palestinians to somewhere else gives rise to the violation of definite human rights like the right to self-determination, the right to work, the right to property, the right to privacy, and the right to social security. The Jews in Europe were obliged to migrate, that is to exile, excruciatingly, and the Palestinians, who were obliged to maintain their lives in exile by other exiles, spent a long time looking for safe and peaceful places. Even if they get through, they are to experience more harrowing experiences. History witnesses a great human catastrophe, the disaster of miserable humanity in Europe by their way of genocide or exile, which would later be repeated in Palestine towards the Arabs by the Israelis. Families have been separated, and the individuals have been transformed from a peaceful life to a life liable to trauma and misery. The main deal, both for the Israelis and the Palestinians, is a long conflict bearing the wars' unequal and disputable legacies. Today's context exemplifies the attempt to commemorate previous human rights violations, bringing about the continuation of the conflict instead of the promotion of human rights and peace. The situation of the Palestinians similarly presented in the narrative beyond all bears with-terrible rumors of rape, the rise of malnutrition, and insufficient water which are significant attempts to pressure the natives and Jewish army to massacre a great number of women, children, and weaponless men in Deir Yassin, an Arab village (Tolan, 2006, p. 92-93). People are left standing without running water and electricity in dirty streets, and along with running out of medical supplies and treatments. Psychological operations, torture by electricity or sticks, beatings, dog attacks, humiliation, and murder are designed and practiced so systematically that the process shows undeniably determined designs of imprisonment in specially built cells (Tolan, 2006, pp. 254-255). Palestine's Arab inhabitants have been obliged to desert their homes. In the course of abandonment, a great number of people, especially children, perish from starvation and thirst. With no freedom of movement, both leaving and staying were risky, and whichever would be chosen, they would face great danger from shootings and explosions.

The uprooted people bear a mood of emptiness that overwhelms their personalities. The comedown of Khairis in *The Lemon Tree* as a relegated person is insufferable. The Khairi family has been forced to maintain their lives in diaspora, in exile, namely in unheal. The troubles Ahmad experiences at night due to the compulsory migration, the sufferings of the Khairi family, as a whole, from isolation, estrangement, homesickness, lack of belonging, in particular, Bashir's trying to sustain the Palestinian identity mirror the sufferings of the Eshkenazi family. The feelings of frustration, disappointment, and injustice have forged the sufferers as rebellious and irritable, and justified armed struggle as a way of struggle for most people like Bashir. The victimized individuals tend to justify their

belief that violence has caused their upheaval and displacement from their homeland, and they see it as the sole means to reclaim it. The protagonists of both nations inevitably experience a similar, even the same, sense of displacement and estrangement. In addition to the similar context of daily life or feelings, specific incidents remind of previous experiences. A young Palestinian musician's on his way to violin class being told "to take out his instrument and play something sad" by Israeli soldiers evokes the memories of Jewish violinists obliged to play for Nazi officers at concentration camps which reminds the old Jewish sufferings that light on the way for the new Arab sufferings (Tolan, 2006, p. 377).

Conclusion

Ultimately, focusing on the binaries between self and other, both nations are ethnic groups that have strictly experienced historical injustice. The Israelis use their previous experiences and benefit from their tragic destiny to approve their domination of the other, territorial expansion, to justify even oppression and attack as a rightful act of self-defense (David, 2017, p. 9). Past experiences of Israelis and their unjust treatment are supposed to end up with human rights implementation; on the contrary, they serve to reveal ongoing tragedies. The historical wrongness of the Holocaust against the Israelis should have prevented the Al-Nakba catastrophe in Palestine, as it is expected. However, the wish to manage the policies, dominating the other, ruling the civil service and economy, provokes them to combat. Tzvetan Todorov asserts that although being a victim of genocide is not desired, the claim of being victimized is mostly beneficial (David, 2017, p. 12). Precisely, because of that, Israel assumingly strengthens the victim position in favor of justice for the victim nations.

Sayfa | 294

The fate of European Jews that conjures up everyone's darkest fear passes on to the Palestinians and is still being witnessed even now. The atrocities in Palestine have been carried out in pursuance of the ones experienced in Europe; correspondingly, the mass killings in Palestine may have been inspired by the persecution of the Jews in gas chambers. Both the Jews and the Palestinians depict the same position of desperate people leaving their homes, all belongings, and their entire spirits in a place. Dalia sympathizes with Bashir "(w)e can see ourselves in you ... we can remember our history of exile ... I can understand your longing for home because of our experience of exile" (Tolan, 2006, p. 3). The Nazis have killed the Jews however the Palestinians pay for it and are exposed to the same cruelties. The dilemma reminds one to right one wrong with another wrong.

The Eshkezanis, as a sample of Jews, a community of rejects, of helpless and pathetic people, represent most of the other Jewish migrants living in Arab homes, not giving the past owners much thought, but rather, concentrating on the formation of a new society. The residents of al-Ramla are forced to leave their homes and hometowns like the Jews in Bulgaria. A large-scale human disaster gives rise to a human catastrophe first in Europe, then in Palestine. The Jewish strugglers create the Palestinian strugglers, Jewish freedom fighters create Palestinian freedom fighters, resistance, exile, etc. As is seen, the Jews in Europe

once lived in peace like the Arabs in Palestine before certain deliberate attempts were initiated in both lands. The narrative exemplifies the once multicultural, heavenlike lands that later turn into a hellish land. Overall, the most remarkable thing is that the first nation was exposed to the atrocities and later practiced all on the other opponent. Both of the nations experience great challenges from non-violent resistance to international warfare. Nationalism, with its destructive face, reworks in Palestine in a similar manner to the Jews, the victims of the past in Europe, but the victors of today in Palestine. Instead of operating the stereotype “never again”, the present but long-existing victor keeps wearing the victim mask and practicing the victor role.

After all, the fate that has been designed for the Palestinian nation would be refused by every Israeli. They would not prefer to live under similar conditions they once experienced, resulting in the desire for liberation of the Israeli nation, but causing bother and fierce outrage for the Palestinian nation. In the pursuit of achieving their nationalist goals, the Jews have been akin to neglecting and overruling the rights of the Palestinians and preserving nationalist-imperialist projects in their favor. Unfortunately, the collective fear of annihilation felt deeply by the Jews has not prevented the same sense of fear in Palestine. As seen, yesterday’s pain has become today’s power. Constant atrocities and ongoing wars have resolved that the Jews of Israel have engineered “a stunning reversal of their image across the world: from victim to victor, also to occupier” (Tolan, 2006, p. 238).

REFERENCES

- Babalola, C. A. (1986). A Reconsideration of Achebe's No Longer at Ease. *Phylon* (1960-), 47(2), 139-147.
- Bhabha, H. K. (1996). Culture's in Between, in Hall Stuart and Gay, Paul. (eds) *Questions of Culture Identity* (pp. 53-60). London: SAGE.
- Boylu, Y. (2019). *Victims of nationalism: A comparative study of the Lemon Tree and Sevdalinka*, (Master Thesis). Bingöl University.
- Cleary, J. N. (2002). *Literature, partition and the nation-state: culture and conflict in Ireland, Israel and Palestine* (Vol. 10). Cambridge University Press.
- David, L. (2017). Holocaust and genocide memorialisation policies in the Western Balkans and Israel/Palestine. *Peacebuilding*, 5(1), 51-66.
- Fanon, F. (2008). *Black Skin, White Masks*, New York: Grove Press.
- Herman, J. L. (1997). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence-From Domestic Abuse to Political Power*. New York: Basic Books.
- Koffman, D. (1996). Five. Israel and the War in Bosnia. In T. Cushman & S. Mestrovic (Ed.), *This Time We Knew: Western Responses to Genocide in Bosnia* (pp. 90-127). New York, USA: New York University Press.
- Lindfors, B. (1997). *Conversation with Chinua Achebe*, United States: University Press of Mississippi.
- Long, J. C. (2008). Rooting diaspora, reviving nation: Zionist landscapes of Palestine-Israel. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 34(1), 61-77.
- Mason, V. (2007). Children of the "Idea of Palestine": Negotiating Identity, Belonging and Home in the Palestinian Diaspora. *Journal of Intercultural Studies*, 28(3), 271-285.

Said, W. E. (2003). *Orientalism*, London: Penguin.

Sharif, R. (1983). *Non-Jewish Zionism*. London: Zed Press.

Tolan, S. (2006). *The Lemon Tree*, London: Black Swan.

Tyson, L. (2006). *Critical Theory Today*. Newyork: Routledge.

EXTENDED ABSTRACT: *The Lemon Tree* is a sincere and non-fiction book presenting a great number of patterns in the Palestinian-Israeli conflict. More than a story, it provides a clear historical picture of both Palestinian and Israeli nations, mirroring the miserable fates of both nations through the story of the Khairis, a Palestinian family, and the Eshkenazis, a Jewish family. Both of the families experience similar practices resulting from discrimination and racism, and are expelled from their homelands and live in the same house with the lemon tree in its backyard. The children of these families, Bashir Khairi and Dalia Eshkenazi, present the horrible experiences they and their families have had and the miserable results of these experiences, and the longing throughout their lives. Besides, they start an amazing friendship and explore the possibility of coexistence and dialogue, understanding between the nations, seeking hope and a home for their nations. This paper deals with the processes of political, legal, educational, and social formations of the Israeli state in the light of the non-fiction narrative, *The Lemon Tree*. The novel includes the ideologies and institutions that shape the states, promoting each other. Tolán deconstructs the traditional realm of history, associating historical facts with literature and using cultural patterns to reflect the face of the conflict. In addition to numerous common properties of the Palestinian and Israeli nations, the initial pictures of both societies are very similar to each other, with their hybrid and multicultural societies living in peace. The Arabs in Palestine and the Jews in Europe lived their lives in collaboration and ease. However, both get through similar sanctions so as to move from multiculturalism to nation states. The narrative reveals the process of developing national identities of these nations and shows how they are strengthened due to the deliberate and cruel external projects. The surprising point is that the Israeli nation, despite relatively welcoming attitudes of the Palestinians, the Israelis have made the Palestinians experience similar practices they were exposed to in Europe. The Jews have made use of their past expositions, the narratives of Zionism, and the rules of the Old Testament to ensure a homeland in Palestine. The emigration to Palestine, to the holy land, has been glorified and consecrated, and also justified by Western countries, regardless of the native inhabitants of that country. The study presents that the Jews have been exposed to restrictions and discrimination in Europe, especially exemplifying the conditions in Bulgaria. Also, the study mirrors very similar sanctions in Palestine. Both nations have been forced into exile, or if they insist on staying, they have been forced to survive under violent conditions. Some prefer to exile and become stateless, whereas others prefer to stay as freedom fighters, both of which cases give rise to new cruelties and wounded individuals. The conditions, in all aspects, destroy the sense of security, cause unbearable suffering, and generate crime against humanity. The book affirms that violence reproduces violence in the simplest meaning. Anti-Semitism and Zionism serve as keys to entering Palestine. However, it is clearly seen that two driving forces are not different from Nazi doctrine regarding their destructive and inhumane consequences. One common point of the two nations is the fact that they, as the victim, are not the ones who initiate the conflict; they start to fight for their basic rights and secure their homeland. To achieve an ethnically and culturally homogenous society and secure the land, the Israelis have practiced or even overdone what they have been exposed to in Europe. Far from a real sense of war, as the war is made between armed opponents, both conflicts are deterritorialization and destruction of largely unarmed opponents. Both the Khairi and the Eshkenazi families represent the removal of the indigenous population. The world has mostly closed its eyes to all the troubles seen in Europe and Palestine. The ones who interfere generally converge to prejudice by wishing to design the world in accordance with their own intentions. Sandy Tolán emphasizes the deliberate apathy of other states or organizations, stating their purpose of getting rid of the Jews in Europe and ruling the East in accordance with their political practices. Eventually, the insufferable experiences of the victims bring about dead-end issues, either exposed to survive under the domination

of another state or flee to a different land with a sense of doubt and homelessness. The Palestinians have been forced to maintain their lives in diaspora, in exile, namely, in unhealed by the Jews who experienced the same practices by European nations. Ultimately, both of the nations are ethnic groups that have strictly experienced historical injustice. However, the Jews assumingly strengthen their victim position in favor of justice for the victim nations. The past pain caused by Europe brings today's power for the Jews, creates new pain for the Palestinians, and sets the way for the Jews from victim to victor.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: *Limon Ağacı* romanı, Filistin-İsrail çatışmasına dair çok sayıda örnek sunan, kurgusal olmayan, samimi bir hikayedir. Bir hikâyeden çok, Filistinli bir aile olan Khairi ve Yahudi asıllı bir aile olan Eşkenazilerin hikayesi aracılığıyla hem Filistin hem de İsrail uluslarının kötü kaderlerini yansıtan, net bir tarihsel resim sunan bir yapıttır. Her iki aile de ırkçı ideolojilerden kaynaklanan benzer uygulamalara maruz kalmış, ana vatanlarından sürülmüş ve bir zamanlar arka bahçesinde limon ağacı olan Filistin'deki aynı evde yaşamışlardır. Romanın ana kahramanları olan, bu ailelerin çocukları Bashir Khairi ve Dalia Eskhenazi, kendilerinin ve ailelerinin hayatları boyunca yaşadıkları korkunç deneyimleri ve bu deneyimlerin acı sonuçlarını yansıtır. Bunun yanı sıra, aralarında muhteşem bir dostluk başlar ve bu kahramanlar birlikte yaşama ve diyalog ihtimallerini, uluslararası karşılıklı anlayışı, kendi ulusları için umut ve vatan arayışını sorgularlar. Bu çalışmada *Limon Ağacı* romanı ışığında İsrail devletinin siyasi, hukuki, eğitimsel ve toplumsal oluşum süreçleri ele alınmaktadır. Roman devletlerin birbirlerini karşılıklı olarak şekillendiren ideoloji ve kurumları içermektedir. Sandy Tolan, tarihi gerçekleri edebiyatla ilişkilendirerek tarihin geleneksel alanını yapı söküne uğratar ve çatışmanın özünü yansıtmak için kültürel kalıpları kullanır. Filistin ve İsrail Milletlerin sayısız ortak noktalarının yanı sıra, her iki toplum da başlangıçtaki tabloları, çok kültürlü, barış içinde yaşayan toplumları ile birbirine çok benzemektedir. Filistin'deki Araplar ve Avrupa'daki Yahudiler iş birliği ve huzur içinde yaşamlarını sürdürmekteyken her iki millet de çokkültürlülüğten ulus devlete geçmek için benzer yaptırımlardan ve süreçlerden geçmektedir. Roman ve aynı zamanda bu çalışma, bu milletlerin ulusal kimliklerinin gelişme sürecini ortaya koymakta, aynı zamanda, kasıtlı ve acımasız dışsal tasarılar nedeniyle nasıl güçlendiklerini göstermektedir. Şaşırtıcı olan nokta, Filistinlilerin nispeten olumlu tutumlarına rağmen, Avrupa'da maruz kaldıkları uygulamaların benzerlerini İsraillilerin de Filistinlilere yaşatmasıdır. Yahudiler, Filistin ülkesinde bir vatan kurmak için geçmiş anlatımlarından, Siyonizm anlatılarından, Eski Ahit kurallarından yararlanmışlardır. Batılı ülkeler tarafından Filistin'e, yani kutsal topraklara göç, söz konusu ülkenin yerlileri dikkate alınmaksızın, yüceltilmiş, kutsanmış ve meşrulaştırılmıştır. Bu çalışma, Yahudilerin Avrupa'da kısıtlamalara ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını, özellikle Bulgaristan'daki koşulları örneklendirir. Aynı zamanda bu çalışma, Filistin'de de bu yaptırımların çok benzerlerini analiz eder. Her iki halk da sürgüne zorlanmış ya da kalmakta ısrar ederlerse çok kötü koşullar altında hayatta kalmaya zorlanmıştır. Kimisi sürgüne gitmeyi ve vatansız kalmayı tercih ederken, kimisi özgürlük savaşçısı olarak hayatta kalmayı tercih etmiştir; her iki durum da yeni zulümlerin ve mağdurların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü bu koşullar her yönüyle güvenlik duygusunu yok eder, dayanılmaz acılar yaşatır, insanlık suçu üretir. Roman, en basit anlamıyla şiddetin şiddeti yeniden ortaya çıkardığını doğrular. Antisemitizm ve Siyonizm Filistin'e girmenin anahtarı olarak kullanılır. Ancak bu iki büyük ideolojinin, yıkıcı ve insanlık dışı sonuçları açısından Nazi doktrininden farklı olmadığı açıkça görülür. Bu iki milletin bir diğer ortak noktası, mağdur olarak çatışmanın başlatıcısı değil, temel hakları için mücadele etmek ve vatanlarını güvence altına almak için savaşmaya başlamalarıdır. Gerçek bir savaş anlayışından uzak- çünkü savaş silahlı rakipler arasında yapılır- her iki çatışma da büyük ölçüde silahsız rakiplerin yersiz yurtsuzlaştırılması ve yok edilmesi eylemidir. Hem Khairi hem de Eşkenazi aileleri yerli nüfusun vatanlarından edilmesini temsil eder. Dünya, Avrupa'da ve Filistin'de yaşanan sıkıntılara çoğunlukla gözlerini yumar. Müdahale edenler genellikle dünyayı kendi amaçlarına göre tasarlamak isteyerek önyargıyla davranırlar. Tolan, Avrupa'daki Yahudilerden kurtulmak ve Doğu'yu kendi siyasi uygulamalarına göre yönetmek isteyen diğer devlet veya kuruluşların kasıtlı ilgisizliklerini vurgular. Sonuçta mağdurların yaşadıkları başa çıkılmaz deneyimler, ya başka bir devletin tahakkümü altında hayatta kalma ya da şüphe ve vatansızlık durumuyla farklı

bir ülkeye kaçma konusunda çıkmaza giren sorunları beraberinde getirir. Filistinliler, Avrupa uluslarının aynı uygulamalarına maruz kalan Yahudiler tarafından diasporada, sürgünde yaşamak, yani kaotik yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakılmıştır. Sonuç olarak, her iki ulus da tarihsel adaletsizliği katı bir şekilde deneyimlemiş etnik gruplardır. Ancak Yahudilerin, mağdur uluslar için adalet adı altında, mağdur konumlarını güçlendirdikleri varsayılabilir. Avrupa'nın geçmişte sebep olduğu acılar, Yahudilere bugünün gücünü getirir, Filistinliler için yeni acılar yaratır ve Yahudilere kurban sıfatından galip sıfatına giden yolu açar.



USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 7, Year 7, Sayı 18, Issue 18,
Haziran 2025, June 2025
e issn: 2687-2641



NURSEL DURUEL'İN GEYİKLER, ANNEM VE ALMANYA ÖYKÜSÜNDE LAYTMOTİF TEKNİĞİNİN KULLANIMI

THE USE OF LEITM EXECUTE TECHNIQUE IN THE STORY OF NURSEL
DURUEL "DEERS, MUM AND GERMANY"

Şenol DANIŞMAN

Doktora Öğrencisi, Kastamonu Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyat Anabilim Dalı,
Kastamonu/Türkiye.

Doctoral Student, Kastamonu University Institute of Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Kastamonu/Türkiye.
sdanisman27@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5343-7845

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1613504

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05.01.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Danışman, Ş. (2025). Nursel Duruel'in Geyikler, Annem ve Almanya Öyküsünde Laytmotif Tekniğinin Kullanımı. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 7(18), 299-313.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Nursel Duruel, dilin şiirsel işlevini de kullanarak yeni öyküler yaratma peşinde olan bir yazardır. Öykülerinde sürekli farklı anlatım teknikleri kullanmaya çalışan sanatçı; masal ile günlük yaşantıyı, fert ile cemiyeti bir bütünün içinde ele alır. Yaşamsal öğelerin yanında düşsel öğeleri de canlı bir tablo olarak çizen Nursel Duruel; basit ama etkili yöntemler kullanarak bilindik, yetkin ve düzeyli bir öykü dünyası kurar. Eserlerinde özenle seçtiği motifleri, imge dünyasında hareketli bir hâle çevirir. Öykülerinde ruhsal olan ile toplumsal olanı kaynaştırırken laytmotif tekniğinin olanaklarından da yararlanır. Bu teknik yardımı ile öyküler arasında bir çağrışım kurmayı amaçlar. Bu şekilde insan sevgisini bütün öykülerinde merkeze alır. Öykülerinde, insanların içinde yaşadığı koşullara karşı takındığı tavırları yansıtmaya çalışır. İnsanların sınırlarını, geçiş noktalarını, derinliklerini ve karmaşıklığını, belirli kelimeleri tekrar ederek ifade etmek ister. Bu tekrarlar sayesinde yazar, bireylerin hayatlarındaki önemli olaylara da ayrıca dikkat çeker. Bu çalışmanın amacı, Nursel Duruel'in *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsü merkeze alınarak laytmotif tekniğinin belirlenmesi ve bu tekniğinin anlatıma kazandırdığı etkinin gösterilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Nursel Duruel, *Geyikler, Annem ve Almanya*, Laytmotif, İmge

Abstract: Nursel Duruel, who has an important place in Turkish storytelling, is a writer who seeks to create new stories by using the poetic function of language. The artist, who constantly tries to use different narrative techniques in his stories; It deals with fairy tale and daily life, individual and society as a whole. Nursel Duruel, who draws imaginary elements as a vivid picture as well as vital elements, establishes a familiar, competent and leveled story world by using simple but effective methods. He transforms the carefully chosen motifs in his works into a dynamic state in the world of images. While fusing the spiritual with the social in his stories, he draws on the possibilities of the laytmotif technique. With the help of this technique, he aims to establish an association between the stories. In this way, the author, who puts human love at the center of all his stories, tries to reflect the attitudes that people take in the face of the conditions in which they live. He wants to give the thresholds, depth, complexity of people with the repetition of certain words. Thanks to these repetitions, the author also draws attention to important events in the lives of individuals. The aim of this paper is to determine the laytmotif technique and to show the effect of this technique on the narrative by taking Nursel Duruel's story *Geyikler, Annem ve Almanya* in the main center.

Key Words: Nursel Duruel, *Geyikler, Annem ve Almanya*, Laytmotif, Metaphor

GİRİŞ

Nursel Duruel, 1980 sonrası modern Türk öykücülerden biridir. İlk kitabı *Geyikler, Annem ve Almanya*, 1980 yılında ikinci öykü kitabı *Yazılı Kaya* ise 1992 yılında okuyucuyla buluşur. Bunun dışında antoloji ve biyografi türünde yayımlanan eserleri de yazarın öykü dışında yazın dünyasıyla yakından ilgili olduğunu gösterir.

TRT İstanbul Radyosu'nda yapımcı (1965-85) olarak görev yapan yazar, bir süre de TV programcılığını TRT'de dış yapımcı olarak sürdürmüştür. Reklâm yazarlığı, televizyon yazarlığı, ansiklopedi yazarlığı ve BRT Radyosu'nda müdür yardımcılığı yapan yazar, öykü serüvenine 1979 yılında 'Türk Dili' dergisinde yayımlanan *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsüyle başlamıştır (Lekesiz, 2001, s. 69).

Geyikler, Annem ve Almanya isimli ilk kitabıyla Akademi Kitabevi Öykü Ödülü ve Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan yazarın bu eserinde, sekiz öykü bulunur. Ayrıca kitaba adını veren bu öykü filme çekilir. 2005'te *İmge Öyküler* dergisinin

yazarlar arasında düzenlediği 1980'den Günümüze En Beğenilen On Öykü soruşturmasında bu hikâye ilk sırayı alır. İlk öykülerinde; göçün birey üzerindeki etkilerini, siyasi ortamın yarattığı baskı ve belirsizliğin bireylerde yarattığı içe kapanıklığı, iletişimsizliği, yalnızlığı, güvensizliği ön plana çıkarmaktadır.

İkinci kitabı *Yazılı Kaya*'daki *Burgaç* öyküsü, 1990'da Yunus Nadi Yayınlanmamış Öykü Armağanı'nı kazanır. Bu öykü kitabında üslup daha şiirsel bir form almış; anlam, imgelerle zenginleşmiş ve daha kapalı bir hâle gelmiştir. Yazar, ikinci kitabında toplumculuğu ihmal etmeden, bunu kendi kurgusal olanaklarıyla daha ince detaylara ve zarif bir üsluba dayanan bir anlatımla sürdürmüştür; aynı zamanda yeni arayışlara yönelerek çok sesli bir yaklaşım benimsemiştir. "İlk öykü kitabıyla ilgi gören yazar, bu eserinde oldukça uç noktalarda dolaşmış ve farklı olanı yakalama isteğine kapılmıştır. Düşlerin ve gerçeküstü tutumların iç içe olduğu kitapta yazar, *Geyikler, Annem ve Almanya*'daki kurgusal yapının aksine denenmeyi denemeyi yeğlemiştir" (Tosun, 1993, s. 324). Nursel Duruel, 1970'li yıllar ve 1980 sonrası Türk toplumunun içinde bulunduğu değişimin getirdiği yenilikleri bu iki öykü kitabında da yansıtmıştır.

"Yazar, yazmanın mahrem bir iş olduğunu savunmaktadır. Yazdıklarını paylaştığında iç dünyasını da açmış olacağını düşündüğü için az yayımladığını savunmaktadır" (Yıldıran, 1997, s. 18). Kitapta bulunan bu sekiz öykü, yazarın dil işçiliğinin bir ürünüdür. Ayrıca yazar kendisiyle yapılan söyleşide *Geyikler, Annem ve Almanya*'nın diğer öykülerinin çok önüne geçtiğinden yakınmaktadır.

Sayfa | 301

Bu kitapta, öyküleri okuyanlar birçok öyküde rüya ile gerçeğin, masal ile günlük hayatın iç içe geçtiğini görür. Nursel Duruel, 'Geyikler, Annem ve Almanya' öyküsünde özel bir yaşantıyı ele alarak sosyal hayatın bir yönünü ortaya koyar ve rüya ile günlük hayatın acı gerçeğini aydınlatmaya çalışır (Kaplan, 2009, s. 395). Nursel Duruel, öykülerinde yalnızlık içinde yaşayan bireylerin hayatlarının önemli dönüm noktalarını, karşılaştıkları zorlukları ve bu süreçlerde aldıkları kararları detaylı bir şekilde öykülerine yansıtır. Kurgularında, karakterlerin yaşadığı içsel çatışmaları, hayallerini ve toplumsal çevreyle kurdukları ilişkileri derinlemesine ele alır; bu şekilde, okuyuculara insanın yaşam yolculuğunu ve yalnızlığın farklı boyutlarını hissettirir. Yazar, bir rüya ya da fotoğraf ile silikleşmiş ya da kimliğini kaybetmiş bir kahramanın iç derinliklerine inebildiğini söylemektedir. Sanatçı, göç ile birlikte parçalanmış ailelerin bireyde ve ailede meydana getirdiği dönüşümü, kuşaklar arası çatışmayla birlikte anlatmaktadır. Bunu yaparken de laytmotif gibi bazı anlatım tekniklerinin yararlanmış. Laytmotif tekniğiyle, öykü kişilerinin duygusal gerilimini, yalnızlığını, bireyler arasındaki iletişimsizliğini bazı sembollerle anlatmıştır. Nursel Duruel, öykü kişilerinin içinde bulundukları duyguları laytmotif tekniği ile ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yazar anlatım tekniklerinin öykülerinde kullanım biçimiyle ilgili bir söyleşisinde şu görüşleri paylaşır:

Hiçbir öyküyü herhangi bir tekniğe örnek oluştursun diye yazmadım. Bu tür denemeler alıştırma yapmak için yararlı olabilir belki. Bana göre, öyküde neyi anlatmak istiyorsanız tekniği de büyük ölçüde o belirler. Bu öyküde bu tekniği kullanayım, öbüründe bunu kullanayım diye yola çıkmaz yazar. Tekniklerin

önceden biliniyor olması, farklı yazarlar tarafından defalarca kullanılmış olması durumu değiştirmez. Bilmek başkadır, yapmak başka. Teknik o öyküye özgülük kazanmamışsa kan uyuşmazlığından ölür öykü (Duruel, görüşme, 10.05.2010).

Bu çalışmada öncelikle laytmotifin kullanımı hakkında kısa bilgi verilecektir. Daha sonra *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsü merkeze alınarak bu tekniğin anlatıma kazandırdığı etki gösterilecektir.

Laytmotif Tekniği

Laytmotif; edebiyata ve müzik alanından geçen bir terimdir. Bir müzik parçasının tekrarlanan nakarat kısımları olarak ifade edilen bu kavramın müzik ve edebiyatta çeşitli tanımları bulunur. Laytmotif kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "Bir eserde, ana duyguyu, düşünceyi veya kişiliği göstermek için kullanılan motif, ana motif. Sinema, tiyatro vb. eserler için hazırlanan müziklerde tekrarlanan ve özel anlam belirten motif. Sinema filminin kurgusunda ana kavramı belirlemek amacıyla önemli anlarda yeniden kullanılan görüntüler" (TDK, 06.04.2025) şeklinde tanımlanmaktadır.

"Laytmotif kelime anlamı olarak ana motif, kılavuz motif, müzik eserlerinde tekrarlanan bir düşünce karşılığını taşıırken, edebiyat eserlerinde bir anlatım tarzı olarak herhangi bir sözün ya da hareketin birden fazla tekrarlanmasıdır" (Kolcu, 2006, s. 50). Edebiyatta ya da müzikte tekrarlar birçok şekilde yapılmaktadır. Her konu, durum ve davranış dikkatli bir şekilde incelenerek bakıldığında tekrarın altında yatan manaya ulaşılabilir. Zira meselenin özünü anlamak için tekrarın yapılış şekline de bakmak gerekebilir. Ayrıca laytmotif tekniğinin özünde tekrar olduğu düşünüldüğünde bu tanımlar, güzel ve önemli şeylerin ne sıklıkla tekrar edildiğine dikkat edilmesi gerektiğini söyler.

Zaman içinde roman sanatında da kullanılan "laytmotif" yöntemi edebiyata müziğin armağanıdır. Müzikte, belli aralıklarla tekrarlanan seslerle hem ritim hem de süreklilik elde edilir; dolayısıyla dinleyen üzerinde hoş bir etki bırakır. Bu imkanlardan yararlanmak isteyen romancılar, zaman içinde bu tekniğe rağbet göstermişlerdir (Tekin, 2015, s. 273).

Edebî eserler, toplumu yansıtır ve hayat ile iç içedir. Laytmotif tekniğini kullanan bazı yazarlar, bu teknikle bireylerin ve toplumun nelere önem verdiğini ortaya çıkarabilir. Natüralist romancılar da toplumu bir laboratuvar, insanı deney konusu ve sanatçıyı bir bilim adamı olarak görmeleri sebebiyle eserdeki kişilerin davranışlarını, tipik özelliklerini ortaya çıkarmak için bu teknikten sıkça yararlanmışlardır.

Edebiyatta, özellikle roman türünde rağbet gören bir teknik olarak "laytmotif", türlü vesilelerle tekrarlanan bir ifade kalıbıdır. Özellikle natüralist romancıların başvurduğu bu teknik, roman şahıslarını belirleyen tipik özellikleri vermede kullanılır. Mesela belli bir kelimenin dikkatini çeken telaffuzu ya da belli şartlar altında tekrarlanan mimikler, sonra her fırsatta hatırlatılan bazı yaratılış özellikleri laytmotif karakteri taşır (Aytaç, 1972, s. 173).

Yaşanılan dünyada mevsimlerin, ayların, günlerin, saatlerin, dakikaların tekrar sıklığı onların önem derecelerini göstermektedir. Günlük yaşıntıda yenilen yemeğin, içilen suyun ya da alınan nefesin sıklığı hep önem derecesi ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında edebî eserlerde tekrar edilen kısımlar da eseri anlamak, anlamlandırmak ve yorumlamak için çok önemli ipuçları vermektedir.

"Bu teknikte, kimi zaman telaffuz farklılığı, jest ve mimikler, yaratılış özellikleri malzeme olarak kullanılırken kimi zaman da tekrarlanan söz grubu, herhangi bir dize, yine konu veya kişilerle ilgili bazı kelimeler kullanılır" (Tekin, 2006, s. 252). Bu teknik ile öykünün sürekliliği ve akıcılığı sağlanırken diğer taraftan da bazı sembollerin anlamları ortaya çıkarılmaktadır.

Laytmotif tekniğinde; bir sözcük grubunun ya da sözcüğün tekrarlanması, bir olay ya da davranışın sıkça yinelenmesi anlatıma canlılık katan bir unsur olarak görülür. Sanatçılar da bu tekniği kullanarak anlatımın bu gücünden ve canlılığından faydalanmak ister. Yazarın metinde uyandırmak istediği etkiye göre anlam kazanan laytmotifler, genellikle edebî eserlerde kişileri karakterize etmek, belli olay ve durumların önemini vurgulamak için kullanılabilir.

Edebiyat literatürüne müzikten geçen 'laytmotif' herhangi bir tavır, hareket veya sözün çeşitli vesilelerle birçok kez eserde tekrar edilmesidir. Laytmotif tekniğiyle yazar veya şairler, muhtevada sürekliliği sağlar, kahramanını çok belirgin bir yönüyle vurgular ayrıca metne estetik bir yapı kazandırır. Laytmotif tekniğinin kullanılması, metinde dikkat çekilmek istenen noktanın belirlenmesine katkı sağlar. Söz konusu tekrar karakter yönüyle karakterin öne çıkan özelliği tespit edilebilir. Böyle bir kullanım hem eserin anlam kalıplarını ortaya dökerek ve anlamın pekişmesine yardımcı olacak hem de metne estetik özellik katacaktır. Bu estetik özellikse iç ahenk ve simetri yönündür; yani hem görsel hem de işitseldir (Çetişli, 2004, s. 111).

Edebî eserde karşımıza çıkan söz grupları, kişilerle ilgili bazı davranışlar, bize eserle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Bu tekniğin doğru kullanımı, kahramanların davranışlarını, kişilik özelliklerini ve içsel çatışmalarını anlamayı, yorumlamayı ve onların derinlemesine tasvir edilen karakter yapılarını çözmeyi daha kolay hâle getirmektedir. Ayrıca öykü kişilerinin duygusal yönünü de bu teknikte anlaşılır hâle gelir. Çünkü tekrarın sıklığı, anlama vurgu yapacağından önemli olan kısımlar bu şekilde ortaya çıkmış olacaktır.

Yazar; *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsünde kahramanların isimlerini, fiziki ya da ruhsal hâlini, öğrenim durumlarını özellikle belirtmeyerek okurun dikkatini yaşanan duruma toplamaya çalışmaktadır. Bu tasarruf ile yazar, kahramanın duygu hâlini net olarak ortaya çıkarmak istemektedir.

Öykü, bir annenin Almanya'ya gideceği İstanbul'daki son gün olan üçüncü günün gecesinden başlamaktadır. "O gece İstanbul'da son gecemizdi." diye başlayan öykü, anne ve kız ilişkisi üzerinden ilerlemektedir. Almanya'daki kocası tarafından ihmal edilmiş ve iki çocuğuyla birlikte annesinin dul maaşı ile geçinmek zorunda kalan bir kadının dramı, göç olgusu üzerinden anlatılmaktadır. Anne, küçük

çocuğunu kardeşine emanet ettikten sonra, annesiyle birlikte diğer çocuğunu, yani öykünün anlatıcısı olan küçük kızını yanına alır ve yaşadıkları yer olan Afyon'un Çay ilçesinden İstanbul'a taşınır. İstanbul'da bir akrabalarına misafir olurlar. Anlatıcı rolündeki kız çocuğu, uyurmuş gibi yaparak anne ve anneannesinin konuşmasını gizlice dinlemektedir. Anneannesinin, damadı ile ilgili olumsuzlukları vurgulayarak kızını yolculuğundan vazgeçirmeye çalıştığını işitir. Annesinin babasını artık istemediğini ama ailedeki büyüklerin annesini zorlayarak bu evliliğe devam etmesi gerektiğini bu konuşmalardan öğrenir. Ancak bu da fayda etmezse annesi, kocasından ayrılmak istediğini söyleyecektir. Ayrıca annesi Almanya'da kalıp bir iş bulup çalışmayı da düşündüğünü bu konuşmada ifade etmektedir. Okuyucu bu kısımları, anlatıcı kız çocuğunun annesi ve anneannesinden duyduğu şekliyle öğrenmektedir.

***Geyikler, Annem ve Almanya* Öyküsünün İncelenmesi**

Geyikler, Annem ve Almanya bireyi ve toplumu derinden etkileyen "göç" ün küçük bir kız çocuğunun gözünden aktarıldığı bir öyküdür. Öyküde, kahraman anlatıcı çocuk merkeze alınarak diğer olay ve mekânlar silikleştirilip mevcut durum okuyucuya sunulmaktadır.

Yazar, laytmotif tekniğinin olanaklarını kullanarak belirli sözcükleri ön plana çıkarmaktadır. Bu tekrar edilen sözcükler ile öyküde bazı gerilim noktaları oluşturulmaktadır. "*O gece gençlik serüvenlerini anlattı, fıkralar söyledi, fotoğraflar gösterdi, çok eğlendirdi bizi. Yatma saati geldiğinde anneme iyi geceler dilerken 'Kıskanıyorum, seni.' dedi. Almanya'ya gideceksin. Almanya... ah Almanya... ne günlerdi. Tanrım... en çok eğlendiğim ülkelerden birisi orasıdır*" (Duruel, 2012, s. 11).

Kahraman anlatıcı konumundaki küçük kız, kaldıkları evdeki akrabalarının Almanya sözünü tekrarlamasından bir şeylerin ters gittiğini anlamaktadır. Bir gerilim duygusu içine kapılan kahraman anlatıcı çocuk, Almanya sözcüğünü her duyduğunda, heyecan ile korku, umut ile belirsizlik arasında gidip gelen yoğun duygusal dalgalanmalara kapılmaktadır. Anne için bir kurtuluş ya da ulaşılacak bir hedef olarak görülen bu sözcük; akrabaları için eğlenilecek bir yer, çocuk için ise bir ayrılık olarak anlaşılır. "Almanya" kelimesi her bir öykü kahramanı için farklı bir anlam ve duygu atmosferi ifade etmektedir.

Daha neler konuşmadılar... Babamın Almanya'ya gittikten sonra iyice bozulduğunu, bize hiç para göndermediğini, neler neler...Başkaları da gidiyormuş Almanya'ya ama onlar canlarını dişlerine takıp çalışıyor, çocuklarının geleceğini kurtarmaya uğraşıyorlarmış. Benim babamsa vurdumduymazmış, akılsızmış. Annem de eskisi gibi sayıp sevmiyormuş onu. Eski iyi günlerinin hatırı için, çocuklarının hatırı için sabrediyormuş şimdilik. Almanya'da babamı bir kez daha zorlayacakmış düzenli yaşamaya, bu son deneme olacakmış. Olmazsa o zaman ayrılırmış. Hem Almanya'da bir iş bulabilirse bize gerektiğince sahip çıkarmış (Duruel, 2012, s. 12).

"Almanya" sözcüğü, öykünün devam eden anlatısında çocuk kahraman için; zorluk, terk edilme, ayrılık ve kavuşma gibi duyguları ortaya çıkarmaktadır. Bu sürekli tekrarlanan sözcük, anlatıcı kızın içinde değişen duyguları bir gerilim atmosferinde sunmaktadır. Kız çocuğu, babası ile ilgili birçok şeyi de Almanya sözcüğün etrafında gelişen cümleler ile öğrenmektedir. Yine "baba" kelimesi ile anlatıcı konumundaki çocuk, babasının olumsuz yönlerini öğrenmekte ve yaşadığı dramatik sorunun sebebi olarak babasını görmektedir.

Boğazıma dek tılandım. Boynumdaki damar hiç böyle atmamıştı. Ağlamak istemiyorum. Ağlarsam burnum akacak, burnumu çekersem annem ağladığımı bilecek. Uyuyamayacak, uyuyamazsa yarın güçsüz kalacak. Anneannem haklı, çok zayıfladı annem. Ağlamamalıyım. Her şey bir yana, ağladığımı görürse annem utançtan öleceğim. Hayır. Görmemeli...bilmemeli...Bütün çabam boşa gitti. Tutamıyordum kendimi. Sel gibi geliyordu gözlerimden yaşlar (Duruel, 2012, s. 13).

Anlatıcı çocuğun dünyasında ağlamak sözcüğü önemli bir yer kaplamaktadır. Kahraman anlatıcı konumundaki küçük kız, önceleri ağlamayı bir gurur meselesi yapmaktadır. Daha sonra ise gözyaşlarına engel olamaz ve ağlar. Ayrıca ağladığını annesinin görmesi durumunda onun çok üzüleceğini ve kendisinin de bundan büyük bir utanç duyacağını düşünmektedir. Yazar, ağlamak sözcüğünü tekrar ederek küçük çocuğun dünyasında bir duygu gerilimi oluşturmaktadır. Bu gerilim, çocuğun içinde bir çatışmaya dönüşmüş ve sonunda gözyaşlarına teslim olmuştur.

Sayfa | 305

Onlarla savaşırken annemi seyrediyorum. Oysa tek isteğim anneme doyasıya bakmak. Pis gözyaşları, kötü gözyaşları, yok olası gözyaşları, yarın istediğiniz kadar akın. Ama şimdi, bu gece rahat bırakın beni, perde gibi inmeyin gözlerime. Anneme bakmak istiyorum ben. Annem, iyice zayıflamış annem dünya güzeliydi. Ay ışığı boynunu, çenesini, yanağını aydınlatıyordu, gözleri gölgede hep öyle tavana dikili. Sabahın alacası ayın rengini soldurana dek seyrettim annemin yüzünü. Kimi an "İşte şimdi yanımda yatıyor." diye düşünüyor, sevinçten bağırırım geliyordu. Hemen ardından, "Yarın yok!" diyordum. Bir bilerseniz neler etti o gece ay ışığı, annemin yüzünü durmadan değiştirdi (Duruel, 2012, s. 13).

Yazar; gözyaşı, gece, ay ışığı sözcüklerini anne sözcüğü ile birlikte sıkça tekrar etmektedir. Bu şekilde çocuğun zihninde; hayranlık, güzellik, merhamet, güçsüzlük, ayrılık gibi duygular oluşturmak istemektedir. Yazar, diğer paragraflarda bir üst seviyeye çıkardığı duygu gerilimini biraz düşürmeye çalışmaktadır. Bu şekilde Duruel, kahraman kız çocuğunda farklı duygular uyandırarak onu kısa bir süreliğine gerçeklerden uzaklaştırmaktadır. Sanatçı, öykünün akışında anlatıcı kız çocuğunu mutlu edecek kelimeleri kullanarak kahramanda olumlu bir duygu dönüşümü oluşturmaya çalışmıştır. Yazar, içinde bulunduğu durumdan rahatsız olan ve bu üzüntüyü aşamayan kahramanı hatıralara sevk etmektedir. Anlatıcı konumundaki kız, güzel anılara dalarak sevinir ve kendisini bu şekilde teselli etmeye çalışır.

Bilmem size hiç böyle oldu mu olmuştur mutlaka olmuştur. Hani gülün pembesi var ya kokulu gülün pembesi işte öyle baştan ayağa pembelik içinde

kaldık. Sabahın alacasında iki pembe gül... Havada savrulan kucaklar dolusu gül yaprağı. Her bir yaprak camdan sızan ışık oklarına takılmış fıfır dönüyor. Gökten gül yaprağı yağıyor, annemin kokusu, gül kokusu... (Duruel, 2012, s. 14).

Metinde; gül, pembe, gül kokusu, gül yaprağı gibi sözcükler tekrar edilerek kahramanı üzen olaylar ve durumlara karşı mutlu bir dünya kurulmaya çalışılmıştır. Annesini gül ve pembe sözcükleri ile hatırlayan kız çocuğu, bir rahatlama içine girmektedir. Bu sözcükler anlatıcının dünyasında gerçeklerden kaçışın bir karşılığı olarak da düşünülebilir. Yazar, laytmotif tekniği ile çocuğun dünyasına inerek onda olumlu bir duygu sarkacı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu şekilde anlatıcının duygu dünyasındaki olumlu dönüşüm, bir denge unsuru olarak kendini göstermektedir. Anne ve kız çocuğunun birlikte uyumak için birbirlerine sarılması ve ardından gülmeye başlamaları da böyle bir dönüşüm için okuyucuyu hazırlamaktadır. Ayrıca çocuğun annesiyle yaşadığı bu güzel etkileşimin yazar tarafından tekrarlar ile süslenmesi öyküye bir şiirsellik katmıştır.

Rüyamda şimdikinden daha küçüktüm. Kış bitmiş, bahar gelmiş, karlar çoktan erimiş, sular çoğalmış. Mayıs ayının sonlarındaymışız. Uzaktan, kıvrım kıvrım parlak bir kemer gibi gözüken, yakınlaştıkça çağıltısı insanın içini hoplatan bir derenin kenarına varmışız. Kilimlerimizi yıkayacakmışız. Gökyüzü masmavi, kuşların cıvıltısı derenin sesine karışıyor, toprak ıslak, mis kokuyor. Kilimlerimizin üstünde geyik resimleri var, kuş resimleri var, çiçekler, yuvarlaklar, çizgiler, çaprazlar var. Her biri başka renk. Mor, sarı, yeşil, pembe..."hadı" diyor annem "tut bu küçük kilimin ucundan, suya basalım, bir güzel ıslansın, tozları aksın." Kilimin iki ucundan ben tutuyorum, iki ucundan annem, götürüp derenin ortasına, suyun en çok olduğu, en hızlı akıyor yere seriyoruz. Babam, dört tane büyük, yuvarlacık taş bulup geliyor, kilimin dört ucuna yerleştiriyor. Dere küçük kilimin üstünden akıyor (Duruel, 2012, s. 14-15).

Rüya, insan zihninin uyku sırasında oluşturduğu görüntü, ses, duygu ve düşüncelerden oluşan bilinçdışı deneyim olarak tarif edilmektedir. Bireyin bilinçdışı arzularını, korkularını ve hayallerini ifade eden bir mecra olarak tasvip edilir. Aynı zamanda, rüya insanın içsel dünyasına bir pencere açar; bazen özlemleri ve umutları gerçekleştirdiği bir yer, bazen de gerçeği sorguladığı bir metafor olarak işlev görür. Yazar; masala benzeyen bir üslup ile duvarda asılı olan kilimi ve kilimin üstünde bulunan çiçekleri, kuşları, dereyi ve suyu tekrarlarla yeni bir biçime dönüştürmüştür. Kilim sözcüğünün tekrar edilmesi ile bu sözcük; bir mekân olmaktan çıkarak çocuğun mutlu olmasını, sevinmesini, anneye kavuşmasını ve babayı affetmesini anlatır hâle gelmiştir. Dere, su ve geyik sözcükleri, bu rüyada adeta canlanarak kız çocuğunu rahatlatan unsurlar haline gelmiştir. Ayrıca kilim sözcüğü; anneye kavuşmayı, babayı affetmeyi, gerçek dünyadan uzaklaşmayı ve sıkıntılarından kurtulmayı da anlatmaktadır.

Geyikler, Annem ve Almanya öyküsünün başlığı, okuru daha başlangıçta düşündürür. Geyikler ve anne sözcükleri bir sıcaklığı, hoşluğu imlerken Almanya sözcüğünün gerisinde saklıdır gurbet, özlem ve zorunluluk. Almanya'ya yıllarca

işçi göndermiş bir ülkenin bireyi bu ülkenin çağrıştırdıklarına aşinadır zaten... Böylece okuma yolculuğu üç temel izlekte okura verilmiş yol haritası gibidir (Oğan, 2010, s. 14).

Bir duvar halısındaki geyikler, çocuğun rüyasında canlanmaktadır. Geyik aynı zamanda güzel bir haber ya da mutlu yarınları da simgelemektedir. Rüya insanları rahatlatan bir unsur olarak kullanılan geyikler, su ve kilim duvarda asılı olan bir kilim portresinin parçalarıdır. Bu tür kilimler birçok Anadolu şehrinde duvarları bir güzellik unsuru olarak süslemektedir. Yazar, kolektif bir bilincin parçası olarak su ve geyikleri olumlu bir anlamda kullanmıştır. Rüya çocuğun rahatlamasını ve masalsi bir dünya içine girmesini sağlayan Duruel, bu şekilde çocuğun içindeki çatışmayı gidermeyi amaçlamıştır.

Dayanılmaz böyle bir güzelliğe, kimse dayanamaz. Ben de... Tutamıyorum kendimi, derenin en derin olduğu yerde kilimlerin üstüne atıyorum. Suyu, çiçekleri, geyikleri, kum taneciklerini, her şeyi kucaklamak istiyorum. Kalkıp kalkıp atıyorum sulara. Annem kahkahalarla gülüyor, babam, kuyudaki teyzem kahkahalarla gülüyorlar... SEVİNÇ... Yalnız sevinç var yeryüzünde. Başka hiçbir duygu yok. Sirtüstü, yüzükoyun, yan, nasıl olursa, yeniden yeniden vuruyorum kendimi sulara... Ben ayaklarımı vurdukça sular havaya sıçırıyor, sular oynuyor, sular coşuyor, sular kahkaha atıyor... Suların kahkahası ovaya yayılıyor (Duruel, 2012, s. 15-16).

Öyküde su sözcüğü; kahkaha, sevinç, ben, kendim kelimeler ile birlikte tekrar edilerek mutlu bir masal dünyası oluşturulmuştur. Kız çocuğunun rüyasında bu sözcükler; rahatlatma, değişim, coşku, sevinç, neşe, birlik gibi anlamları karşılamaktadır. Ayrıca su sözcüğü; masallarda birlik ve mutluluk motifi iken Jung arketipinde "kolektif bilinci" temsil etmektedir (Inkol, 2018, s. 58). Yazar, laytmotif tekniğinin olanaklarından yararlanarak ferdi yaşantıyı aşan bir derinliğe de seslenmektedir. Bu derinlik, bilinçaltında özgürce dolaşan, bazen fark edilmeden yüzeye çıkan ve bireyin hislerini şekillendiren duygularla; bu duyguları açığa vuran rüyalarından oluşmaktadır. "Ben bir su damlası gibiyim annemin yanında. Dereden kopup havaya sıçrayan haşarı bir su damlasıyım. Güçlü, neşeli yok edilmez bir su damlasıyım. Durmadan akan derenin ve durmadan değişen annemin bir parçasıyım. Onlardan kopan ama onlardan bağımsız bir damla..." (Duruel, 2012, s. 17)

Yazar; su, su damlası ve dere sözcüklerini tekrar ederek anne-kız ilişkisine farklı bir boyut kazandırır. Dere ve su damlası arasındaki ilişkiyi anne ile kız münasebetine benzeten Duruel, eski mistiklere bir göndermede bulunmaktadır. Eski metinlerde deniz ve damla sembolü, Tanrı ile kul arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Ayrıca tasavvufta su birliği temsil etmektedir. Deniz ile damlanın bir bütün oluşturduğu düşünülürse kız da annesi ile kendisinin tam olacağını düşünmektedir. Son cümlede, damlanın bağımsız olması da kızın annesinden ayrılacağına işaret etmektedir. Çünkü hikâyenin sonunda küçük kız annesinden ayrılır. Yazar, su imgesini laytmotif tekniği ile kullanarak kahraman rolündeki çocukta yeni duygu değişimleri oluşturmaktadır.

Anne, baba su ve geyik motiflerine rüyalarda olduğu kadar masallarda da rastlanır. Onlar insanların en eski çağlarına ait temel unsurlardır. Bundan dolayı C. G. Jung onlara arketip adını verir. Arketipler, insanlığın en eski çağlarına ait ortak hayat tecrübelerinin sembolik ifadeleridir (Kaplan, 2009, s. 397).

Yazar, kahraman anlatıcıyı içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak için su, dere, geyik ve kilim sözcüklerini bir motif olarak kullanmıştır. Bu motiflerden yararlanarak masalsı bir ortam oluşturmaya çalışmıştır. Jung'un arketiplerini laytmotifler ile harmanlayan Duruel, anlatıcı kızın duygu dünyası ile kolektif bilinç arasında bağlantı kurmaya çalışmıştır. Zira su, geyik gibi sözcükler tüm insanlık için rahatlatıcı özelliklere sahiptir.

Laytmotifler	Tekrar Edilme Sıklığı	Laytmotifler	Tekrar Edilme Sıklığı
anne	44	Gül	10
ben	27	Ağlamak	9
su	22	gece	9
baba	15	gülümsemek	6
Almanya	15	pembe	6
kilim	14	kahkaha	5
dere	13	sevinç	5
geyik	11	(Gül) koku	4
anneanne	11	kendim	3
kuş	2		

Yazar laytmotif tekniğini kullanarak; anne, su, baba, Almanya, kilim, dere, anneanne, geyikler, gül, ağlamak, kahkaha, baba, ben, kendim, kuş, sevinç, gül yaprağı, gül kokusu gibi sözcüklerini tekrar etmiştir. Yazarın bir duygu dalgalanması olarak kullandığı bu sözcükler, kızın içinde yaşadığı gerilimi anlatması bakımından oldukça önemlidir. Anne sözcüğünün diğerlerine göre daha fazla tekrar edilmesinin sebebi anne-kız ilişkisinde bu sözcüğün; sevgi, merhamet, kavuşma, özlem gibi duyguları karşılamaıdır. Ben sözcüğünün bu kadar sık kullanılmasının bir nedeni de söz konusu metnin otobiyografik olmasıdır. Duruel; gül, gül kokusu, kilim, su, dere, geyik sözcükleri kullanarak anlatıcı çocuk için bir masal ortamı oluşturmuştur. Yazar, bu sözcüklerin tekrarı ile okuyucunun gözünde bir görüntü oluşturmak istemektedir. Sevinç, kahkaha, pembe sözcükleri ise kahraman çocuğun rüyasında oluşturduğu mutlu aile tablosunun bir görüntüsüdür. Almanya ve baba, ağlamak sözcüklerinin metindeki tekrar sıklığı, anlatıcı çocuk için önceleri bir gerilim iken daha sonra olumlu bir duygu değişimi oluşturmuştur. Bu arada Almanya ve baba sözcüklerinin tekrar sıklığının eşit olması da ayrıca bu kavramların aynı gerilim noktasını oluşturmaı ile açıklanabilir. Özellikle başlık

olarak kullanılan *Geyikler, Annem ve Almanya* sözcükleri laytmotif tekniği ile kahramanın duygularını ortaya çıkarmada oldukça etkili olmuştur. Ayrıca, öyküde mekânın silikleşip dikkatin anlatıcı kız çocuğuna verilmesi de önemli bir ayrıntıdır.

Nursel Duruel, bu öyküde olaydan çok olayların insan ruhunda yarattığı etkiler üzerinde durmaktadır. Bu sebeple bu öykü; duygular, çağrışımlar, iç konuşmalar, bilinçaltı ile bilinç arasında gelgitler ve tekrarlarla örülmüştür. Yazarın anlatıcı ile arasındaki mesafeyi koruyamadığı kimi bölümlerde birtakım aksaklıklar meydana gelmiştir. Lekesiz, *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsü için bu durumla ilgili olarak şunları söylemektedir:

Nursel Duruel, çocuk dili ve bakışıyla anlatılan öykülerdeki temel bir yanılsa düşmekten kurtulamıyor. Konuyu hemen nakletmenin heyecanına kapılarak, "öyküsel akışı" dizginleyemiyor, şiirsel imkânları kullanayım derken şiirimselliğe saplanıyor. Diğer bir söyleyişle saf güzellik anlatmanın coşkusuyla öykülemeye rasyonel davranamıyor, kalemiyle coşkusunun arasına yazınsal bir sınır koyamıyor (Lekesiz, 2001, s. 86).

Yazar, bu öyküde on yaşında küçük bir kızın söyleyemeyeceği şiirsel bir üslup kullanmıştır. Bu durum yazar ile anlatıcı rolündeki küçük kız arasında mesafe probleminden kaynaklanmaktadır. Otobiyografik anlatım tekniğinin kullanıldığı kimi metinlerde buna benzer sorunlar oluşmaktadır. Bununla birlikte metinde kullanılan laytmotifler, motifler ve duygu geçişlerindeki ustalık bu öyküye biçimsel ve anlamsal bir boyut kazandırmıştır.

SONUÇ

Nursel Duruel, öykülerinde insanların iletişim kuramama sorunlarını, bireyler arasındaki duvarları ve toplumsal baskının bireylerin yaşamı üzerindeki etkilerini derinlemesine işler. Bunun yanı sıra, yalnızlık temasını ele alarak, bireyin iç dünyasındaki mücadeleleri ve dış dünya ile bağ kurma çabasını gözler önüne serer. Zaman kavramını, insan yaşamındaki değişimlerin ve geçmişin etkilerinin bir yansıması olarak kurgularında kullanır. Göç teması ise bireylerin mekânsal değişimlerini ve bu değişimlerin beraberinde getirdiği aidiyet, kimlik ve uyum sorunlarını anlatır. Ses ve rüyalar gibi soyut unsurlara da yer vererek hem karakterlerin içsel dünyasını hem de bilinçaltının insan hayatındaki yerini ustalıkla işler. Duruel'in öykülerinde bu temalar bir araya gelerek okuyuculara derinlemesine bir yaşam ve insan analizini sunar. Yaşamsal öğelerin yanında düşsel öğeleri de canlı bir tablo olarak çizen Nursel Duruel, sade ama etkili yöntemler kullanarak hem sıradan okuyucunun kolayca anlayabileceği hem de edebiyat dünyasında yetkin ve düzeyli bulunan bir öykü dünyası inşa etmiştir.

Geyikler, Annem ve Almanya öyküsünde; anne, Almanya, geyikler, su, gül, kilim, ağlamak gibi sözcükleri laytmotif tekniğiyle kullanan yazar, anlatıcı kızın duygu gerilimini okuyucunun zihninde canlandırmaktadır. Yazarın bir duygu dalgalanması olarak kullandığı bu sözcükler, kızın içinde yaşadığı gerilimi anlatması bakımından oldukça önemlidir.

Sonuç olarak yazar, *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsünde laytmotifleri ustalıkla kullanarak anlatının katmanlarını zenginleştirmiş ve anlatıcı kızın duygu dünyasını derinlemesine keşfetmek için güçlü bir bağlam yaratmıştır.

KAYNAKÇA

- Aytaç, G. (1972). *Thomas Mann'ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar Romanlardaki Edebi Kişiliği*, DTCF. Yayınları. Ankara
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye-Roman-Tiyatro*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Duruel, N. (2012). *Geyikler, Annem ve Almanya*. İstanbul: Can Yayınları.
- Inkol, C. (2018). Melusine Machine: The Metal Mermaids of Jung, Deleuze and Guattari. *Shima*, 12(2).
- Kaplan, Mehmet. (2009). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2006). *Öykü Sanatı*. Konya: Salkım Söğüt Yayınları.
- Lekesiz, Ömer. (2001). *Yeni Türk Edebîyatında Öykü: Öykücüler ve Öykü Anlayışları "Öyküler ve Çözümlemeleri 5*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Oğan, M. (2010). *Çocukların Gözüyle Yaşam ya da Geyikler, Annem ve Almanya*", Öykü Teknesi, Ankara.
- Tekin, M. (2006). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Güncel Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tosun, N. (1993). *"Yazılı Kaya"*, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı. İstanbul.
- Yıldıran, B. (1997). *"Nursel Duruel ile Görüşme"*, Adam Öykü Dergisi Sayı 10, Mayıs-Haziran 1997 İstanbul.

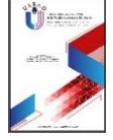
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahip olan Nursel Duruel, dilin şiirsel işlevini de kullanarak yeni öyküler yaratma peşinde olan bir yazardır. Hikâyelerinde sürekli farklı anlatım teknikleri kullanmaya çalışan sanatçı; masal ile günlük yaşantıyı, fert ile cemiyeti bir bütünün içinde ele almaktadır. Nursel Duruel, yaşamsal öğelerin yanında düşsel öğeleri de masal havasında anlatmaktadır. Basit ama etkili yöntemler kullanarak düzeyli bir öykü dünyası kurmuştur. Eserlerinde özenle seçtiği motifleri, imge dünyasında hareketli bir hale çeviren yazar, öyküsünü duygusal sarkaçlar kullanmaktadır. Laytmotif tekniği, müzikten edebiyata geçen çok etkili bir anlatım tekniğidir. Bu tekniğin özünde tekrarlanan sözcükler ve sözcük grupları vardır. Her konu, durum ve davranış dikkatli bir şekilde incelenerek bakıldığında tekrarın altında yatan manaya ulaşılabilir. Zira meselenin özünü anlamak için tekrarın yapılış şekline de bakmak gerekebilir. Ayrıca laytmotif tekniğinin özünde tekrar olduğu düşünüldüğünde bu tanımlar, güzel ve önemli şeylerin ne sıklıkla tekrar edildiğine dikkat edilmesi gerektiğini söylemektedir. Laytmotif tekniğinde; bir sözcük grubunun ya da sözcüğün tekrarlanması, bir olay ya da davranışın sıkça yinelenmesi anlatıma canlılık katan bir unsur olarak görülmektedir. Sanatçılar da bu tekniği kullanarak anlatımın bu gücünden ve canlılığından faydalanmak istemektedir. Yazarın metinde uyandırmak istediği etkiye göre anlam kazanan laytmotifler, genellikle edebi eserlerde kişileri karakterize etmek, belli olay ve durumların önemini vurgulamak için kullanılmaktadır. Edebi eserde karşımıza çıkan söz grupları, kişilerle ilgili bazı davranışlar, bize eserle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Bu tekniğin doğru kullanımıyla; kahramanları anlamak, yorumlamak ve kahramanın karakter çizimi çözmek daha kolay hale gelmektedir. Ayrıca eserin duygusal yönünü de bu teknik yardımı ile kolay bir şekilde anlaşılır hale gelmiştir. Çünkü tekrarın sıklığı, anlama vurgu yapacağından önemli olan kısımlar bu şekilde ortaya çıkmış olacaktır. Nursel Duruel, öykülerinde ruhsal olan ile toplumsal olanı kaynaştırırken laytmotif tekniğinin olanaklarından da yararlanmaktadır. Yazar, bu teknik

yardımları ile öyküler arasında bir çağrışım kurmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde insan sevgisini bütün öykülerinde merkeze alan yazar, insanların içinde yaşadığı koşullar karşısında aldığı tavırları da öykülerinde yansıtmaya çalışmaktadır. İnsanların eşiklerini, derinliklerini, karmaşıklığını belirli kelimelerin tekrarı ile vermek isteyen yazar, sürekli yeni anlatım biçimleri kullanmaktadır. Bu tekrarlar sayesinde yazar, bireylerin hayatlarındaki önemli olaylara da ayrıca dikkat çekmek istemiştir. Nursel Duruel; öykülerinde iletişimsizlik, toplumsal baskı, yalnızlık, zaman, göç, ses ve rüyaların insan yaşamındaki yerini tema olarak seçmektedir. Hikayelerinde sürekli farklı anlatım teknikleri kullanmaya çalışan sanatçı; masal ile günlük yaşantıyı, fert ile cemiyeti bir bütünün içinde ele almaktadır. *Geyikler, Annem ve Almanya* öyküsünde; anne, Almanya, geyikler, su, gül, kilim, ağlamak gibi sözcükleri laytmotif tekniğiyle kullanan yazar, anlatıcı kızın duygu gerilimini rüyalar ve motifler ile anlatmaktadır. Yazarın bir duygu sarkacı olarak kullandığı bu sözcükler, kızın içinde yaşadığı gerili anlatması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, öyküde kişilerin isimleri, fiziki ve ruhsal hâlleri, öğrenim durumları, yaşadığı mekanları bırakıp dikkatin kahraman rolündeki kız çocuğuna doğru yönelmesi de duygu aktarımı için son derece önemlidir. Yazar laytmotif tekniğini kullanarak; anne, su, baba, Almanya, kilim, dere, anneanne, geyikler, gül, ağlamak, kahkaha, baba, ben, kendim, kuş, sevinç, gül yaprağı, gül kokusu gibi sözcüklerini tekrar etmiştir. Yazarın bir duygu sarkacı olarak kullandığı bu sözcükler, kızın içinde yaşadığı gerilimi anlatması bakımından oldukça önemlidir. Anne sözcüğünün diğerlerine göre daha fazla tekrar edilmesinin sebebi anne-kız ilişkisinde bu sözcüğün; sevgi, merhamet, kavuşma, özlem gibi duyguları karşılamasıdır. Ben sözcüğünün bu kadar sık kullanılmasının bir nedeni de söz konusu metnin otobiyografik olmasıdır. Duruel; gül, gül kokusu, kilim, su, dere, geyik sözcükleri kullanarak anlatıcı çocuk için bir masal ortamı oluşturmuştur. Yazar, bu sözcüklerin tekrarı ile okuyucunun gözünde bir görüntü oluşturmak istemektedir. Sevinç, kahkaha, pembe sözcükleri ise kahraman çocuğun rüyasında oluşturduğu mutlu aile tablosunun bir görüntüsüdür. Almanya ve baba, ağlamak sözcüklerinin metindeki tekrar sıklığı, anlatıcı çocuk için önceleri bir gerilim iken daha sonra olumlu bir duygu değişimi oluşturmuştur. Bu arada Almanya ve baba sözcüklerinin tekrar sıklığının eşit olması da ayrıca bu kavramların aynı gerilim noktasını oluşturması ile açıklanabilir. Özellikle başlık olarak kullanılan *Geyikler, Annem ve Almanya* sözcükleri laytmotif tekniği ile kahramanın duygularını ortaya çıkarmada oldukça etkili olmuştur. Ayrıca, öyküde mekânın silikleşip dikkatin anlatıcı kız çocuğuna verilmesi de önemli bir ayrıntıdır. Nursel Duruel, bu öyküde olaydan çok olayların insan ruhunda yarattığı etkiler üzerinde durmaktadır. Bu sebeple bu öykü; duygular, çağrışımlar, iç konuşmalar, bilinçaltı ile bilinç arasında gelgitler ve tekrarlarla örülmüştür. Yazar, anlatıcı ile arasındaki mesafeyi koruyamadığı kimi bölümlerde birtakım aksaklıklar meydana gelmiştir. Yazar, bu öyküde on yaşında küçük bir kızın söyleyemeyeceği şiirsel bir üslup kullanmıştır. Bu durum yazar ile anlatıcı rolündeki küçük kız arasında mesafe probleminden kaynaklanmaktadır. Otobiyografik anlatım tekniğinin kullanıldığı kimi metinlerde buna benzer sorunlar oluşmaktadır. Bununla birlikte metinde kullanılan laytmotifler, motifler ve duygu geçişlerindeki ustalık bu öyküye biçimsel ve anlamsal bir boyut kazandırmıştır. Sonuç olarak yazar, bu öyküde olaydan çok olayların insan ruhunda yarattığı etkiler üzerinde durmuştur. Yazar, öykü kişilerinin içinde bulundukları duyguları laytmotif tekniği ile okura hissettirmiştir. Bu teknik ile öyküsüne özgülük kazandıran yazar, eserin duygusal yönünü daha etkili hale getirmiştir.

EXTENDED ABSTRACT: Nursel Duruel, a significant figure in Turkish short story writing, is an author who strives to create new stories by utilizing the poetic function of language. The artist, who continually attempts to employ different narrative techniques in her stories, presents fairy tales alongside daily life, treating the individual and society as a whole. In her works, Duruel narrates vital elements alongside dreamlike components in a fairy-tale atmosphere. By using simple yet effective methods, she has established a sophisticated narrative world. The motifs she carefully selects in her works become dynamic in her imagery, as the author employs emotional pendulums in her storytelling. The laytmotif technique is a highly effective narrative method that has

transitioned from music to literature. At its core, this technique involves the repetition of words and phrases. When each subject, situation, and behavior is examined closely, one can uncover the meaning that lies beneath the repetition. In order to understand the essence of the matter, it may be necessary to consider how the repetition is executed. Given that repetition is fundamental to the laytmotif technique, these definitions emphasize the importance of noting how frequently beautiful and significant things are repeated. In laytmotif, the repetition of a phrase or word, or the frequent reiteration of an event or behavior, is seen as an element that adds liveliness to the narrative. Artists utilize this technique to benefit from the power and vibrancy of expression it offers. Depending on the effect the author aims to evoke in the text, laytmotifs often characterize individuals in literary works and emphasize the importance of certain events and situations. The phrases that emerge in a literary work, along with certain behaviors of the characters, provide significant clues about the work. With proper utilization of this technique, understanding, interpreting, and delineating the character of the protagonist becomes easier. Additionally, the emotional dimension of the work is also made comprehensible with the help of this technique. The frequency of repetition highlights crucial parts, thus bringing them to the forefront. In her stories, Nursel Duruel combines the spiritual with the societal while also leveraging the opportunities presented by the laytmotif technique. With this technique, she aims to establish associations between her stories. In this way, the author places human compassion at the center of all her narratives, while also striving to reflect the attitudes of individuals in the face of the conditions they live in. Through the repetition of certain words, she aims to convey the thresholds, depths, and complexities of people, continuously employing new narrative forms. Through these repetitions, the author also seeks to draw attention to significant events in the lives of individuals. In her stories, Nursel Duruel chooses themes such as communication breakdown, societal pressure, loneliness, time, migration, sound, and the place of dreams in human life. The artist, who continually attempts to use different narrative techniques in her stories, examines fairy tales alongside daily life, treating the individual and society as a whole. In the story "Geyikler, Annem ve Almanya," the author utilizes laytmotif technique with words such as mother, Germany, deer, water, rose, carpet, and crying, to convey the emotional tension of the narrating girl through dreams and motifs. These words, used by the author as an emotional pendulum, are crucial for expressing the tension experienced by the girl. Furthermore, the narrative's focus shifts from the characters' names, physical and psychological states, educational backgrounds, and living environments to the protagonist girl, which is also significant for conveying emotion. By employing the laytmotif technique, the author repeatedly uses words such as mother, water, father, Germany, carpet, stream, grandmother, deer, rose, crying, laughter, I, myself, bird, joy, rose petal, and rose scent. The frequency of the word "mother," in particular, surpasses that of others because it encapsulates feelings such as love, compassion, reunion, and longing within the mother-daughter relationship. The frequent use of the word "I" can also be attributed to the autobiographical nature of the text. Duruel creates a fairy-tale environment for the narrating child by using words like rose, rose scent, carpet, water, stream, and deer. Through the repetition of these words, the author aims to create an image in the reader's mind. The words joy, laughter, and pink are representations of the happy family tableau created in the protagonist's dreams. The frequent repetition of the words Germany and father, along with crying, initially creates tension for the narrating child but later leads to a positive emotional shift. Additionally, the equal repetition of the words Germany and father can be explained by their shared tension point. Particularly, the words used in the title "Geyikler, Annem ve Almanya" have proven to be quite effective in revealing the hero's emotions through the laytmotif technique. Moreover, the blurring of the setting and the focus being directed towards the narrating girl is an important detail. In this story, Nursel Duruel emphasizes the effects of events on the human psyche rather than the events themselves. Therefore, this story is woven with emotions, associations, inner monologues, fluctuations between the subconscious and consciousness, and repetitions. The author encounters certain

inconsistencies in parts where she fails to maintain the distance between herself and the narrator. In this story, the author employs a poetic style that a ten-year-old girl would not be able to articulate. This situation stems from the distance problem between the author and the young girl in the narrator's role. Such issues often arise in texts where the autobiographical narrative technique is utilized. Nevertheless, the mastery of the laytmotifs used in the text, the motifs, and the transitions of emotions have endowed this story with both formal and semantic dimensions. In conclusion, the author focuses on the effects of events on the human psyche in this story. Through the laytmotif technique, she has conveyed the emotions of the characters to the reader. By employing this technique, the author has granted specificity to her narrative, enhancing the emotional aspect of the work.



TASARIM EĞİTİMİNDE SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİ: ENGELLİLİK FARKINDALIĞI ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS IN DESIGN EDUCATION: A STUDY ON
THE EFFECTS OF DISABILITY AWARENESS

Duygu SEZGİN

Doktor Öğretim Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü,
İstanbul/Türkiye.

Assistant Professor Doctor, Istanbul Yeni Yüzyıl University,
Faculty of Fine Arts, Department of Graphic Design,
Istanbul/Türkiye.

sezgin.duygu@yeniyuzyil.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5465-3400

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1616217

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 09.01.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Sezgin, D. (2025). Tasarım Eğitiminde Sosyal Sorumluluk Projeleri: Engellilik Farkındalığı Etkileri Üzerine Bir Çalışma. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 7(18), 314-342.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Sosyal sorumluluk projeleri, toplumdaki bireylerin farkındalığını artırmak ve toplumsal sorunlara çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirmek için etkili bir yöntemdir. Sosyal sorunların geniş kitlelere aktarılmasında grafik tasarım, görsel iletişim gücüyle kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, tasarım öğrencilerinin sosyal sorumluluk bilinci kazanması hem mesleki becerilerini geliştirmek hem de topluma katkı sağlama sorumluluğunu üstlenmeleri açısından önemlidir. Bu çalışmada, Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü öğrencilerinin engellilik ve engelli hakları konularındaki bilgi ve farkındalıklarını artırmayı hedefleyen sosyal sorumluluk içerikli bir tasarım dersi ele alınmıştır. Dersin sonunda, karma bir sergi düzenlenmiş ve süreç başında ve sonunda öğrencilerin farkındalık düzeylerini ve tutumlarını ölçmek için anketler uygulanmıştır. Çalışmada grafik tasarımın nitel ve nicel veriler doğrultusunda engellilik gibi hassas bir konuda farkındalık yaratmadaki etkisi incelenmiştir. Bu veriler, sosyal sorumluluk projelerinin etkisini vurgulamak ve benzer projeler için model sunmak adına önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engelli Farkındalığı, Sosyal Sorumluluk, Grafik Tasarım, Güzel Sanatlar

Abstract: Social responsibility projects are effective tools for raising awareness among individuals and developing solution-oriented approaches to social issues. In communicating social problems to broader audiences, graphic design plays a critical role with its power of visual communication. In this context, it is essential for design students to gain social responsibility awareness, not only to develop their professional skills but also to embrace the responsibility of contributing to society. This study focuses on a course process aimed at raising awareness among graphic design students about disability and disability rights. The "GRA 209 Social Responsibility Design Projects" course was conducted with second-year students of Istanbul Yeni Yüzyıl University's Department of Graphic Design, led by Assistant Professor Dr. Duygu Sezgin. At the end of the course, a mixed exhibition was organized, and surveys were administered at the beginning and end of the process to measure students' awareness levels and attitudes. The study examines the effectiveness of graphic design in creating awareness on sensitive issues such as disability, based on qualitative and quantitative data. These findings underline the impact of social responsibility projects and provide a model for similar future initiatives.

Sayfa | 315

Key Words: Disability Awareness, Social Responsibility, Graphic Design, Fine Arts

1. GİRİŞ

Tasarım, toplumsal sorunlara dikkat çekmek ve sosyal değişim yaratmak için etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Frascara ve arkadaşlarının (1997) vurguladığı gibi, "Sosyal sorumluluk bağlamında grafik tasarım, yalnızca estetik bir iletişim değil, aynı zamanda farkındalık ve dönüşüm için etkili bir platformdur" (s.10). 1964 yılında Ken Garland liderliğinde kaleme alınan ve dönemin tasarımcıları tarafından imzalanan, 2000 yılında ise güncellenen İlk Önce Öncelikler Manifestosu da tasarımcıların sadece ticari reklamlara hizmet etmek yerine, toplumsal fayda sağlayan projelere odaklanmaları gerektiğini savunmaktadır.

Sosyal sorumluluk projeleri, bireylerin ve toplulukların sosyal sorunlara karşı duyarlılığını artırmayı amaçlayan önemli bir yaklaşımı temsil eder. Garland (1964) bu bakış açısını şu ifadelerle dile getirir: "Hayatı zevkli kılan yönlerinden arındırmak istemiyoruz. Önerimiz, iletişimin daha yararlı ve kalıcı biçimleri lehine önceliklerimizi yeniden sıralamak. Umudumuz, toplumumuzun tüccarlardan, statü

saticılardan ve kandırılmaktan sıkılıp, bizim yeteneklerimizi daha anlamlı amaçlar uğruna kullanmasıdır. Bütün bunlar dışında, tecrübe ve fikirlerimizi paylaşmayı teklif ediyor, meslektaşlarımızın, öğrencilerin ve ilgili herkesin kullanımına sunuyoruz" (s. 1).

Bu bağlamda, grafik tasarım öğrencilerinin sosyal sorumluluk bilinci geliştirmesi ve mesleki becerilerini yalnızca ticari konular için değil, topluma değer katma amacıyla kullanması gerektiği sonucuna varılmıştır ve bu çalışma bu doğrultuda oluşturulmuştur.

Bu makale, T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Grafik Tasarımı Bölümü 2. sınıf öğrencileri ile Dr. Öğr. Üyesi Duygu Sezgin tarafından yürütülen "GRA 209 Sosyal Sorumluluk Tasarım Projeleri" dersi kapsamında yapılan çalışmalar ve anket neticesinde oluşturulmuştur. Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü öğrencilerinin engellilik ve engelli hakları konularındaki bilgi ve farkındalıklarını artırmayı hedefleyen ders kapsamında, öğrencilerin engellilik kavramına yönelik bilinçlerinin geliştirilmesi ve bu sorunlara yönelik tasarımlar üretmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin farkındalık düzeylerindeki değişim, dersin başında ve sonunda yapılan anketlerle değerlendirilmiştir.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Bu çalışmanın amacı, grafik tasarım öğrencilerinin engellilik ve engelli hakları konusunda derinlemesine bilgi edinmelerini sağlamak ve bu bilgiyi tasarım yoluyla etkili bir şekilde iletmelerini teşvik etmektir. Proje kapsamında öğrencilere dersin ilk haftasında bir brief verilmiş ve devamında seçecekleri spesifik konu başlığı tamamen onların inisiyatifine bırakılmıştır. Her öğrenciden seçtiği konuyu derinlemesine araştırması ve bu araştırma sonucunda hem bilgilendirici bir infografik hem de farkındalık yaratan bir poster tasarımı üretmesi istenmiştir.

Çalışmanın önemli bir hedefi, öğrencilerin grafik tasarımın sadece estetik bir araç olmadığını, aynı zamanda toplumsal sorunları görünür kılmada güçlü bir iletişim aracı olduğunu deneyimlemeleridir. İlk Önce Öncelikler Manifestosunda yer alan *"Uğruna problem çözme yeteneğimizi kullanabileceğimiz daha değerli amaçlar var. Eşi görülmemiş çevresel, sosyal ve kültürel sorunlar ilgimizi bekliyor"* (First Things First, 1999, s. 34) bakış açısı öğrencilere aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu süreçte öğrenciler, resmi kaynaklardan elde ettikleri verilerle infografikler hazırlayarak veri odaklı bir anlatım oluşturmuş ve aynı zamanda poster tasarımlarıyla duygusal bir bağ kurarak mesajlarını güçlendirmiştir. Her iki tasarım türü de öğrencilerin, tasarımlarını bilgi ve farkındalık yaratacak şekilde kurgulamalarını sağlamıştır.

Bu çalışmanın önemi, öğrencilere akademik araştırma yapma, veriyi görselleştirme ve yaratıcı çözümler geliştirme becerileri kazandırmasıdır. Proje, grafik tasarım eğitimi içerisinde sosyal sorumluluk ve toplumsal farkındalık yaratma hedeflerini bir araya getirerek hem mesleki hem de kişisel gelişimi destekleyen bir model sunmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin farklı tasarım türlerini

kullanarak bir konuyu çok boyutlu ele alma deneyimi kazanması, bu çalışmanın eğitsel değerini artırmaktadır.

2. SOSYAL SORUMLULUK VE GRAFİK TASARIM İLİŞKİSİ

Sosyal sorumluluk projeleri, bireylerin ve toplulukların toplumsal sorunlara karşı duyarlılığını artırmayı ve bu sorunların çözümüne yönelik kalıcı adımlar atmayı amaçlayan girişimlerdir. Carroll (1991) sosyal sorumluluğu, *“Ekonomik, yasal, etik ve gönüllü beklentileri içeren bir çerçevede toplumun refahına doğrudan katkı sağlamayı hedefleyen bir kavram”* olarak tanımlar (s. 39). Bu yaklaşım, sosyal sorumluluk projelerinin sadece bireylerin değil, aynı zamanda kurumların da etik davranışlarını güçlendiren bir araç olduğunu ifade etmektedir. Freeman ve Reed (1983) sosyal sorumluluğu, *“paydaşların ihtiyaçlarını ve çıkarlarını dikkate alan bir yönetim anlayışı”* olarak açıklamaktadır (s. 90). Bu tanıma göre sosyal sorumluluk projeleri, bireyler ve kuruluşlar arasındaki etkileşimi güçlendirirken, topluma geri verme bilincini de pekiştirmektedir. Blomstrom ve Davis (1975) ise sosyal sorumluluk projelerinin amacını, *“sosyal sorunlara karşı çözüm üretmek ve bu süreçte etik değerlere uygun hareket etmek”* olarak tanımlamaktadır (s. 23). Bu projeler, bireylerin ve kurumların toplumsal refahı artıracak sürdürülebilir çözümler geliştirmesi gerektiğini vurgular.

Bu bağlamda, sosyal sorumluluk projeleri bireyler ve kurumlar için sadece etik bir sorumluluk değil, aynı zamanda toplumsal faydaya katkıda bulunmayı hedefleyen stratejik bir araç olarak değerlendirilebilir. Grafik tasarım da bu strateji geliştirme sürecinde, hedef kitlede yaratılacak farkındalığa yönelik kullanılabilecek görsel bir araç olarak tanımlanabilir. Gavin Ambrose ve Paul Harris’e (2012) göre grafik tasarım; *“Fikirleri, kavramları, metin ve görselleri alarak onları baskı, dijital veya diğer aşamalardan geçirip görsel anlamda etkileyici bir şekilde sunmaktır”* (s. 10). Dolayısıyla grafik tasarım, yalnızca ticari kaygılara hizmet eden bir disiplin olmaktan öte, toplumsal sorumluluk taşıyan bir araç olarak da değerlendirilmelidir. İlk Önce Öncelikler Manifestosunu imzalayanlar da tasarımcıların görevlerini yeniden tanımlayarak, *“Çabalarını reklam, pazarlama ve marka yaratmaya adanmış tasarımcılar, birey-tüketicilerin nasıl konuştuğunu, düşündüğünü, hissettiğini, tepki gösterdiğini ve kaynaştığını değiştiren bu mesajlara bulanmış zihinsel ortamı destekliyor ve acık açık doğruluyor”* (First Things First, 1999, s. 34) şeklindeki eleştirel ifadesiyle, tasarımın yönünü toplumsal fayda eksenine kaydırmayı önermiştir. Bu manifesto, tasarımcıların toplumun değişen gereksinimlerine duyarlılık göstermesi gerektiğini vurgulayarak, görsel iletişimin sorumluluğunu yeniden şekillendirmiştir.

Grafik tasarım, bu hedef doğrultusunda mesajları geniş kitlelere ulaştırmak, empati geliştirmek ve harekete geçmek için güçlü bir platform sunar. *“Satış ve tüketim amacı olmayan, toplum yararını gözetken sosyal içerikli grafik tasarımlar, toplumsal konularda izleyicide belli bir düşünce biçimi ve tavır geliştirmek, tepki yaratmak, izleyiciyi harekete geçirmek ve bir eyleme katılmaya davet için kullanılır”* (Dülgeroğlu, 2006, s. 68). Öncelikler Manifestosu da tasarımın yalnızca “satış ve tüketimi artırmayı” değil, aynı zamanda “kültürel ve sosyal farkındalık

yaratmayı" amaçlaması gerektiğini ifade eder. Bu perspektif, grafik tasarımcıların estetik kaygılar kadar etik sorumluluklar da taşıması gerektiğine işaret etmektedir. Boyraz (2022), tasarımcının toplumsal fayda odaklı çalışmalarda yer almasının, yalnızca tüketime hizmet eden projeler yerine "daha faydalı, sürdürülebilir ve kalıcı iletişim biçimlerini önceliklendirme" gerekliliği ile ilişkilendirildiğini belirtmiştir (s. 189).

Engellilik bağlamında grafik tasarım da hem bilgilendirme hem de farkındalık yaratma işlevleriyle öne çıkar. Erişilebilirlik sorunlarına yönelik tasarım projeleri, toplumsal önyargıları kırmak ve engelli bireylerin haklarına dikkat çekmek için etkili bir yol sunar. Bu tür projeler, grafik tasarımcıların yalnızca estetik kaygılarla değil, aynı zamanda toplumsal sorumlulukla hareket etmesi gerektiğini ortaya koyar. Bu çerçevede, tasarımcıların engellilik konusuna dair sosyal mesajlar üreterek farkındalık yaratması, tasarımın geleneksel yöntemlerin ötesine geçerek topluma hizmet eden bir araç olarak değerini artırmaktadır. Nitekim, "*Sosyal tasarım, tasarımın geleneksel sınırlarının ötesine geçmesini sağlamış ve tasarımın toplumsal faaliyetlerle iç içe olduğu yeni bir değer yaratma biçimi sunmuştur*" (Chen vd., Koskinen, 2016, s. 2). Bu bağlamda, tasarımcıların sosyal tasarım anlayışını benimseyerek daha kapsayıcı ve dönüştürücü projelere imza atmaları önem taşır. Bu çalışma da bu amaç ve önem doğrultusunda yürütülmüştür.

3. YÖNTEM VE SÜREÇ

Bu çalışmada, grafik tasarım öğrencilerinin engellilik ve engelli hakları konusundaki farkındalık düzeylerini artırmayı hedefleyen bir ders süreci incelenmiştir. Araştırma, öğrencilerin ders kapsamında ürettikleri infografik ve poster tasarımları ile bu süreçte gerçekleştirilen anketlerin sonuçlarına dayanmaktadır. Ders süreci, öğrencilerin seçtikleri konuları derinlemesine araştırarak hem bilgi edinmelerini hem de bu bilgiyi tasarımlarıyla etkili bir şekilde ifade etmelerini sağlamaya yönelik olarak yapılandırılmıştır. Veriler, dersin başlangıcında ve sonunda uygulanan anketlerle toplanmış ve tasarımlar üzerinden analiz edilmiştir. Araştırma süreci başlangıcından sonuna kadar öğrenciler her aşamada şeffaf bir şekilde bilgilendirilmiş, kendilerinin onayı doğrultusunda gönüllülük esaslı bir çalışma yürütülmüştür. Bu sebeple çalışmada Etik Kurul Onayına ihtiyaç duyulmamış, araştırma yayın ve etiğine uygun bir süreç yürütülmüştür.

Engellilik, tarih boyunca farklı toplumlar ve kültürler tarafından çeşitli şekillerde algılanmış ve yorumlanmıştır. "*Özellikle bilimsel bilginin gelişmesiyle birlikte geleneksel engellilik anlayışı değişmeye başlamıştır. Önceki dönemlerde kişinin kendisindeki veya ailesindeki ahlaki bir sorundan kaynaklandığı düşünülen engellilik, tıp ve rehabilitasyon gibi uygulamalı alanların gelişmesi neticesinde biyolojik ve patolojik bir alan olarak görülmüştür*" (Kaldık, 2024. s. 395). Bu değişen anlayış, engellilik gibi hassas konuların doğru ve etkili bir şekilde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda, infografik tasarımları ve posterler, engellilik konusundaki farkındalık çalışmalarında kritik bir rol oynamaktadır. İnfografik kelimesi İngilizce

“information” (bilgi) kelimesinin kısaltması olan “info” ve görsel temsil anlamına gelen “grafik” kelimelerinin birleşiminden oluşur. Bilgi grafiği anlamını taşırlar. Karmaşık bilgileri; sade, anlaşılır ve etkili bir şekilde görselleştirmeye yararlar. *“Bilgi tasarımları, yığınlar halindeki metinleri hızlı bir şekilde görsel bir etkiyle kolaylıklar sunarak anlatan görsel araçlardır”* (Smiciklas, 2012, s. 15). Engellilik gibi hassas bir konunun detaylarını doğru ve dikkat çekici şekilde ifade etmenin en doğru yollarından biri olacağı düşünüldüğünden çalışmaya infografik tasarımlar eklenmiştir.

Bununla birlikte, poster tasarımları, bir mesajın geniş kitlelere çarpıcı ve akılda kalıcı bir şekilde iletilmesi için kullanılan güçlü bir görsel iletişim aracıdır. Posterler, görsel dilin etkileyici gücünden yararlanarak, belirli bir konuyu odak noktası haline getirir ve toplumsal farkındalık yaratmak için güçlü bir etki sağlar. Bu sebeple infografik ile bilgi vermenin yanı sıra poster tasarımları ile de dikkat çekici çalışmalar oluşturulması sağlanmıştır.

Proje başlangıcında öğrenciler ile engellilik konusu üzerine araştırmalar yapılmış, resmi kaynaklar incelenmiş, engel türleri, erişilebilirlik, kapsayıcılık gibi konu başlıkları üzerinde durulmuştur. Sonrasında öğrencilerden engellilik ile ilgili spesifik bir konu seçmesi istenmiştir. Konu seçimini yapan öğrenciler bu konuda daha detaylı araştırmalar yapmış ve resmi kaynaklardan elde ettikleri verileri kullanarak infografikler oluşturmuştur. Ayrıca, seçtikleri konunun önemine dikkat çekmek amacıyla hazırladıkları posterlerle mesajlarını etkili bir şekilde ifade etmişlerdir. Bu çalışmalar hem bilgi aktarımının doğruluğunu sağlamak hem de toplumsal farkındalık yaratmak adına tasarımın güçlü yönlerini ortaya koymaktadır.

Sayfa | 319

Çalışmalarda tasarım ilkelerine bağlı kalınarak, kapsayıcı bir dil oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Kapsayıcı tasarım anlayışı, yalnızca belirli gruplara yönelik değil, daha geniş bir perspektifle herkesin ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler. *“... kapsayıcı tasarım özellikle erişilebilirlik konusunda yaşlı, engelli, çocuk vb. sınıflandırmalar yapmak yerine, insan yaşamının herhangi bir döneminde herhangi bir nedenden yaşayabileceği bir hareket kısıtlılığı veya uzuv eksikliği/güçsüzlüğü yaşayan tüm bireyleri (bebek arabalı ebeveynler, yaşlılar, engelliler, hastalar, yük taşıyanlar vb.) ve onların tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını konu eder”* (Mamatoglu vd., 2018, s. 58). Bu yaklaşımla hazırlanan araştırmada kullanılan model ve katılımcılar ile ilgili detaylar aşağıda sunulmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli ve Katılımcılar

Bu çalışma, T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü 2. Sınıf öğrencileriyle yürütülen bir sosyal sorumluluk projesini temel almaktadır. GRA 209 Sosyal Sorumluluk Tasarım Projeleri dersi kapsamında 28 öğrenci, 8 haftalık bir süreçte hem teorik hem de uygulamalı eğitim almıştır. Her hafta Salı günleri saat 10.30-14.30 arasında gerçekleştirilen ders, öğrencilerin engellilik ve engelli hakları konularında farkındalık geliştirmesini ve bu farkındalıkla tasarımlar üretmesini hedeflemiştir.

Dersin ilk haftasında, öğrencilere proje süreci ve çıktıları ile sonuçta yazılacak makale hakkında detaylı bilgi verilmiş, bu kapsamda yapılacak anketlere gönüllü olup olmayacakları sorulmuştur. Tüm öğrenciler açık rıza vererek gönüllü olarak ankete katılmıştır. Süreç boyunca Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve araştırma etiği kuralları doğrultusunda hareket edilmiştir. Tüm aşamalar şeffaf bir şekilde öğrencilere aktarılmış ve kişisel veriler toplanmamıştır. Sonuçlarda yalnızca yanıtların sayısal verileri ve oranları üzerinden analiz yapılmış, hiçbir kişisel bilgi paylaşılmamıştır.

Dersin ilk üç haftasında, öğrencilere engellilik kavramı, engelli hakları ve engel türleri gibi temel konularda teorik bilgiler verilmiştir. Konuya, *"...fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımı kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen kişileri ve ailelerini kapsayan, engellilik kavramının zaman içinde değişen ve dönüşen bir kavram olması sebebiyle kapsamın değişime açık olduğu"* cümlesiyle bir tanımlama getiren Cumhurbaşkanlığı 2030 Engelsiz Vizyonu (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021, s. 13) ve konuya, *"...engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır"* amacıyla yaklaşan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (Türkiye Cumhuriyeti, 2005) çalışmanın resmi kaynakları olarak kullanılmıştır.

İlgili resmi mevzuatlar derste ilk 3 hafta boyunca incelenmiştir. 4. Haftadan itibaren uygulama aşamasına geçilmiş, öğrencilerden seçtikleri konular üzerine araştırma yaparak bir infografik çalışma bir tane de poster tasarımı oluşturmaları istenmiştir. Araştırmalar, resmi kaynaklardan bilgi toplanarak gerçekleştirilmiş ve tasarımlarda bu bilgilerin doğru aktarılmasına ve seçilen kaynakların çalışmaların altında kaynakça olarak gösterilmesine özellikle dikkat edilmiştir.



Görsel 1: Cumhurbaşkanlığı 2030 Engelsiz Vizyonu Politika Alanları

Cumhurbaşkanlığı 2030 Engelsiz Vizyonu'nda "Engellilerin eşit vatandaşlar olarak potansiyellerini gerçekleştirebildikleri içermeci bir toplum inşa etmek vizyonunu hayata geçirmek adına belirlenen politika alanlarında 8 amaç ve 31 hedef ile bu hedeflere ulaşmak üzere gerçekleştirilecek faaliyetlere dayanak oluşturacak 107 eylem alanı belirlenmiştir" (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021, s. 19). Öğrencilerin de çalışma konularını bu 8 ana başlık üzerinden belirlemeleri ve özellikle infografik tasarımları için; mevzuat, akademik makale, Bakanlık ya da bir sağlık kuruluşu tarafından yayınlanan resmi bir kaynak seçmeleri istenmiştir.

Sayfa | 321

Proje, 8 haftalık dersin sonunda 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında düzenlenen sergiyle tamamlanmıştır. Bu süreç öğrencilerin tasarım becerilerini geliştirmesine, toplumsal farkındalık yaratan işler üretmesine ve bireysel farkındalık düzeylerinin yükselmesine olanak tanımıştır.

3.2. Haftalara Göre Ders Süreci

3.2.1. Hafta 1: 8 Ekim 2024 Salı

Dersin yürütücüsü Dr. Öğr. Üyesi Duygu Sezgin ile 2. sınıf Grafik Tasarımı öğrencileri arasında daha önce bir ders yapılmamış olması nedeniyle, dersin ilk günü tanışma ve proje hakkında bilgilendirme ile geçmiştir. Öğrencilerin konuya bakış açıları sorulmuş, engellilik konusunda bir deneyim ya da gözlem yaşayıp yaşamadıkları öğrenilmiştir. Engellilik, engelli hakları, engel türleri, engelli bireyler ve aileleri, sosyal hayat, erişilebilirlik gibi kavramlar üzerinden tartışma alanları açılarak ilk ders yürütülmüş ve gelecek hafta için öğrencilerin projeye hakkında düşünceleri ve notlar almaları istenmiştir.

3.2.2. Hafta 2: 15 Ekim 2024 Salı

Dersin ikinci haftasında, dersin başlangıcında öğrencilere Google Anket aracılığıyla 15 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Anket bağlantısı, dersin WhatsApp grubu üzerinden tüm öğrencilere iletilmiş ve sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Derse katılamayan öğrencilerin de gün içerisinde çevrim içi olarak ankete katılmaları sağlanmış olup, 28 kişilik tam katılım ile ilk anket tamamlanmıştır.

Anket çalışmasından sonra engellilik ile ilgili teorik ve resmi bilgiler öğrenciler ile paylaşılmış, konu hakkında bir tartışma alanı açılmıştır. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan 2030 Engelsiz Vizyon kaynak olarak seçilmiştir. Resmi mevzuatlar incelenmiş, erişilebilirlik sorunlarının nedenleri ve çözüm yolları tartışılmıştır. Grafik tasarımın sosyal sorumluluk bağlamında nasıl bir araç olarak kullanılabileceği örneklerle anlatılmıştır.

Görsel 1’de yer alan Cumhurbaşkanlığı 2030 Engelsiz Vizyonu Politika Alanları üzerinde durulmuş ve öğrencilerden gelecek hafta için bu ana başlıkları referans alarak ilgili bir konu seçmeleri ve o konuyu derinlemesine araştırmaları istenmiştir. Araştırma yaparken resmi ve akademik kaynaklardan ilerlemeleri gerektiği belirtilmiş bu kaynakları erişim yolları uygulamalı olarak sınıfta gösterilmiştir. Resmi kaynaklardan bilgi toplamanın önemi anlatılmış ve YÖK Tez ve Google Scholar gibi akademik araştırma araçları tanıtılmıştır.

Sayfa | 322

3.2.3. Hafta 3: 22 Ekim 2024 Salı

Öğrencilerin getirdikleri konu seçimleri hakkında konuşulmuş ve her öğrenci için net bir başlık belirlenmiştir. 28 katılımcının her birinin özgür iradeleri ile farklı alanlara yönelmiş olması projeyi zenginleştirmiştir. Engel türleri, spesifik bir engel türüne ait belirtiler ve tedavi yöntemleri, ayrımcılık, spor sosyolojisi ve engellilik, çocuk ve engellilik, hukuki haklar gibi pek çok alanda konu başlığı belirlenmiştir. Bu aşamadan itibaren öğrencilerden seçilen konuyu daha derinlemesine araştırmaları, bu araştırma için infografik çalışmalarında kullanacakları verileri belirlemeleri ve poster çalışmaları için bir fikir oluşturmaları istenmiştir. A3 boyutunda iki çalışma yapmaları istenmiş ve tasarımlarını Adobe Illustrator programında yürütmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Öğrencilere örnek teşkil etmesi açısından sosyal sorumluluk projelerinde kullanılan tasarım örnekleri analiz edilmiştir. Özellikle infografik ve poster tasarımının toplumsal mesajlar iletmedeki rolü üzerinde durulmuştur. Öğrencilere sosyal sorumluluk projelerinden başarılı grafik tasarım örnekleri sunulmuş ve tasarımın bilgi aktarımındaki önemi vurgulanmıştır.

3.2.3.1. Hafta 4: 5 Kasım 2024 Salı

Cumhuriyet Bayramı nedeniyle resmi tatil olduğundan 29 Ekim Salı günü ders yapılmamıştır. 4. Hafta dersi 5 Kasım tarihinde yapılmıştır. Bu hafta, uygulama aşamasına geçilmiştir. Öğrencilerin tasarımları üzerinde uygulamalar yapılmış

revizyonlar verilmiştir. Kapsayıcı bir dil kullanılmasına ve dikkat çeken, mesaj veren çalışmalar oluşmasına dikkat edilmiştir. Öncelikle poster tasarımları üzerinde durulmuştur. Tasarım ilkelerini doğru kullanmanın önemi vurgulanmış ve sosyal mesaj veren etkileyici bir poster tasarımının nasıl yapılacağı hakkında uygulamalı bir ders yürütülmüştür.

3.2.4. Hafta 5: 14 Kasım 2024 Perşembe

Ders günü olan 12 Kasım Salı, Dr. Öğr. Üyesi Duygu Sezgin'in sempozyum katılımı sebebi ile 5. Hafta dersi 14 Kasım Perşembe günü telafi dersi olarak yapılmıştır. Poster tasarımlarının oluşmaya başladığı, revizyonların büyük oranda tamamlandığı görülmüştür.

İnfografik tasarımlar için infografik çalışmalar hakkında bilgiler verilmiş, önemi vurgulanmış, örnek çalışmalar incelenmiştir. Örnekler ağırlıklı olarak sosyal mesaj içerikli seçilmiştir. Bilgi doğruluğu ve görsel sadelik konularına özellikle dikkat edilmiştir. Öğrencilerden yaptıkları poster ile ilişkili olarak, aynı konuda ve tasarım dilinde bir de infografik tasarım oluşturmaları istenmiş, bir sonraki haftaya bu çalışmalar ile gelmeleri gerektiği belirtilmiştir.

3.2.5. Hafta 6: 19 Kasım 2024 Salı

Öğrencilere görsel ve tipografik hiyerarşiden bahsedilmiş, infografik tasarımlarda kullanım yolları örneklenmiştir. İnfografik tasarım çalışmaları sınıfta sunulmuş ve her biri için detaylı geri bildirimler verilmiştir. Gelecek haftanın vize haftası olması sebebi ile çalışmaların tamamlanması gerektiği hem sergi hem de vize için bir sonraki haftanın teslim için son ders haftası olduğu öğrencilere duyurulmuştur.

3.2.6. Hafta 7: 26 Kasım 2024 Salı

Üniversitede gerçekleştirilen Ortak Dersler vize sınavları sebebiyle ders 28 Kasım Perşembe günü yapılmıştır. Öğrencilerin poster ve infografik tasarımlarını büyük oranda tamamladığı görülmüştür. Bazı basit düzeltmeler öğrenciler ile birlikte yapılmış ve çalışmaların final halleri dijital olarak teslim alınmıştır.

Öğrencilerden çalışmalarını A3 fotoblok baskı olarak da teslim etmeleri istenmiş ve sergi öncesi teslim etmeleri için zaman tanınmıştır.

3.2.7. Hafta 8: 3 Aralık 2024 Salı (Sergi Günü)

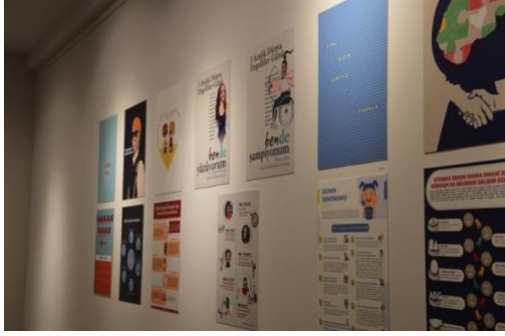
Poster ve infografik tasarımların baskıları ile sergi için hazır hale getirilmiştir. 3 Aralık Dünya Engelliler Günü kapsamında düzenlenen sergide tüm çalışmalar sergilenmiş, Üniversite bünyesinde Galeride Yeni Yüzyıl'da açılışı yapılmıştır. Sergi sonrası öğrenciler ile değerlendirmelerde bulunulmuştur.



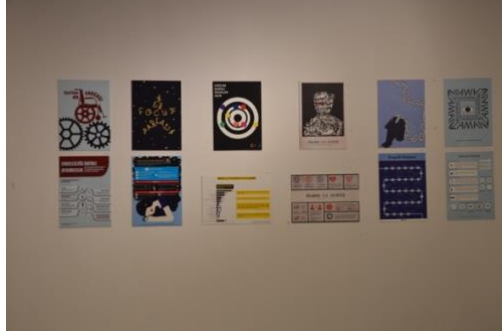
Görsel 2: Sergiden Fotoğraflar 1



Görsel 3: Sergiden Fotoğraflar 2



Görsel 4: Sergiden Fotoğraflar 3



Görsel 5: Sergiden Fotoğraflar 4

3.3. Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Bu çalışmada, öğrencilerin engellilik ve engelli hakları konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerini değerlendirmek amacıyla bir anket uygulanmıştır. Anket, dersin ilk haftasında ve proje sonu olan sekizinci haftada olmak üzere iki farklı zaman diliminde aynı 28 katılımcıya uygulanmıştır. Bu sayede, eğitim sürecinin bilgi ve tutum üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Anket, toplamda 15 sorudan oluşmaktadır. Sorular, içeriklerine göre iki gruba ayrılmıştır.

Sayfa | 324

3.3.1. Bilgi Soruları (1-10. Sorular)

Bu gruptaki sorular, engellilik kavramı, erişilebilirlik, habilitasyon, rehabilitasyon gibi temel bilgiler ile kanunlar ve engellilik türleri üzerine yoğunlaşmıştır. Doğru cevaplar, toplam puanlama sistemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Her doğru cevap 5 puan değerindedir. Öğrencilerin bilgi düzeylerindeki değişim, ilk ve son anket sonuçlarının karşılaştırılması ile analiz edilmiştir. 10. Soru öğrencilerin bu alandaki çalışma yapma deneyimlerine yöneliktir.

3.3.2. Algı ve Tutum Soruları (11-15. Sorular)

Bu sorular, katılımcıların engellilik kavramına dair algılarını (örneğin, renk ve form tercihleri) ve sosyal sorumluluk konularına yönelik tutumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu grupta doğru ya da yanlış cevaptan ziyade katılımcıların bireysel görüşleri değerlendirilmiştir.

Analiz Yöntemi:

Anket verileri, nicel ve nitel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir:

- **Nicel Analiz:** Bilgi sorularında doğru cevap sayıları ve toplam puanlar hesaplanmıştır. İlk ve son anket sonuçları arasındaki fark, yüzdelik değişim oranları ile tablo olarak sunulmuştur.
- **Nitel Analiz:** Algı ve tutum sorularına verilen açık uçlu cevaplar tematik olarak incelenmiş, öğrencilerin engellilik algısında değişim olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Sonuçların analizinde aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

- **Puanlama ve Doğru Cevap Oranları:** İlk 10 soruda her katılımcının toplam puanı hesaplanmıştır. Tüm katılımcıların ortalama puanları, dersin başı ve sonu arasında karşılaştırılmıştır. Her soru 5 puan olmak üzere 10 sorunun toplam puanı 50 puan olarak belirlenmiştir.
- **Kategorik Dağılımlar:** Renk ve form soruları gibi algıya dayalı soruların tercih edilme oranları incelenmiştir.
- **Tutum Analizi:** Sosyal sorumluluk konularındaki tutum değişimi, ders sürecinin etkisini ortaya koymak amacıyla değerlendirilmiştir.

Bu yöntemler, öğrencilerin bilgi düzeylerini artıran ve farkındalıklarını şekillendiren faktörleri detaylı olarak incelemek için uygulanmıştır. Verilerin analizi, ders sürecinin etkisini net bir şekilde ortaya koymuş ve öğrencilerin hem bilgi düzeyinde hem de tutumlarında pozitif bir değişim olduğunu göstermiştir. Sonuçlar “Bulgular ve Tartışma” bölümünde detaylı olarak sunulmuştur.

Sayfa | 325

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Sorulara Yönelik Bulgular ve Analizler

Bu bölümde ankette sorulan 15 soru özelinde bir başlık açılmıştır. Her soru için öğrencilerin cevapları proje başlangıcındaki ilk ve sonundaki son ankete göre karşılaştırılmış nicel veriler ile birlikte sonucun yorumlanması yapılmıştır. Çalışma 28 öğrenci ile yapılmış olup her iki ankette de katılım oranı %100’dür. Aşağıda verilen tablolarda 28 kişi üzerinden veriler sunulmuştur.

4.1.1. Soru 1’in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 1. Soru ve şıkları verilmiş, doğru cevap b) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

1) Aşağıdakilerden hangisi “Engelli Birey” ifadesinin en doğru ve kapsamlı tanımıdır?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Zihinsel ya da fiziksel işlevlerinde kalıcı sınırlamaları olan ve toplumda yalnızca bireysel yardıma ihtiyaç duyan kişilerdir.	6	%21.43	2	%7.14

b)	Zihinsel, fiziksel, ruhsal ya da duyuşsal yetilerinde geçici veya kalıcı bozukluk yaşıyan ve bu nedenle topluma eşit koşullarda katılımı kısıtlanan bireylerdir. (Doğru)	17	%60.71	25	%89.29
c)	Fiziksel ya da zihinsel işlev kaybı yaşıyan, ancak toplumla geçici uyum sorunları yaşıyan kişilerdir.	4	%14.29	1	%3.57
d)	Zihinsel ya da duyuşsal yetilerini kaybetmiş ve topluma bireysel yardımlar olmadan katılamayan kişilerdir.	1	%3.57	0	%0.00

İlk ankette katılımcıların %60.71'i doğru cevap verirken, ikinci ankette bu oran %89.29'a yükselmiştir. Bu fark, ders sürecinin bilgi ve algı seviyesini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. İlk ankette engellilik tanımını daha dar bir perspektifle algılayan cevaplar (%21.43 ve %14.29 oranlarıyla) dikkat çekmekteyken ders süresi sonunda bu oranlar sırasıyla %7.14 ve %3.57'ye düşmüştür. Bu azalma, katılımcıların engellilik kavramının kapsamını daha iyi anlamasıyla açıklanabilmektedir.

Sayfa | 326

4.1.2. Soru 2'in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 2. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap c) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

2) Aşağıdakilerden şıklardan hangisinde engellilik türleri en doğru ve kapsamlı şekilde açıklanmıştır?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Engellilik türleri, bireyin fiziksel yetilerini kaybetmesi ile ortaya çıkan ve hareket kabiliyetini sınırlayan durumlardan ibarettir.	2	%7.14	0	%0.00
b)	Engellilik türleri, bireylerin zihinsel veya bedensel işlev kaybı yaşaması ile sınırlıdır; diğer duyuşsal ya da ruhsal durumlar engellilik kapsamına girmez.	3	%10.71	1	%3.57

c)	Engellilik türleri, fiziksel, zihinsel, duysal ve ruhsal yetilerde geçici veya kalıcı bozukluklara dayanan bireylerin topluma tam ve etkin katılımını sınırlandıran durumlardır.	16	%57.14	24	%85.71
d)	Engellilik türleri, bireylerin doğuştan gelen ya da sonradan gelişen fiziksel, zihinsel, duysal ve ruhsal yetilerde kalıcı yeti kayıplarını kapsar; geçici bozukluklar engellilik olarak kabul edilmez.	7	%25.00	3	%10.71

İlk ankette katılımcıların %57.14'ü doğru cevap verirken, ikinci ankette bu oran %85.71'e yükselmiştir. Bu artış, ders sürecinin katılımcıların engellilik türleri konusundaki bilgi seviyesini artırmakta etkili olduğunu göstermektedir. Yanlış cevaplarda en fazla seçilen ikinci şık ("Engellilik türleri, bireylerin doğuştan gelen ya da sonradan gelişen..."), katılımcıların engellilik türlerini kalıcı durumlarla sınırlı görme algısını yansıtmaktadır. Bu şık, ilk ankette %25 oranında tercih edilirken, ikinci ankette %10.71'e düşmüştür.

Sonuçlar, katılımcıların engellilik türlerinin tanım ve kapsamı hakkında daha bilinçli hale geldiğini göstermektedir. Eğitim süreci, engellilik türlerinin sınırlı bir tanımı olmadığını vurgulayarak bu algıyı çeşitlendirmiştir.

Sayfa | 327

4.1.3. Soru 3'ün Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 3. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap c) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

3) Engelli bireylerin toplumsal hayata eşit katılımını sağlamayı ve haklarını korumayı amaçlayan "5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun" hangi bakanlığa bağlıdır?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Adalet Bakanlığı	2	%7.14	3	%10.71
b)	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Doğru)	17	%60.71	22	%78.57
c)	Sağlık Bakanlığı	8	%28.57	5	%17.86
d)	İçişleri Bakanlığı	0	%0.00	1	%3.57

İlk ankette katılımcıların %60.71'i doğru cevap verirken, ikinci ankette bu oran %78.57'ye yükselmiştir. Bu artış, ders sürecinin katılımcıların yasal mevzuat bilgisi konusundaki farkındalığını artırdığını göstermektedir. Ancak bu artık beklenilenin altındadır. Ders sürecinde doğru cevap haricindeki şıkların bulunduğu bakanlıkların da Engellilik konusu ile çalışmalar yürütebildiği ancak yasal mevzuatın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kapsamında hazırlandığı belirtilmiştir.

Yanlış cevaplarda en fazla seçilen şık olan “Sağlık Bakanlığı” şikkının oranı %28.57’den %17.86’ya düşmüştür. Bu durum, az bir artış gösterse de katılımcıların yasal mevzuatı daha doğru bir şekilde anlamaya başladıklarını göstermektedir.

4.1.4. Soru 4’ün Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 4. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap d) şikkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

4) Aşağıdaki şıklardan hangisinde “erişilebilirlik” kavramı en doğru ve kapsamlı şekilde açıklanmıştır?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Fiziksel çevrelerdeki engellerin ortadan kaldırılması amacıyla kamu binalarında ve toplu taşımalarda yapılan düzenlemeleri kapsar.	1	%3.57	1	%3.57
b)	Mimari engellerin ortadan kaldırılması ve engelli bireylerin bir yerden başka bir yere fiziksel ulaşımı ile ilgilenen kentsel planlama odaklı bir uygulamadır.	3	%10.71	2	%7.14
c)	Engelli bireylerin kamusal alanlara erişimini sağlayan, bina içi düzenlemeler ve yol işaretlerini kapsayan bir kavramdır.	2	%7.14	0	%0.00
d)	Erişilebilirlik, engelli bireylerin fiziksel, dijital, sosyal, eğitim, sağlık ve tüm kamusal alanlara eşit katılımını sağlamak için yapılan düzenlemeleri kapsayan bir kavramdır.	22	%78.57	25	%89.29

Erişilebilirlik kavramı üzerine yapılan değerlendirmelerde doğru cevap oranı, ilk ankette %74, ikinci ankette ise %80 olarak tespit edilmiştir. Bu artış, katılımcıların erişilebilirlik konusunda belirli bir ilerleme kaydettiğini göstermekle birlikte, beklenen seviyede bir gelişimin gerçekleşmediğini işaret etmektedir. Doğru cevabı veren katılımcı sayısındaki sınırlı artış (%6), erişilebilirlik kavramının tam anlamıyla anlaşılabilmesi olabileceğini düşündürmektedir. Öğrencilerden alınan yorumlara göre erişilebilirlik kavramının fiziksel erişim algısı yarattığı anlaşılmıştır.

4.1.5. Soru 5’in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 5. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap a) şikkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

5) Bir çocuk, doğuştan işitme kaybı nedeniyle çevresindeki sesleri algılayamıyor ve dil becerilerini geliştiremiyor. Uzmanlar, ona işitme cihazı kullanarak sesleri tanımasını ve konuşma becerilerini öğrenmesini sağlayacak bir program başlatıyor. Bu süreçte, çocuk konuşma terapisi alarak, işitme ve konuşma becerilerini kazanmaya başlıyor. Bu süreci aşağıdaki kelimelerden hangisi tanımlar?

Seçenekler	Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a) Habilitasyon (Doğru Cevap)	8	%30.8	18	%69.2
b) Rehabilitasyon	15	%57.7	7	%26.9
c) Fonksiyon	1	%3.8	1	%3.8
d) Kondisyon	1	%3.8	0	%0

Bu soruya verilen doğru cevap oranı, ilk ankette %30.8 iken ikinci ankette %69.2'ye yükselmiştir. Bu durum, katılımcıların "habilitasyon" kavramını daha doğru bir şekilde anlamaya başladıklarını göstermektedir. Ancak, doğru cevap oranında gözlemlenen %38.4'lük artış, ilerlemeyi göstermesine rağmen hala bu kavramın tüm katılımcılar tarafından yeterince benimsenmediğini işaret etmektedir. Özellikle "rehabilitasyon" seçeneği ilk ankette %57.7 oranında tercih edilmiş ve bu oran ikinci ankette %26.9'a düşmüştür. Bu düşüş, katılımcıların habilitasyon ile rehabilitasyon arasındaki farkı kısmen daha iyi anlamaya başladığını göstermektedir. Yine de bu farkın daha net bir şekilde açıklanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Sayfa | 329

Yanlış cevaplar arasında "fonksiyon" ve "kondisyon" seçeneklerine verilen yanıt oranları düşük seviyede kalmış olup, bu durum katılımcıların genel olarak doğru çerçevede düşündüğünü göstermektedir. Ancak, yanlış cevap oranlarının tamamen sıfırlanamamış olması ders sürecinde kavramlar arasındaki ayrımın daha açık bir şekilde vurgulanması gerektiğini göstermektedir.

4.1.6. Soru 6'nın Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 6. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap d) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

6) Bir kişi, geçirdiği bir beyin kanaması sonucu sağ kolunu kullanma yetisini kaybetmiştir. Doktorlar, kişinin motor becerilerini yeniden kazanması için bir program başlatır. Bu süreçte, fizik tedavi uzmanları tarafından uygulanan kas güçlendirme egzersizleri ve koordinasyon çalışmaları ile kişi, zamanla sağ kolunu tekrar kullanmaya başlar ve günlük yaşam aktivitelerine geri döner. Bu süreci aşağıdaki kelimelerden hangisi en doğru şekilde tanımlar?

Seçenekler	Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a) Habilitasyon	1	%3.7	1	%3.7
b) Kondisyon	6	%22.2	2	%7.4
c) Fonksiyon	5	%18.5	1	%3.7

d) Rehabilitasyon	15	%55.6	22	%81.5
--------------------------	----	-------	----	-------

Rehabilitasyon şıkkının tercih edilme oranı 1. Ankette %55.6 iken, 2. Ankette %81.5'e yükselmiştir. Bu artış, katılımcıların çalışma boyunca doğru cevap konusunda daha bilinçlendiğini göstermektedir. Diğer şıklarla (Kondisyon ve Fonksiyon gibi) karıştırılma oranları azalmıştır. Özellikle Kondisyon yanıtları %22.2'den %7.4'e düşmüştür.

Habilitasyon ve Fonksiyon gibi yanlış cevapların 2. Ankette tamamen sıfırlanmamış olması, bazı katılımcıların sorunun kavramsal içeriğini anlamakta hala zorlandığını göstermektedir. Rehabilitasyon gibi temel bir kavramda %100 başarıya ulaşılamamış olması, ileride daha detaylı bir bilgilendirme ihtiyacına işaret etmektedir. Öğrencilerden alınan geri bildirim; habilitasyon ve rehabilitasyon kelimelerinin fonetik benzerliğinin karmaşa yarattığı yönünde olmuştur.

4.1.7. Soru 7'nin Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 7. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap a) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

7) Bir kişi, gerekli tüm niteliklere sahip olmasına rağmen, yaptığı iş başvurusunda engelli olduğu için reddedilir. Yetkililer, bu kararın yalnızca kişinin engelli olmasından kaynaklandığını belirtir. Aynı pozisyon için daha az deneyimli engeli olmayan bir aday tercih edilir. Yaşanan bu durumu aşağıdakilerden hangisi en iyi tanımlar?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Engelliliğe Yönelik Ayrımcılık (Doğru Cevap)	20	%74.07	22	%81.48
b)	Engelliliğe Yönelik Kanunsuzluk	2	%7.41	4	%14.81
c)	Şirket Politikası	2	%7.41	0	%0.00
d)	Sosyal Dışlanma	2	%7.41	1	%3.70

Sayfa | 330

Doğru cevap verenlerin oranında (%74.07'den %81.48'e) artış gözlenmiştir. Bu, eğitim sürecinin etkili olduğunu göstermektedir. "Şirket Politikası" seçeneği ikinci ankette hiç tercih edilmemiştir, bu da yanlış anlamamanın giderildiğini göstermektedir. "Engelliliğe Yönelik Kanunsuzluk" seçeneğini işaretleyenlerin oranı artmıştır (%7.41'den %14.81'e). Bu durum, bu kavramın açıklanmasında eksiklikler olduğunu düşündürmektedir. Öğrencilerden alınan geri bildirim iş hukukuna aykırı bir olmasından sebep bu şıkkın işaretlenmiş olması yönündedir. "Sosyal Dışlanma" seçeneğine verilen yanlış cevap oranı %7.41'den %3.70'e düşse de, tamamen ortadan kalkmamıştır.

Bu sorunun analizi sonucunda öğrencilere; doğru cevap olan "Engelliliğe Yönelik Ayrımcılık" şıkkının tüm durumları içerebileceğinden dolayı en kapsayıcı seçenek olduğu ve yasal mevzuatta bu şekilde yer aldığı bilgisi verilmiştir.

4.1.8. Soru 8'in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 8. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap d) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Erişilebilirlik ve Ulaşım Sorunları	2	%7.14	0	%0.00
b)	Engelli Bireylerin Eğitim Hizmetlerine Erişimi	3	%10.71	3	%10.71
c)	İşgücü Piyasasında Engelli Bireylerin Karşılaştığı Zorluklar	5	%17.86	3	%10.71
d)	Spor Etkinliklerine Gönüllü Katılımın Teşvik Edilmesi (Doğru Cevap)	18	%64.29	22	%78.57

İlk ankette doğru cevap oranı %64.29 iken, 2. Ankette bu oran %78.57'ye yükselmiştir. Bu artış, öğrencilerin doğru cevaba yönelik farkındalıklarının arttığını göstermektedir. "a) Erişilebilirlik ve Ulaşım Sorunları" seçeneği ilk ankette %7.14 oranında seçilmişken, 2. Ankette hiç tercih edilmemiştir (%0.00). Bu durum, konunun daha iyi anlaşıldığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, "c) İşgücü Piyasasında Engelli Bireylerin Karşılaştığı Zorluklar" şıkkına verilen yanlış cevap oranı %17.86'dan %10.71'e düşmüştür. Bu oran da temel problemlerin algılanmasında olumlu bir sonuç göstergesidir.

"b) Engelli Bireylerin Eğitim Hizmetlerine Erişimi" şıkkı her iki ankette de %10.71 oranında seçilmiştir. Bu, bazı katılımcıların bu konuyu doğru anlamakta zorluk çektiğini göstermektedir.

Doğru cevaba yönelik artış, eğitim sürecinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, hâlâ yanlış cevap veren bir grup bulunması, eğitimin bazı alanlarda daha spesifik açıklamalarla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Öğrenciler ile yapılan analizde burada etkili kelimenin "Gönüllülük" olduğu ve bu sebeple temel bir sorun teşkil etmeyeceği yönünde tartışmalar gerçekleştirilmiştir.

4.1.9. Soru 9'un Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 9. Soru ve şıkları verilmiş doğru cevap a) şıkkı olarak koyu işaretlenmiştir. Sorunun cevabı 5 puandır.

9) Günü, engellilerin, anayasal haklara erişilebilirlik ve bağımsız yaşama dair taleplerinin, gerçekçi ve sürdürülebilir bir engelli politikasının seslendirildiği evrensel bir mücadele günüdür. Sorudaki boşlukları aşağıdaki şıklardan hangisi doğru olarak doldurmaktadır?

Seçenekler	Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a) 3 Aralık Engelli Hakları	5	%17,9	0	%0
b) 3 Ocak Dünya Engelliler	2	%7,1	0	%0
c) 3 Aralık Dünya Engelliler (Doğru Cevap)	18	%64,3	28	%100
d) 3 Ocak Engelli Hakları	2	%10,7	0	%0

Birinci Ankette doğru cevap olan “3 Aralık Dünya Engelliler” seçeneğine verilen cevap oranı %64.3 iken, 2. Ankette bu oran %100’e yükselmiştir. Bu artış, doğru cevabın tüm katılımcılar tarafından bilinmesini ve anketin etkili bir farkındalık yarattığını göstermektedir. 1. Ankette, “3 Aralık Engelli Hakları” (%17.9) ve “3 Ocak Engelli Hakları” (%10.7) gibi seçeneklere yanıt veren katılımcılar bulunmaktadır.

2. Ankette ise bu seçeneklere hiç yanıt verilmemiştir. “3 Ocak Dünya Engelliler” seçeneği 1. Ankette %7.1 ile en düşük tercihlerden biri olmuş, 2. Ankette ise tamamen ortadan kalkmıştır.

Doğru cevabın tüm katılımcılar tarafından bilinmesi, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü farkındalığının oluştuğunun göstergesi olmuştur. Bu bilincin edinilmesinde proje sonunda yapılan 3 Aralık Dünya Engelliler Günü sergisinin de etkili olduğu öğrencilerden alınan bir geribildirim olmuştur.

Sayfa | 332

4.1.10. Soru 10’un Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 10. Soru ve şıkları verilmiştir. Bu soruda öğrencilerin daha önce Engellilik temalı bir projede yer alıp almadıkları analiz edilmiştir. Evet şıkkına 5 puan değer konulmuştur.

10) Daha önce “Engellilik” temalı bir tasarım projesinde yer aldınız mı?				
Seçenekler	Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a) Evet (5 Puan)	3	%10,7	28	%100
b) Hayır	25	%89,3	0	%0

Birinci ankette doğru cevap olan “Evet” şıkkına verilen yanıt oranı yalnızca %10.7 iken, 2. Ankette bu oran %100’e yükselmiştir. Bu artış, katılımcıların bilinçlenerek kendilerini “Engellilik” temalı bir tasarım projesinin bir parçası olarak tanımlamaya başladıklarını göstermektedir. İlk ankette katılımcıların büyük çoğunluğu (%89.3) “Hayır” yanıtını vermiştir. Evet cevabı verenlerin de Güzel Sanatlar Liselerinden mezun oldukları ve lise eğitimleri sırasında “Engellilik” temalı bir çalışmada yer aldıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin tamamı bu projede ilk haftadan son haftaya kadar katılım sağlamış, verilen görevleri yerine getirmiş ve proje sonundaki sergi için bir infografik bir de poster olmak üzere iki adet görsel tasarım oluşturmuştur. Bu sonuçlar, eğitim ve

farkındalık çalışmalarının önemli bir katkı sağladığını ve katılımcıların engellilik temalı projelere katılım motivasyonunu artırdığını ortaya koymaktadır.

4.1.11. Soru 11'in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 11. Soru ve şıkları verilmiştir. Bu soruda öğrencilerin Engellilik kavramına görsel anlamda bakış açıları yorumlanmıştır.

11) Engellilik kavramının bir rengi olsaydı sizce aşağıdakilerden hangisi olurdu?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Siyah	2	%7.1	2	%7.1
b)	Beyaz	5	%17.9	3	%10.7
c)	Gri	5	%17.9	8	%28.6
d)	Sarı	1	%3.6	1	%3.6
e)	Turuncu	2	%7.1	1	%3.6
f)	Kırmızı	0	%0	0	%0
g)	Pembe	1	%3.6	1	%3.6
h)	Mor	2	%7.1	0	%0
i)	Mavi	10	%35.7	10	%35.7
j)	Yeşil	1	%3.6	2	%7.1

11. soruda ilk 10 sorudaki nicel verilere ek olarak nitel veriler ile hareket edilmiştir. Birinci ve ikinci anket sonuçlarına göre katılımcılar arasında "Mavi" rengi, engellilik kavramını temsil etmek için en çok tercih edilen renk olmuştur. Her iki ankette de %35.7 oranında "Mavi" rengi oy almıştır. Onu takiben "Gri" rengi, 1. Ankette %17.9 oranında tercih edilirken 2. Ankette bu oran %28.6'ya yükselmiştir. Bu artış, engellilik kavramının daha karmaşık ya da tarafsız bir perspektifle ele alındığını düşündürmektedir. Mavi rengi seçen öğrenciler; toplu taşımalarda yer alan Engellilik temalı işaretlerin mavi olmasından ve Tekerlekli Sandalye alımı için yürütülen "Mavi Kapak" kampanyasını hatırlamalarından ötürü akıllarında bu rengin kaldığını ve böyle bir eşleştirme yaptıklarını belirtmişlerdir. Gri rengi seçenler ise "Engellilik" kavramının siyah kadar karamsar beyaz kadar da huzurlu olmadığını, arada kalmış bir renk olduğunu düşündükleri için bu rengi seçtiklerini, kavramın da arada kalmışlık ile ilişkilendiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Benzer bir yorum "Turuncu" seçen katılımcılardan da gelmiştir.

"Beyaz" seçeneği, 1. Ankette %17.9 oranında tercih edilirken 2. Ankette %10.7'ye gerilemiştir. "Siyah" ise her iki ankette de %7.1 oranında tercih edilmiştir, bu da bazı katılımcıların "Siyah" seçen öğrencilerin konuyu karamsar bir çerçevede algıladı tespit edilmiştir. Bu durum iki kişide proje başında ve sonunda değişmemiştir.

"Kırmızı" hiç tercih edilmemiştir. Neden tercih edilmediği katılımcılara sorulduğunda; engellilik kavramının yoğun veya agresif bir duygu ile bağdaştırılmadığı cevabı alınmıştır.

Bunun yanında, “Sarı”, “Pembe” ve “Yeşil” gibi renkler düşük oranlarda tercih edilmiştir. “Pembe” rengi seçen kişiler her iki ankette de yanlılıkla seçtiklerini belirtmiştir. “Sarı” rengi seçenlerin güç ve enerjik olmak ile eşleştirme yaptığı “Yeşil” rengi seçenlerin de doğa ve özgürleşme çağrışımı ile hareket ettikleri tespit edilmiştir.

“Mor” rengi seçenlerin ise ilk ankette “#MorIşıkYak” kampanyasını hatırladıkları için bu rengi seçtikleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, “Mavi” ve “Gri” renklerinin ağırlıklı olarak tercih edilmesi, engellilik konusundaki algıların kapsayıcı, sakin ve tarafsız bir bakış açısına yöneldiğini bir yandan da nötr bir tercih olduğunu ortaya koymaktadır. İlk ankette daha çeşitlilik gösteren renk tercihleri, ikinci ankette daha homojen bir yapı sergilemiştir. Katılımcılar genellikle engellilik kavramını olumlu ya da nötr anlamlarla ilişkilendirmiştir.

4.1.12. Soru 12’in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 12. soru ve şıkları verilmiştir. Bu soruda da 11. soruda olduğu gibi öğrencilerin Engellilik kavramına görsel anlamda bakış açıları yorumlanmıştır.

12) Engellilik kavramının bir rengi olsaydı sizce aşağıdakilerden hangisi olurdu?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Daire	14	%50.0	20	%71.4
b)	Kare	2	%7.1	2	%7.1
c)	Üçgen	6	%21.4	4	%14.3
d)	Çizgi	5	%17.9	1	%3.6

Anket sonuçlarına göre “Daire,” birinci ankette %50.0 oranıyla en çok tercih edilen form olmuştur ve bu durum, engellilik kavramını bütünlük, kapsayıcılık veya devamlılık gibi olumlu bir çerçevede algılayan katılımcıların görüşlerini yansıtmaktadır. İkinci ankette ise “Daire” seçeneği %71.4 oranına yükselmiş, bu da konunun daha homojen bir şekilde olumlu bir perspektifte değerlendirildiğini göstermektedir. Bu formun öğrencilere sürdürülebilirlik kavramını çağrıştırdığı ve hayat döngüsünü anımsattığı alınan geribildirimler arasında olmuştur.

“Üçgen” formu, 1. Ankette %21.4 oranında tercih edilmiştir, ancak bu oran 2. Ankette %14.3’e düşmüştür. Üçgenin köşeleri ve keskin hatları nedeniyle engellilik kavramını daha zorlu veya şekilde ele alan katılımcılar tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir.

“Kare” seçeneği her iki ankette de %7.1 oranında sabit kalmıştır. Katılımcılar bu formu kavram ile daha az ilişkilendirirken, kare formunun sınırlı ve statik bir anlam ifade ettiğini belirtmiştir.

“Çizgi” formunun tercih edilme oranı ise 1. Ankette %17.9’dan 2. Ankette %3.6’ya düşmüştür. Değişimin sebebinin, tercihlerinin daire yönünde olduğu ve sürdürülebilirlik ile ilişkilendiği bilinmektedir.

Sonuç olarak, ikinci anket sonuçları, “Daire” formunun tercih edilme oranındaki artışla birlikte engellilik kavramının daha pozitif, bütüncül ve kapsayıcı bir algıyla değerlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, diğer formların tercih edilme oranlarındaki düşüş, konunun daha çok benzer bir perspektifte değerlendirilmeye başladığını yansıtmaktadır. Bu durum, farkındalık çalışmalarının etkili olduğunu ancak katılımcıların farklı bakış açılarını daha az ifade etmeye başladığını düşündürmektedir.

4.1.13. Soru 13’ün Analizi ve Bulguları

Bu soruda katılımcılara açık uçlu bir soru sorulmuş, sık verilmemiş ve manuel olarak istedikleri cevabı yazabilecekleri belirtilmiştir. Verilen cevaplardan alınan ortak noktalar ve anahtar kelimelere göre kategorileştirme yapılmış tablo ve metin halinde aşağıda detaylandırılmıştır.

13) Engellilik kavramı denilince aklınıza gelen ilk görseli kısaca aşağıya yazınız.				
Seçenekler	Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
Tekerlekli Sandalye ve Kullanımı	16	%57	12	%43
Baston Kullanan Birey	4	%14	3	%11
Sosyal Hayat ve Katılım	2	%7	4	%14
Özgürlük, Mücadele, Farkındalık	0	%0	6	%21
Diğer Görseller (Zincir, Ağaç, vb.)	4	%14	3	%11

Sayfa | 335

Her iki ankette de katılımcıların büyük bir kısmı engellilik kavramını tekerlekli sandalye ile ilişkilendirmiştir. Ancak ikinci ankette bu oran bir miktar azalarak diğer görseller ve temalara dağılmıştır.

İkinci ankette özgürlük, mücadele ve farkındalık gibi soyut temalar daha fazla dile getirilmiştir. Bu, katılımcıların algılarında duygusal ve derin bir farkındalık geliştiğini göstermektedir.

İlk ankette engellilik daha bireysel ve fiziksel engellerle ilişkilendirilirken, ikinci ankette sosyal hayata katılım, özgürlük ve çevresel engeller gibi daha geniş bir perspektiften ele alınmış ve farkındalık, güç, eşitlik, ağaç gibi yeni kelimeler eklenmiştir. Bu da az da olsa konuya bakış açısının çeşitlendiğine ve olumlu yönde değiştiğine işaret etmektedir.

İlk ankette dışlanma ve olumsuz duygulara atıfta bulunan cevaplar daha fazla iken, ikinci ankette bu tür ifadeler azalmış, yerini farkındalık ve eşitlik gibi pozitif temalara bırakmış.

4.1.14. Soru 14'ün Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda 14. soru ve şıkları verilmiştir. Öğrencilerin birer Grafik Tasarımcı olarak sosyal sorumluluk projeleri ile ilgili çalışmak hakkındaki bakış açıları analiz edilmeye çalışılmıştır.

14) Bir grafik tasarımcının "Engellilik ve Engelli Hakları" gibi sosyal sorumluluk içerikli konularda tasarım yapması ya da yapmaması hakkındaki düşüncelerinize en yakın şık aşağıdakilerden hangisidir?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	Yapmasa da olur, bu konular grafik tasarımcıların sorumluluğunda değildir.	1	%3.6	1	%3.6
b)	Tasarımcı, sosyal sorumluluk alanındaki konulara ilgi duyuyorsa yapabilir. İlgisi yoksa yapmayabilir.	7	%25	10	%35.7
c)	Gerekli durumlarda yapabilir. Örneğin; sosyal sorumluluk alanındaki konular ile ilgili bir ödevi varsa ya da çalıştığı kurum bu konular üzerine bir iş yapıyorsa...	8	%28.6	10	%35.7
d)	Kesinlikle yapmalıdır, çünkü sosyal sorumluluk konuları grafik tasarımın önemli bir parçasıdır.	12	%42.9	7	%25

Sayfa | 336

Sonuçlara bakıldığında, katılımcıların büyük bir kısmının, sosyal sorumluluk içerikli tasarımların grafik tasarımcıların önemli bir sorumluluğu olduğuna inandığı görülmektedir. Özellikle "Kesinlikle yapmalıdır, çünkü sosyal sorumluluk konuları grafik tasarımın önemli bir parçasıdır" şıkkı, her iki ankette de önemli bir oranda seçilmiştir. Bu, grafik tasarım öğrencileri ve profesyonellerinin, toplumsal sorunlara duyarlılık göstermenin tasarım süreçlerinin doğal bir parçası olduğuna dair güçlü bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Ancak, "Tasarımcı, sosyal sorumluluk alanındaki konulara ilgi duyuyorsa yapabilir. İlgisi yoksa yapmayabilir" seçeneğini tercih edenlerin oranı da küçümsenemeyecek düzeydedir. Bu grup, gönüllülük esasının önemine vurgu yaparak, bireyin bu tür konularda iç motivasyonunun belirleyici olması gerektiğini savunmaktadır. D) ve b) seçeneklerindeki oy değişimi bu sebeple oluşmuştur. Kesinlikle yapmalı kavramı kendisini gönüllülük kavramına bırakmıştır.

Dikkat çekici bir diğer bulgu ise "Yapmasa da olur, bu konular grafik tasarımcıların sorumluluğunda değildir" seçeneğini işaretleyen 1 kişilik oy oranıdır. Bu katılımcı, engellilik ve sosyal sorumluluk gibi konuların grafik tasarımcıların değil, toplumun genel olarak ele alması gereken sorunları olduğunu ve yetkili makamların bu konuda daha aktif rol üstlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüş, sosyal sorunların çözümünde bireysel rollerden ziyade kurumsal veya sistemsal yaklaşımların önemine dikkat çeken bir tepki olmuştur.

Sonuç olarak, genel eğilim, sosyal sorumluluk projelerinde grafik tasarımcıların aktif rol almasının gerekliliğine işaret ederken, gönüllülük esasının ve bireysel ilginin önemine de vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte, az da olsa bu tür projeleri tasarımcıların doğrudan sorumluluğu olarak görmeyen bir bakış açısının da mevcut olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, sosyal sorumluluk konularında tasarımcıların rolüne dair geniş bir perspektifin var olduğunu ve bu konunun tasarım eğitimi süreçlerinde daha fazla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.1.15. Soru 15'in Analizi ve Bulguları

Aşağıdaki tabloda son soru olan 15. soru ve şıkları verilmiştir. Bu soruda öğrencilerden engellilik konusu hakkındaki bilgi ve bakış açılarına dayanarak kendilerine bir puan vermeleri istenmiştir. Proje başında ve sonunda yapılan anketlerde bu puanlamada artış olması beklenmiş ve hedeflenmiştir.

15) Engellilik ve Engelli Hakları konusundaki kişisel bilginize puan verecek olsanız kaç puan verirsiniz?					
Seçenekler		Birinci Anket Cevap Sayısı	Birinci Anket Yüzdesi	İkinci Anket Cevap Sayısı	İkinci Anket Yüzdesi
a)	0 PUAN – Bilgim yok	2	%7.1	0	%0.0
b)	1 PUAN – Az bilgi sahibiyim	10	%35.7	2	%7.1
c)	2 PUAN – Orta düzeyde bilgi sahibiyim	11	%39.3	11	%39.3
d)	3 PUAN – İyi düzeyde bilgi sahibiyim	2	%7.1	10	%35.7
e)	5 PUAN – Çok iyi düzeyde bilgi sahibiyim	0	%0.0	4	%14.3

Sayfa | 337

Birinci anket sonuçları, katılımcıların çoğunun engellilik ve engelli hakları konusunda sınırlı bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. "1 PUAN – Az bilgi sahibiyim" ve "2 PUAN – Orta düzeyde bilgi sahibiyim" seçenekleri toplamda %75 gibi bir oranı oluşturmaktadır. Katılımcıların sadece %7.1'i kendilerini İyi düzeyde bilgi sahibi olarak değerlendirmiştir. Hiç kimse çok iyi düzeyde bilgi sahibi olduğunu ifade etmemiştir.

İkinci anket sonuçları ise belirgin bir farklılık göstermektedir. Katılımcıların %35.7'si kendilerini iyi düzeyde bilgi sahibi olarak değerlendirmiştir ki bu oran, ilk ankete kıyasla %28.6'lık bir artışa işaret etmektedir. Dahası, %14.3'lük bir grup kendisini çok iyi düzeyde bilgi sahibi olarak tanımlamıştır. Bu da katılımcıların konuya dair farkındalıklarının ve bilgi seviyelerinin arttığını ortaya koymaktadır.

Toplam puan analizinde, 1. ankette toplam bilgi puanı 46 iken, 2. ankette toplam bilgi puanı 80'e yükselmiştir. Bu %73.9 oranında bir artışı temsil etmektedir. Artış, öğrencilere sağlanan bilgilendirme ve çalışma fırsatlarının etkili olduğunu göstermektedir.

İkinci ankette katılımcıların hiçbirinin "Bilgim yok" seçeneğini işaretlememiş olması, bilgi dağılımının alt seviyelerden yukarıya doğru kaydığının bir kanıtıdır. İlk ankette "Az bilgi sahibiyim" diyenlerin oranının %35.7'den %7.1'e düşmesi, bilgi eksikliklerinin giderildiği ve katılımcıların daha kendine güvenen bir duruma geldiklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, ankete katılan bireylerin engellilik ve engelli hakları konusundaki bilgi seviyelerinde belirgin bir iyileşme görülmüştür. Çalışma süresince sağlanan farkındalık artışının çalışma başındaki beklenti ve hedefin karşılandığının göstergesi olmuştur.

4.2. Bilgi Düzeyindeki Gelişim ve Genel Puan Analizi

Yukarıda her soru bazında detayları verilen anketin ilk 10 sorusu bilgi ve tecrübe ölçümüne yönelik olarak hazırlanmış ve her sorunun doğru cevabına 5 puan değer biçilmiştir. Bu yöntemin amacı ilk anket ve son anket arasında bir puan artışının gözlemlenebilme hedefidir. Dersin hem teorik hem de uygulamalı olarak yürütülmesi ile ilk ve son haftada belirgin bir puan artışı yapılabilmesi hedeflenmiştir.

İlk anketin toplam puanı, katılımcıların bireysel puanlarının toplanmasıyla elde edilmiştir ve toplamda 765 puan olarak hesaplanmıştır. Bu rakam 28 katılımcıya bölündüğünde, kişi başına düşen ortalama puanın 27,32 olduğu görülmektedir. İkinci ankette ise toplam puan, yine katılımcıların bireysel puanlarının toplanmasıyla belirlenmiş olup 1145 puan olarak hesaplanmıştır. Bu da kişi başına ortalama puanın 40,89'a yükseldiğini göstermektedir. İlk anketten ikinci ankete geçişte toplam puanda 380 puanlık bir artış gerçekleşmiştir ve bu artış kişi başına düşen puan ortalamasında 13,57'lik bir yükselişe karşılık gelmektedir.

Bu sonuçlar, ikinci ankette katılımcıların bilgi düzeyinde ve soru yanıtlamadaki doğruluk oranında önemli bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır. İlk anketteki düşük puan ortalaması, katılımcıların konuya dair bilgi eksikliğini ya da sorulara yönelik öngörü eksikliğini işaret ederken, ikinci anketteki yükselen puanlar, katılımcıların bu süre zarfında engellilik ve engelli hakları konularında bilinç ve bilgi düzeylerini geliştirdiğini göstermektedir.

Özellikle ilk ankette yer alan "15 / 50" ve "20 / 50" gibi düşük skorlar dikkat çekerken, ikinci ankette katılımcıların "35 / 50" ve "40 / 50" gibi yüksek puanları alması, eğitim, farkındalık çalışmaları ve konuya yönelik artan ilginin etkili olduğunu göstermektedir. İlk ankette yalnızca 1 katılımcının tam puan aldığı görülürken, ikinci ankette bu sayı 9 kişiye yükselmiştir.

Bu durum, engellilik ve engelli hakları konularındaki bilgilendirme süreçlerinin ve farkındalık artırıcı uygulamaların, katılımcıların bu alandaki bilgi seviyelerini yükseltmede etkili olduğunu göstermektedir. İlk ankette düşük puanlarla dikkat çeken katılımcılar, ikinci ankette bilgi düzeylerini artırarak daha yüksek puanlara ulaşmış ve genel anlamda daha başarılı bir performans sergilemiştir. Bu sonuçlar, yapılan çalışmanın katılımcılar üzerindeki olumlu etkisini ve bilgilendirme çalışmalarının değerini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, tasarım eğitimi bağlamında sosyal sorumluluk projelerinin, özellikle engellilik farkındalığı gibi toplumsal öneme sahip bir konuda nasıl etkili bir araç olabileceğini göstermektedir. Araştırma, grafik tasarım öğrencilerinin engellilik ve

engelli hakları konusundaki bilgi ve tutumlarında anlamlı değişimler yaratan bir eğitim sürecini kapsamaktadır. Elde edilen bulgular, bu tür projelerin bireylerin toplumsal farkındalık düzeylerini artırma ve sosyal sorumluluk bilincini geliştirme konusunda önemli katkılar sağladığını ortaya koymaktadır.

Grafik tasarımın toplumsal fayda yaratma potansiyeli, çalışma kapsamında ele alınan eğitim modeli ile somut bir şekilde ortaya konulmuştur. Öğrencilerin engellilik kavramına yönelik algılarındaki olumlu değişimler, görsel iletişim araçlarının toplumsal sorunların görünür kılınmasındaki gücünü bir kez daha kanıtlamaktadır. Ayrıca, ders sürecinde kullanılan infografik ve poster tasarımları gibi yöntemlerin, öğrencilerin sadece bilgi aktarımı yapmakla kalmayıp aynı zamanda empati geliştirmelerine olanak tanıdığı gözlemlenmiştir. Bu durum, grafik tasarımın yalnızca estetik kaygılarla sınırlı bir alan olmadığını, aynı zamanda toplumsal değişim için bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Çalışmanın sosyal hizmet disiplini bağlamındaki önemi, tasarım projelerinin engellilik gibi hassas konulara nasıl dikkat çekebileceğini ve bu yolla sosyal hizmet uygulamalarına nasıl katkı sağlayabileceğini ortaya koymasındadır. Grafik tasarım, sosyal hizmet uygulamalarına entegre edilebilecek disiplinler arası bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, sosyal sorumluluk projeleri, bireylerin toplumsal sorunlara duyarlılığını artırmak ve sosyal hizmet politikalarını desteklemek için önemli bir model sunmaktadır.

Bu araştırma, grafik tasarım eğitiminin toplumsal sorunlara odaklanarak nasıl yeniden yapılandırılabileceğine dair somut bir örnek sunmaktadır. Grafik tasarım öğrencilerine yalnızca mesleki beceriler kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal sorumluluk bilincini aşılayan bir model olarak değerlendirilen bu çalışma hem eğitimciler hem de tasarım profesyonelleri için değerli bir referans niteliği taşımaktadır. Çalışma, sosyal hizmet ve grafik tasarım disiplinlerinin kesişim noktasında yer alarak, her iki alanın da toplum üzerindeki olumlu etkilerini artırabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma, grafik tasarımın toplumsal farkındalık yaratma potansiyelini vurgulamakta ve sosyal sorumluluk projelerinin eğitim süreçlerine entegre edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Grafik tasarım ve sosyal hizmet alanlarındaki disiplinler arası iş birliğinin artırılması, toplumsal sorunların çözümüne yönelik daha kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, çalışmanın hem akademik literatüre hem de sosyal hizmet politikalarına değerli katkılar sunduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ambrose, G., & Harris, P. (2012). *Grafik tasarımın temelleri*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Blomstrom, R. L., & Davis, K., (1975). *Business and Society: Environment and Responsibility*. McGraw-Hill.
- Boyraz, G. (2022). First things first manifestos: Social responsibility in graphic design. *OPUS-Journal of Society Research*, 19(45), 185-190.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39-48.

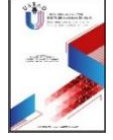
- Chen, D. S., Cheng, L. L., Hummels, C., & Koskinen, I. (2015). Social design: An introduction. *International Journal of Design*, 10(1), 1-5.
- Dülgeroğlu, S. (2006). Grafik tasarım ve tüketim süreçleri. *Grafik Tasarım Dergisi*, 2(Kasım).
- First Things First Manifesto 2000. (1999). *Adbusters, The AIGA Journal, Blueprint, Emigre, Eye, Form, Items*. Autumn 1999 / Spring 2000.
- Frascara, J., Meurer, B., van Toorn, J., & Winkler, D. (1997). *User-centred graphic design: Mass communication and social change*. CRC Press.
- Freeman, R. E., & Reed, D. L. (1983). Stockholders and stakeholders: A new perspective on corporate governance. *California Management Review*, 25(3), 88-106.
- Garland, K. (1964). *First things first manifesto*. London: Self-published.
- Kaldık, B. (2024). Engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(3), 393-420.
- Mamatoğlu, N., & Kaya, O. (2018). Engellilik tarihinde erişilebilirlik: İlkeler ve yöntemler. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychology-Special Topics*, 3(1), 53-64.
- Smiciklas, M. (2012). *The power of infographics: Using pictures to communicate and connect with your audiences*. Indianapolis, IN: Que Publishing.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *2030 Engelsiz Vizyon Belgesi*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2005). 5378 sayılı engelliler hakkında kanun. *Resmi Gazete (Sayı: 25868)*.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu makale çalışması, tasarım eğitimi bağlamında sosyal sorumluluk projelerinin engellilik farkındalığı üzerindeki etkilerini araştırmayı ve bu araştırmayı hem nicel hem de nicel veriler doğrultusunda ölçmeyi amaçlamaktadır. T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü'nde yürütülen "GRA 209 Sosyal Sorumluluk Tasarım Projeleri" dersi temel alınarak yapılan araştırmada, öğrencilerin sosyal sorumluluk bilincini artırmak, engellilik ve engelli hakları konusunda farkındalık kazanmalarını sağlamak ve grafik tasarımın sosyal bir araç olarak işlevselliğini deneyimlemeleri hedeflenmiştir. Bu kapsamda, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'ne yönelik bir farkındalık projesi geliştirilmiş ve proje çıktıları sergi formatında sunulmuştur. Dersin başında öğrencilere, engellilik türleri ve engelli hakları gibi konularda temel bilgiler verilmiş, bu bilgilerin Cumhurbaşkanlığı 2030 Vizyonu ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun gibi resmi kaynaklar tarafından yayımlandığına vurgu yapılmıştır. Engelli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları zorluklar, fiziksel engellerin yanı sıra toplumsal algı ve önyargılar üzerinden de incelenmiştir. Aynı zamanda, grafik tasarımın toplumsal sorunlara dikkat çekme ve farkındalık yaratma gücü üzerinde durulmuş, başarılı farkındalık kampanyalarından örnekler sunulmuştur. Ders sürecinde öğrenciler, farklı engel türlerini anlamak adına bireysel araştırmalar ve grup çalışmaları yapmış, sosyal gözlemler ve çevre incelemeleri gerçekleştirmiştir. Bu araştırma sürecinde kamuya açık alanlarda erişilebilirlik standartlarını inceleyen öğrenciler, ilgili resmi kaynakları tarayarak konuya ait detayları analiz etmiştir. Proje sürecinin en önemli hedeflerinden biri, öğrencilerin görsel anlatım ve tipografi gibi tasarım unsurlarını kullanarak bu sorunlara dikkat çekici ve bilgilendirici çözümler sunmaları olmuştur. Öğrenciler, proje kapsamında poster ve infografik tasarımlar hazırlamıştır. Bu çalışmaların temel amacı, topluma yönelik farkındalık yaratıcı mesajlar iletmek ve engelli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları zorluklara dikkat çekmek olmuştur. Sergilenen projelerde, güçlü görsel metaforlar ve net mesajlar kullanılmış, böylece tasarımların izleyiciler üzerindeki etkisi artırılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde, öğrencilerin farkındalık düzeylerini ölçmek amacıyla iki aşamalı bir anket uygulanmıştır. İlk anket dersin başında yapılarak öğrencilerin mevcut bilgi düzeyleri ve konuyla ilgili algıları ölçülmüştür. Burada öğrencilerin önemli bir kısmının engellilikle ilgili sınırlı bilgiye sahip olduğu görülmüştür. İkinci anket ise proje bitimindeki ders sonunda gerçekleştirilmiş ve öğrencilerin proje süreci boyunca yaşadığı değişim gözlemlenmiştir. Anketlerde öğrencilerin bilgi ve tutumlarını ölçen, engellilik kavramına bakış açıları, sosyal

sorumluluk projelerinin gerekliliği ve tasarımın farkındalık yaratma gücüne ilişkin sorular yöneltilmiştir. Anket sonuçları analiz edildiğinde, öğrencilerin büyük bir kısmının ders sürecinde engellilik ve sosyal sorumluluk kavramlarına yönelik farkındalıklarının arttığı görülmüştür. İlk ankette konuya mesafeli ya da eksik bilgiye sahip olduklarını belirten öğrenciler, süreç sonunda bu konularda daha bilinçli ve duyarlı bir tutum sergilemişlerdir. Öğrencilerin önemli bir kısmı, tasarım yoluyla toplumsal farkındalık yaratmanın, tasarımcı kimliklerinin önemli bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Elde edilen bulgular, grafik tasarım eğitiminde sosyal sorumluluk projelerinin yalnızca estetik kaygılarla değil, toplumsal farkındalık yaratma amacıyla da kullanılabileceğini göstermektedir. Bu süreçte öğrencilerden bazıları, engellilik temalı çalışmalar sayesinde çevrelerindeki fiziki engellerin farkına vardıklarını ifade etmiş, bazıları ise toplumsal duyarsızlıkların ve bilinçsiz mimari yapıların engelli bireyler için nasıl sorunlara yol açtığını kendi gözlemleriyle görmüşlerdir. Örneğin, bir öğrenci kamuya açık bir alanın işitme engelliler için yetersiz uyarı sistemleri içerdiğini belirterek bu konuyu tasarımına yansıtmıştır. Saha gözlemleri, öğrencilerin tasarımlarına doğrudan yansımış ve projede estetik yönü güçlü, aynı zamanda sosyal mesaj içeren ürünler ortaya çıkmıştır. Böylece, grafik tasarım öğrencileri toplumsal sorunlar üzerine düşünürken aynı zamanda yaratıcı çözümler üretme sürecine dâhil olmuşlardır. Çalışmada, tüm süreç boyunca araştırma etiğine uygun bir şekilde hareket edilmiştir. Öğrencilerden veriler gönüllülük esasına göre toplanmış ve hiçbir kişisel bilgi kaydedilmemiştir. Öğrencilere, verilerinin yalnızca araştırma amacıyla kullanıldığı açıkça belirtilmiş, çalışmanın sonuçlarının şeffaf bir şekilde paylaşılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, elde edilen veriler yalnızca sayısal analizler üzerinden yorumlanmış ve bireysel kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Bu etik yaklaşım, araştırmanın güvenilirliğini ve akademik standartlara uygunluğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu araştırma, tasarım eğitimi ile sosyal sorumluluk projelerini birleştiren bir model sunmaktadır. Araştırma sonuçları, öğrencilerin hem mesleki beceriler hem de toplumsal duyarlılık açısından gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sosyal sorumluluk projelerinin, grafik tasarım eğitimine entegrasyonu sayesinde öğrenciler yalnızca teknik beceriler değil, aynı zamanda topluma katkı sağlama bilinci kazanmaktadır. Grafik tasarım, bir iletişim aracı olarak toplumda farkındalık yaratmak için etkili bir yöntem sunmaktadır. Bu nedenle, benzer projelerin tasarım eğitiminde daha yaygın hale getirilmesi önerilmektedir. Grafik tasarım eğitimi, öğrencilerin toplumsal sorunlara farklı bir perspektiften bakmalarına ve bu sorunlara yaratıcı çözümler sunmalarına yardımcı olacak güçlü bir pedagojik araç olarak kullanılmalıdır. Bu çalışma, sosyal sorumluluk temelli projelerin eğitim süreçlerine katılımının, öğrencilerin hem mesleki hem de kişisel gelişimlerinde dönüştürücü bir etki yarattığını göstermektedir. Tasarım öğrencilerinin topluma duyarlı bireyler olarak yetişmesi, tasarım disiplininin sosyal değişim yaratma potansiyelini güçlendirecek ve geniş kitlelerin farkındalığını artıracaktır.

EXTENDED ABSTRACT: This study investigates the impact of social responsibility projects on disability awareness within the context of design education, aiming to measure this impact through both quantitative and qualitative data. Conducted through the course "GRA 209 Social Responsibility Design Projects" at the Department of Graphic Design, Faculty of Fine Arts, Istanbul Yeni Yüzyıl University, the research aimed to enhance students' social responsibility awareness, increase their understanding of disability rights, and demonstrate the functionality of graphic design as a social tool. As part of the study, a project was developed for the International Day of Persons with Disabilities (December 3), and the outcomes were presented in an exhibition format to foster public engagement and raise awareness of the challenges faced by individuals with disabilities. At the start of the course, students were provided with foundational knowledge about types of disabilities and disability rights, with references to official sources such as the 2030 Vision Document and Law No. 5378 on Disabled Persons. The legal frameworks were highlighted as a basis for building a more inclusive society. In addition to physical barriers such as inadequate ramps and poorly designed sidewalks, the course addressed the role of social perceptions and prejudices in creating obstacles for disabled individuals. The power of graphic design in raising awareness and fostering empathy was emphasized, and examples of successful awareness campaigns with strong visual messaging were presented to inspire students and

showcase the advocacy potential of design. Throughout the course, students conducted individual research, participated in group work, and performed field observations to better understand various types of disabilities. They analyzed public accessibility standards and observed public spaces such as transportation hubs, parks, and campuses to identify issues related to mobility, communication, and sensory access. These investigations enriched their creative process, enabling them to use visual storytelling, typography, and graphic elements to propose informative and impactful design solutions. The final projects included posters and infographics designed to raise public awareness of the daily struggles faced by disabled individuals. The exhibited works featured strong visual metaphors and concise messaging to enhance their effectiveness and reach a broad audience. To evaluate students awareness levels, a two-phase survey was conducted. The first survey, administered at the start of the course, assessed students initial knowledge and perceptions, revealing that many had limited prior understanding of disability-related issues. The second survey, conducted at the course's conclusion, demonstrated significant growth in their knowledge and sensitivity. The results indicated that students gained a deeper appreciation of the importance of inclusive design. Many students expressed that creating socially conscious designs had become a meaningful aspect of their designer identity, reflecting the idea that social responsibility can be a core component of professional practice. Qualitative feedback gathered from the surveys also showed changes in students' perceptions during the project. Some students reported that they became more aware of physical barriers in their daily environment, such as inaccessible public transportation stops or poorly maintained restrooms, which they had previously overlooked. Others noted that their firsthand observations deepened their understanding of how societal indifference and inadequate infrastructure design create challenges for disabled individuals. For example, one student observed the lack of auditory warning systems in public spaces for individuals with hearing impairments and reflected this issue in their project. These experiences were directly incorporated into their creative work, resulting in visually compelling projects with strong social messages. During the study strict adherence to ethical principles was maintained. Participation in the surveys was voluntary, and no personal data were collected. Students were informed that their responses would be used solely for research purposes, and the findings were shared transparently. The data were anonymized and reported only in numerical form to ensure participant privacy and uphold academic integrity. This ethical approach strengthened the reliability of the research and demonstrated adherence to social science research standards. In conclusion, this study presents a model for integrating social responsibility projects into design education, demonstrating how these projects foster both professional growth and increased social awareness among students. By engaging with real-world issues, students not only developed technical skills but also gained a deeper sense of responsibility and commitment to contributing to society. The findings indicate that students acquired new perspectives on how to approach social challenges through creative and impactful design solutions. This study highlights the transformative impact of social responsibility projects in shaping socially conscious design professionals. Integrating such projects into educational programs enhances design's role in raising public awareness, promoting inclusivity, and driving positive change. The research supports that design education plays a crucial role in cultivating professionals who approach their work with empathy, innovation, and purpose. By promoting design not only as an aesthetic practice but also as a tool for advocacy, educational institutions can help create a more inclusive and equitable society.



HUZUR EVİNDE İSTİHDAM EDİLEN KADIN ÇALIŞANLARIN NİCEL İŞYÜKÜ VE ÇALIŞMA ŞARTLARININ İŞTEN AYRILMA ÜZERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF QUANTITATIVE WORKLOAD AND WORKING CONDITIONS
ON TURNOVER AMONG FEMALE EMPLOYEES IN NURSING HOMES

Ali Kemal TERZİ

Dr., Çalışma ve Sosyal Güvenlik
Bakanlığı

Dr., Ministry of Labor and Social
Security

akemaltr19@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3270-5879

Yücel UYANIK

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve
Endüstri İlişkileri Bölümü,
Ankara/Türkiye.

Asst., Prof., Ankara Hacı Bayram Veli
University, Faculty of Economics and
Administrative Sciences, Department
of Labor Economics and Industrial
Relations, Ankara/Türkiye.

y.uyanik@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6424-3672

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1616372

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 09.01.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Terzi, A. K., & Uyanık, Y. (2025).
Huzur Evinde İstihdam Edilen Kadın Çalışanların Nicel İşyükü ve Çalışma Şartlarının
İşten Ayrılma Üzerine Etkisi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*
7(18), 343-364.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışma, huzur evlerinde çalışan kadın personelin iş yükü ve çalışma koşullarının, işten ayrılma üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Betimsel analiz yöntemiyle yapılan araştırma, anket formu aracılığıyla demografik özellikler, çalışma koşulları, iş yükü, fiziksel ve zihinsel durumlar ile işten ayrılma eğilimleri hakkında veri toplamıştır. Katılımcı olarak, Ankara ilinin Çankaya ilçesinde özel sektörde hizmet veren Huzurevlerinde çalışan 182 kadın personel yer almıştır. Veriler, SPSS programı ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, aşırı iş yükü ve fazla mesai nedeniyle işten ayrılma niyetinin arttığını göstermektedir. Ayrıca, yetersiz iş güvenliği önlemleri ve ücretlerin zamanında ödenmemesi, çalışan memnuniyetsizliğini artıran faktörler arasında yer almıştır. Genç yaş grubundaki çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığı ve deneyimsizliklerinin iş yükü ile başa çıkma becerilerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, huzur evlerinde çalışan kadınların karşılaştığı zorlukları ortaya koymakta, iş koşullarının iyileştirilmesi ve kadın çalışanların iş-yaşam dengesini destekleyecek sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği vurgulamaktadır. Ayrıca, tükenmişlik düzeylerinin azaltılması için etkili stratejiler geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Huzur Evi, Kadın Çalışan, İş Yükü, Tükenmişlik Sendromu

Abstract: This study aims to examine the effects of the workload and working conditions of female staff working in nursing homes on their intention to leave the job. The research was conducted using a descriptive analysis method, and data was collected through a questionnaire covering demographic characteristics, working conditions, workload, physical and mental health, and turnover tendencies. The participants were 182 female staff working in nursing homes in the private sector in Çankaya district of Ankara province. The data were analyzed using SPSS software. The findings revealed that excessive workload and overtime increased the intention to leave the job. Additionally, factors such as inadequate job security measures and delayed salary payments were found to contribute to employee dissatisfaction. The study also found that younger employees experienced higher levels of burnout, and their lack of experience negatively affected their ability to cope with workload. The results of the study highlight the challenges faced by female workers in nursing homes. It emphasizes the need to improve working conditions and strengthen social support measures to help female employees balance work and life. The study also suggests the development of effective strategies to reduce burnout levels in the sector.

Key Words: Nursing Home, Female Employees, Workload, Burnout Syndrome

GİRİŞ

İş hayatında çalışma koşulları, bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını, iş tatminlerini ve üretkenliklerini doğrudan etkileyen kritik bir unsurdur. Çalışma koşulları, iş yerindeki fiziksel çevre, iş organizasyonu, sosyal ilişkiler ve işin niteliği gibi çeşitli bileşenlerden oluşur. Bu koşullar, bireylerin iş yerindeki performanslarını ve genel refahlarını şekillendirirken, organizasyonların verimliliği ve sürdürülebilirliği açısından da büyük önem taşır (Çiçek & Öçal, 2016). Fiziksel unsurlar, ergonomi, ışıklandırma, gürültü seviyesi ve hava kalitesi gibi faktörleri içerirken, psikososyal unsurlar iş yükü, sosyal destek ve yönetici-çalışan ilişkilerini kapsamaktadır (Özata & Yorulmaz, 2020; Özdevecioğlu, 2020). Bu unsurların yetersizliği, çalışanların sağlıklarını, motivasyonlarını ve iş bağlılıklarını olumsuz etkileyebilmektedir. Çalışan memnuniyetini ve refahını artırmada ücret politikaları, sosyal haklar ile iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları kritik rol oynamaktadır.

Çalışanların adil ücretlendirilmesi ve izin, sağlık sigortası, emeklilik katkıları gibi sosyal haklara erişimi, iş tatminini ve bağlılığı desteklemektedir (Kıroğlu, 2020). Aynı şekilde, iş güvenliği ve sağlığı önlemleri ile iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi, özellikle tehlikeli sektörlerde çalışanların fiziksel güvenliğinin sağlanması açısından önemlidir (Özkan vd., 2013). Bu bağlamda, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, hem bireylerin iş yerindeki refah düzeylerini artırmakta hem de organizasyonların uzun vadeli başarısına katkı sağlamaktadır.

Kadın istihdamı, ekonomik kalkınma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada merkezi bir rol oynamaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı, bireysel ve ailevi refahın artırılmasının yanı sıra ülkelerin ekonomik büyümesine ve toplumsal kalkınmasına önemli katkılar sunmaktadır. Bununla birlikte, kadın istihdamı; tarihsel, kültürel, sosyal ve ekonomik birçok faktörden etkilenmektedir. Türkiye ve dünya genelinde kadın istihdamındaki gelişmeler, kadınların iş gücündeki rolünü ve karşılaştıkları zorlukları anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Ayta & Şen, 2023).

Kadın istihdamı, küresel düzeyde bölgesel farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kadınların iş gücüne katılım oranları görece yüksekken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran daha düşüktür. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre, dünya genelinde kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklere kıyasla oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır (Gözüm, 2024). Türkiye özelinde bakıldığında ise, kadınların iş gücüne katılım oranı OECD ortalamasının altında seyretmekte ve bu durum; toplumsal cinsiyet rolleri, bakım sorumlulukları, eğitim eşitsizlikleri ve iş yerindeki ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır (World Bank, 2021; ILO, 2023).

Huzurevleri, yaşlı bireylere bakım hizmeti sunarak toplumun önemli bir ihtiyacını karşılayan kurumlardır. Ancak, bu tesislerde çalışan kadınların karşı karşıya kaldığı yoğun iş yükü ve zorlayıcı çalışma şartları, yalnızca bireysel sağlık ve iş tatmini üzerinde değil, aynı zamanda sağlanan bakım hizmetlerinin kalitesi üzerinde de etkili olmaktadır (Schmidt vd., 2022). Özellikle kadın çalışanlar, iş yerinde fiziksel ve duygusal taleplerin yanı sıra evdeki sorumluluklarını dengeleme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmakta ve bu durum iş-aile çatışmalarını artırarak tükenmişlik riskini yükseltmektedir (Greenhaus & Beutell, 1985).

Yapılan araştırmalar, kadın çalışanların yoğun bakım ortamlarında, özellikle huzurevlerinde çalıştıklarında daha yüksek düzeyde stres ve tükenmişlik yaşadığını ortaya koymaktadır (Yamazaki vd., 2019; Schulze vd., 2022; Schmidt vd., 2022). Bu çalışanlar, işyerindeki fiziksel ve duygusal taleplerle başa çıkmaya çalışırken, evdeki sorumlulukları nedeniyle çift yönlü bir baskıya maruz kalmaktadır. Bu durum, sadece bireysel sağlık sorunlarına yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda işten ayrılma eğilimlerini de artırmaktadır (Schmidt vd., 2022). Güran ve Kümbül Güler (2019), iş yükü ve zaman baskısının tükenmişlik üzerindeki etkisini inceleyerek, iş-aile çatışmasının bu süreçteki kritik rolünü vurgulamışlardır. Yamazaki vd. (2019) ve Schulze vd. (2022) ise, kadın çalışanların işyerindeki fiziksel ve psikososyal yüklerinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerini küresel bir perspektifte araştırmışlardır. Özellikle, iş yükü ve zaman baskısının, kadın

çalışanların iş-aile çatışması öz-yeterliklerini olumsuz etkileyerek tükenmişlik düzeylerini artırdığı belirtilmiştir (Güran & Kümbül Güler, 2019). Ayrıca, Yamazaki vd. (2019), Avustralya ve Japonya'da yapılan çalışmalarla, huzurevlerinde çalışan kadınların fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarının iş gücü kaybına yol açtığını gözler önüne sermiştir. Covid-19 pandemisi ise, kadın çalışanların karşılaştığı zorlukları daha belirgin hale getirmiştir; Schulze vd. (2022), pandeminin uzun dönemli bakım tesislerinde çalışan hemşirelerin psikososyal yükünü artırdığını, ancak bazı durumlarda olumlu etkiler de yaratabileceğini ifade etmiştir. Bu durum, kadın çalışanların tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti üzerinde çok yönlü bir etkide bulunabileceğini göstermektedir.

Çeşitli çalışmalar, huzurevlerinde çalışan kadın personelin maruz kaldığı yoğun iş yükü ve olumsuz çalışma koşullarının, işten ayrılma niyetini artırdığını ortaya koymaktadır (Küçükdeveci & Şantaş, 2024; Eker et al., 2011). Özellikle yaşlı bakım hizmetlerinin duygusal ve fiziksel açıdan yoğun talepleri, kadın çalışanların işten ayrılma eğilimlerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, Abaoğlu ve Demir (2021), özel huzurevlerinde görev yapan kadın bakım personelinin mesleki memnuniyet düzeyleri ile işten ayrılma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır.

Sağlam ve Çakır (2018), hizmet içi eğitimlerin ve mesleki gelişim olanaklarının artırılmasının, iş yaşam kalitesini iyileştirerek personelin kuruma bağlılığını destekleyebileceğini belirtmişlerdir. Başol, Sağlam ve Çakır (2018) hizmet içi eğitimlerin tükenmişliği azalttığını ve mesleki gelişim fırsatlarının çalışma yaşamı kalitesini artırabileceğini ifade etmişlerdir.

Faiz (2019), aşırı iş yükü ve tükenmişlik sendromunun işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerini inceleyerek, bu iki faktörün işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı etkiler yarattığını belirtmiştir. Ayrıca, duygusal tükenmişliğin işten ayrılma niyetini güçlü şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Araslar (2021), iş yükü, iş-yaşam dengesi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri araştırarak, iş yükü ile iş-yaşam dengesi arasında ters, iş yükü ile işten ayrılma niyeti arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Demografik değişkenlerin de bu ilişkiler üzerinde önemli bir etkisi olduğu belirtilmiştir.

Pandemi sürecinin etkileri de önemli bir araştırma alanı olmuştur. Schmidt ve arkadaşları (2022), Covid-19 pandemisinin huzurevlerinde çalışan kadınların iş yükü ve tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisini incelemiş ve yüksek iş yükünün tükenmişlik düzeylerini anlamlı bir şekilde artırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca, iş-aile çatışmasının da tükenmişlik üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu vurgulamışlardır. Güran ve Kümbül Güler (2019) ise, iş yükü ve zaman baskısının iş-aile çatışmasını artırarak tükenmişliği tetiklediğini belirtmişlerdir. Azizoğlu, Hayran ve Terzi (2021), bireysel iş yükü algısının tükenmişlikle doğrudan ilişkili olduğunu saptamıştır. Greenhaus ve Beutell (1985) ise, iş-aile çatışmasının tükenmişlik üzerindeki etkilerini ele alarak, bu çatışmanın tükenmişliği artıran önemli bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir.

Son olarak, Schmidt ve arkadaşları (2022), nicel iş yükü ile kadın çalışanların tükenmişlik düzeyleri ve bakım kalitesi arasındaki ilişkiyi araştırarak, yüksek iş yükü altındaki çalışanların tükenmişlik düzeylerinin yükseldiğini ve bu durumun bakım kalitesinde düşüşe yol açtığını ortaya koymuşlardır. Andrea Gruneir ve arkadaşları (2024) ise, sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin, bakım verdikleri bireylerin fiziksel ve psikolojik iyilik hâli üzerinde olumsuz etkiler yarattığını; örneğin hastaların iyileşme süreçlerinin uzadığını ve bakım memnuniyetlerinin azaldığını belirlemişlerdir. Susanne Schulze ve arkadaşları (2022), Covid-19'un hemşirelerin psikososyal yükü üzerindeki etkilerini araştırarak, pandeminin hemşirelerin psikososyal stres düzeyini önemli ölçüde artırdığını tespit etmişlerdir.

Türkiye'de huzurevlerinde çalışan kadınların yoğun iş yükü ve zorlu çalışma şartlarının tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın önemini artırmaktadır. Türk literatürüne yönelik bu çalışma, huzurevlerinde çalışan kadınların karşılaştığı zorlukları daha iyi anlamayı ve çözüm yolları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı, huzurevlerinde çalışan kadınların nicel iş yükü ve çalışma şartlarının tükenmişlik düzeyleri ve işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkilerini incelemektir.

YÖNTEM

Bu araştırma, huzurevlerinde çalışan kadın personelin nicel iş yükü ve çalışma koşullarının işten ayrılma eğilimleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, betimsel analiz yöntemi çerçevesinde tasarlanmış ve veri toplamak için anket formu kullanılmıştır. Ankette, katılımcıların demografik özellikleri, mesleki durumları, çalışma koşulları, iş yükleri, fiziksel ve zihinsel durumları ile işten ayrılma eğilimleri hakkında bilgi toplanmıştır. Araştırma, huzurevlerinde çalışan kadın personelin iş yükü ve çalışma şartlarına yönelik tutumlarını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Nicel araştırmalar, objektif ölçümlere dayanarak mevcut durumların analizine olanak tanıyan, tekrarlanabilir ve sayısal sonuçlara ulaşılabilen bir yöntem sunmaktadır (Burns & Grove, 1993).

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemi, Ankara ili Çankaya ilçesinde bulunan çeşitli özel sektöre ait huzurevlerinde olmak üzere toplam 9 yerde (Geras Huzurevi (2 yer), Mimoza Huzurevi, Mavi Çatı huzurevi, Dikmen huzurevi, İhlamur Konağı, Altın Hayat Huzur evi) (3 yer) görev yapan hemşireler, yaşlı bakıcılar, sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek gruplarından oluşan toplam 182 kadın çalışanı kapsamaktadır. Araştırmada, tabakalı örnekleme tekniği kullanılmış ve katılımcıların yaş, meslek grubu ile kurum tipi (özel) gibi temel özellikleri dikkate alınarak ana evrenin temsiliyetine özen gösterilmiştir. Çankaya ilçesi, Ankara'nın en fazla huzurevine sahip ve sosyo-demografik çeşitlilik sunan ilçelerinden biri olması nedeniyle tercih edilmiştir. Ancak, örneklemin yalnızca Ankara'nın belirli bir ilçesindeki kurumlarla sınırlı olması, araştırma bulgularının Türkiye geneline doğrudan genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Bu nedenle elde edilen bulgular, bağlamsal çerçevede

yorumlanmalıdır. Katılımcılar, çevrim içi olarak gönderilen anket formu aracılığıyla araştırmaya dahil edilmiştir.

Katılımcıların çeşitlendirilmesi, yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu ve meslek gibi demografik özellikler temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan kadınların meslek gruplarına göre dağılımı, hemşireler (%23,1), yaşlı bakıcılar (%37,9) ve sosyal çalışmacılar (%18,1) şeklindedir. Eğitim düzeyleri ortaokuldan yüksek lisansa kadar geniş bir yelpazede değişmektedir. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımında ise 20-29 yaş aralığı %32,4 ile en büyük grubu oluştururken, 50 yaş ve üzeri %18,1 oranında bir kesimi temsil etmektedir. Bu dağılım, çalışma grubunun demografik yapısını kapsamlı bir şekilde yansıtmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan anket formu, üç ana başlık altında toplanan sorulardan oluşmaktadır:

Demografik Bilgiler: Katılımcıların yaş, eğitim durumu, medeni durum, meslek ve çocuk sahibi olma gibi kişisel bilgilerini içeren sorular yer almaktadır.

Çalışma Koşulları: Katılımcıların işyerindeki fiziki koşulları, çalışma saatleri, işyerinde mevcut olan imkânlar (kreş, yemekhane, servis hizmeti vb.) ve çalışma yükü hakkında bilgi toplamak için sorular sorulmuştur.

İşten Ayrılma Eğilimleri ve İş Yükü: Katılımcıların işyerindeki mobbing düzeyi, işin zihinsel ve fiziksel zorlukları, çalışma saatleri gibi iş yükünü etkileyen faktörlerin işten ayrılma eğilimlerine etkisini belirlemek amacıyla anket soruları hazırlanmıştır.

Veri Analizi

Elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan anket formu, literatürde daha önce kullanılabilirliği ve geçerliği test edilmiş ölçeklerden yararlanılarak oluşturulmuştur. İş yükü düzeyini ölçmek için NASA Task Load Index (NASA-TLX) ölçeğinden uyarlanmış maddeler kullanılmış, çalışma koşulları ve işten ayrılma niyeti ile ilgili sorular ise literatür taraması sonucunda belirlenen ölçeklerden derlenerek yapılandırılmıştır.

Veri toplama aracının kapsam geçerliği uzman görüşleri alınarak değerlendirilmiş, güvenilirliği ise Cronbach Alpha katsayısı ile test edilmiştir. Tüm ölçeklerin güvenirlik katsayıları 0.70'in üzerinde bulunarak kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğu belirlenmiştir.

Betimsel istatistikler kapsamında frekans ve yüzde hesaplamaları ile katılımcıların demografik özellikleri ve çalışma koşulları hakkında genel bir profil oluşturulmuştur. Ayrıca, iş yükü ve çalışma koşullarının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkileri arasındaki ilişkiler korelasyon analizleri ile incelenmiştir. İşten

ayrılma eğilimlerinin, çalışma koşulları ve iş yükü ile olan ilişkisini değerlendirmek üzere çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

Etik İlkeler

Araştırma, katılımcıların gizliliğini koruyarak yürütülmüştür. Katılımcılara, çalışmanın amacı, prosedürleri ve elde edilen bilgilerin yalnızca bilimsel araştırmalar için kullanılacağı açıklanmış ve katılımlarının gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Katılımcılar, araştırma için bilgilendirilmiş onam formu imzalayarak veri toplamaya dahil edilmiştir. Araştırma için, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 27.12.2024 tarih 317167 sayılı yazıları ile izin alınmıştır.

BULGULAR

Çalışmada yer alan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin betimsel istatistikler, araştırmanın temel bulgularını oluşturmakta olup, katılımcıların yaş, eğitim durumu, meslek, medeni durum ve çocuk sahibi olma durumları gibi faktörlere göre dağılımlarını yansıtmaktadır.

Değişken	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	182	100.0
Eğitim Durumunuz		
Ortaokul	24	13.2
Lise	72	39.6
Lisans	82	45.1
Yüksek Lisans	4	2.2
Toplam	182	100.0
Yaşınız		
20-29	59	32.4
30-39	45	24.7
40-49	45	24.7
50 ve yukarısı	33	18.1
Toplam	182	100.0
Mesleğiniz		
Hemşire	42	23.1
Sosyal Çalışmacı	33	18.1
Yaşlı Bakıcı	69	37.9
Diğer Personel	38	20.9
Toplam	182	100.0
Medeni Durum		
Evli	93	51.1
Bekar	89	48.9
Toplam	182	100.0
Çocuğunuz var mı?		
Evet	101	55.5
Hayır	81	44.5
Toplam	182	100.0

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Verilen bulgulara göre, katılımcıların tümü kadınlardan oluşmaktadır (182 kişi, %100). Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, %45.1'lik bir oranla lisans mezunları çoğunluktadır. Lise mezunları ise %39.6 ile ikinci sırada yer alırken, ortaokul ve yüksek lisans mezunları sırasıyla %13.2 ve %2.2 oranına sahiptir. Yaş dağılımına bakıldığında, %32.4 ile 20-29 yaş aralığı en büyük grubu oluşturmakta, bunu %24.7 oranıyla 30-39 ve 40-49 yaş aralıkları takip etmektedir. 50 yaş ve üzeri katılımcılar ise %18.1 ile daha düşük bir oran göstermektedir.

Meslek dağılımı açısından, katılımcıların %37.9'u yaşlı bakıcı olarak çalışırken, %23.1 hemşire, %20.9 diğer personel ve %18.1 sosyal çalışmacı olarak görev yapmaktadır. Medeni durumlarına göre ise katılımcıların %51.1'i evli, %48.9'u bekar olarak belirtilmiştir. Ayrıca, %55.5'lik bir oranla katılımcıların çoğunluğunun çocuğu varken, %44.5'lik bir grup ise çocuksuzdur.

	Frequency	Yüzde
İşyerinde Kreş Var mı?		
Yok	182	100.0
Toplam	245	
İşyerinde Yemekhane Var mı?		
Var	173	95.1
Yok	9	4.9
Toplam	182	100.0
İşyerinde Yol Yardımı veya Servis Hizmeti Var mı?		
Var	55	30.2
Yok	127	69.8
Toplam	182	100.0
Haftalık Çalışma Saatleriniz Nedir?		
45 Saatten Az	8	4.4
45-54 Saat Arasında	139	76.4
55 Saatten Fazla	35	19.2
Toplam	182	100.0
İşyerinde Kıdeminiz		
0-1 Yıl Arasında	54	29.7
1-5 Yıl Arasında	78	42.9
5-15 Yıl Arasında	47	25.8
15 Yıl ve Yukarısı	3	1.6

Toplam	182	100.0
Bilişsel Yük Seviyesi		
Görevin Hatasız Düzeyi	3	1.6
Görevin Bilişsel/Algısal Talep Düzeyi	1	0.5
Görev Hata Toleransı (Esneklik Düzeyi)	6	3.3
Görev Zorluk Düzeyi	52	28.6
Görevin Yapısal Karmaşıklık Düzeyi		
Sade	58	31.9
Karmaşık	62	34.1
Toplam	182	100.0
Fiziksel Durum		
Çok Zor	1	0.5
Zor	4	2.2
Azda Olsa Zor	8	4.4
Kolay	37	20.3
Sakin	69	37.9
Yorucu Ama Zevkli	63	34.6
Toplam	182	100.0
Zaman Baskısı Düzeyi		
Hiç	13	7.1
Yok Gibi	10	5.5
Az	17	9.3
Bazen Yoğun	47	25.8
Çok	56	30.8
Mobbing Seviyesinde	39	21.4
Toplam	182	100.0

Tablo 2. Çalışma Koşullarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Çalışma koşullarına ilişkin veriler, katılımcıların işyerindeki çeşitli olanaklar ve koşulları göstermektedir. Katılımcıların tamamının çalıştığı işyerinde kreş bulunmadığı, ancak %95.1'inin yemekhane hizmeti sağlandığı belirtilmiştir. Ayrıca, yol yardımı veya servis hizmetinin %69.8 oranında bulunmadığı, haftalık çalışma saatlerinin büyük bir kısmının (yüzde 76.4) 45-54 saat arasında olduğu tespit edilmiştir. İşyerindeki kıdem dağılımına göre, katılımcıların %42.9'u 1-5 yıl arası kıdeme sahipken, %29.7'si 0-1 yıl arasında çalışmaktadır. Zihinsel ve fiziksel durum açısından, katılımcıların çoğunluğu görevlerinin karmaşık ve zorlayıcı

olmadığını belirtmiş, %37.9'u ise işlerini sakın bir şekilde gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Zamansal durum açısından ise, katılımcıların %30,8'i çok yoğun bir çalışma temposuna sahip olduklarını, %21,4'ü ise görevlerini tamamlamak için aşırı düzeyde zaman baskısı altında çalıştıklarını bildirmiştir.

Değişken	Frekans	Geçerli Yüzde
Performans / Verim		
Çok az	2	1,1
Az	3	1,6
Normal	8	4,4
İyi	35	19,2
Çok iyi	76	41,8
Mükemmel	58	31,9
Gayret		
Çok az	1	0,5
Az	5	2,7
Normal	34	18,7
İyi	73	40,1
Çok	69	37,9
Duygu Durumu		
Normal	13	7,1
Güvensiz	8	4,4
Sinirli	20	11,0
Stresli	55	30,2
Gergin	64	35,2
Bunalımda	22	12,1
İş yoğunluğu / fazla çalışma		
Kesinlikle katılmıyorum	28	15,4
Az katılmıyorum	13	7,1
Bazen katılıyorum, bazen katılmıyorum	15	8,2
Çok az katılıyorum	49	26,9
Az katılıyorum	48	26,4
Kesinlikle katılıyorum	29	15,9
Kıdeme göre yıllık izin kullanma		

Çok katılmıyorum	17	9,3
Az katılmıyorum	5	2,7
Bazen katılıyorum, bazen katılmıyorum	10	5,5
Çok az katılıyorum	28	15,4
Az katılıyorum	53	29,1
Kesinlikle katılıyorum	69	37,9
İş yerimde iş güvenliği önlemleri alınmaktadır.		
Çok az katılmıyorum	15	8,2
Az katılmıyorum	4	2,2
Bazen katılmıyor, bazen katılıyorum	17	9,3
Çok az katılıyorum	34	18,7
Az katılıyorum	53	29,1
Kesinlikle katılıyorum	59	32,4
İş yerinde ücretler zamanında ödenmektedir.		
Çok az katılmıyorum	13	7,1
Az katılmıyorum	17	9,3
Bazen katılmıyor, bazen katılıyorum	55	30,2
Çok az katılıyorum	21	11,5
Az katılıyorum	23	12,6
Kesinlikle katılıyorum	53	29,1
İş yerinde ayrımcılık yapıldığını düşünüyorum		
Çok az katılmıyorum	53	29,1
Az katılmıyorum	29	15,9
Bazen katılmıyor, bazen katılıyorum	49	26,9
Çok az katılıyorum	21	11,5
Az katılıyorum	9	4,9
Kesinlikle katılıyorum	21	11,5
İş yerinde çalışanlara sosyal yardım yapılmaktadır.		
Çok katılmıyorum	74	40,7
Çok az katılmıyorum	47	25,8
Bazen katılmıyor, bazen katılıyorum	19	10,4
Çok az katılıyorum	7	3,8
Az katılıyorum	15	8,2

Kesinlikle katılıyorum	20	11,0
Aşağıdaki çalışma şartlarından hangileri işten ayrılma kararınızı etkiledi?		
İş yerinde fazla çalışma saati	95	52,2
İş yerinde kötü çalışma koşulları	45	24,7
İş yerinde arkadaşlar tarafından dışlanma	3	1,6
Çalışanlar ile kötü ilişkiler	1	0,5
İş yerinde yöneticiler tarafından dışlanma	11	6,0
İş yerinde sendika üyeliği	1	0,5
Çalışma saatlerinin çok esnek olmaması	9	4,9
İş yerinde sosyal faaliyetlerin eksikliği	9	4,9
Yöneticilerin tutumlarının olumsuzluğu	2	1,1
Diğer	3	1,6
Çalışanların ekonomik durumunun kötü olması	4	2,2

Tablo 3. Çalışan Performansı ve Çalışma Koşullarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Verilen bulgulara göre, performans ve verim durumu açısından katılımcıların %41.8'i "çok iyi", %31.9'u ise "mükemmel" performans sergilediklerini belirtmiştir. Gayret düzeyine bakıldığında, %40.1'lik bir kesim "iyi", %37.9'u ise "çok" gayret göstermektedir. Duygusal durum düzeyine bakıldığında, katılımcıların çoğunluğunun (%35,2) "gergin", %30,2'sinin "stresli" ve %12,1'inin ise "bunalımda" oldukları gözlemlenmiştir. Bu bulgu, huzurevi çalışanlarının önemli bir kısmının iş ortamına ilişkin olumsuz duygusal durumlar yaşadığını göstermektedir.

İş yoğunluğu ve fazla çalışma konusuna ilişkin olarak, katılımcılara "İş yerimde iş yükü fazladır" ifadesine ne düzeyde katıldıkları sorulmuştur. Bu ifadeye %26,9'u "çok az katılıyorum", %26,4'ü "az katılıyorum", %15,9'u ise "kesinlikle katılıyorum" şeklinde yanıt vermiştir. Kıdeme göre yıllık izin kullanımına ilişkin olarak ise, "Kıdeme göre yıllık izin haklarımı kullanabiliyorum" ifadesine %37,9'luk bir kesim "kesinlikle katılıyorum", %29,1'lik bir kesim ise "az katılıyorum" cevabını vermiştir.

İş güvenliğiyle ilgili olarak katılımcılara, "Çalıştığım kurumda gerekli iş güvenliği önlemleri alınmaktadır" ifadesi yöneltilmiştir. Bu ifadeye %32,4'ü "kesinlikle katılıyorum", %29,1'i ise "az katılıyorum" yanıtını vermiştir. Ücretlerin zamanında ödenip ödenmediğine ilişkin olarak yöneltilen "Aldığım ücretler zamanında ödenmektedir" ifadesine ise, %30,2'lik bir grup "bazen katılıyorum / bazen katılmıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Ayrımcılık algısını ölçmeye yönelik "İşimde cinsiyet veya statü temelli ayrımcılığa uğramıyorum" ifadesine, %29,1'lik bir kesim "çok az katılmıyorum", %26,9'u ise "bazen katılmıyorum / bazen katılıyorum" şeklinde yanıt vermiştir.

Katılımcılara yöneltilen “Çalışanlara yeterli düzeyde sosyal yardım desteği sağlanmaktadır” ifadesine %40,7’si “çok katılmıyorum”, %25,8’i ise “çok az katılmıyorum” cevabını vermiştir. İşten ayrılmada etkili olan faktörler arasında, %52,2 oranla “İş yerinde fazla çalışma saatleri” en sık belirtilen neden olarak öne çıkmaktadır. Bunu %24,7 ile “İş yerinde kötü çalışma koşulları” ve %6 ile “İş yerinde yöneticiler tarafından dışlanma” takip etmektedir.

Yaş Grubu	N	Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)
20–29	59	48,56	7,20
30–39	45	46,13	5,95
40–49	45	46,76	7,20
50 ve üzeri	33	48,85	7,26
Toplam	182	47,56	6,96

Varyans Kaynağı	KT (Kareler Toplamı)	Sd	KO (Kareler Ortalaması)	F	p
Gruplar arası	234,41	3	78,13	1,62	0,184
Gruplar içi	8536,28	178	47,96		
Toplam	8770,69	181			

Tablo 4. Yaş Gruplarına Göre Bulgular

Yaş gruplarına göre yapılan varyans analizi, toplamda 182 katılımcıyı kapsamaktadır. Gruplar arasındaki ortalama puanlar, 20-29 yaş grubunda 48,56, 30-39 yaş grubunda 46,13, 40-49 yaş grubunda 46,76 ve 50 yaş ve üzeri grupta 48,85 olarak bulunmuştur. Varyans analizi sonuçları, yaş grupları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($F(3,178) = 1,629$, $p = 0,184$).

Eğitim Düzeyi	N	Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)
Ortaokul	24	49,04	9,36
Lise	72	47,19	6,85
Lisans	86	47,47	6,29
Toplam	182	47,56	6,96

Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplar arası	63,08	2	31,54	0,64	0,524
Gruplar içi	8707,63	179	48,64		

Toplam	8770,71	181			
--------	---------	-----	--	--	--

Tablo 5. Eğitim Düzeyine Göre Bulgular

Eğitim düzeylerine göre yapılan varyans analizi, gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($F(2,179) = 0,648, p = 0,524$). Ortalama puanlar, ortaokul mezunlarında 49,04, lise mezunlarında 47,19 ve lisans mezunlarında 47,47 olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeylerine göre yapılan varyans analizi, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir ($F(2,179) = 0,648, p = 0,524$).

Meslek Grubu	N	Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)
Hemşire	42	46,98	6,35
Sosyal Çalışmacı	33	46,45	5,37
Yaşlı Bakıcı	69	49,14	6,56
Diğer Personel	38	46,32	8,97
Toplam	182	47,57	6,96

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar arası	286,79	3	95,60	2,01	0,115
Gruplar içi	8483,91	178	47,64		
Toplam	8770,71	181			

Tablo 6. Meslek Grubuna Göre Bulgular

Meslek gruplarına göre yapılan varyans analizi, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir ($F(3,178) = 2,006, p = 0,115$). Hemşirelerde ortalama puan 46,98, sosyal çalışmacılarda 46,45, yaşlı bakımcılarında 49,14 ve diğer personel grubunda ise 46,32 olarak hesaplanmıştır. Meslek grupları arasında yapılan varyans analizi, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir ($F(3,178) = 2,006, p = 0,115$).

Medeni Durum	N	Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)
Evli	93	47,15	6,31
Bekar	89	48,00	7,59
Toplam	182	47,57	6,96

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar arası	32,82	1	32,82	0,68	0,412
Gruplar içi	8737,89	180	48,54		
Toplam	8770,71	181			

Tablo 7. Medeni Duruma Göre Bulgular

Medeni duruma göre yapılan varyans analizi, gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (**F(1,180) = 0,676, p = 0,412**). Evli bireylerin ortalama puanı 47,15, bekar bireylerin ise 48,00 olarak tespit edilmiştir. Medeni duruma göre yapılan varyans analizi, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir ($F(1,180) = 0,676, p = 0,412$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları, literatürdeki mevcut araştırmalarla büyük ölçüde paralellik göstermektedir ve çalışanların karşılaştığı çeşitli zorlukları detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda katılımcıların tamamının kadın çalışanlardan oluşması, dikkat çekici bir demografik özelliktir. Literatürde, kadınların iş gücündeki oranının artmasına rağmen, daha yoğun iş yükleri ve yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları vurgulanmaktadır (Küçükdeveci & Şantaş, 2024). Elde edilen bulgular, araştırmaya katılan kadınların çoğunlukla yaşlı bakımı gibi yüksek fiziksel ve duygusal emek gerektiren alanlarda çalıştığını ortaya koymakta, bu durumun ise iş yükünü ve tükenmişlik düzeylerini artıran önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans mezunu olmasına rağmen, yüksek eğitim düzeyinin karşılaşılan iş yükü, duygusal yıpranma ve kurumsal destek eksikliği karşısında yeterli bir koruyucu unsur oluşturmadığı görülmektedir. Ancak çalışmanın yalnızca Ankara iliyle sınırlı bir örneklem üzerinden yürütülmüş olması nedeniyle, bu bulguların Türkiye geneline doğrudan genellenebilirliği sınırlıdır. Bulgular bağlamsal olarak değerlendirilmelidir.

Yaş grubu verileri de dikkat çekicidir; çalışmamızda en büyük katılımcı grubunu 20-29 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. Literatürde, özellikle iş hayatının ilk yıllarında olan bireylerin deneyim eksikliği, rol belirsizliği ve mesleki adaptasyon süreçlerinin zorluğu nedeniyle daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları ifade edilmektedir (Görgens-Ekermans & Brand, 2012; Maslach & Leiter, 2016). Nitekim Küçükdeveci ve Şantaş'ın (2024) çalışmasında da genç yaş grubundaki sağlık çalışanlarının daha yüksek tükenmişlik yaşadığı belirtilmiştir. Çalışmamızın bulguları da bu görüşle örtüşmekte; genç yaş grubundaki katılımcıların iş yüküne dair daha fazla zorluk bildirdiği ve yüksek tükenmişlik düzeyleri sergilediği gözlemlenmiştir.

Yaşlı bakımcılarının büyük bir oranı oluşturması ve bu grubun yoğun iş yükü ve tükenmişlik yaşaması, literatürle örtüşen bir diğer bulgudur. Eker ve ark. (2011) çalışmasında, kadın hastabakıcıların mesleklerinden memnuniyet eksikliği ve çalışma koşullarının olumsuzluğu nedeniyle tükenmişlik seviyelerinin arttığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda da benzer şekilde, yaşlı bakımcılarının duygusal ve fiziksel yüklerle karşılaştığı ve bu durumun tükenmişliği artırdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, psikolojik baskı ve aşırı iş yükü gibi faktörlerin tükenmişliği artırdığı tespit edilmiştir.

Bir diğer önemli bulgu, iş yerlerinde kreş hizmeti gibi temel imkanların bulunmamasıdır. Bu durum, belirli yaş gruplarındaki kadınlar için kritik bir sorundur. (Güran & Kümbül Güler; (2019) iş yükü ve zaman baskısının iş-aile çatışmasını artırarak tükenmişliği yükselttiğini belirtmişlerdir. Çalışmamızda da katılımcıların büyük bir kısmının iş yerlerinde kreş hizmetinden yoksun olduğunu belirtmeleri, bu sorunun çalışanların bakım zorluklarını olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir.

Çalışmamızda haftalık çalışma saatlerinin büyük bir kısmının 45-54 saat arasında olduğu tespit edilmiş, bu durum katılımcıların genel olarak uzun sürelerle çalıştığını göstermektedir. Literatürde, uzun çalışma saatlerinin iş yükü ve tükenmişlik düzeyleriyle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Güran & Kümbül Güler, 2019). Nitekim bu bağlamda, yoğun çalışma temposu ve mobbing gibi psikososyal baskıların tükenmişlik üzerinde olumsuz etkileri olabileceği yönünde bulgular mevcuttur. Benzer şekilde, kıdem süresinin de iş yükü ve iş tatmini üzerindeki etkisine dair literatürde çeşitli değerlendirmeler yer almaktadır; ancak bu çalışmada bu ilişkiler doğrudan test edilmemiştir.

Literatürde sosyal yardım uygulamalarının çalışanların iş-yaşam dengesi ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir (Eker vd., 2011). Bu doğrultuda, çalışmamızda sosyal yardım uygulamalarının yetersizliğine yönelik katılımcı görüşleri dikkat çekmektedir. Ancak bu çalışmada söz konusu değişken ile yaşam kalitesi arasında doğrudan istatistiksel bir ilişki analizi yapılmamıştır.

Katılımcıların büyük bir kısmı yüksek performans sergilediklerini belirtmiş olsa da, stres ve gerginlik düzeylerinin de dikkat çekici oranda yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, literatürde sıkça vurgulanan “yüksek performansın her zaman yüksek iş tatminiyle örtüşmediği” yönündeki bulgularla paralellik göstermektedir (Başol, Sağlam & Çakır, 2018). Ancak bu çalışmada stres, performans ve iş tatmini arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak birlikte test edilmemiştir; dolayısıyla bu yorum yalnızca gözlemsel düzeyde değerlendirilebilir.

Çalışmamızda, katılımcıların büyük çoğunluğunun haftalık çalışma süresinin yüksek olduğu ve bunun işten ayrılma niyeti ile ilişkili olabileceğine dair güçlü bir izlenim olduğu görülmektedir. Literatürde de benzer şekilde, iş yükü ve uzun çalışma saatlerinin işten ayrılma eğilimlerini artırabileceği ifade edilmektedir (Faiz, 2019). Ayrıca, katılımcıların iş güvenliği önlemlerinin yetersizliğine ve ücretlerin zamanında ödenmemesine dair görüşleri, memnuniyet düzeylerini olumsuz

etkileyen unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu değişkenler arasında doğrudan istatistiksel bir ilişki analizi bu çalışmada yapılmamıştır.

Çalışmamızın bulguları, literatürde yer alan araştırmalarla büyük ölçüde uyumludur. Çalışma koşulları, iş yükü, tükenmişlik, iş-yaşam dengesi ve performans arasındaki karmaşık ilişkiyi derinlemesine irdeleyerek, huzurevlerinde çalışan kadınların karşılaştığı zorlukları açıkça ortaya koymaktadır. Genel çerçevede literatürdeki çalışmalar da benzer şekilde, kadın çalışanların iş yükü ve tükenmişlik düzeylerinin yüksek olduğunu, bu durumun iş tatmini ve işten ayrılma niyetini etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızın bulguları hem mevcut literatüre katkı sağlamak hem de pratikteki uygulamalar için önemli ipuçları sunmaktadır.

SONUÇ

Çalışmamızın sonuçları, kadınların yaşlı bakımı gibi zorlu sektörlerde daha fazla yer aldığını ve bu durumun iş yükünü, tükenmişlik düzeylerini artırdığını doğrulamaktadır. Ayrıca, genç yaş grubundaki çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığı ve düşük deneyim seviyelerinin iş yüküyle baş etme becerilerini olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Bunun yanı sıra, katılımcıların büyük bir kısmının iş yerlerinde kreş hizmeti gibi temel imkânlardan yoksun olduğu, bu eksikliğin özellikle kadın çalışanlar için büyük bir sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir.

İş yükü, fazla mesai, psikolojik baskılar ve olumsuz çalışma koşulları gibi faktörlerin tükenmişlik düzeylerini artırdığı, aynı zamanda iş-yaşam dengesini zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların yüksek performans sergilemelerine rağmen, iş tatminsizliği ve stres gibi olumsuz duygusal durumların baskın olması, tükenmişlik sendromunun iş tatmini üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Çalışmanın bir diğer bulgusu, işten ayrılma niyetinin özellikle aşırı iş yükü ve fazla mesai nedeniyle arttığıdır.

Bu çalışma, yaşlı bakım sektöründe çalışan kadınların karşılaştığı zorlukları anlamada ve bu zorlukları azaltmaya yönelik stratejiler geliştirmede önemli bir katkı sağlamaktadır. Çalışmanın bulguları, sektördeki iş koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini ve özellikle kadın çalışanların iş-yaşam dengelerini destekleyecek sosyal yardım uygulamalarının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, psikolojik baskıların azaltılması ve tükenmişlik düzeylerinin azaltılması için daha etkili stratejiler geliştirilmesi, sektörün sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmada huzurevlerinde çalışan kadın personelin iş yükü algısı, çalışma koşulları ve işten ayrılma niyeti ile ilişkili bazı değişkenler incelenmiştir. Betimsel bulgular, katılımcıların çoğunluğunun uzun sürelerle çalıştığını, yüksek iş yüküne maruz kaldığını ve çeşitli sosyal destek mekanizmalarının yetersizliğinden yakındıklarını göstermiştir. Demografik değişkenlere göre iş yükü ve tatmin düzeylerinde anlamlı farklar bulunmamakla birlikte, özellikle yaşlı bakım hizmetlerinde çalışan grubun iş yükü algısının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmada değişkenler arasındaki nedensel

ilişkileri test edecek düzeyde ileri istatistiksel analizler yapılmadığı için, sonuçlar yalnızca mevcut veriler bağlamında yorumlanmıştır. Gelecek araştırmalarda, tükenmişlik, iş tatmini ve işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkilerin çok değişkenli analizlerle değerlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abaoğlu, H., & Demir, F. (2021). Huzurevlerinde Çalışan Bakım Personelinde Okupasyonel Denge ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 8(3), 527-537. <https://doi.org/10.21020/husbfd.994922>
- Araslar, A. (2021). İş Yükü ile İş-Yaşam Dengesinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Bursa, 9-85.
- Ayta, F., & Şen, M. (2023). Türkiye’de Kadın İstihdamının Genel Görünümü: İstihdamın Artırılması Kapsamında Seçilmiş Ülke Örnekleri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(2), 421-454.
- Başol, O., Sağlam, Y., & Çakır, N. N. (2018). Engelli ve Yaşlı Bakım Personelinin Tükenmişlik Seviyeleri ile Çalışma Yaşamı Kalitesi Algısı İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 71-97.
- Burns, N., & Grove, S. K. (1993). *The Practice of Nursing Research. Conduct, Critique & Utilization* (4th ed.). Saunders, 27-138.
- Çiçek, Ö., ve Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 106-129.
- Eker, H. H., Kocaakman, M., Şahinöz, T., Karadelioğlu, P., & Özder, A. (2011). Huzurevlerinde Çalışan Hastabakıcılarda Tükenmişlik ve Buna Etki Eden Faktörler, 11-99.
- Faiz, E. (2019). Aşırı iş yükü ve tükenmişlik sendromunun işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi: Satış personelleri üzerinde bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(1), 26-38.
- Forrester, M. A. and Sullivan, C. (2018). *Doing qualitative research in psychology: A practical guide*. New York: Sage, 75-200.
- Gözüm, P. (2024). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Sorunlar ve Fırsatlar. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 109-125.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10(1), 76-88. <https://doi.org/10.5465/amr.1985.4277352>
- Gruneir, A., Chamberlain, S. A., Jensen, C., Cummings, G., Hoben, M., Boamah, S., ... & Estabrooks, C. A. (2024). Burnout Among Nursing Home Care Aides and the Effects on Resident Outcomes. *Medical Care Research and Review*, 81(3), 233-244.
- Güran, R., & Kümbül Güler, B. (2019). Termik Santral Çalışanlarında İş Yükü ve Zaman Baskısının Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi: İş – Aile Çatışmasını Yönetme Öz-Yeterliğinin Aracılık Etkisi. *Journal Of Research İn Economics*, 3(2), 153-176.
- International Labour Organization (ILO). (2023). *Gender equality in the world of work*. Geneva: ILO Publishing, 214-350.
- Kıroğlu, F. (2020). Covid-19 Pandemi Ortamında Çalışma Koşulları ve Genel Sorunlar. *Meyad Akademi*, 1(1), 79-90.

- Küçükdeveci, C., & Şantaş, G. (2024). Tükenmişlik ve İş Yaşam Dengesi: Engelli Bakım Merkezleri ve Huzurevlerinde Çalışan Bakım Personeline İlişkin Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 27(1), 203-224. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1418841>
- Özata, M., & Yorulmaz, M. (2020). Tıbbi Sekreterlerin Çalışma Koşulları ve İş Stresi Faktörlerinin Araştırılması. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 41-52.
- Özdevecioğlu, M. (2002). Kamu ve Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Davranışsal Çalışma Koşulları ve Kişilik Farklılıklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 115-134.
- Özkan, Ö., Koçyiğit, Z., & Şen, Ü. (2013). Özel Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Algılanan İş ve Gelir Güvencesizliği ile Çalışma Koşulları. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 2(1), 15-25.
- Pelenk, S. E., & Acaray, A. (2020). Aşırı İş Yükünün İş Tatminine Etkisinde İşyeri Manevîyatının Düzenleyici Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(27), 480-497.
- Schmidt, K., Müller, S., & Krüger, H. (2022). Psychosocial stress and burnout among nursing home staff during COVID-19: A German case study. *International Journal of Geriatric Nursing*, 38(5), 1056-1071. <https://doi.org/10.1016/j.ijn.2022.01.009>
- Schulze, S., Merz, S., Thier, A. ve diğerleri. Covid-19 salgını sırasında bakım evlerinde çalışan hemşirelerde psikososyal yük: nicel ve nitel verilerle kesitsel bir çalışma. *BMC Health Serv Res* 22, 949 (2022). <https://doi.org/10.1186/s12913-022-08333-3>
- Turunç, Ö., & Ulusoy, B. (2023). Aşırı İş Yükünün İş Stresi, Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Dağıtım Adaletinin Rolü: Sivil Havacılık Sektöründe Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 1997-2010.
- World Bank. (2021). *Women, Business and the Law 2021*. Washington, DC: World Bank.
- Yamazaki, K., Tanaka, Y., & Hirose, T. (2019). Physical health challenges in long-term care workers: A focus on musculoskeletal disorders. *Journal of Occupational Health*, 61(4), 305-314. <https://doi.org/10.1002/1348-9585.12125>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu çalışma, huzur evlerinde çalışan kadın personelin iş yükü ve çalışma koşullarının, işten ayrılma üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Betimsel analiz yöntemiyle yapılan araştırma, anket formu aracılığıyla demografik özellikler, çalışma koşulları, iş yükü, fiziksel ve zihinsel durumlar ile işten ayrılma eğilimleri hakkında veri toplamıştır. Türkiye'deki huzur evlerinde çalışan 182 kadın personel katılımcı olarak yer almıştır. Veriler, SPSS programı ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, aşırı iş yükü ve fazla mesai nedeniyle işten ayrılma niyetinin arttığını göstermektedir. Ayrıca, yetersiz iş güvenliği önlemleri ve ücretlerin zamanında ödenmemesi, çalışan memnuniyetsizliğini artıran faktörler arasında yer almıştır. Genç yaş grubundaki çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığı ve deneyimsizliklerinin iş yükü ile başa çıkma becerilerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmamızın bulguları, literatürde yer alan araştırmalarla büyük ölçüde uyumludur. Çalışma koşulları, iş yükü, tükenmişlik, iş-yaşam dengesi ve performans arasındaki karmaşık ilişkiyi derinlemesine irdeleyerek, huzurevlerinde çalışan kadınların karşılaştığı zorlukları açıkça ortaya koymaktadır. Literatürdeki çalışmalar da benzer şekilde, kadın çalışanların iş yükü ve tükenmişlik düzeylerinin yüksek olduğunu, bu durumun iş tatmini ve işten ayrılma niyetini etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızın bulguları hem mevcut literatüre katkı sağlamakta hem de pratikteki uygulamalar için önemli ipuçları sunmaktadır. Çalışmamızın sonuçları, kadınların yaşlı bakımı gibi zorlu sektörlerde daha fazla yer aldığını

ve bu durumun iş yükünü, tükenmişlik düzeylerini artırdığını doğrulamaktadır. Ayrıca, genç yaş grubundaki çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığı ve düşük deneyim seviyelerinin iş yüküyle baş etme becerilerini olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Bunun yanı sıra, katılımcıların büyük bir kısmının iş yerlerinde kreş hizmeti gibi temel imkânlardan yoksun olduğu, bu eksikliğin özellikle kadın çalışanlar için büyük bir sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir. Yaş grubu verileri de dikkate değerdir; en büyük katılımcı grubunun 20-29 yaş arası olması, literatürle benzer bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Genç yaş grubundaki çalışanların düşük deneyim seviyeleri nedeniyle daha fazla tükenmişlik yaşadığı ve iş yüküne dair daha fazla zorlukla karşılaştığı vurgulanmaktadır. Çalışmamızda, katılımcıların tamamının kadınlardan oluşması, demografik bir eğilim olarak dikkat çekmektedir. Literatürde, kadınların iş gücündeki oranının arttığı, ancak aynı zamanda kadınların daha yoğun iş yükleri ve daha yüksek tükenmişlik seviyeleri ile karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir. Çalışmamızın bulguları, kadınların yaşlı bakımı gibi zorlu sektörlerde daha fazla yer aldığını ve bu durumun iş yükünü ve tükenmişlik düzeylerini artırdığını doğrulamaktadır. Ayrıca, katılımcıların büyük bir kısmının eğitim düzeyinin lisans mezunu olması, kadın çalışanların eğitim düzeyinin yüksek olmasına karşın karşılaştıkları profesyonel zorlukları ve tükenmişliği göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının yüksek performans sergilemesine rağmen, memnuniyetsizlik seviyelerinin de oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, tükenmişlik ve iş tatmini arasındaki karmaşık ilişkiyi ortaya koymaktadır. Çalışmamızda da katılımcıların yüksek performans sergilemelerine rağmen, stres ve gerginlik gibi olumsuz duygusal durumların baskın olduğu gözlemlenmiştir. Bu, tükenmişlik sendromunun iş tatmini üzerindeki olumsuz etkilerini gösteren önemli bir bulgudur. Çalışmamızda, haftalık çalışma saatlerinin büyük kısmının 45-54 saat arasında olduğu, yani çoğu katılımcının uzun saatler çalıştığı görülmüştür. Bu durum, iş yükü ile tükenmişlik arasında güçlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Çalışmamızda da benzer şekilde, yoğun çalışma temposu ve mobbing gibi psikolojik baskıların tükenmişliği artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, kıdem durumunun da iş yükü ve iş tatmini üzerinde etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmamızda, işten ayrılma niyetinin özellikle fazla çalışma saatleri nedeniyle arttığı gözlemlenmiştir. Çalışmamızda da iş yükü ve fazla mesai gibi faktörlerin çalışanları işten ayrılma noktasına getirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, iş güvenliği önlemlerinin yetersizliği ve ücretlerin zamanında ödenmemesi gibi olgular, çalışanların memnuniyetsizlik seviyelerini artıran önemli faktörlerdir. Bir diğer önemli bulgu, iş yerlerinde sosyal yardım uygulamalarının eksikliği ve buna bağlı olarak çalışanların iş-yaşam dengesindeki zorluklardır. Çalışmamızda da iş yerindeki sosyal yardım uygulamalarının eksikliği, çalışanların yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır. İş yükü, fazla mesai, psikolojik baskılar ve olumsuz çalışma koşulları gibi faktörlerin tükenmişlik düzeylerini artırdığı, aynı zamanda iş-yaşam dengesini zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların yüksek performans sergilemelerine rağmen, iş tatminsizliği ve stres gibi olumsuz duygusal durumların baskın olması, tükenmişlik sendromunun iş tatmini üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Çalışmanın bir diğer bulgusu, işten ayrılma niyetinin özellikle aşırı iş yükü ve fazla mesai nedeniyle arttığıdır. Ayrıca, iş güvenliği önlemlerinin yetersizliği ve ücretlerin zamanında ödenmemesi gibi unsurların da çalışanların memnuniyetsizlik seviyelerini yükselttiği tespit edilmiştir. Bu çalışma, yaşlı bakım sektöründe çalışan kadınların karşılaştığı zorlukları anlamada ve bu zorlukları azaltmaya yönelik stratejiler geliştirmede önemli bir katkı sağlamaktadır. Çalışmanın bulguları, sektördeki iş koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini ve özellikle kadın çalışanların iş-yaşam dengelerini destekleyecek sosyal yardım uygulamalarının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, psikolojik baskıların azaltılması ve tükenmişlik düzeylerinin azaltılması için daha etkili stratejiler geliştirilmesi, sektörün sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

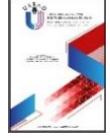
EXTENDED ABSTRACT: This study aims to examine the effects of workload and working conditions on the turnover intentions of female staff employed in nursing homes. Using a descriptive analysis method, data were collected through a survey form covering demographic characteristics, working conditions, workload, physical and mental conditions, and turnover tendencies. A total of 182 female staff working in 9 nursing homes in Çankaya district of Ankara province were included as participants. Data were analyzed

using the SPSS software. The findings indicate that excessive workload and overtime increase turnover intentions. Furthermore, inadequate occupational safety measures and delays in salary payments were identified as factors contributing to employee dissatisfaction. Younger employees were found to experience higher levels of burnout, and their lack of experience negatively impacted their ability to manage workload. The findings of this study align significantly with existing literature, exploring the complex relationship between working conditions, workload, burnout, work-life balance, and performance. The study clearly highlights the challenges faced by women working in nursing homes. Similarly, previous research emphasizes the high levels of workload and burnout experienced by female employees, which in turn affects job satisfaction and turnover intentions. In this context, the findings contribute to the existing literature while providing valuable insights for practical applications. The results confirm that women are more involved in challenging sectors such as elder care, which increases their workload and burnout levels. It was also found that younger employees experience higher levels of burnout and that their low levels of experience negatively affect their ability to cope with workload. Additionally, a significant proportion of participants reported a lack of essential facilities such as daycare services at their workplaces, which poses a major issue, especially for female employees. Age group data is noteworthy; the largest participant group was between 20-29 years of age, reflecting similar patterns found in the literature. Younger employees reported higher levels of burnout due to their limited experience and greater difficulties in managing workload. The demographic aspect of the study, where all participants were female, is significant. The literature indicates an increasing proportion of women in the workforce but also highlights that women face heavier workloads and higher levels of burnout. The findings confirm that women are predominantly employed in challenging sectors such as elder care, exacerbating their workload and burnout levels. Despite their higher education levels—most participants were university graduates—the professional challenges and burnout faced by female employees were evident. While a majority of participants demonstrated high performance, dissatisfaction levels were also notably high. This underscores the complex relationship between burnout and job satisfaction. Participants reported experiencing negative emotional states such as stress and tension despite their high performance. This finding reflects the detrimental effects of burnout syndrome on job satisfaction. The study revealed that most participants worked 45-54 hours per week, indicating long working hours. This demonstrates a strong relationship between workload and burnout. Similarly, the study found that an intense work pace and psychological pressures such as mobbing increased burnout levels. Seniority was also observed to impact workload and job satisfaction. Turnover intentions were particularly heightened due to long working hours, with workload and overtime pushing employees toward considering leaving their jobs. Additionally, inadequate occupational safety measures and delayed salary payments were significant factors contributing to employee dissatisfaction. Another notable finding was the lack of social welfare programs in workplaces, which caused difficulties in achieving work-life balance. The absence of such programs directly affected the quality of life of employees, as highlighted in the study. Factors such as workload, overtime, psychological pressures, and unfavorable working conditions were observed to increase burnout levels while also making it difficult for employees to maintain a work-life balance. Despite their high performance, participants predominantly experienced job dissatisfaction and negative emotional states such as stress. This highlights the adverse effects of burnout syndrome on job satisfaction. Another key finding of the study is that turnover intentions were particularly heightened by excessive workload and overtime. Furthermore, the lack of occupational safety measures and delays in salary payments were also found to raise employee dissatisfaction levels. This study makes a significant contribution to understanding the challenges faced by women working in the elder care sector and developing strategies to mitigate these challenges. The findings emphasize the need to improve working conditions in the sector and to strengthen social welfare programs that support work-life balance, particularly for female employees. Moreover, strategies for regulating working hours, reducing

psychological pressures, and mitigating burnout are crucial for ensuring the sustainability of the sector.



USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 7, Year 7, Sayı 18, Issue 18,
Haziran 2025, June 2025
e issn: 2687-2641



NEUROSOCIOLOGY: A NEW PERPECTIVE ON UNDERSTANDING THE INDIVIDUAL AND SOCIETY

NÖROSOSYOLOJİ: BİREY VE TOPLUMA YENİ BİR BAKIŞ AÇISI

Burcu DOĞAN KOÇAK

Dr., İstinye Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Sosyoloji,
İstanbul/Türkiye.

Dr., Istinye University, Social Sciences, Sociology,
İstanbul/Türkiye.

brcdgnkck@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-5349-3447

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1622634

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18.01.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 30.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Doğan Koçak, B. (2025).
Neurosociology: A New Perpective on Understanding the Individual and Society.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi 7(18), 365-387.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Summary: Neurosociology is an interdisciplinary field located at the intersection of neuroscience and social sciences. It is a multi-level, integrative perspective that aims not to replace established sociological traditions, but rather to strengthen and draw inspiration from them. Essentially, it aims to examine the biological origins of human behavior, their neurological functions, and the complex relationships between them and social interactions. It investigates how the brain and nervous system are related to social interactions, emotional responses, decision-making processes, and other cognitive functions. The main goal of neurosociology is to understand human behavior within the complexity of biological, neurological, and social factors. This allows for a broader perspective in evaluating human thoughts, emotions, decisions, and social interactions. The literature presented under the title of neurosociology in revealing the neurological foundations of social behavior is quite new. The aim of this study is to provide information about neurosociology, which is still relatively unknown in our country, through a literature review method and to make a small contribution to the literature.

Key Words: Neuroscience, Sociology, Neurosociology, Human Behavior, Social Life

Öz: Nörososyoloji, sinirbilim ve sosyal bilimlerin kesişim noktasında yer alan disiplinlerarası bir alandır. Bu alan, yerleşik sosyolojik geleneklerin yerine geçmeyi amaçlamak yerine, onları güçlendirmeyi ve onlardan ilham almayı hedefleyen çok düzeyli, bütüncü bir bakış açısına sahiptir. Temel olarak, insan davranışlarının biyolojik kökenlerini, bu davranışların nörolojik işlevlerini ve bunların sosyal etkileşimlerle olan karmaşık ilişkilerini incelemeyi amaçlar. Beyin ve sinir sisteminin sosyal etkileşimler, duygusal tepkiler, karar verme süreçleri ve diğer bilişsel işlevlerle nasıl ilişkili olduğunu araştırır. Nörososyolojinin ana amacı, insan davranışını biyolojik, nörolojik ve sosyal faktörlerin karmaşıklığı içinde anlamaktır. Bu, insan düşüncelerini, duygularını, kararlarını ve sosyal etkileşimlerini değerlendirirken daha geniş bir bakış açısı sağlar. Sosyal davranışların nörolojik temellerini ortaya koyan literatür, nörososyoloji başlığı altında sunulmaktadır ve oldukça yenidir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde hâlâ nispeten az bilinen nörososyoloji hakkında bir literatür taraması yöntemiyle bilgi sağlamak ve literatüre küçük bir katkı yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sinirbilim, Sosyoloji, Nörososyoloji, İnsan Davranışı, Sosyal Yaşam

Introduction

When it comes to understanding human behavior, it is becoming increasingly evident—particularly as we move towards an era of interdisciplinary and even transdisciplinary science, that relying on a single, one-dimensional perspective makes it extremely challenging to unravel the complexity and multidimensionality of humans as a system. To comprehensively understand humans as social beings and illuminate their existence as a whole, perspectives from numerous disciplines such as biology, psychology, sociology, anthropology, and philosophy are undeniably necessary. The intersection between anthropology and neurosociology reflects a growing recognition that human social behavior must be understood through both cultural-symbolic systems and the biological substrates that support them. While anthropology traditionally emphasizes meaning-making, ritual, and collective representations, neurosociology builds on these insights by investigating how social structures and cultural practices are encoded and expressed through the brain and nervous system. As Jonathan H. Turner and Alexandra Maryanski (2005, p. 4) argue, neurosociology seeks to explore “how the human nervous

system shapes, and is shaped by, the socio-cultural environment". For instance, anthropological analyses of kinship or status hierarchies can now be enriched by neuroscientific findings on mirror neurons and the neurobiology of social bonding. Ultimately, both disciplines converge in their commitment to understanding how human beings create and sustain meaning within relational and embodied contexts. This interdisciplinary dialogue has led to new research that integrates ethnographic methods with neuroimaging and affective neuroscience, particularly in the study of empathy, symbolic cognition, and ritual participation (Immordino-Yang & Damasio, 2007). Social behavior is meaningful within specific social structures, but it also intersects with physiological systems in many ways and must therefore be examined through a multidimensional lens. Neurosociology posits that human behaviors are the result of interactions between both biological factors (neurobiological structures, genetic influences) and cultural contexts (social norms, values, traditions). For instance, an individual's reaction in a particular social situation is influenced by both neurochemical processes in the brain and the cultural context in which that individual exists.

During the 1990s, recognized as the "Decade of the Brain" (Franks, 2010), research on the brain and its role in shaping human social behavior gained significant momentum, particularly with the rise of social neuroscience. Contrary to earlier assumptions, research from the latter half of the 20th century revealed that environmental factors can continue to alter brain structure and function well beyond the formative years. This discovery led to the emergence of social neuroscience, a field dedicated to developing more comprehensive explanations of human behavior by examining interactions across neurobiological, psychological, and social-psychological levels of organization. While social neuroscience primarily addresses psychological processes at the individual level, such as empathy and decision-making, neurosociology focuses on the social relationships between individuals and how these relationships influence broader societal structures (Kalkhoff et. al., 2016, p. 247).

Thanks to advancements in neuroscience, which have progressively unraveled the mysteries of the human brain, it has been shown that changes, damages, and traumas in brain chemistry, caused by various factors, can result in significant alterations in individuals' emotional, intellectual, and social realms. However, the brain does not function as an isolated entity, detached from the external world, the information it processes, or the individual's lifestyle. Since these elements are intricately interwoven, it becomes essential to strengthen the interconnections between research fields, rather than separating them with rigid boundaries, in order to understand such a complex system as the human being. Prominent neuroscientist Michael Gazzaniga (1985) emphasized the social nature of the brain and how critical social life is for brain development. Similarly, L. Brothers noted that "the human brain is fundamentally structured by social interactions. Studies have shown that a human brain cannot fully develop or function at its maximum capacity without others. While synapses exist in every brain, they require a social

world to develop in a healthy manner” (Brothers, 2001), highlighting the strong link between social life and the brain.

Methodology

As the aim of this study is to introduce the field of neurosociology, it was deemed appropriate to use the method of literature review to compile existing studies related to this field. A literature review is considered a critical stage in scientific research and forms the foundation of the research process. This method allows the researcher to gain a deep understanding of the existing body of knowledge and develop new research questions. The literature review also serves to establish the theoretical framework of a study, identify methodological approaches, and contribute to the advancement of scientific knowledge. It strengthens the relationship of the research with academic literature and guides the direction of the scientific inquiry. The foundations of a research project are laid through a literature review, and this phase enables the researcher to acquire comprehensive knowledge of the topic. Moreover, the literature review helps identify gaps and contentious areas within the literature (Webster & Watson, 2002), thus providing the researcher with an opportunity to produce an original study that contributes to the body of knowledge. The literature review also forms the theoretical framework of the research, defining the key concepts and relationships that underpin the study (Creswell, 2014). This process enhances the academic validity of the research and facilitates a clearer understanding of the research by the academic community. The first step in a literature review is to define the research topic and clarify the research questions. The research question determines the scope and direction of the literature review. By examining which questions have already been answered in the literature and which remain contentious, the researcher shapes their own research questions (Boote & Beile, 2005). The collected literature is then analyzed and synthesized using thematic, chronological, or methodological approaches. This process aims to identify the main trends, theoretical approaches, and methodological differences within the literature. The synthesis of the literature enables the researcher to detect gaps and contradictions in the current body of knowledge.

1. Sociology and Neuroscience

This section will begin with brief definitions of sociology and neuroscience, followed by an exploration of the points where these fields converge and diverge. Neuroscience (also known as neurobiology) is an interdisciplinary field that studies the nervous system in living organisms. Its primary goal is to understand how the brain, spinal cord, and other components of the nervous system function and to use this knowledge to examine behavior, emotions, learning, and other mental processes. Research in this field encompasses the brain, spinal cord, nerve fibers, and other components of the nervous system. In neuroscience, elements like nerve cells (neurons) and synapses, which facilitate communication between these cells, are studied. Additionally, topics such as neurotransmitters, the electrical activities of neurons, neuronal plasticity (flexibility), the functions of different brain regions,

sensory processing, motor control, learning, memory, emotions, and behaviors are the focus of neuroscience studies.

Neuroscience plays a vital role not only in treating neurological disorders such as Alzheimer's, Parkinson's, and depression, but also in revealing how social life is biologically embedded. Recent research shows that the human brain is inherently social, wired for connection, shaped by relationships, and highly sensitive to social cues (Cacioppo & Patrick, 2008, p. 3,5). Through methods such as brain imaging and neuroendocrine analysis, neuroscience has helped uncover how social isolation, exclusion, or chronic stress directly impact brain regions like the amygdala and hippocampus, altering emotional regulation and cognitive function (Hawkey & Cacioppo, 2010).

Neuroscience research employs various techniques, including brain imaging, genetic studies, and cellular and molecular biology methods. In short, neuroscience is a multidisciplinary field that investigates the nervous system and contributes to the understanding of neural processes, the treatment of brain diseases, and even advancements in artificial intelligence.

Sociology, on the other hand, is the scientific study of society or social phenomena. It examines how individuals and institutions within a society function and interact, and investigates human social behavior. Sociology is considered the science of modernity (Giddens, 2013, p. 38). With the developments stemming from the Enlightenment, such as the scientific revolution, the industrial revolution, and the French Revolution in the 19th century, it became necessary to study social structures and the problems associated with them. Phenomena that had previously been explained theologically or metaphysically now required new modes of evaluation. Following the advances in the natural sciences, sociology emerged as the "science of the new industrial society," adopting the positivist method as a model (Bottomore, 2012, p. 6). Figures like Henri de St. Simon, Auguste Comte, Max Weber, Emile Durkheim, and Karl Marx are among the founding figures of sociology, and their influence continues to resonate today.

At first glance, these two fields may seem largely disconnected, based on their definitions. However, they are closely related because human beings are at the center of their research. Sociologists tend to see humans as agents responsible for their actions and prioritize social structures and culture. Consequently, the atomized individual and internal processes occurring within them are somewhat contrary to the core interests of sociology (Franks, 2010, p. 24). Over time, psychology, a field closer to neuroscience, took up the discoveries made in neuroscience, while sociology maintained a more distant stance. However, in the past 20 years, neuroscience and sociology have managed to create a "new field." Sociology, which studies humans as beings shaped primarily by social interaction and communication, and the biological and physiological approach, which sociology long considered reductionist, now seem to be drawing closer together. The vast differences between these two fields in terms of method, theory, approach, and tradition may actually present certain advantages (Franks, 2019, p. 2). In 2002,

Douglas Massey, the former president of the American Sociological Association, emphasized the importance of neuroscience in contemporary sociology during his keynote address (Franks, 2019, p. 2).

From the founding of sociology to the present, we can see that while some prominent sociologists incorporated the individual, their inner world, and their connection to the external world, many others focused solely on society as the object of study and argued that sociology's primary focus should be macro-level research. For example, Auguste Comte, one of the founders of sociology, believed that social life could not in any way be reduced to the individual or to a reflective subject. He treated subjective experience as little more than a metaphysical construct (Giddens, 2000, p. 158) and did not even consider psychology worthy of inclusion in his hierarchy of sciences. In his view, cognition consisted of historical and collective dimensions, which biology was insufficient to explain (McVeigh, 2020, p. 331). Therefore, understanding human cognitive development requires a sociological investigation that is more comprehensive than what physiology and biology can provide. Both Auguste Comte and another significant figure in sociology, Émile Durkheim, argued that society is not merely the sum of individuals coming together, but that the social has its own inherent existence. Therefore, society should be understood as a reality given in and of itself. According to these leading figures in sociology, the social takes precedence over the individual, and the primary subject of inquiry is the social. This perspective later found empirical resonance in mid-20th century social psychology, particularly in studies demonstrating how group norms, authority, and situational contexts shape individual behavior. Experiments by Solomon Asch (1951) on conformity, Stanley Milgram's (1963) obedience studies, and Philip Zimbardo's (1971) prison experiment all revealed the profound influence of social structures on individual choices—supporting Durkheim's view that social facts exert a coercive force over individuals.

In contrast to views that prioritize the social over the individual and see biology and physiology as reductionist and inadequate for understanding social life, there are also thinkers who argue that humans, as living beings, should be studied as part of the natural world and the process of evolution. These thinkers assert that social life is a continuation of human physiological and biological needs. For example, Herbert Spencer argued that collective actions in nature, such as hunting, gathering food, finding shelter, protection, and warmth, became advantageous for survival and eventually evolved into a social "order" that has been maintained over time (Spencer, 1974, p. 4). For Spencer, sociality indicates a process acquired over time due to the benefits it provided. Similarly, figures such as Gabriel Tarde, Charles Horton Cooley, Vilfredo Pareto, and Georg Simmel argued that the individual, their inner world, and interactions between individuals must be considered in understanding social life, and this perspective gained increasing momentum in the second half of the 20th century. Despite our development of many things in connection with society and environmental life, it was emphasized that we are not solely social beings and that we must also look

into the "depths of organic life" (Tarde, 2009, p. 57). Tarde argued that, contrary to Durkheim's views, sociology should include "inter-brain psychology," studying conscious connections between two or more individuals and integrating cells, heredity, and imitation into its framework (Tarde, 2019, p. 33).

According to Cooley, all our socially active impulses are "sociobiological." He argued that biology and the environment should be viewed as an "inseparable total organic process" (Cooley, 2010, p. 11). For instance, although language and the ability to use it are biological capabilities, the particular language we speak, how we use it, and our communication skills depend on the social structure, culture, time period, and opportunities in which we are immersed. Therefore, for Cooley, biological nature and the social environment are inseparable elements when it comes to understanding humans. Focusing solely on one area would be misleading and deceptive. Moreover, rituals, storytelling, and collective practices are now understood to foster neural synchrony and oxytocin release, reinforcing social trust and cohesion (Whitehouse, 2013). In this light, neuroscience contributes to a deeper understanding of how shared meaning and emotional connection are not just cultural products, but also neurological processes. As Candace Pert (1997, p. 187) states, "our emotions are not just in our heads, they are embodied in the very chemistry of the brain and body".

Another important figure in sociology, G. Simmel, included the seemingly mundane aspects of everyday life, interpersonal communication, and interactions in his research, focusing on life itself in all its details. Simmel argued that to understand life, one must understand the processes within organisms and the totality formed by these processes (Simmel, 2009, p. 50). Since both the smallest cells and large social structures and institutions have significant effects on human life from different perspectives, Simmel argued that macro sociology should also incorporate micro-levels.

Pareto, meanwhile, suggested that the notion that humans are predominantly rational beings who display logical behaviors does not always hold true. He argued that most human actions are impulsive and emotional (Pareto, 1935, p. 179).

The analogy of social structure to a biological organism composed of parts is a metaphor frequently used in sociology. For instance, following in the footsteps of Durkheim, Talcott Parsons, who conducted macro-level research and adopted a functionalist approach, later argued that physiological mechanisms could underlie all human behavioral processes, and he emphasized that in higher organisms, including humans, the central nervous system and especially the brain are the focal points (Parsons, 1970, p. 260).

As mentioned earlier, while many thinkers since the founding of sociology have regarded the biological structure, brain, and emotional world of humans as significant factors in determining behavior, sociology and neuroscience were treated as separate and vastly different disciplines until very recently. In 1975, evolutionary biologist Edward Osborne Wilson sought to bridge the fields by introducing the concept of "sociobiology," which he defined as the systematic study

of the biological foundations of all social behavior. He focused on the underlying physiology of social adaptations and on animal communities, their population structures, hierarchies, and communication (Wilson, 1998, p. 5). From the perspective of sociobiology, there are parallels between the biological tendencies of humans and the characteristics of human social systems. According to Wilson, social organization is nothing more than the behavioral outcome of interactions between organisms with fixed biological tendencies, because in society, there is nothing that does not already exist in organisms (Sahlins, 2003, p. 5). Wilson's attempt to synthesize sociology and biology, however, met with negative reactions from the sociological community. It was seen as lacking a scientific foundation, and Wilson was even accused of promoting racism later on. One of the main reasons for this negative reaction was the fear that, much like "social Darwinism" once attributed to Herbert Spencer, it could lead to ideological polarization and justify certain political decisions, such as those based on racial superiority (Segerstrale, 2000, pp. 17, 34).

Sociologists were concerned about deviating from the clear boundaries established by the founding figures of sociology, fearing that placing too much emphasis on individual attitudes would cause them to stray into fields like psychology or biology. Leading figures in the field tried to avoid addressing the relationship between biological and neurological processes and social processes by excluding them from the scope of sociology. In recent decades, however, particularly with advancements in neuroscience, sociobiology has resurfaced. As neuroscience research has provided more empirical support for explanations of human behavior, social science disciplines have increasingly incorporated neurological foundations into their practices. In this context, a "neuroscientific turn" has been observed in fields such as economics, philosophy, anthropology, law, and psychology (Scheve, 2003, p. 256). As research in neuroscience has increasingly shown that different brain regions, as systematic wholes, play roles in behavior, emotions, thought components, and social activities, sociologists have also shown a growing interest in evaluating these findings. Berkoski noted that developments in the tendency to link social behavior to brain systems in sociology and neuroscience are primarily driven by the increase in research that reveals connections between brain function and the social world (Berkoski, 2017, p. 346). As Damasio said, "I am not trying to reduce social phenomena to biological ones; rather, I am trying to show the strong connection between them" (Franks, 2019, p. 7). Similarly, Nobel laureate Gerald Maurice Edelman (1992, p. 166) stated that "reducing human behavior to molecular interactions is absurd; to explain human behavior and consciousness, physical, biological, and social domains and their mutual interactions must be examined." These perspectives emphasize the importance of an integrative approach to human behavior, one that resists simplistic reductionism and recognizes the dynamic interplay between biology, cognition, and social context. This is particularly important to prevent misreadings that might lead to evolutionary or deterministic interpretations which overlook the emergent, relational, and meaning-driven nature of human social life.

2. Understanding Neurosociology

2.1. The Emergence of Neurosociology

Warren TenHouten was the pioneering sociologist who introduced the concept of "neurosociology," inspired by neuroscientist Joseph Bogen to investigate the brain's social structure. In subsequent years, TenHouten, alongside Charles D. Kaplan, authored the first comprehensive work on neurosociology in 1973, where they explored the influence of culture on neuronal activity in the human brain. This work posited that specific regions of the brain have evolved to accommodate the demands of the social environment, and these adaptations differ across cultural contexts¹ (Franks, 2019, p. 12).

In his seminal work, "The Nexus Between Neuroscience and Social Psychology", David D. Franks (2010) lays the groundwork for a transdisciplinary dialogue between the biological and the social sciences, particularly through the lens of what he terms neurosociology. Rather than positioning neuroscience and sociology as opposing domains, Franks argues that both fields are essential for understanding the full spectrum of human behavior, from reflexes and emotions to beliefs, values, and social action. He provides numerous examples of empirical and theoretical research that demonstrate how brain function and social context co-construct each other, with neither operating in isolation.

Franks' approach emphasizes the bidirectional nature of this relationship: just as neural mechanisms influence how individuals perceive and interact with their social world, so too do social structures, institutions, and cultural meanings shape brain development and neural plasticity. Drawing from areas such as affective neuroscience, social cognition, and symbolic interactionism, Franks explores how macro-level societal forces; such as inequality, authority, and ideology, can find expression in micro-level neural patterns, such as stress responses, emotional regulation, and interpersonal perception. Importantly, Franks critiques the limitations of both reductionist biology and overly abstract social theory. He argues for a more integrative paradigm where embodiment, emotion, and cognition are studied not in isolation but within the flow of social experience. For instance, he discusses how mirror neurons, implicated in empathy and imitation, are not only biological artifacts but also sociologically meaningful, as they help explain processes like social learning, conformity, and symbolic interaction. Ultimately, Franks' contribution lies in showing that brain and society are not separate realities but dynamically intertwined processes. His work continues to influence scholars who seek to bridge the explanatory gaps between individual agency, biological embodiment, and collective life.

¹ This example demonstrates how the navigational abilities of Australian Aboriginals, without the use of any external tools, reflect the necessities of their living environment. Additionally, unlike Westerners, they perceive time as cyclical, which leads to significant differences in how they understand life and existence. As can be understood from this, cultural differences allow for the brain to develop in diverse ways (Franks, 2019, p. 12).

On the other hand TenHouten defined neurosociology as follows (1997, p. 10): *“Neurosociological analysis treats the neural functions and mental lives of society’s members as a level of reality, and in this sense, it requires a radical micro-level analysis. This focus does not involve the biological reductionism or determinism seen in some trends in sociobiology. Instead of viewing social behavior merely as a product of brain structure and genetic design, the central emphasis in neurosocial analysis is on the social production of thought and the social determination of brain structure and function.”* In this context, the initial observations regarding the potential for collaboration between neuroscience and sociology have centered on the impact of emotions on behaviors and, particularly, the relationship between the brain and the social environment. Neurosociology allows for the testing of social theories using neuroscientific methods. For example, identity theories, social roles, social cohesion, and group affiliation can be examined using brain imaging techniques. Research in this field contributes to understanding the biological foundations of sociological theories, which in turn enables a deeper comprehension of social theories (Kalkhoff et. al., 2016, p. 244).

2.2. Interdisciplinary and Transdisciplinary Approaches

Sociology, in its effort to explain social action and social order, often tends to draw on the work of other disciplines. This tendency arises from the nature of sociology and the multidimensional structure of the subject it examines. Just as Max Weber’s work cannot be separated from history, economics, and even religion, Durkheim cannot be viewed independently of philosophy and anthropology. Thus, social sciences, by their very nature, must progress alongside other fields. The clear distinctions between the methods and domains of the natural and social sciences are relatively recent developments. Previously, scholars tended to specialize in multiple fields and approached their research holistically, depending on the needs of the subject. With the growth of university departments in modern times, each discipline has claimed its own autonomy and has sought to distinguish itself from others. For example, a social sciences student might not only be separated into countless subfields within the discipline but also be completely disconnected from the natural sciences. This situation creates gaps and discontinuities in education.

A significant limitation in understanding human behavior stems from the disciplinary divide between fields that explore behavior, social interaction, and their underlying factors. Social behavior spans multiple levels, from the sensory social cues investigated by cognitive neuroscientists to the culturally shared practices and rituals studied by sociologists and cultural anthropologists. Given the multi-layered nature of social behavior, a comprehensive understanding of its neural foundations requires the integration of these various levels of analysis (Hari, 2016, p. 2). Consequently, disciplines like sociology must increasingly engage with neuroscience, while neuroscience should likewise incorporate the valuable perspectives offered by sociology in explaining behavior.

Traditional interdisciplinary approaches generally support interaction between different disciplines while maintaining some degree of protection for their specific epistemological and ontological questions. However, strategies that align with neuroscience require a transdisciplinary approach. This term refers not merely to the juxtaposition of two or more disciplines, but rather to a dialogue between different perspectives that formulates common problems and integrates various skills and expertise to solve them (Frazzetto, 2020, p. 2). A transdisciplinary model of study must go beyond the boundaries and methods of all the disciplines it includes, offering new approaches while adopting both inclusive and differentiating elements (Hari, 2016, p. 6).

2.3. The Use of Neuroscientific Methods and Techniques in Neurosociology

Our understanding of social organization and behavior is shaped by the techniques and methods we employ to gather data, measure concepts, and test hypotheses. In other words, our knowledge is influenced not only by the theories themselves but also by the methodologies we use to evaluate and refine them, including specific measurement tools (Thye, 2000). Neuroscientific methods offer a unique advantage by allowing real-time observation of both conscious and unconscious thought processes and emotional responses, minimizing the risk of intentional response bias (Laureiro-Martinez et al., 2015, p. 322). As a result, these methods hold significant potential for advancing theoretical development. In neuroscience, many tools are available to demonstrate the relationship between neuronal activity and certain brain regions during an organism's behavior. Brain imaging techniques have shown revolutionary progress over the past century, offering highly efficient and reliable results in detecting the functions of different brain regions and identifying brain disorders or neurodevelopmental dysfunctions. While many methods exist that exceed the scope of this discussion, we will briefly touch on two of the most prominent techniques relevant to our field: functional magnetic resonance imaging (fMRI) and electroencephalography (EEG).

Sayfa | 375

The first, fMRI, is used to examine how and when oxygen is delivered to different parts of the brain. The measurement is based on the principle that neurons drawing the most oxygen are the most active. This allows us to draw some parallels between the brain's regions and the behaviors, perceptions, or responses that emerge. Since its introduction, fMRI has been one of the most popular methods for brain imaging due to its relatively non-invasive nature. Particularly in recent years, its frequent use has significantly contributed to our rapidly expanding understanding of functional localization in the brain. In this context, fMRI has become a tool not only for uncovering the neural bases of pathological behaviors but also for revealing the neurological background of the key indicators that form thinking, memory, sensations, and even self-images. It has quickly become a central tool in brain studies, measuring how certain areas of the brain are activated when specific behaviors are requested (Logothetis, 2008).

EEG, on the other hand, is a technique used to measure the brain's electrical activity. It focuses on recording the electrical signals produced by neuronal firing in the brain. It provides a graphical representation of the voltage differences between two brain regions' functions recorded over a certain period. In EEG, electrodes are placed along the scalp to measure electrical activity, and low-voltage electrical functions are recorded. Since EEG allows for the direct measurement of brain activity, it enables researchers to record brain activations in one or more participants in response to specific stimuli or tasks at different times or simultaneously. It also helps identify which cortical regions are associated with the absence or presence of certain behaviors. In this respect, social psychologists prefer to use EEG to examine a range of social processes, such as person perception, emotional responses, and empathy (Luck, 2008).

One illustrative case comes from a study by Ito and Cacioppo (2000), in which participants were shown photographs of faces from different racial backgrounds while their brain activity was measured using EEG. The results revealed that event-related potentials (ERPs), specifically the P200 and N200 components², showed differential activation patterns depending on the perceived race of the face. These early neural responses indicated that racial categorization processes occur rapidly and automatically in the brain, often before conscious awareness. This study exemplifies how EEG can be used to uncover subtle, temporally precise neural mechanisms underlying social cognition. It also demonstrates the ethical and interpretative complexity of social neuroscience: the brain does not merely reflect our social world, it participates in constructing it.

While both techniques have their advantages and disadvantages, social researchers may choose to use them as auxiliary tools depending on their research goals; however, it should be noted that the data obtained are not definitive but serve as supplementary information to the research process.

2.4. The Use of Neuroscience Terms in Neurosociology

Disruptions in the neurological functions that guide social behavior can lead individuals to behave in ways that differ from their typical patterns. The sociological literature provides a wide scope for explaining the social causes of pathological social behavior. However, what is often overlooked is the fact that "abnormal" social behavior may also, in certain cases, be rooted in specific neurological factors. This raises an important question: If we accept that normal behavior is influenced by the proper functioning of biological systems, why do we not consider these biological foundations when explaining social behavior? At this point, it is important to first understand what constitutes "normal" behavior. According to neuroscientist Hanna Damasio (2005, p. 37), "normal social behavior" is typically considered behavior that conforms to a culture's social traditions, ethical rules, and laws. While social behavior is largely shaped by the social

² P200 and N200 are early event-related potential (ERP) components observed in EEG studies. P200 reflects early perceptual attention, while N200 is associated with conflict detection and categorization processes (Luck, 2014).

environment and culture, it is also influenced by human biological and neuronal systems. Therefore, the presence of normal social behavior requires that certain biological systems function without disruption. Just as a social problem can turn someone into an emotionally and cognitively unstable individual, certain pathologies in the brain can render someone emotionally and cognitively unpredictable (Cacioppo & Berntson, 2005, p. 20).

2.4.1. Prefrontal Cortex

Neuroscience has conducted and continues to conduct studies on the connections between certain regions of the brain and social and emotional-cognitive behavior. Recent case studies have provided substantial evidence linking damage to specific brain regions with alterations in social behavior. Beyond the prefrontal cortex, damage to the cingulate gyrus and amygdala has also been shown to lead to social and cognitive impairments, particularly in social reasoning. The prefrontal cortex plays a critical role in mental synthesis, organizing thoughts into intentions, and creating mental representations essential for social interactions (Franks, 2019, p. 43-60). According to Damasio's (2021) research, thoughts and emotions are closely connected. Thus, emotions play a significant role in logical decision-making processes. In one study, it was found that individuals with damage to the ventromedial prefrontal lobe had no problems with intellectual abilities and could feel emotions like anger, yet they were unable to experience emotions connected to their social environment, such as shame or guilt. These are emotions that help humans, as social beings, maintain connections and communication with their surroundings, ensuring they are not ostracized by their social environment by allowing them to correct their mistakes.

Sayfa | 377

In this sense, the expansion of this region of the human brain is largely responsible for reasoning, planning, and performing mental simulations of possible outcomes of actions. A healthy prefrontal cortex contributes to reasoning, memory, and cooperative abilities (Cacioppo & Berntson, 2005, p. 1). It is well known that damage to this region leads to significant behavioral issues, depending on the specific location of the damage, such as impairments in attention, reasoning, or mental planning. In other words, damage to this area can impair judgment, decision-making, and self-control, often leaving devastating effects on the affected individual's life³. Moreover, the lack of social interaction also leads to measurable changes and damage in the brain. For instance, research by Makino

³ According to neuroscientist Antonio Damasio, after a railroad worker named Phineas Gage suffered an accident that caused damage to this region of his brain, he experienced no significant issues with his motor skills, yet he transformed into an almost completely "different" person. His character traits changed, and he began displaying behavior that was far outside of social norms. This case highlights that certain areas of the human brain are responsible for social faculties such as reasoning, empathy, and moral judgment. Through this example, Damasio emphasizes that brain damage does not always relate to motor skills; it can also cause damage that might be difficult to understand from an external perspective, suggesting that some of a person's behaviors may be beyond their control. While not all abnormal behavior can be explained by brain systems, Damasio points out that "specific social behavior disorders involving the violation of ethical norms can be linked to specific brain systems and explained by neurological dysfunction in the absence of causal sociocultural factors" (Damasio, 2005, p. 45).

(2012) showed that social isolation caused visible changes in the white matter of the prefrontal cortex and disrupted the normal development of glial cells.

In conclusion, the factors that make a person's behavior sociologically pathological are not limited to a bad social environment or learned poor values. The possibility that certain biological dysfunctions within an organism can disrupt the normal flow of social life provides a significant basis for why sociology should incorporate neuroscience. In particular, the examination of numerous cases documented in the literature and the development of discussions around the relationship between social behavior and the prefrontal cortex suggest that neurosociology can provide more productive research by establishing stronger foundations.

2.4.2. Mirror Neurons

Another significant concept in the field of neurosociology is mirror neurons, discovered by Rizzolatti and Sinigaglia. Franks (2014, p. 126) described the mirror neuron system as "one of the most intriguing findings for a neurosociologist." According to Ramachandran, mirror neurons not only play a role in understanding the actions of others but also facilitate imitation, language skills, social interactions, empathy, and even the formation of culture. He suggested that "what DNA did for biology, mirror neurons will do for sociology" (Ramachandran, 2009). These circuits are activated both when we perform an action and when we observe someone else performing the same action, allowing the observer to understand the nature of the action. Thus, mirror neuron activity offers a model that explains how behavior is constructed through interaction and engagement with others, via mutual observation.

Sayfa | 378

3. Suggestions and Discussions

3.1. Neurosociology Research Areas

Neurosociology, as a nascent but rapidly evolving interdisciplinary field, examines the reciprocal relationships between neural activity and social processes. Its potential is especially significant in bridging the explanatory gaps between individual brain function and the complex structures of social life (Franks, 2010). In this section, the major areas of research within neurosociology are outlined, alongside relevant examples from the literature that illustrate how neuroscientific methods can be applied to classical and contemporary sociological questions.

Social Interaction: Understanding how the brain processes social interactions, group dynamics, and interpersonal bonds is central to neurosociological inquiry. Studies using EEG and fMRI have revealed that neural synchrony occurs during joint attention and cooperative tasks (Dikker et al., 2017), suggesting that the brain is neurologically attuned to social environments. Moreover, research on mirror neurons supports the idea that humans are neurologically predisposed to understand and simulate the actions and emotions of others (Rizzolatti & Sinigaglia, 2010).

Social Structure and Thought: Neurosociology also addresses how cultural frameworks and societal structures influence neural development and cognition. For instance, Kitayama and Park (2010) demonstrate that individuals from collectivist and individualist cultures exhibit different patterns of brain activation during self-reflection tasks, indicating that social context shapes not only behavior but the neural representation of the self.

Social Ethics: The neural basis of ethical behavior, prosociality, and social justice is another key area. fMRI studies show that moral decision-making activates brain areas associated with both cognitive control and affective processing, including the prefrontal cortex and amygdala (Greene et al., 2001). Such findings provide insight into how neurological mechanisms underlie complex social behaviors like empathy, fairness, and altruism.

Emotional and Social Functions: Neurosociology investigates how emotional responses are neurologically encoded and socially modulated. For example, studies have shown that the anterior insula and orbitofrontal cortex are implicated in processing emotional stimuli and regulating social emotions such as guilt and shame, which are deeply embedded in social norms (Immordino-Yang & Damasio, 2007).

Decision-Making Processes: Decision-making is shaped not only by rational choice but by social inputs and emotional feedback. Neuroscientific studies utilizing tasks like the Iowa Gambling Task or the Ultimatum Game reveal how social context influences the activation of reward-related brain regions (Sanfey et al., 2003, p. 1756), showing that decisions involving risk, punishment, or cooperation are inherently social and emotional in nature.

Education and Learning: The application of neurosociological insights to education is an emerging domain. Research has demonstrated that learning is enhanced when it occurs in socially enriched environments, with brain imaging showing increased activity in memory-related regions during collaborative learning tasks (Lieberman, 2013). Understanding how attention, motivation, and memory function within social learning settings can help design more effective pedagogical strategies.

Collaboration and Empathy: Collaborative behavior and empathy are essential for social cohesion and are mediated by specific neural networks. For instance, the activation of the medial prefrontal cortex and the temporoparietal junction has been consistently associated with empathic concern and perspective-taking (Decety & Lamm, 2006).

Group Dynamics and Social Interactions: Neurosociological research on group behavior investigates how leadership, hierarchy, and group affiliation modulate brain activity. Functional neuroimaging has revealed that group membership can bias the activation of regions associated with reward and threat processing, suggesting that social identity shapes neural responses (Cikara & Van Bavel, 2014).

Social Categorization and Prejudice: Implicit biases and stereotyping can also be examined through a neurosociological lens. EEG and fMRI studies have shown that exposure to socially salient cues, such as race or status, elicits rapid neural responses in the amygdala and fusiform gyrus, indicating that social categorization is an automatic and neurologically grounded process (Kubota et al., 2012, p. 942).

Overall, these examples demonstrate that neurosociology is not simply an abstract theoretical endeavor but a methodologically grounded research program that employs tools from neuroscience to enrich and sometimes challenge traditional sociological assumptions. Future research can benefit from more interdisciplinary collaboration, increased methodological rigor, and critical reflection on the ethical implications of integrating brain-based data into the study of society.

3.2. Possible Methodological Approaches for Neurosociology

In order to advance neurosociological research, it is essential to identify and apply appropriate research methodologies that reflect the interdisciplinary nature of the field. Neurosociology requires a delicate integration of both sociological and neuroscientific techniques to investigate the interplay between brain processes and social behavior. The following section outlines methodological approaches that can be effectively employed in neurosociological studies, aiming to guide researchers in selecting appropriate tools for exploring the biological underpinnings of social phenomena.

Mixed Methods: Since neurosociology addresses both neurological and sociological dimensions, a mixed methods approach is especially suitable for integrating the methodological frameworks of these two disciplines. Mixed methods combine quantitative and qualitative data collection and analysis techniques. Quantitative components could include neurological measurements such as brain imaging techniques (fMRI, EEG) and neuropsychological tests. For example, fMRI data could be collected to examine how specific social behaviors are reflected in brain activity (Lieberman, 2007). The qualitative component could involve gathering data on individuals' social behaviors through in-depth interviews, focus groups, or ethnographic observations. This approach provides a holistic understanding of the subjective social experience and its neurological correlates.

Experimental Method: Experimental designs enable researchers to investigate causal relationships between social stimuli and brain responses. Participants are given specific social tasks while their brain activities are measured using techniques such as EEG or fMRI. This method is particularly effective in isolating the neurological effects of targeted social interactions. For instance, Eisenberger et al. (2003) demonstrated that experiencing social rejection activates the anterior cingulate cortex, a brain region associated with physical pain.

Literature Review and Meta-Analysis: Systematically reviewing existing neurosociological literature is crucial for synthesizing current knowledge and

identifying research gaps. Meta-analysis allows for drawing generalizable conclusions by combining data from multiple studies. For example, a meta-analysis might assess how consistent the activation of the reward system is in response to prosocial behaviors across various studies (Schurz et al., 2021).

Case Study: The case study method allows for an in-depth exploration of specific individuals or groups, offering rich qualitative and neurological data. This is particularly useful when studying unique populations or rare social phenomena. For example, a case study could explore how prolonged social isolation impacts the structural connectivity of the prefrontal cortex.

Cross-Sectional Study: Cross-sectional designs are useful for comparing different demographic groups at a single point in time to assess how neural mechanisms vary across social categories. For instance, researchers could examine how adolescents and older adults differ in their neural responses to social inclusion or exclusion (Blakemore & Mills, 2014).

Longitudinal Study: Longitudinal methods enable researchers to observe how neural and social changes co-evolve over time. This is valuable for understanding the developmental trajectory of social cognition or the long-term neurological effects of early social experiences. For example, longitudinal research could track how adverse childhood experiences influence brain development and social functioning in adulthood.

Contextual Analysis: Contextual analysis focuses on how socio-cultural settings influence neurological processes. This method emphasizes ecological validity by interpreting neural data within the context of lived social environments. Cultural neuroscience, for example, has shown that brain regions associated with self-construal are activated differently in individualistic versus collectivistic societies (Kitayama & Uskul, 2011).

These methodological approaches demonstrate the richness and versatility of neurosociological inquiry. Choosing an appropriate method depends on the research question, population of interest, and the theoretical orientation of the study. Employing such methods allows for a more comprehensive and interdisciplinary understanding of the social brain.

Conclusion

Neurosociology, as a field that strengthens the bridges between social sciences and neuroscience, helps us understand the biological processes underlying social behaviors (Franks & Turner, 2013, p. 4). According to Franks (2010, p. 127), neurosociology, with its non-reductionist biological approach, expands the core understanding of sociology by adding a significant dimension to the discipline.

Neuroscience not only advances sociological theory but also provides new perspectives on enduring sociological issues, leading to more accurate predictions and the creation of more robust theoretical models. By integrating sociological and neuroscientific approaches, we can enrich the broader understanding of human

behavior. As increasingly detailed neurosociological explanations of behavior and social organization emerge, the discipline's connection to practical applications is likely to strengthen. As Durkheim (2017, p. 85) aptly questioned, "*What is the use of acquiring knowledge of reality if it cannot serve our lives?*" In this era of integrated sciences, the objective should be to close the gap between fundamental and applied sciences by translating scientific discoveries into practical interventions that enhance human well-being (Kalkhoff et. al., 2016, p. 250).

Social cognition and interaction are complex phenomena that should be analyzed from multiple levels of reality. As neuroscience continues to reshape our understanding of human behavior by offering fresh insights and explanations on topics such as sociality, agency, emotion, addiction, desire, and the distinctions between normal and abnormal behavior, it creates greater opportunities for meaningful collaboration between sociology and neuroscience (William, 2010, p. 530). Neurosociologists, therefore, must integrate these emerging neuroscientific findings with their deep sociological expertise, using this data not only to describe but also to explain social behaviors (Abend, 2018, p. 89).

Neurosociology offers significant potential for enriching social theories and generating novel theoretical frameworks. The integration of data and methodologies from both neuroscience and sociology presents numerous opportunities for advancing research on human behavior and social life. Scheve (2003, p. 269) suggests that one way to strengthen the connection between these disciplines is by adopting a more collaborative approach toward the brain sciences, while maintaining the traditional critical stance of sociology. Equally important is the necessity of making neuroscientific tools more accessible to sociologists. A promising strategy for achieving this could be the formation of interdisciplinary teams that bring together scholars from diverse fields to enhance collaboration.

REFERENCES

- Abend, G. (2018). The Love of Neuroscience: A Sociological Account. *Sociological Theory*, 36(1).
- Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership and men* (pp. 177–190). Carnegie Press.
- Berkoski, K.L. (2017). Understanding the Connections Between the Brain, Mind and Society. *Journal of Constructivist Psychology*, 4(1).
- Blakemore, S. J., & Mills, K. L. (2014). Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing? *Annual Review of Psychology*, 65, 187–207.
- Boote, D. N., & Beile, P. (2005). Scholars before researchers: On the centrality of the dissertation literature review in research preparation. *Educational researcher*, 34(6), 3–15.
- Bottomore, T. B. (2012). *Sociology as Social Criticism* (Routledge Revivals). Routledge.
- Brothers, L. (2001). *Mistaken identity: The mind-brain problem reconsidered*. Albany, NY: State University, New York Press.
- Cacioppo, J. T., & Patrick, W. (2008). *Loneliness: Human Nature and the Need for Social Connection*. W. W. Norton & Company.

- Creswell, J. W. (2014). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions.
- Damasio, A. (2021). Descartes'ın Yanılgısı: Duygu, Akıl ve İnsan Beyni, Çev. F.E. Çetin & E. Kumral. ODTÜ Yayıncılık. Ankara
- Damasio, H. (2005). Disorders of Social Conduct Following Damage to Prefrontal Cortices. *Neurobiology of Human Values*. Springer.
- Decety, J., & Lamm, C. (2006). Human empathy through the lens of social neuroscience. *The Scientific World Journal*, 6, 1146–1163.
- Dikker, S., Wan, L., Davidesco, I., Kaggen, L., Oostrik, M., McClintock, J., Poeppel, D. (2017). Brain-to-brain synchrony tracks real-world group interactions in the classroom. *Current Biology*, 27(9), 1375–1380.
- Durkheim, É. (2017). Sosyoloji ve Bilimsel Alan. Çev. Ü. Tatlıcan. Emile Durkheim'in Sosyolojisi ve Felsefi Düşüncesi. (Ed.). B. Balkız & Ü. Tatlıcan. Isık Yayınları. İstanbul.
- Franks, D. D. (2010). *Neurosociology, The Nexus Between Neuroscience and Social Psychology*. Springer, Dordrecht.
- Franks, D. D. (2019). *Neurosociology: Fundamentals and current findings*. Springer.
- Franks, D.D., & Turner, J. H. (2013). Introduction: Summaries and Comments. *Handbook of Neurosociology*. Springer, Dordrecht.
- Frazzetto, G. (2011). Teaching How to Bridge Neuroscience, Society and Culture. *Plos Biology*, 9(10).
- Gazzaniga, M. (1985). *The Social Brain*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. (2013). In defence of sociology: essays, interpretations and rejoinders. John Wiley & Sons.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M., & Cohen, J. D. (2001). An fMRI investigation of emotional engagement in moral judgment. *Science*, 293(5537), 2105–2108.
- Hari, R. (2016). Attending to and Neglecting People: Bridging Neuroscience, Psychology and Sociology. *Philosophical Transaction of the Royal Society B: Biological Sciences*.
- Hawkley, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness matters. *Annals of Behavioral Medicine*, 40(2), 218–227.
- Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. (2007). We feel, therefore we learn: The relevance of affective and social neuroscience to education. *Mind, Brain, and Education*, 1(1), 3–10.
- Ito, T. A., & Cacioppo, J. T. (2000). Electrophysiological evidence of implicit and explicit categorization processes during the perception of faces. *Psychophysiology*, 37(2), 150–162.
- Khalkoff, W., Thye, S. R., & Pollock, J. (2016). Developments in Neurosociology. *Sociology Compass*, 10(3).
- Kitayama, S., & Park, J. (2010). Cultural neuroscience of the self: Understanding the social grounding of the brain. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 5(2–3), 111–129.
- Kitayama, S., & Uskul, A. K. (2011). Culture, mind, and the brain: Current evidence and future directions. *Annual Review of Psychology*, 62, 419–449.
- Kubota, J. T., Banaji, M. R., & Phelps, E. A. (2012). The neuroscience of race. *Nature Neuroscience*, 15(7), 940–948.
- Laureiro-Martinez, D., Brusoni, S., Canessa, N., & Zollo, M. (2015). Understanding the exploration–exploitation dilemma: An fMRI study of attention control and decision-making performance. *Strategic Management Journal*, 36(3), 319–338.
- Lieberman, M. D. (2013). *Social: Why Our Brains Are Wired to Connect*. New York: Crown.

- Luck, S. J. (2014). An Introduction to the Event-Related Potential Technique (2nd ed.). MIT Press.
- Makinodan, M. (2012). A critical period for social experience: Oligodendrocyte. *Science*, 337(6100), 1357-1360.
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(4), 371-378.
- Pareto, V. (1935). *Mind and Society*.
- Parsons, T. (1970). *Social Structure and Personality*. The Free Press. London
- Pert, C. B. (1997). *Molecules of Emotion*. Scribner. p. 187.
- Ramachandran, V. S. (2009). TED India. The neurons that shaped civilisation. https://www.ted.com/talks/vs_ramachandran_the_neurons_that_shaped_civilisation.
- Rizzolatti, G., & Sinigaglia, C. (2010). The functional role of the parieto-frontal mirror circuit: Interpretations and misinterpretations. *Nature Reviews Neuroscience*, 11(4), 264-274.
- Sanfey, A. G., Rilling, J. K., Aronson, J. A., Nystrom, L. E., & Cohen, J. D. (2003). The neural basis of economic decision-making in the Ultimatum Game. *Science*, 300(5626), 1755-1758.
- Sahlins, M. (2003). *The Use and Abuse of Biology: An Anthropological Critique of Sociobiology*. The University of Michigan Press.
- Seegerstrale, U. (2000). *Defenders of the Truth The Battle for Science in the Sociobiology Debate and Beyond*. Oxford University Press. Oxford.
- Scheve, C. (2003). Sociology of neuroscience or neurosociology? *Journal of Historical Sociology*, 16(1), 88-114.
- Schurz, M., Radua, J., Aichhorn, M., Richlan, F., & Perner, J. (2021). Fractionating theory of mind: A meta-analysis of functional brain imaging studies. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 61, 1-14.
- Spencer, H. (1974). *The evolution of society*. University of Chicago Press.
- Tarde, G. (2019). *Les lois de l'imitation* (New ed.). Éditions Kimé.
- TenHouten, W. D. (1997). Neurosociology. *Journal of Social and Evolutionary Systems*, 20(1).
- Thye, S. R. (2000). Reliability in Experimental Sociology. *Social Forces* 78, 1277-309.
- Turner, J. H., & Maryanski, A. (2005). *Incest: Origins of the Taboo*. Paradigm Publishers.
- Webster, J., & Watson, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS quarterly*, xiii-xxiii.
- William, S. J. (2010). *New Developments in Neuroscience and Medical Sociology*. The New Blackwell Companion to Medical Sociology. West Sussex. Blackwell Publications.
- Wilson, E. (1998). *Sociobiology: The New Synthesis*. The Belknap Press, Cambridge.
- Whitehouse, H. (2013). *Religion and the Brain: A Neurocognitive Theory of Ritual*. Oxford University Press.
- Zimbardo, P. G. (1971). The power and pathology of imprisonment. *Congressional Record*.

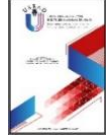
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Nörososyoloji, sinirbilim ve sosyal bilimlerin kesişiminde yer alan disiplinlerarası bir alan olarak, birey davranışlarının biyolojik kökenlerini ve bunların sosyal etkileşimlerle olan karmaşık ilişkilerini incelemeyi amaçlar. Bu alan, yerleşik sosyolojik geleneklerin yerine geçmeyi değil, aksine bu gelenekleri güçlendirmeyi ve onlardan ilham almayı hedefleyen bütüncül bir yaklaşım sunar. Beyin ve sinir sisteminin sosyal etkileşimler, duygusal tepkiler, karar verme süreçleri ve diğer bilişsel işlevlerle nasıl ilişkili olduğunu araştırırken, insan davranışlarının biyolojik, nörolojik ve sosyal faktörlerin karmaşıklığı içerisinde anlamlandırılmasını sağlar. Nörososyolojinin ortaya çıkışı, 1990'lı

yıllarda "Beyin Onyılı" döneminde sinirbilimde yaşanan büyük gelişmelerle yakından ilgilidir. Sosyal sinirbilim, bireysel psikolojik süreçlere odaklanırken, nörososyoloji bireyler arası sosyal ilişkileri ve bu ilişkilerin toplumsal yapılarla olan etkisini inceler. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, çevresel faktörlerin beyin yapısı ve fonksiyonlarını şekillendirebildiğini ortaya koymuş, bu da nörososyoloji alanının önünü açmıştır. Sosyoloji, toplumu ve sosyal olguları incelerken, bireyi ve bireyin dış dünyayla bağlarını genellikle ihmal etmiştir. Sinirbilim ise bireyin sinir sistemi, beyin yapısı ve fonksiyonlarına odaklanmış bir bilim dalıdır. Günümüzde bu iki alan arasındaki farklılıklar azalmaktadır; özellikle beyin yapılarının sosyal davranışlarla olan ilişkisini ortaya koyan çalışmalar bu konuda büyük ilerleme sağlamıştır. Bu iki alanın birbirini desteklemesi gerektiği düşüncesi, özellikle Douglas Massey gibi sosyologların nörobilimi sosyoloji için bir olanak olarak görmesiyle daha da güçlenmiştir. Sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim, Auguste Comte ve Karl Marx gibi düşünürler, toplumu bireylerin toplamından daha fazlası olarak görmüşler ve biyolojik temelli yaklaşımları eleştirmişlerdir. Ancak, Herbert Spencer, Gabriel Tarde ve Georg Simmel gibi düşünürler bireyin iç dünyasına ve bireyler arası etkileşimlere odaklanarak biyolojik ve sosyal unsurların birbirinden ayrılmaz olduğunu savunmuşlardır. "Nörososyoloji" terimi ilk kez Warren TenHouten tarafından ortaya atılmış ve 1973 yılında Kaplan ile birlikte bu alanda öncü bir çalışma yayımlanmıştır. TenHouten'a göre, nörososyolojik analizler bireylerin beyin fonksiyonlarını ve zihinsel yaşamlarını toplumsal bir gerçeklik olarak ele alır. Bu yaklaşım biyolojik indirgemeciliğe karşı durur ve sosyal davranışı sadece genetik dizaynın bir sonucu olarak görmez. Aksine, beyin yapısının sosyal şartlara göre şekillendiğini ve düşüncenin sosyal olarak üretildiğini savunur. Nörososyoloji, sosyal bilimler ve sinirbilim arasındaki köprüler aracılığıyla, sosyal davranışların biyolojik temellerini anlamamızı sağlar. Bu disiplin, sadece teorik bilgi birikimini zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda uygulamalı çalışmalar için de çok önemli bir temel oluşturur. Özellikle beyin görüntüleme teknikleri, bireylerin sosyal deneyimlerinin nörolojik temelini anlamada kritik bir rol oynar. Son yıllarda, nörososyoloji, sosyal etkileşimler, duygusal fonksiyonlar, karar verme mekanizmaları ve ahlaki kararlar gibi alanlarda önemli bulgular sunmuş ve bu bilgiler sosyal teorilerin yeniden şekillendirilmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin, bireylerin sosyal kimliklerinin doğrulanması sonrasında yaşadıkları olumlu duyguların, beynin ödül sistemlerinde nasıl işlendiğini göstermek için fMRI gibi teknikler kullanılmıştır. Beynin sosyal bağları ve grup dinamiklerini işlerken, bu deneyimleri dönüştürebilecek yapısal özelliklere sahip olduğu ortaya konmuştur. Sosyal izolasyonun beyinde nasıl kalıcı etkiler bıraktığı, prefrontal korteks ve sinirsel plastisite gibi konular da bu alanda derinlemesine incelenmektedir. Nörososyoloji, ayrıca grup dinamikleri, empati, çatışma çözümü ve liderlik davranışlarının biyolojik temelleri gibi daha spesifik konuları da ele almaktadır. Bu alan, bireysel ve toplumsal seviyelerdeki davranışların nörolojik kökenlerine dair derinlemesine analizler sunarak, sosyal bilimlerde yeni teorik yaklaşımların ortaya çıkmasına olanak tanır. Disiplinlerarası yaklaşımların artışıyla birlikte, nörososyolojinin gelecekte daha fazla akademik ve pratik katkı sağlaması beklenmektedir. Sosyologların, sinirbilimin sunduğu fırsatları kullanarak sosyal teorilere yeni bir boyut kazandırması, toplumsal meselelerin daha derinlemesine anlaşılması için kritik bir öneme sahiptir. Sosyal teorilerde nörolojik unsurların ele alınması, empati, önyargıların azaltılması ve daha kapsayıcı bir toplumsal yapının oluşturulması gibi konulara önemli katkılar sağlayabilir. Bunun yanı sıra, nörososyoloji, eğitim alanında da yeni perspektifler sunmaktadır. Beynin öğrenme süreçlerindeki rolü ve sosyal etkileşimlerin bu süreçlere etkisi üzerine yapılan araştırmalar, daha etkili eğitim metotlarının geliştirilmesine olanak tanır. Farklı sosyo-kültürel bağlamlarda bireylerin öğrenme becerilerinin nasıl farklılaştığı, grup içi öğrenme dinamiklerinin beynin hangi bölgelerini etkilediği gibi sorular, nörososyolojinin çözüm aradığı önemli meseleler arasındadır. Son olarak, nörososyoloji sağlık bilimlerinde de katkıda bulunabilir. Sosyal bağların ve toplumsal desteğin bireylerin zihinsel sağlığı üzerindeki etkileri konusunda yapılan araştırmalar, depresyon, anksiyete gibi rahatsızlıkların tedavisinde yeni yaklaşımların geliştirilmesine yol açabilir. Beynin duygusal bölgelerinde sosyal destekle meydana gelen değişikliklerin incelenmesi, bireylerin toplumsal yaşamla olan bağlarının güçlendirilmesine dair yeni stratejiler sunabilir. Bu bağlamda, nörososyoloji hem akademik hem de toplumsal pratiklerde devrim yaratabilecek

bir alan olarak öne çıkmaktadır. Gelecekte, disiplinlerarası iş birliğinin artmasıyla bu alanın etkisinin daha da genişlemesi beklenmektedir. Nörososyolojinin sunduğu bilgiler, insan davranışlarının biyolojik ve toplumsal boyutlarının daha iyi anlaşılmasına, toplumsal sorunlara daha etkili çözümler geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Nörososyoloji ayrıca teknoloji ve yapay zekâ alanlarında da yeni ufuklar açabilir. Özellikle yapay zekânın toplumsal etkileri ve insana benzer sosyal davranışların modellenmesi gibi alanlarda nörososyolojinin sunabileceği katkılar ile disiplinin gelecekteki öneminin daha da artması beklenmektedir.

Extended Abstract: Neurosociology, as an interdisciplinary field at the intersection of neuroscience and social sciences, aims to examine the biological origins of individual behaviors and their complex relationships with social interactions. This field offers a holistic approach that seeks not to replace established sociological traditions but to strengthen and draw inspiration from them. It investigates how the brain and nervous system are related to social interactions, emotional responses, decision-making processes, and other cognitive functions, providing an understanding of human behaviors within the complexity of biological, neurological, and social factors. The emergence of neurosociology is closely linked to the significant developments in neuroscience during the "Decade of the Brain" in the 1990s. While social neuroscience focuses on individual psychological processes, neurosociology explores interpersonal social relationships and their impacts on societal structures. Findings from these studies have revealed that environmental factors can shape brain structures and functions, paving the way for the advancement of neurosociology. Sociology, while studying society and social phenomena, has often neglected the individual and their connections with the external world. Neuroscience, on the other hand, focuses on the nervous system, brain structures, and their functions. Today, the differences between these two fields are diminishing, particularly due to groundbreaking research that highlights the relationship between brain structures and social behaviors. The idea that these two disciplines should complement each other has been further strengthened by sociologists such as Douglas Massey, who view neuroscience as an opportunity for sociology. Founders of sociology, including Emile Durkheim, Auguste Comte, and Karl Marx, considered society to be more than the sum of its parts and criticized biologically based approaches. However, thinkers like Herbert Spencer, Gabriel Tarde, and Georg Simmel emphasized the individual's inner world and interpersonal interactions, asserting that biological and social elements are inseparable. The term "neurosociology" was first introduced by Warren TenHouten, who, along with Kaplan, published pioneering research in 1973. According to TenHouten, neurosociological analyses consider brain functions and mental lives as societal realities. This approach opposes biological reductionism, arguing instead that brain structures are shaped by social conditions and that thought is socially produced. Neurosociology bridges the gap between social sciences and neuroscience, offering a deeper understanding of the biological foundations of social behaviors. This discipline not only enriches theoretical knowledge but also provides a critical foundation for applied research. Techniques such as brain imaging, including fMRI, play a crucial role in understanding the neurological underpinnings of social experiences. In recent years, neurosociology has made significant contributions to areas such as social interactions, emotional functions, decision-making mechanisms, and moral judgments. For instance, fMRI has been used to show how positive emotions experienced during social identity validation are processed in the brain's reward systems. Research also highlights the brain's structural capacity to transform social bonds and group dynamics. The lasting effects of social isolation on the brain, including changes in the prefrontal cortex and neural plasticity, are also subjects of in-depth exploration in this field. Neurosociology additionally addresses more specific topics such as group dynamics, empathy, conflict resolution, and the biological foundations of leadership behaviors. By offering profound analyses of the neurological roots of individual and societal behaviors, neurosociology facilitates the development of new theoretical approaches in social sciences. As interdisciplinary approaches increase, neurosociology is expected to make greater academic and practical contributions in the future. Incorporating neuroscience into social theories provides sociologists with new dimensions, which are critical for addressing societal issues more

comprehensively. Considering neurological factors in social theories can significantly contribute to fostering empathy, reducing biases, and creating a more inclusive societal structure. Moreover, neurosociology introduces fresh perspectives in education. Studies on the role of the brain in learning processes and the effects of social interactions on these processes enable the development of more effective educational methods. Questions such as how learning abilities differ across various socio-cultural contexts or which brain regions are activated by group learning dynamics are among the key issues neurosociology seeks to address. Finally, neurosociology can also contribute to health sciences. Research into how social bonds and societal support impact mental health offers new strategies for addressing conditions such as depression and anxiety. By investigating the changes in the brain's emotional regions caused by social support, neurosociology can propose strategies to strengthen individuals' connections to social life. In this context, neurosociology emerges as a transformative field in both academic and societal practices. With increased interdisciplinary collaboration, this field's influence is expected to grow even further in the future. Neurosociology provides valuable insights into the biological and societal dimensions of human behaviors, contributing to more effective solutions for social problems. Additionally, neurosociology opens new horizons in technology and artificial intelligence. Its contributions to areas such as modeling human-like social behaviors and understanding the societal impacts of artificial intelligence underscore the growing importance of this discipline.



ÖĞRETMENLERİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞININ DUYGUSAL EM EK DAVRANIŞLARINI YORDAMA DÜZEYİ

THE PREDICTIVE ROLE OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE ON EMOTIONAL LABOR BEHAVIORS

Mustafa ERDEM

Prof. Dr., Eğitim Bilimleri/ Eğitim Yönetimi, Ahi
Evrans Üniversitesi, Kırşehir/Türkiye.
Prof. Dr., Educational Sciences / Educational
Management, Ahi Evran University, Kırşehir/
Türkiye.

mustafa.erdem@ahievran.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8595-0504

Devrim Murat GÜZELKÜÇÜK

Dr., Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi/ Türkçe
Eğitimi, Kırşehir Ölçme Değerlendirme Merkezi,
Kırşehir/Türkiye.

Dr., Turkish and Social Studies Education
/ Turkish Education, Kırşehir Ölçme
Değerlendirme Merkezi, Kırşehir/ Türkiye.

devrimmuratguzelkucuk@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9583-9102

Hasan ALTUNTAŞ

Doktorant, Eğitim Bilimleri/ Eğitim Yönetimi,
Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir/Türkiye.
Doctorant, Educational Sciences / Educational
Management, Ahi Evran University, Kırşehir/
Türkiye.

altuntas.hasan@ogr.ahievran.edu.tr

ORCID ID: 0009-0004-5376-0449

Recep TEKİNARSLAN

Doktorant, Eğitim Bilimleri/ Eğitim Yönetimi,
Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir/Türkiye.
Doctorant, Educational Sciences / Educational
Management, Ahi Evran University, Kırşehir/
Türkiye.

tekinarslanrecep@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0000-0423-7935

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.1634541

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.02.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Erdem, M., Altuntaş, H., Güzelküçük, D. M., &
Tekinarslan, R. (2025). Öğretmenlerin Psikolojik Sağlamlığının Duygusal Emek Davranışlarını
Yordama Düzeyi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 7(18), 388-413.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin duygusal emek düzeyleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. İlişkisel tarama modeli kullanılan araştırmada, Kırşehir ilindeki ortaokul ve lise düzeyinde görev yapan 2.176 öğretmenden rastgele seçilen 302 öğretmen örneklem olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin duygusal emek düzeylerini ölçmek için Duygusal Emek Ölçeği, psikolojik dayanıklılıklarını değerlendirmek için ise Kısa Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği uygulanmıştır. Bulgular, öğretmenlerin en sık doğal duygularını sergilediklerini, bunu yüzeysel ve derin rol yapmanın takip ettiğini göstermektedir. Erkek öğretmenler, kadınlara kıyasla daha fazla yüzeysel rol yapma sergilemiş ve daha yüksek psikolojik dayanıklılık göstermiştir. 6-10 yıl deneyime sahip öğretmenlerin psikolojik dayanıklılığı daha düşük bulunmuştur. Lisans mezunları, lisansüstü mezunlara kıyasla daha fazla doğal duygu sergilemiştir. Sözel branşlardaki öğretmenler, diğer branşlara kıyasla daha fazla derin rol yapma ve doğal duygu sergilemiş ve daha yüksek psikolojik dayanıklılık göstermiştir. Psikolojik dayanıklılık ile duygusal emeğin alt boyutları arasında anlamlı, pozitif ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Psikolojik dayanıklılık, yüzeysel rol yapmanın %43'ünü, derin rol yapmanın %22'sini ve doğal duyguların %28'ini yordamaktadır. Araştırma sonuçları doğrultusunda, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıklarını artırmaya yönelik eğitim programları ve rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, duygusal emek stratejilerinin çeşitlendirilmesiyle öğretmenlerin mesleki refahlarının artırılması hedeflenebilir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sağlamlık, Duygusal Emek, Öğretmen

Abstract: The aim of this study is to examine the relationship between teachers' emotional labor levels and their psychological resilience. A relational survey model was employed, and the sample consisted of 302 teachers selected randomly from a population of 2,176 secondary and high school teachers working in Kırşehir, Turkey. The Emotional Labor Scale was used to assess emotional labor, while the Brief Resilience Scale measured psychological resilience. The findings revealed that teachers most frequently expressed their genuine emotions, followed by surface acting and deep acting behaviors. Male teachers reported higher levels of surface acting and psychological resilience compared to their female counterparts. Teachers with 6 to 10 years of experience demonstrated lower psychological resilience than other experience groups. Undergraduate teachers exhibited more genuine emotions than those with postgraduate education. Teachers in verbal subject areas reported higher levels of deep acting, more frequent expression of genuine emotions, and greater psychological resilience than their peers in other branches. Significant, positive, and moderate correlations were found between psychological resilience and all dimensions of emotional labor. Psychological resilience was found to predict 43% of surface acting, 22% of deep acting, and 28% of genuine emotions. Based on the findings, it is recommended that training programs and counseling services be developed to enhance teachers' psychological resilience. In addition, increasing awareness and professional development on emotional labor strategies may contribute to teachers' well-being and professional fulfillment.

Key Words: Psychological Resilience, Emotional Labor, Teacher

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte ulusları birbirinden ayıran sınırlar giderek silikleşmiş, ekonomik, siyasal ve kültürel fikirler dünyanın hemen her yerinde hızla dolaşmaya başlamıştır. Dünya adeta küçülmüş, sermaye hareketliliği artmış, rekabet en yüksek seviyeye ulaşmış ve pazarlar ulusal sınırları aşarak küresel bir boyut

kazanmıştır. Böylece dünya tek bir pazar haline gelmiştir (Kaçmazoğlu, 2002). Küreselleşme ile birlikte iş imkânları çeşitlenerek değişime uğramıştır. Piyasada var olan birçok iş kaybolurken yeni iş fırsatları ortaya çıkmıştır (Balay, 2004). Değişim beraberinde örgütlerden beklentileri de farklılaştırmıştır. Beklentileri karşılamak için örgüt çalışanlarının gösterecekleri davranışlar daha önemli hale gelmektedir. Örgütü oluşturan çalışanların davranışları birçok araştırmanın temeli olmaktadır. Çalışanların örgüt içerisinde ya da hizmet alanlara karşı gösterdikleri davranışlar örgütün başarılı veya başarısız algılanmasında ölçüt olmaktadır (Güler & Marşap, 2021). Bu bağlamda, örgüt içi etkileşimleri yönlendiren iki önemli kavram olan duygusal emek ve psikolojik dayanıklılık, özellikle eğitim örgütleri gibi insan odaklı kurumlarda daha da kritik hale gelmiştir. Öğretmenlik mesleği, sadece bilgi aktarmaktan ibaret olmayıp aynı zamanda duygusal olarak yoğun ve sürekli etkileşim gerektiren bir yapıdadır (Hargreaves, 1998). Öğretmenlerin sınıf içi ve dışı tüm etkileşimlerinde sergiledikleri duygusal emek davranışları, hem öğrencilerin öğrenme deneyimlerini hem de öğretmenin mesleki doyumunu etkileyebilmektedir (Yin vd., 2017). Bu süreçte karşılaşılan stres ve duygusal zorlanmalara karşı direnç gösterebilme yetisi olan psikolojik dayanıklılık ise, öğretmenlerin mesleki tükenmişlikten korunmalarında ve duygusal emek stratejilerini sürdürülebilir şekilde yönetmelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Beltman vd., 2011; Gu & Day, 2007). Bu doğrultuda, öğretmenlerin bu iki kavram bağlamındaki deneyimlerini anlamaya yönelik yapılacak analizler, hem bireysel düzeyde öğretmen iyilik hâline katkı sunacak hem de eğitim politikalarının öğretmen destek sistemlerine yönelik daha nitelikli şekilde yapılandırılmasına zemin hazırlayacaktır.

Duygusal Emek

Duygular, insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerdendir ve iş hayatında önemli bir yere sahiptir. Çalışanlar, örgüte yalnızca fiziksel değil, duygusal katkılar da sunarlar (Kanbay, 2023; Usta & Akova, 2015). Duygusal emek, Hochschild (1983) tarafından, çalışanların duygularını belirli normlar doğrultusunda düzenlemesi olarak tanımlanmıştır. Hizmet sektörünün genişlemesiyle bu kavram daha fazla önem kazanmıştır. Duygusal emek farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Hochschild (1983), çalışanların başkaları tarafından gözlemlenebilir duygular sergilemesini; Ashforth ve Humphrey (1993), örgütün beklediği duyguların yansıtılmasını; James (1989), çalışanların başkalarının duygularıyla başa çıkmasını; Morris ve Feldman (1996), duygusal emeğin çaba, planlama ve kontrol süreci olduğunu; Diefendorff ve Gosserand (2003), müşteri ilişkilerinde duygu kontrolü sağlamayı vurgulamıştır. Bu tanımlardan hareketle, duygusal emeğin örgütsel beklentilerle şekillendiği söylenebilir.

Hochschild (1983), duygusal emeği yüzeysel ve derinlemesine davranışlar olarak ikiye ayırmıştır. Yüzeysel davranış, çalışanların gerçekte hissetmediği duyguları sergilemesini içerirken, derinlemesine davranış, sergilenecek duyguların içselleştirilmesi sürecidir (Ashforth & Humphrey, 1993; Onay, 2011). Ashforth ve Humphrey (1993), bu modele samimi davranışı ekleyerek, çalışanın içinden geldiği

gibi davrandığı durumları tanımlamıştır. Morris ve Feldman (1996), duygusal emeğin duygu gösterim sıklığı, duygu çeşitliliği ve duygusal ilişkilerle şekillendiğini ifade etmiştir.

Duygusal emeğin hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. İş doyumu, örgütsel vatandaşlık ve ekonomik fayda gibi katkılar sağlarken (Güngör, 2009; Oğuz, 2015), çalışanlarda stres, tükenmişlik ve işten ayrılma isteği yaratabilir (Abraham, 1998). Özellikle yüzeysel rol yapan çalışanlar, belirsizlik ve ilişkiler nedeniyle işten ayrılmayı daha fazla düşünebilir (Kaya & Serçeoğlu, 2013).

Duygusal emeğin üç temel boyutu vardır:

1. Yüzeysel rol yapma: Çalışan, hissetmediği duyguları gösterir ve sahte gülümseme sergiler (Ashforth & Humphrey, 1993). Bu durum uzun vadede duygusal tükenmeye yol açabilir.
2. Derinlemesine rol yapma: Çalışan, hissetmesi gereken duyguları içselleştirmeye çalışır ve empatik duyarlılığı artar (Anderson, 2014).
3. Samimi duygular: Çalışan, iş sırasında doğal duygularını ifade eder. Bu durum iş tatmini ve motivasyonu artırır, ancak her zaman beklenen duygularla örtüşmeyebilir (Ashforth & Humphrey, 1993).

Duygusal emek, çalışanların belirli duyguları sergileme zorunluluğu nedeniyle sürekli bir içsel düzenleme ve özdenetim süreci yaşamasını gerektirir. Bu durum, birey üzerinde psikolojik bir yük oluşturmakta ve uzun vadede tükenmişlik, stres ve duygusal yorgunluk gibi sonuçlara yol açabilmektedir (Brotheridge & Grandey, 2002; Hülshager & Schewe, 2011). Özellikle yüzeysel rol yapma, kişinin gerçek duygularıyla davranışları arasında bir çelişki yaratmakta ve bu durum "duygusal bilişsel uyumsuzluk" olarak adlandırılmaktadır (Grandey, 2000). Bu tür sürekli içsel çatışmalarla başa çıkabilmek için bireylerin yüksek düzeyde psikolojik dayanıklılığa sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü psikolojik sağlamlık, bireyin olumsuz yaşam olaylarına ve stresörlere karşı dayanıklılığını artırarak, duygusal emek sürecinden kaynaklanabilecek olumsuz sonuçları minimize etmesine yardımcı olur (Tugade & Fredrickson, 2004). Bu bağlamda, psikolojik sağlamlık, duygusal emeğin özellikle zararlı etkilerine karşı bir tampon işlevi görebilmektedir. Nitekim son yıllarda yapılan çalışmalar, psikolojik sağlamlığın yüksek olduğu bireylerde duygusal emek stratejilerinin daha esnek, sağlıklı ve etkili biçimde yönetildiğini göstermektedir (Kinman & Grant, 2011; Zhang vd., 2016).

Psikolojik Sağlamlık

Bebekler bakıma muhtaç olup olumsuz durumlarda kendini koruyamazlar. Yetişkinler ise çevresel etmenlerle karşılaşır ve sağlıklı gelişim süreci gerekir. İyi yetiştirilmiş ebeveynlerin çocukları, zorluklarla daha kolay başa çıkabilirler (Masten & Coatsworth, 1998). İnsanlar her zaman mutlu olamaz, ancak zorluklarla başa çıkmak, psikolojik sağlamlıkla ilgili önemli bir konu olmuştur (Fraser, Galinsky & Richman, 1999). Psikolojik sağlamlık kavramı henüz kesin olarak tanımlanmamıştır. Bazı çalışmalarda bireylerin çevre-birey etkileşimi merkeze alınmıştır (Karairmak, 2006). Psikolojik sağlamlık, bireyin stresle başa çıkma

yeteneği olarak tanımlanır (Greene, 2002). Bireylerin psikolojik sağlamlıkları, risklerle başa çıkma ve başarı elde etme yeteneği ile ilgilidir (Fraser vd., 1999). Psikolojik sağlamlık, biyolojik, sosyal, psikolojik ve çevresel etkileşimlere bağlıdır ve duruma göre değişebilir. Psikolojik sağlamlığı etkileyen faktörler; risk ve koruyucu faktörler olarak iki grupta ele alınır. Koruyucu faktörler, stresle başa çıkmayı kolaylaştırırken, risk faktörleri başa çıkmayı zorlaştırır. Bireysel risk faktörleri arasında alkol, ilaç kullanımı, düşük zekâ seviyesi ve ruhsal hastalıklar yer alırken, koruyucu faktörler arasında öz saygı, entelektüel donanım ve sağlıklı aile ilişkileri bulunmaktadır (Ağırkaya & Erdem, 2023; Herrman vd., 2011; Masten & Coatsworth, 1998; Öz & Yılmaz, 2009). Duygusal emek, bireylerin mesleki rollerinde beklenen duyguları sergilemeleri anlamına gelir (Hochschild, 1983). Psikolojik sağlamlık, stresli olaylarla başa çıkma kapasitesini ifade eder ve eğitimcilerin tükenmişlik düzeyleri ile mesleki doyumları üzerinde etkilidir (Masten & Coatsworth, 1998). Öğretmenlerin duygusal emek düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır (Ju & Oh, 2016). Alanyazında öğretmenlerin duygusal emek düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiğini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Ju ve Oh (2016), öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin, duygusal emek stratejileri üzerinde belirleyici olduğunu ve psikolojik sağlamlığı yüksek öğretmenlerin daha az yüzeysel rol yapma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Ancak, bu çalışmalar genellikle hemşireler veya hizmet sektörü çalışanları üzerinde yoğunlaşmış olup öğretmenler özelinde kuramsal bir çerçeve sunmamaktadır (Taha vd., 2020).

Bu çalışma, öğretmenlerin duygusal emek ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, bu iki değişkenin nasıl etkileşim içinde olduğunu anlamayı amaçlamaktadır. Duygusal emek ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiye dair kuramsal bir çerçeve sunulmamış olması, çalışmanın önemli bir eksikliğidir. Öğretmenlerin mesleki rollerini yerine getirirken duygusal emek süreçlerini nasıl deneyimledikleri ve psikolojik sağlamlıklarının bu süreci nasıl şekillendirdiği, alanyazında henüz net bir şekilde açıklanmamıştır (Lee & Kim, 2020). Bu çalışmanın özgünlüğü, Türkiye bağlamında öğretmenlerin psikolojik sağlamlık ve duygusal emek düzeyleri arasındaki etkileşimi ele alarak eğitim ortamlarındaki psikolojik süreçleri anlamaya katkı sağlamasında yatmaktadır. Ancak, çalışmanın literatüre nasıl bir yenilik getirdiği veya önceki çalışmalardan nasıl farklılaştığı konusunda metin içinde açık bir vurgu bulunmamaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın gerekçesi, kuramsal çerçevesi ve alanyazına katkısı daha net bir şekilde ifade edilmelidir.

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin duygusal emek düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu doğrultuda, öğretmenlerin duygusal emek alt boyutları (yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duygular) ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Öğretmenlerin duygusal emek ve psikolojik sağlamlık algıları ne düzeydedir?

2. Öğretmenleri duygusal emek ve psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin görüşleri; cinsiyet, mesleki kıdem, eğitim düzeyleri ve branşlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Psikolojik sağlamlık duygusal emek davranışlarının yordayıcısı mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada duygusal emek ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçladığından ilişkisel tarama modelindedir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri incelemeye ve bu değişkenler arasındaki korelasyonun derecesinin tespit edilmesine olanak tanır (Fraenkel & Wallen, 2009).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmada seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, örnekleme birimlerinin seçilme olasılıkları eşit ve bağımsızdır (Büyüköztürk vd., 2014). Araştırmanın hedef evreni, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Kırşehir ilinde öğretmenlik yapan 2176 kişiden oluşmaktadır. %95 güven düzeyi ve %5 hata payı ile örneklem büyüklüğü en az 327 olmalıdır (Krejcie & Morgan, 1970). 302 öğretmen geri dönüş yaparak ölçekleri doldurmuş ve tamamı analize dahil edilmiştir. Demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgiler

Kategori	Değişken	n	%
Cinsiyet	Erkek	157	51,98
	Kadın	145	48,02
Mesleki Kıdem	0-5 yıl	15	4,96
	6-10 yıl	60	19,86
	11-15 yıl	66	21,85
	16-20 yıl	68	22,51
	21 yıl ve üstü	93	30,79
Branş	Sayısal (Matematik, Fen Bilimleri, Fizik, Kimya, Biyoloji, İlköğretim Matematik)	132	43,70
	Sözel (Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Din Kültürü, İngilizce, Sosyal Bilgiler)	116	38,41
	Genel Kültür, Spor ve Sanat (Beden Eğitimi, Teknoloji ve Tasarım, Görsel Sanatlar, Rehberlik, Bilişim Teknolojileri)	54	17,89
Eğitim Düzeyi	Lisans	216	71,52
	Lisansüstü	86	28,48

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde çalışmaya katılan öğretmenlerin 157’sinin erkek (%51,98), 145’inin kadın (%48,02); 15’inin 0-5 yıl mesleki kıdeme (%4,96), 60’ının 6-10 yıl mesleki kıdeme (%19,86), 66’sının 11-15 yıl mesleki kıdeme (%21,85),

68'inin 16-20 yıl mesleki kıdeme (%22,51) ve 93'ünün 21 yıl ve üstü mesleki kıdeme (%30,79) sahip olduğu; 132'sinin sayısal (%43,70), 116'sının sözel (%38,41), 54'ünün genel kültür, spor ve sanat branşlarında (%17,89) olduğu ve 216'sının lisans (%71,52), 86'sının lisansüstü (%28,48) eğitim düzeyinde yer aldığı belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, öğretmenlerin duygusal emek düzeylerini ve psikolojik dayanıklılıklarını değerlendirmek amacıyla iki farklı ölçek kullanılmıştır. Duygusal Emek Ölçeği, Diefendorff, Croyle ve Gosserand (2005) tarafından geliştirilmiş olup, yüzeysel rol yapma, derinlemesine rol yapma ve doğal duygular olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Basım ve Beğenirbaş (2012) tarafından yapılmış ve yapılan geçerlik analizleri sonucunda ölçeğin üç faktörlü yapısı doğrulanmıştır.

Bu araştırmada uygulanan güvenirlik analizlerinde, yüzeysel rol yapma alt boyutunun Cronbach Alfa katsayısı .87, derinlemesine rol yapma alt boyutunun .83 ve doğal duygular alt boyutunun .79 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, ölçeğin alt boyutlarının yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin özgün çalışmasında ise bu değerler sırasıyla .91 (SA), .82 (DA) ve .75 (doğal duygular) olarak rapor edilmiştir (Diefendorff et al., 2005).

Psikolojik dayanıklılığı ölçmek için ise Smith vd. (2008) tarafından geliştirilen Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ) kullanılmıştır. Ölçek, bireylerin stresli ve travmatik yaşam olayları sonrasında toparlanma ve uyum sağlama becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş, tek faktörlü bir yapıdadır ve toplam 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Doğan (2015) tarafından yapılmıştır. Yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda ölçeğin tek boyutlu yapısı doğrulanmış ve iç tutarlılık katsayısı .83 olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen Cronbach Alfa değeri .86'dır. Bu durum, ölçeğin ölçüt geçerliği açısından da yeterli olduğunu ortaya koymaktadır. Her iki ölçek de hem literatürdeki psikometrik özellikleri hem de bu çalışmadaki güvenirlik analizleri ışığında, araştırma örnekleminde geçerli ve güvenilir ölçüm araçları olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan ve çevrim içi olarak uygulanan Google Form aracılığıyla toplanmıştır. Form, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların cinsiyet, mesleki kıdem, branş ve eğitim durumu gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik kapalı uçlu sorular yer almaktadır. İkinci bölüm ise, çalışmada kullanılan Duygusal Emek Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği maddelerinden oluşmaktadır. Veri toplama sürecinden önce, çalışmanın amacı, kapsamı ve gizlilik ilkeleri hakkında öğretmenlere yazılı olarak bilgilendirme yapılmış ve araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı, verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı açıkça belirtilmiştir.

Google Form bağlantısı, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı içerisinde Kırşehir ilinde görev yapan ortaokul ve lise öğretmenlerinden oluşan hedef evrenden rastgele seçilen toplam 316 öğretmene e-posta ve kurumsal iletişim kanalları yoluyla

iletilmiştir. Ancak, 14 öğretmen formu eksik doldurduğu veya hiç yanıtlamadığı için bu katılımcılar çalışmaya dahil edilmemiştir. Sonuç olarak, toplam 302 öğretmenin yanıtları analizlerde kullanılmıştır. Verilerin eksiksiz ve tutarlı biçimde girildiği katılımcılar değerlendirmeye alınmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık 3 hafta sürmüş ve araştırmacılar, katılımcılara hatırlatma mesajları göndererek katılım oranını artırmaya yönelik etik sınırlarda kalınan destekleyici uygulamalar gerçekleştirmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadaki verilerin analizinde istatistik programından yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin dağılımının normal ve homojen olduğu tespit edildiğinden parametrik testlerden yararlanmaya karar verilmiştir. Verilerin analizinde öğretmenlerin duygusal emek ve psikolojik sağlamlık düzeyini belirlemek için ortalama ve standart sapma değerlerinden yararlanılmıştır. Öğretmenlerin duygusal emek ve psikolojik sağlamlığa ilişkin görüşlerinin; cinsiyetlerine ve eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t-testi, kıdem ve branşlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizinden yararlanılmıştır. Psikolojik sağlamlığın duygusal emek davranışını yordama düzeyini belirlemek için regresyon analizinden yararlanılmıştır. Pearson korelasyonu analizinden çıkan ilişki; 0 – 0,29 arası düşük, 0,30 – 0,69 arası orta, 0,70 ve üstü yüksek düzey olarak değerlendirilecektir (Büyüköztürk, vd., 2010).

BULGULAR

Duygusal emek alt boyutları ve psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Sayfa | 395

Tablo 2. Duygusal emek alt boyutları ve psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri

Boyutlar	Alt boyutlar	n	X̄	S
Duygusal emek	Yüzeysel rol yapma	302	3,74	1,140
	Derinden rol yapma	302	3,57	,920
	Doğal duygular	302	4,01	,728
Psikolojik sağlamlık		302	3,85	,901

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenler en fazla doğal duygulara ($X=4,01$) sahip olduklarını belirtmekle birlikte yüzeysel rol yapma ($X=3,74$), derinden rol yapma ($X=3,57$) alt boyutlarına da yüksek düzeyde katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler psikolojik sağlamlığa yüksek düzeyde ($X=3,85$) katıldıklarını ifade etmişlerdir. Cinsiyet değişkenine göre duygusal emek ve psikolojik sağlamlığa ilişkin öğretmen görüşlerinin t-test analizi Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Duygusal Emek ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Öğretmen Görüşlerinin T-Test Analizi

Boyutlar	Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	X̄	S	t	p
----------	--------------	----------	---	----	---	---	---

Duygusal Emek	Yüzeysel Rol Yapma	Erkek	157	3,93	1,095	3,066	,002*
		Kadın	145	3,54	1,155		
	Derinden Rol Yapma	Erkek	157	3,57	1,380	-,563	,574
		Kadın	145	3,65	,9464		
	Doğal Duygular	Erkek	157	3,95	,6997	-1,358	,176
		Kadın	145	4,07	,7558		
Psikolojik Sağlamlık		Erkek	157	4,04	,8667	4,028	,000*
		Kadın	145	3,64	,8957		

*p< ,05

Tablo 3 incelendiğinde duygusal emeğin alt boyutları olan derinden rol yapma ve doğal duygularda öğretmenlerin görüşleri cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>,05$). Yüzeysel rol yapma alt boyutunda ise cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($t=3,06$; $p<,05$). Erkek öğretmenlerin ($\bar{X}=3,93$) kadın öğretmenlere ($\bar{X}=3,54$) göre daha fazla yüzeysel rol yaptıkları görülmektedir. Cinsiyete göre psikolojik sağlamlıkta erkek öğretmenlerle kadın öğretmenlerin görüşleri arasında anlamlı farklılık görülmektedir ($t=4,02$; $p<,001$). Erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre kendilerini daha fazla psikolojik olarak sağlam görülmektedirler. Kıdem değişkenine göre duygusal emek ve psikolojik sağlamlığa ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Sayfa | 396

Tablo 4. Kıdem Değişkenine Göre Duygusal Emek ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Alt Boyutlar	Kıdem	n	X	S	F	p
Duygusal Emek	Yüzeysel Rol Yapma	0-5 Yıl	15	3,43	1,466	2,359	,054
		6-10 Yıl	60	3,45	1,062		
		11-15 Yıl	66	3,70	1,066		
		16-20 Yıl	68	3,80	1,225		
		21 Yıl ve Üstü	93	3,97	1,083		
	Derinden Rol Yapma	0-5 Yıl	15	3,40	1,055	1,914	,108
		6-10 Yıl	60	3,76	,9420		
		11-15 Yıl	66	3,53	,8871		
		16-20 Yıl	68	3,36	,9338		
		21 Yıl ve Üstü	93	3,66	,8796		
	Doğal Duygular	0-5 Yıl	15	3,97	,8861	2,169	,072
		6-10 Yıl	60	4,25	,6705		
		11-15 Yıl	66	3,97	,7276		
		16-20 Yıl	68	3,94	,7145		

	21 Yıl ve Üstü	93	3,93	,7294		
	0-5 Yıl	15	3,65	1,1876		
	6-10 Yıl	60	3,48	,8666		
Psikolojik Sağlamlık	11-15 Yıl	66	3,73	,8678	5,297	,000*
	16-20 Yıl	68	4,01	,9103		
	21 Yıl ve Üstü	93	4,08	,8104		

*p< ,05

Tablo 4 incelendiğinde kıdeme göre öğretmenlerin duygusal emek davranışına ilişkin görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p<,05$). Kıdeme göre öğretmenlerin psikolojik sağlamlığa ilişkin görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(4-297)}=5,29$; $p<,05$). Farkın kaynağını belirlemek için yapılan Scheffe testine göre, mesleki kıdemi 6-10 yıl olan öğretmenler ($X=3,48$); 11-15 yıl ($X=3,73$), 16-20 yıl ($X=4,01$), 21 yıl ve üstü olan ($X=4,08$) öğretmenlere göre kendilerini daha az psikolojik yönden sağlam olarak görmektedirler. Eğitim değişkenine göre duygusal emek ve psikolojik sağlamlığa ilişkin t testi analizi Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Eğitim değişkenine göre duygusal emek ve psikolojik sağlamlığa ilişkin t testi analizi

Boyutlar	Alt Boyutlar	Eğitim Düzeyi	N	X	S	t	p
	Yüzeysel Rol Yapma	Lisans	216	3,83	,8827		
		Lisansüstü	86	3,90	,9546	-,612	,541
Duygusal Emek	Derinden Rol Yapma	Lisans	216	3,72	1,117		
		Lisansüstü	86	3,79	1,200	-,423	,673
	Doğal Duygular	Lisans	216	3,70	1,272		
		Lisansüstü	86	3,38	,9225	2,159	,032*
Psikolojik Sağlamlık		Lisans	216	4,05	,7387		
		Lisansüstü	86	3,90	,6933	1,647	,101

*p< ,05

Tablo 5 incelendiğinde duygusal emeğin alt boyutları olan yüzeysel rol yapma ve derinden rol yapmaya ilişkin öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>,05$). Lisans öğretmenleriyle lisansüstü üstü öğretmenlerinin doğal duygulara ilişkin görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($t=1,64$; $p<,03$). Lisans öğretmenleri ($X=3,70$) lisansüstü öğretmenlerine ($X=3,38$) göre daha fazla doğal duygular gösterdiklerini belirtmişlerdir. Branş değişkenine göre duygusal emek ve psikolojik sağlamlığa ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Branş Değişkenine Göre Duygusal Emek ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Alt Boyutlar	Branşlar	n	X̄	S	F	p
Duygusal Emek	Yüzeysel Rol Yapma	Sayısal	132	3,84	1,188	2,203	,112
		Sözel	116	3,57	1,087		
		Genel Kültür, Sanat ve Spor	54	3,87	1,101		
	Derinden Rol Yapma	Sayısal	132	3,44	,8532	3,997	,019*
		Sözel	116	3,75	,90589		
		Genel Kültür, Sanat ve Spor	54	3,51	1,057		
	Doğal Duygular	Sayısal	132	3,90	,7414	3,917	,021*
		Sözel	116	4,15	,7189		
		Genel Kültür, Sanat ve Spor	54	3,95	,6741		
Psikolojik Sağlamlık		Sayısal	132	3,98	,8636	4,673	,010*
		Sözel	116	3,65	,9117		
		Genel Kültür, Sanat ve Spor	54	3,94	,9169		

*p<,05

Tablo 6 incelendiğinde branşlara göre yüzeysel rol yapma konusunda öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>,05$). Branşa göre derinden rol yapma ($F_{(2-299)}=3,658$; $p<,05$), doğal duygular alt boyutlarında ($F_{(2-299)}=3,917$; $p<,05$) ve psikolojik sağlamlıkta ($F_{(2-299)}=4,673$; $p<,05$) öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir. Farkın kaynağı için Scheffe testine bakıldığında sözel grubundaki öğretmenler ($X=3,75$), sayısal grubundaki öğretmenlere ($X=3,44$) göre kendilerinin daha fazla derinden rol yaptıklarını belirtmişlerdir. Yine sözel grubundaki öğretmenler ($X=4,15$), sayısal grubundaki öğretmenlere ($X=3,90$) göre kendilerinin daha fazla doğal duygu gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte sayısal gruptaki öğretmenler ($X=3,98$), sözel gruptakilere ($X=3,65$) göre daha fazla psikolojik yönden sağlam olduklarını belirtmişlerdir. Psikolojik sağlamlığın yüzeysel rol yapmayı açıklama düzeyine ilişkin regresyon analizi Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Psikolojik Sağlamlığın Yüzeysel Rol Yapmayı Açıklama Düzeyine İlişkin Regrasyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	Kısmi-r
Sabit	,563	,219		2,56	,011	
Psikolojik sağlamlık	,826	,055	,653	14,92	,000	,653
F=222,756; p=,000 R=,653; R ² =,426						

Tablo 7 incelendiğinde psikolojik sağlamlıkla yüzeysel rol yapma arasında anlamlı pozitif ve orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=,65$). Psikolojik sağlamlık yüzeysel rol yapmanın anlamlı bir yordayıcısıdır ($p<,001$). Psikolojik sağlamlık yüzeysel rol yapmanın %42'sini açıklamaktadır. B değerine bakıldığında psikolojik sağlamlıktaki bir birimlik değişim yüzeysel rol yapmada ,82 birimlik değişime neden olmaktadır. Psikolojik sağlamlığın derinden rol yapmayı açıklama düzeyine ilişkin regrasyon analizi Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Psikolojik Sağlamlığın Derinden Rol Yapmayı Açıklama Düzeyine İlişkin Regrasyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	Kısmi-r	Tolerans	VIF
Sabit	5,420	,206		26,28	,000			
Psikolojik sağlamlık	-.478	,052	-,46	-9,17	,000	-,468	1,000	1,0
F=84,263; p=,000 R=.468; R ² =.219								

Tablo 8 incelendiğinde psikolojik sağlamlıkla derinden rol yapma arasında anlamlı negatif ve orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=-.47$). Psikolojik sağlamlık yüzeysel rol yapmanın anlamlı bir yordayıcısıdır ($p<,001$). Psikolojik sağlamlık derinden rol yapmanın %22'sini açıklamaktadır. B değerine bakıldığında psikolojik sağlamlıktaki bir birimlik değişim yüzeysel rol yapmada -,48 birimlik değişime neden olmaktadır. Psikolojik sağlamlığın doğal duyguları açıklama düzeyine ilişkin regrasyon analizi Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Psikolojik Sağlamlığın Doğal Duyguları Açıklama Düzeyine İlişkin Regrasyon Analizi

Değişkenler	B	S.H.	β	t	p	Kısmi-r
Sabit	5,646	,157		35,891	,000	
Psikolojik sağlamlık	-,424	,040	-,52	-10,662	,000	-.524
F=113,676; p=,000 R=.524; R ² =.275						

Tablo 9 incelendiğinde psikolojik sağlamlıkla doğal duygular arasında anlamlı negatif ve orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=-,52$). Psikolojik sağlamlık yüzeysel rol yapmanın anlamlı bir yordayıcısıdır ($p<.001$). Psikolojik sağlamlık doğal duyguların

%28'ini açıklamaktadır. B değerine bakıldığında psikolojik sağlamlıktaki bir birimlik değişim doğal duygularda -,42 birimlik değişime neden olmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğretmenler, yüksek düzeyde duygusal emek harcamaktadır ve yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duyguları sergilemektedirler. Aydoğan ve Bostancı (2021) araştırmasında öğretmenlerin işlerinde genellikle doğal duygular sergiledikleri, yüzeysel rol yapma eğilimlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Cingöz (2018) de benzer sonuçlar bulmuş, öğretmenlerin en çok doğal duygular sergilediklerini ve en az yüzeysel rol yaptıklarını gözlemlemiştir. Kaçar (2022) ise öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin orta seviyede olduğunu, ancak yüksek seviyelere ulaşamadığını belirtmiştir. Kararımak ve Siviş Çetinkaya (2011) iç denetimi güçlü, benlik saygısı yüksek bireylerin psikolojik sağlamlıklarının daha yüksek olduğunu belirtmiş, bu da öğretmenlerin yüksek benlik saygısına sahip olduklarını gösterir.

Cinsiyet değişkenine göre, derinden rol yapma ve doğal duygular gösterme açısından erkek ve kadın öğretmenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, erkek öğretmenler kadınlara kıyasla daha fazla yüzeysel rol yapmaktadır. Mavi (2020) çalışmasında, erkek katılımcıların yüzeysel ve derinden davranış boyutlarında kadınlardan daha yüksek puanlar aldığı, kadın katılımcıların ise daha fazla samimi duygular sergilediği belirlenmiştir. Sü Eröz (2014) ve Yavuz (2020) çalışmalarında, erkeklerin yüzeysel ve derinden davranış boyutlarında kadınlardan anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Öztürk (2020) ise, kadın katılımcıların samimi duygularla ilgili daha yüksek puanlar aldığını belirtmiştir. Ay Kaymak (2018) ise bu bulgulara zıt sonuçlar sunmuştur.

Karataş (2023) yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve gerçek duygular alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre öğretmen algıları arasında anlamlı farklılıklar bulmuş ve aritmetik ortalamalar incelendiğinde erkek öğretmenlerin yüzeysel ve derinden rol yapma eğilimlerinin kadın öğretmenlere göre daha fazla olduğunu, kadın öğretmenlerin ise gerçek duygular boyutunda daha samimi ve doğal duygular sergilediklerini belirtmiştir. Bu kapsamda, literatürdeki çalışmalar, duygusal emek ölçeğinin yüzeysel rol yapma ve derinden rol yapma alt boyutlarında erkek öğretmenlerin kadınlara kıyasla daha yüksek düzeyde rol yapma eğiliminde olduklarını; gerçek duygular alt boyutunda ise kadın öğretmenlerin erkeklere göre daha samimi ve içten olduklarını ortaya koymaktadır (Mavi, 2020; Özdemir & Koçak, 2018; Tombak, 2017). Bu bulgular, mevcut çalışmanın bulgularıyla uyum içinde olup cinsiyetin duygusal emek stratejileri üzerindeki etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Ancak, Tuti (2021) çalışmasında cinsiyete göre derinden rol yapma boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamış; bazı araştırmalarda ise erkek öğretmenlerin yüzeysel rol yapma düzeylerinin kadın öğretmenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Akgün & Yılmaz, 2021; Ceylan, 2017; Moran & Çoruk, 2021; Olson vd., 2019; Tuti, 2021; Yılmaz vd., 2015). Ayrıca, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere

nazaran daha içten ve doğal duygular sergiledikleri görülmüştür (Akgün & Yılmaz, 2021; Çabuk, 2022; Mavi, 2020; Tuti, 2021).

Cinsiyet değişkenine göre erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha fazla psikolojik sağlamlığa sahiptir. Bu sonuç, cinsiyetin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisini vurgulayan önceki çalışmaları desteklemektedir (Eroğlu, 2020; Bozgeyikli ve Şat, 2014; Estaji ve Rahimi, 2014). Ancak bazı araştırmalar, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin cinsiyete göre belirgin bir farklılık göstermediğini belirtmektedir (Akbaba, 2023; İşli, 2023) ve bu durum psikolojik dayanıklılığın cinsiyetle ilişkisini daha karmaşık hale getirirken, alanyazındaki farklı bakış açılarını da gözler önüne sermektedir. Literatürde, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılığının yüksek olduğuna dair bulgular mevcutken (Sönmezer, 2015; Karakuş, 2017; Uçar, 2014), bazı çalışmalar ise dayanıklılık düzeylerinin orta seviyede olduğunu göstermektedir (Karataş, 2016; Usta, 2018; Yalçın, 2013). Bu sonuçlar, öğretmenlerin dayanıklılık seviyelerinin değişkenlik gösterebileceğini ve farklı koşullara bağlı olarak etkilenebileceğini düşündürmektedir.

Öğretmenlerin çoğu öğretmenliği stresli bir meslek olarak görmekte ve aşırı stres altında çalışanların mesleki başarı elde etmesinin zor olduğunu vurgulamaktadır (Chan, 2003; Yalçın, 2013). Psikolojik dayanıklılığı yüksek olan öğretmenlerin zorluklarla başa çıkma yetenekleri, iş arkadaşları ve yöneticileriyle ilişkilerindeki esneklikleri, mesleki tükenmişlik risklerini azaltmaları ve bulundukları sosyo-kültürel çevreye uyum sağlamaları beklenmektedir. Böylece, bu öğretmenlerle çalışan okullar, değişime daha iyi uyum sağlayarak zorlukların üstesinden gelebilir ve kurumsal olarak rekabet avantajı elde edebilir (Kavi & Karakale, 2018). Cinsiyet değişkeninin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi konusunda araştırmalarda farklı bulgular ortaya konmuştur. Bu durum konunun daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Mesleki kıdem değişkenine göre duygusal emek alt boyutlarında öğretmenlerin görüşleri farklılaşmamıştır. Tuti (2021) ve Mavi'nin (2016) araştırmasında mesleki kıdeme göre duygusal emek alt boyutlarında öğretmen görüşleri bu araştırma sonuçlarıyla tutarlı olarak farklılaşmamıştır. Fakat Karataş (2023) ve Öztürk'ün (2020) araştırmalarında mesleki kıdeme göre öğretmenlerin duygusal emek alt boyutuna ilişkin görüşleri farklılaşmıştır. Mavi (2020) ise araştırmasında yüzeysel ve derinden rol yapmaya ilişkin katılımcı görüşlerinin farklılaştığını ama doğal duygulara ilişkin görüşlerinin farklılaşmadığını ortaya koymuştur.

Mesleki kıdemi 6-10 yıl olan öğretmenler diğer kıdem gruplarına göre daha az psikolojik sağlamlığa sahiptir. Görece bakıldığında 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenler diğer kıdem gruplarına göre daha fazla psikolojik sağlamlığa sahiptir. Aslında kıdem arttıkça psikolojik sağlamlık artmakta ancak bunu 6-10 yıllık kıdem grubu bozmaktadır. 6-10 yıllık kıdem grubunun neden psikolojik olarak en az sağlamlığa sahip olduğu ilginç bir bulgudur. Bu durum mesleğe ilk girenlerde meslek heyecanı ön planda olabilir ancak 6-10 yıl kıdem grubu meslekte bocalama yılları olsa gerek, ilk heyecan atlatılmış, meslekte gitse mi kalsa mı karar aşamasında olduğu yıllar olsa gerek. O yüzden psikolojik sağlamlık düşmüş olabilir.

Bu bulgu Selçuklu (2013) ve Karataş (2016) gibi bazı araştırmacıların yaptığı araştırmalarıyla uyumlu iken; Sezgin (2012), Gökmen (2014), Harrison vd. (2002) ile Uçar (2014) gibi diğer araştırmacıların araştırma sonuçları ile uyumlu değildir. Zheng vd. (2017), 60 yaş üzeri ve 20 yıldan fazla deneyime sahip hemşirelerin daha dayanıklı ve memnun olduklarını bulmuştur. Ayrıca, lise diplomasına sahip hemşirelerin dayanıklılık puanlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

İrlanda'daki bir araştırmada, yaşlı ve deneyimli çalışanların zorlayıcı durumlarda daha yüksek dayanıklılık gösterdiği bulunmuştur. Mesleki kıdem arttıkça, öğretmenlerin yüzeysel rol yapma davranışının arttığı gözlemlenmiştir (Akgün & Yılmaz, 2021; Çabuk, 2022; Moran & Çoruk, 2021). Tombak (2017) araştırmasında, kıdeme göre yüzeysel ve derin rol yapma boyutlarında öğretmen görüşleri benzer bulunmuş, ancak 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlerin gerçek duygular boyutunda daha olumlu görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlik mesleği yüksek stresle ilişkilendirilse de, deneyimli öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olabileceği ve sorunlarla daha etkili başa çıkabilecekleri düşünülmektedir.

Lisans mezunu öğretmenler lisansüstü mezunu öğretmenlere göre doğal duygulara daha fazla sahiptir. Görece bakıldığında da lisansüstü öğretmenler yüzeysel ve derinden rol yapmada lisans mezunu öğretmenlere göre daha başarılı görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin eğitimi yükseldikçe doğal duygularını göstermede zorlandıklarını göstermesi bakımından anlamlıdır. Mavi (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada duygusal emek ölçeğinin derinden davranış alt boyutunda eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Karataş (2023) tarafından yapılan bir diğer araştırmada duygusal emek ölçeğinin yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve gerçek duygular boyutlarında eğitim durumu değişkenine göre öğretmen algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca, bu boyutlara ait etki büyüklükleri oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Bu sonuçlar, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip öğretmenlerin duygusal emek ölçeğinin boyutları hakkında benzer görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. Eğitim durumu değişkenine göre duygusal emek ölçeği boyutlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin benzer çıktığına dair önceki araştırmalar (Akgün & Yılmaz, 2021; Çabuk, 2022; Moran & Çoruk, 2021; Tuti, 2021) mevcut bulgularla tutarlılık göstermektedir. Bu durum, eğitim düzeyinin öğretmenlerin duygusal emek algıları üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır.

Eğitim durumlarına göre öğretmenlerin psikolojik dayanıklılığa ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. İşli (2023) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışma da bu bulguları destekler niteliktedir. Ayrıca, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık seviyelerinin öğrenim durumlarına göre benzerlik gösterdiği sonucuna varan çeşitli araştırmalar mevcuttur (Özbağır, 2019; Yılmaz, 2019; Karakaya, 2019; Kara, 2020; Sönmezer, 2015). Bununla birlikte bazı araştırmalarda lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, lisans eğitimi alan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Erdi, 2022; Gökmen, 2014; Efecan, 2022). Lisans mezunu ve lisansüstü mezunu öğretmenler,

mesleki yaşamlarında benzer süreçler, deneyimler ve zorluklarla karşılaşmaları mümkündür. Dolayısıyla, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık seviyelerinin bazı faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermesi beklenirken benzer seviyelerde olmaları da normal karşılanabilir.

Sözel branşındaki öğretmenler diğer branşlara göre daha fazla derinden rol yapmakta ve doğal duygular sergilemektedir. Aynı zamanda sözel branşındaki öğretmenler diğer branştakilere göre psikolojik olarak daha sağlamdır. Köse (2022) tarafından yapılan bir araştırmada öğretmenlerin branşları ile psikolojik sağlamlıkları arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç araştırma bulguları ile örtüşmemektedir. Önal (2019) tarafından yapılan bir çalışmada öğretmenlerin branş değişkenine göre duygusal emek gösterimleri incelenmiş, derinden davranış alt boyutunda sözel branş öğretmenleri ile sayısal branş öğretmenleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu fark, sözel branş öğretmenlerinin derinden davranış puan ortalamalarının, sayısal branş öğretmenlerine göre daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Ancak, toplam duygusal emek puanı açısından branşlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Polatkan'ın (2016) çalışmasında da ortaokul öğretmenlerinin yüzeysel rol yapma, samimi ve derinlemesine rol yapma davranışları ile branşları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmediği sonucuna varılmıştır.

Psikolojik sağlamlıkla yüzeysel rol yapma arasın anlamlı pozitif ve orta düzeyde ($r=.65$) bir ilişki vardır. Psikolojik sağlamlık yüzeysel rol yapmanın %43'ünü açıklamaktadır. Psikolojik sağlamlıktaki bir birimlik değişim yüzeysel rol yapmada .83 birimlik değişime yol açmaktadır. Bu veriler sosyal alanlara göre yüksek verilerdir. Psikolojik sağlamlıkla derinden rol yapma arasında anlamlı, negatif ve orta düzeyde bir ilişki ($r=-.47$) vardır. Psikolojik sağlamlık derinden rol yapmanın %22'sini açıklamaktadır. Psikolojik sağlamlıktaki bir birimlik artış derinden rol yapmada .48'lik azalışa neden olmaktadır. Psikolojik sağlamlıkla doğal duygular arasında anlamlı, negatif, orta düzeyde bir ilişki vardır ($r=-.52$). Psikolojik sağlamlık doğal duyguların %28'ini açıklamaktadır. Psikolojik sağlamlıktaki bir birimlik artış doğal duygularda 42 birimlik azalışa neden olmaktadır. Psikolojik sağlamlık arttıkça derinden rol yapma ve doğal duygular azalmaktadır.

Psikolojik sağlamlık, öğretmenlerin yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duygularını sergileme biçimlerini etkileyen önemli bir faktördür. Verilere göre, psikolojik sağlamlık ile yüzeysel rol yapma arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Yani, öğretmenlerin psikolojik sağlamlıkları arttıkça, yüzeysel rol yapma davranışları da artmaktadır. Bu durum, psikolojik olarak sağlam bireylerin, toplumsal normlar ve beklentilere uygun şekilde, duygusal durumlarını kontrol etme ve yüzeysel bir rol üstlenme konusunda daha başarılı olabileceğini göstermektedir. Öte yandan, psikolojik sağlamlık ile derinden rol yapma ve doğal duygular arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu psikolojik sağlamlık arttıkça öğretmenlerin daha az derinden rol yapma eğiliminde olduğunu ve doğal duygularını daha az sergileyebileceğini göstermektedir. Psikolojik sağlamlığı yüksek olan bireyler, duygusal durumlarını daha iyi yönetebilir ve bu durum,

derinden rol yapma ve içsel duyguları sergileme gereksinimlerini azalttığı düşünülebilir. Ancak, burada önemli olan nokta, psikolojik sağlamlığın sadece yüzeysel rol yapmayı değil, aynı zamanda duygusal zorluklarla başa çıkma kapasitesini de etkileyen bir faktör olduğudur. Bu nedenle, psikolojik sağlamlık, derinden rol yapma ve doğal duyguların daha az açığa çıkmasına neden olsa da bu, her durumda duyguların bastırılması veya yok sayılması anlamına gelmez. Sağlam bir psikoloji, duyguları daha dengeli bir şekilde ifade etme ve sosyal bağlamda uygun davranışlar sergileme yeteneğini güçlendirebilir.

Taha, Zoromba ve Wahba (2020) Mısır'daki ruh sağlığı hemşireleriyle yaptıkları araştırmada, hemşirelerin çoğunun orta düzeyde duygusal emek sergilediğini ve psikolojik dayanıklılık ile mental sağlık arasında pozitif bir ilişki, duygusal emek ile psikolojik dayanıklılık arasında ise negatif bir ilişki bulmuşlardır. Ju ve Oh (2016) hemşirelerde duygusal emek, tükenmişlik ve örgütsel bağlılık gibi faktörlerin psikolojik dayanıklılığı etkilediğini belirlemişlerdir. Kwon (2018) tarafından yapılan bir araştırmada, hemşirelerin psikolojik dayanıklılığı ile psikolojik iyilik halleri arasında pozitif ilişki bulunmuş ve dayanıklılığı güçlendiren programların önerilmiştir. Lee ve Kim (2020) ise hizmet çalışanlarının dayanıklılığının derinden rol yapma üzerindeki etkisini inceleyerek, işe bağlılık ve işe uygunluğun bu ilişkide aracılık rolü oynadığını saptamışlardır.

ÖNERİLER

- Çalışma bulgularına göre, erkek öğretmenler yüzeysel ve derinden rol yapma eğiliminde kadınlardan daha yüksek puan alırken, kadın öğretmenler ise daha doğal duygular sergiliyor. Bu bağlamda, öğretmenlerin duygusal emek stratejilerinin çeşitliliğine yönelik farkındalığı artırmak ve cinsiyet farklılıklarını dikkate alan duygusal emek eğitimleri düzenlemek, çalışanların kendi güçlü yanlarını fark etmelerini ve geliştirmelerini destekleyebilir.
- Mesleki deneyimi düşük olan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, mesleğe yeni başlayan öğretmenler için dayanıklılığı artırmaya yönelik eğitim programları düzenlemek faydalı olacaktır.
- Psikolojik dayanıklılık yüzeysel rol yapmayı artırdığı, derinden rol yapma ve doğal duyguları sergilemeyi azalttığı görülmektedir. Dolayısıyla psikolojik dayanıklılığı artırmaya yönelik rehberlik hizmetleri sağlanması da faydalı olacaktır.
- Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılığı ile duygusal emek süreçleri arasındaki ilişkinin farkındalığını artırmak amacıyla, dayanıklılığı güçlendiren programların yaygınlaştırılması önemlidir. Bu programlar aynı zamanda öğretmenlerin stresli ve talepkâr iş ortamlarında etkili bir şekilde çalışmalarını ve tükenmişlik risklerini azaltmalarını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Abraham, R. (1998). Emotional dissonance in organizations: Antecedents, consequences, and moderators. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 124(2), 229-246.

- Ağırkaya, K., & Erdem, R. (2023). Psikolojik sağlamlık: Sağlık çalışanları açısından bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 656-678.
- Akbaba, O. (2023). Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile örgütsel adanmışlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi.
- Akgün, N., & Yılmaz, Ö. (2021). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin duygusal emek davranışını gerçekleştirme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(1), 133-158.
- Anderson, L. B. (2014). *There goes another little chip of your heart: Exploring the intersections of communication, emotional labor, and age*. (Unpublished doctoral dissertation). Purdue University.
- Ashforth, B. E., & Humphrey, R. E. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18(1), 88- 115.
- Ay Kaymak, K. (2018). Örgüt ikliminin duygusal emek üzerine etkisi: Konya bankacılık sektöründe karşılaştırmalı bir araştırma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Aydoğan, S. S., & Bostancı, B. A. (2021). Öğretmenlerin duygusal emek gösterimleri ile psikolojik sözleşmeye uyma düzeyleri arasındaki ilişki. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(36), 2637-2674.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.
- Basım, H. N., & Beğenirbaş, M. (2012). Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 77-90.
- Beltman, S., Mansfield, C., & Price, A. (2011). Thriving not just surviving: A review of research on teacher resilience. *Educational Research Review*, 6(3), 185-207.
- Brotheridge, C. M., & Grandey, A. A. (2002). Emotional labor and burnout: Comparing two perspectives of "people work". *Journal of Vocational Behavior*, 60(1), 17-39.
- Bozgeyikli, H., & Şat, A. (2014). Öğretmenlerde psikolojik dayanıklılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: Özel okul örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 172-191.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., & Köklü, N. (2010). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Can, M., & Cantez, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin mutluluk, psikolojik sağlamlık ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(2), 61-76.
- Ceylan, A. K. (2017). Öğretmenlerin duygusal emeklerinin sosyo-demografik değişkenler yönünden özellikleri: Batman ili araştırması. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(2/1), 122-132.
- Chan, D. W. (2003). Hardiness and its role in the stres-burnout relationship among prospective chinese teachers in hong kong. *Teaching and Teacher Education*, 19(4), 381-395.
- Cingöz, E. (2018). Öğretmenlerinin duygusal emek ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Osmangazi Üniversitesi.

- Çabuk, D. (2022). *The relationship between teachers' emotional labor and vocational belonging*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Diefendorff, J. M., & Gosserand, R. H. (2003). Understanding the emotional labor process: A control theory perspective. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 24(8), 945-959.
- Diefendorff, J. M., Croyle, M. H., & Grosserand, R. H. (2005). The Dimensionality and antecedents of emotinal labor strategies. *Journal of Vocational Behavior*, 66(2), 339-357.
- Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Efecan, E. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin bilinçli farkındalık, psikolojik dayanıklılık ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Erdi, Y. (2022). *Mesleki ve teknik anadolu lisesi öğretmenlerinin mutluluğunun bir yordayıcısı olarak kendini toparlama gücü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Eroğlu, M. (2020). Öğretmen adaylarının psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 80-86.
- Estaji, M., & Rahimi, A. (2014). Examining the ESP teachers' perception of resilience. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 98(2014), 453-457.
- Farkas D., & Orosz G. (2015). Ego-resiliency reloaded: A three-component model of general resiliency. *PLoS One*, 10(3), e0120883. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0120883>
- Fraenkel, Jack R., & Wallen, Norman E. (2009). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill.
- Fraser, M. W., Galinsky, M. J., & Richman, J. M. (1999). Risk, protection, and resilience: Toward a conceptual framework for social work practice. *Social work research*, 23(3), 131-143.
- Gökmen, B. (2014). *Özel eğitim okulu yöneticilerinin psikolojik dayanıklılık ve iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Grandey, A. A. (2000). Emotion regulation in the workplace: A new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(1), 95-110.
- Greene, R. (2002). Human behavior theory: A resilience orientation. In R. Greene (Ed.), *Resiliency: An integrated approach to practice, policy, and research* (pp. 1-28). NASW Press.
- Gu, Q., & Day, C. (2007). Teachers resilience: A necessary condition for effectiveness. *Teaching and Teacher Education*, 23(8), 1302-1316.
- Güler, H. N., & Marşap, A. (2021). Çağdaş organizasyonlarda duygusal emek süreçlerinde güncel yaklaşımlar. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(7), 474-490.
- Güngör, M. (2009). Duygusal emek kavramı: Süreci ve sonuçları. *Kamu-İş Dergisi*, 11(1), 167-184.

- Hargreaves, A. (1998). The emotional practice of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 14(8), 835-854.
- Harrison, M., Loiselle, G., Duquette, A., & Semenik, S. (2002). Work support and psychological distress among nursing assistants and registered nurses in Quebec. *Journal Of Advanced Nursing*, 38(6), 584-591.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Hülsheger, U. R., & Schewe, A. F. (2011). On the costs and benefits of emotional labor: A meta-analysis of three decades of research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16(3), 361-389.
- İşli, F. (2023). *Öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi.
- James, N. (1989). Emotional labour: Skill and work in the social regulation of feelings. *Sociological Review*, 37(1), 15-42.
- Ju, S. J., & Oh, D. (2016). Relationships between nurses' resilience, emotional labor, turnover intention, job involvement, organizational commitment and burnout. *Indian Journal of Science and Technology*, 9(46), 1-5.
- Kaçar, T. (2022). *Öğretmenlerin psikolojik sağlamlıkları, yaşam becerileri ve öz-kontrolleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kaçmazoğlu, B. (2002). Doğu-Batı çatışması açısından globalleşme. *Eurasian Journal of Educational Research*, 0(6), 44-55.
- Kanbay, T. (2023). *Sağlık sektöründe algılanan liderlik modellerinin çalışanların duygusal emekleri üzerindeki etkilerine yönelik bir uygulama: Bilecik il sağlık müdürlüğü örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Kara, E. (2020). *Öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeyini etkileyen faktörler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Karairmak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(26), 129-142.
- Karairmak, Ö., & Siviş-Çetinkaya, R. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyguların aracı rolü. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 4(35), 30-41
- Karakaya, Y. (2019). *Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile motivasyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Karakuş, S. (2017). *Özel eğitim öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık ile mesleki sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Karataş, R. (2016). *Özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve başa çıkma stratejilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.

- Karataş, E. (2023). *Otantik liderlik ile duygusal emek ilişkisi: Akademik iyimserlik, duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışının aracılık rolü*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Kaya, U., & Serçeoğlu, N. (2013). Duygu işçilerinde işe yabancılaşma: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 1(36), 311-346.
- Kavi, E., & Karakale, B. (2018). Çalışan psikolojisi açısından psikolojik dayanıklılık. *Emek ve Toplum*, 7(17), 55-77.
- Kinman, G., & Grant, L. (2011). Exploring stress resilience in trainee social workers: The role of emotional and social competencies. *British Journal of Social Work*, 41(2), 261-275.
- Köse, F. (2022). Öğretmenlerin psikolojik sağlamlıkları ve kendini işe vermeleri üzerine korelasyonel bir çalışma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 102-110.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Kwon, Y. E. (2018). A study on emotional labor, resilience and psychological well-being of clinical nurses. *Journal of the Korea Academia-Industrial cooperation Society*, 19(2), 339-346.
- Lee, M. S., & Kim, H. S. (2020). The effects of service employee resilience on emotional labor: Double-mediation of person-job fit and work engagement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 7198.
- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American psychologist*, 53(2), 205-220.
- Mavi, Y. (2016). *Duygusal emek: Etkilediği ve etkilendiği faktörler üzerine bir alan çalışması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Mavi, D. (2020). *Yönetici rolleri, örgüt iklimi ve duygusal emek arasındaki ilişkilere yönelik öğretmen görüşleri*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Moran, C., & Çoruk, A. (2021). İlköğretim kurumlarındaki öğretmenlerin duygusal emek davranışları ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişki. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 267-284.
- Morris, J. A., & Feldman, D. C. (1996). The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor. *Academy of Management Review*, 21(4), 986-1010.
- Murphy, L.B. (1987). Further reflections on resilience. In E.J. Anthony & B. Cohler (Eds.), *The invulnerable child* (pp. 84-105). Guilford Press.
- Oğuz, H. (2015, Mayıs 14-17). *Duygusal emek istihdamının sosyolojik özellikleri* (Sözlü bildiri). IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Kütahya, Türkiye.
- Olson, R. E., McKenzie, J., Mills, K. A., Patulny, R., Bellocchi, A., & Caristo, F. (2019). Gendered emotion management and teacher outcomes in secondary school teaching: A review. *Teaching and Teacher Education*, 80(2019), 128-144.
- Onay, M. (2011). Çalışanın sahip olduğu duygusal zekasının ve duygusal emeğinin, görev performansı ve bağlamsal performans üzerindeki etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 11(4), 587-600.

- Önal, G. (2019). *Öğretmenlerin duygusal emek düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Öz, F., & Yılmaz Bahadır, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 16(3), 82-89.
- Özbağır, T. (2019). *Öğretmenlerde psikolojik dayanıklılığın duygusal zekâyla, pozitif öğretmen özellikleriyle ve demografik değişkenlerle ilişkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Özdemir, M., & Koçak, S. (2018). Predicting teacher emotional labour based on multi-frame leadership orientations: A case from Turkey. *Irish Educational Studies*, 37(1), 69-87.
- Öztürk, E. (2020). *Duygu yönetim becerileri ile duygusal emek davranışlarının okulun duygusal iklimi üzerindeki etkileri*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi.
- Polatkan, N. N. (2016). *Ortaokul öğretmenlerinin duygusal emek davranışları ile iş doyumları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi.
- Selçuklu, A. E. (2013). *Örgütsel bağlılığın bir yordayıcısı olarak kurum kültürü ve psikolojik dayanıklılık: okul öncesi öğretmenleri üzerine bir çalışma*. (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Sezgin, F. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 489-502.
- Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Jennifer Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine*, 15(3), 194-200.
- Sönmezer, B. (2015). *Öğretmenlerin tükenmişlik ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Sü Eröz, S. (2014). Otel işletmelerinde örgüt iklimi ve duygusal emek ilişkisi: Trakya bölgesinde bir araştırma. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(7), 198-223.
- Taha, S. M., Zoromba, M. A., & Wahba, N. M. I. (2020). Relationship between psychological resilience and emotional labor with mental health among sample of egyptian mental health nurses. *Egyptian Journal of Health Care*, 11(1), 1085-1094.
- Tugade, M. M., & Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(2), 320-333.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2024). Güncel Türkçe Sözlük Güncel Türkçe Sözlük. [Erişim: 22.10.2024, <https://sozluk.gov.tr/>] Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, (22.10.2024)
- Tombak, Y. (2017). *Öğretmenlerin öğretimsel liderlik rolleri ile duygusal emek gösterimleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Tuti, G. (2021). *Karizmatik liderlik, lidere güven ve duygusal emeğe yönelik öğretmen görüşleri: Trabzon ili örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Uçar, T. (2014). *Özel eğitim okulu öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ve mesleki sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Üniversitesi.

- Usta, E. Y. (2018). *Hayatın anlam algısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyi arasındaki ilişkinin analizi istanbul ili, üsküdar ilçesi, resmi liselerde görev yapan öğretmenler örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi.
- Usta, I., & Akova, O. (2015). Örgütlerde duygusal emek. D. Küçükaltan, Ş. A. Tükeltürk & G. Ç. Gürkan (Ed.), *Örgütsel Davranışta Güncel Konular* (s. 33-53). Detay Yayıncılık.
- Yalçın, S. (2013). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile stres, psikolojik dayanıklılık ve akademik iyimserlik arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Yavuz, A. (2020). Duygusal emek ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişki üzerine ampirik bir çalışma. *Pearson Journal*, 5(8), 144-152.
- Yılmaz, M. (2019). *Öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile iş yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Yılmaz, K., Altinkurt, Y., Güner, M., & Şen, B. (2015). The relationship between teachers' emotional labor and burnout level. *Eurasian Journal of Educational Research*, 15(59), 75-90.
- Yin, H., Lee, J. C. K., Zhang, Z., & Jin, Y. (2017). Exploring the relationship among teachers' emotional intelligence, emotional labor strategies and teaching satisfaction. *Teaching and Teacher Education*, 63, 47-58.
- Zhang, L., Sun, D. M., Li, C. B., & Tao, M. F. (2016). Influencing factors for sleep quality among shift-working nurses: A cross-sectional study in China using 3-factor Pittsburgh sleep quality index. *Asian nursing research*, 10(4), 277-282.
- Zheng, Z., Gangaram, P., Xie, H., Chua, S., Ong, S. B. C., & Koh, S. E. (2017). Job satisfaction and resilience in psychiatric nurses: A study at the Institute of Mental Health, Singapore. *International journal of mental health nursing*, 26(6), 612-619.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Öğretmenlik mesleği, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda yoğun duygusal etkileşimleri içeren bir süreçtir. Öğretmenlerin, eğitim ortamında hem mesleki rollerini hem de duygusal beklentileri dengeleme sorumluluğu, onların duygusal emek davranışlarını ön plana çıkarmaktadır. Duygusal emek, bireylerin iş ortamında sergilemeleri beklenen duyguları düzenleme ve kontrol etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Hochschild (1983), bu kavramı yüzeysel rol yapma ve derinlemesine rol yapma stratejileriyle açıklarken; Ashforth ve Humphrey (1993) doğal duygular kavramını ekleyerek, çalışanın içten gelen duygularla hareket ettiği durumlara dikkat çekmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin, öğrenciler, veliler ve yöneticilerle kurdukları etkileşimlerde farklı düzeylerde duygusal emek harcadıkları söylenebilir. Psikolojik dayanıklılık ise bireyin stresli ve zorlayıcı yaşam olayları karşısında gösterebildiği başa çıkma kapasitesi olarak tanımlanır. Eğitim ortamında bu kapasite, öğretmenin mesleki tükenmişlik yaşamadan görevini sürdürebilmesi açısından oldukça kritiktir. Literatürde, psikolojik dayanıklılığı yüksek bireylerin duygusal emek stratejilerini daha dengeli ve sağlıklı biçimde yönettikleri belirtilmektedir (Ju & Oh, 2016).

Amaç

Bu çalışmada, öğretmenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile duygusal emek davranışları arasındaki ilişki incelenerek, bu iki kavram arasındaki yapısal etkileşimin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin duygusal emek ve psikolojik sağlamlık algıları ne düzeydedir?
2. Öğretmenleri duygusal emek ve psikolojik sağlamlık düzeylerine ilişkin görüşleri; cinsiyet, mesleki kıdem, eğitim düzeyleri ve branşlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Psikolojik sağlamlık duygusal emek davranışlarının yordayıcısı mıdır?

Yöntem

Araştırma, nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama modeli kapsamında yürütülmüştür. Çalışmanın evrenini, 2023–2024 eğitim-öğretim yılında Kırşehir ilinde görev yapan ortaokul ve lise düzeyindeki 2.176 öğretmen oluşturmaktadır. Bu evrenden basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 302 öğretmen araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Duygusal Emek Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği kullanılmıştır. Duygusal Emek Ölçeği, Diefendorff, Croyle ve Gosserand (2005) tarafından geliştirilmiş ve Türkçeye Basım ve Beğenirbaş (2012) tarafından uyarlanmıştır. Ölçeğin bu araştırma kapsamında elde edilen iç tutarlılık katsayıları; yüzeysel rol yapma için $\alpha = .87$, derinlemesine rol yapma için $\alpha = .83$ ve doğal duygular için $\alpha = .79$ 'dur. Psikolojik sağlamlık düzeyi ise Smith vd. (2008) tarafından geliştirilen ve Doğan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ile ölçülmüştür. Bu ölçeğin iç tutarlılık katsayısı araştırma kapsamında $\alpha = .86$ olarak belirlenmiştir. Veriler, Google Form aracılığıyla toplanmış, katılımcılara çalışma hakkında ön bilgi verilmiş ve gönüllülük esasına uygun şekilde onamları alınmıştır. İstatistiksel analizlerde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson korelasyon analizi ve doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular ve yorum

Araştırmada elde edilen bulgular, öğretmenlerin duygusal emek davranışlarında en çok doğal duyguları sergilediklerini, bunu yüzeysel rol yapma ve derinlemesine rol yapma davranışlarının takip ettiğini göstermektedir. Öğretmenlerin genel olarak hem duygusal emek hem de psikolojik sağlamlık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; erkek öğretmenlerin yüzeysel rol yapma davranışlarında ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinde kadın öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir. Derinlemesine rol yapma ve doğal duygular alt boyutlarında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Mesleki kıdeme göre 6–10 yıl deneyime sahip öğretmenlerin, diğer gruplara kıyasla daha düşük psikolojik dayanıklılığa sahip oldukları, buna karşılık 16 yıl ve üzeri deneyime sahip öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim düzeyine göre yapılan değerlendirmelerde, lisans mezunu öğretmenlerin lisansüstü mezunlara kıyasla daha fazla doğal duygular sergilediği ortaya çıkmıştır. Branş değişkeni açısından bakıldığında ise sözel branşlardaki öğretmenlerin, diğer branşlara kıyasla daha fazla derinlemesine rol yaptığı, daha sık doğal duygu sergilediği ve daha yüksek psikolojik dayanıklılık gösterdiği saptanmıştır. Korelasyon analizine göre psikolojik dayanıklılık ile yüzeysel rol yapma arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r = .65$). Buna karşılık, psikolojik dayanıklılık ile derinlemesine rol yapma ($r = -.47$) ve doğal duygular ($r = -.52$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Regresyon analizleri, psikolojik dayanıklılığın yüzeysel rol yapma davranışının %43'ünü, derinlemesine rol yapmanın %22'sini ve doğal duyguların %28'ini açıkladığını ortaya koymuştur.

Sonuç ve öneriler

Araştırma bulguları, öğretmenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal emek stratejileri üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Özellikle psikolojik dayanıklılığı yüksek olan öğretmenlerin, duygularını kontrol etmede daha başarılı oldukları ve bu nedenle yüzeysel rol yapma eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Buna karşın, bu bireylerin duygusal sürece daha derinlemesine katılma ve doğal duygularını ifade etme eğilimlerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, psikolojik sağlamlığın yalnızca dayanıklılık değil, aynı zamanda duyguların yönetimiyle de ilgili bir kapasite olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, öğretmenlerin duygusal emek stratejilerini etkili biçimde kullanabilmeleri ve psikolojik dayanıklılıklarını geliştirebilmeleri için hizmet içi eğitim programlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir. Özellikle 6–10 yıl arasında mesleki deneyime sahip öğretmenlerin desteklenmesi, bu gruptaki psikolojik kırılganlığın önüne geçilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına yönelik olarak “duygusal emek” ve “psikolojik dayanıklılık” konularında farkındalık sağlayacak içeriklerin yer alması önem arz etmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı illerden daha geniş örneklemlerle çalışılması, öğretmenlerin demografik özelliklerine göre

psikolojik sağlamlık ve duygusal emek düzeylerinin ayrıntılı olarak karşılaştırılması, eğitim politikalarının şekillendirilmesinde yol gösterici olabilir.

EXTENDED ABSTRACT: The teaching profession encompasses not only the transmission of knowledge but also involves intensive emotional interactions. Teachers are tasked with balancing their professional responsibilities and emotional expectations within educational settings, bringing emotional labor to the forefront of their roles. Emotional labor refers to the process by which individuals regulate and manage emotions that are expected to be displayed in professional environments. Hochschild (1983) conceptualized this construct through strategies such as surface acting and deep acting, while Ashforth and Humphrey (1993) introduced the notion of genuine expressions, highlighting instances where individuals act upon authentic emotions. In this context, teachers engage in varying degrees of emotional labor through their interactions with students, parents, and administrators. Psychological resilience is defined as an individual's capacity to cope with stress and challenging life events. Within educational settings, this capacity is critical for teachers to maintain their roles without experiencing professional burnout. Literature indicates that individuals with higher psychological resilience tend to manage emotional labor strategies more effectively and healthily (Ju & Oh, 2016).

Purpose

This study aims to examine the relationship between teachers' psychological resilience levels and their emotional labor behaviors, thereby identifying the structural interaction between these two constructs. Specifically, the study seeks to answer the following research questions:

1. What are the levels of teachers' perceptions of emotional labor and psychological resilience?
2. Do teachers' perceptions of emotional labor and psychological resilience differ significantly based on gender, professional seniority, educational level, and subject area?
3. Does psychological resilience serve as a predictor of emotional labor behaviors?

Method

This research was conducted using a quantitative approach within the framework of a correlational survey model. The study population comprised 2,176 middle and high school teachers employed in Kırşehir during the 2023–2024 academic year. A simple random sampling method was employed to select a sample of 302 teachers. Data collection instruments included the Emotional Labor Scale and the Brief Resilience Scale. The Emotional Labor Scale, developed by Diefendorff, Croyle, and Gosserand (2005) and adapted into Turkish by Basım and Beğenirbaş (2012), demonstrated internal consistency coefficients of $\alpha = .87$ for surface acting, $\alpha = .83$ for deep acting, and $\alpha = .79$ for genuine expressions within this study. Psychological resilience was measured using the Brief Resilience Scale developed by Smith et al. (2008) and adapted into Turkish by Doğan (2015), yielding an internal consistency coefficient of $\alpha = .86$. Data were collected via Google Forms, with participants receiving prior information about the study and providing informed consent in accordance with voluntary participation principles. Statistical analyses included descriptive statistics, t-tests, one-way analysis of variance (ANOVA), Pearson correlation analysis, and linear regression analysis.

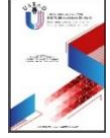
Findings and Discussion

The findings indicated that teachers predominantly exhibited genuine expressions in their emotional labor behaviors, followed by surface acting and deep acting. Overall, teachers demonstrated high levels of both emotional labor and psychological resilience. Gender-based analysis revealed that male teachers scored significantly higher than female teachers in surface acting behaviors and psychological resilience levels. No significant differences were observed in deep acting and genuine expressions subscales. Regarding professional seniority, teachers with 6–10 years of experience exhibited lower psychological resilience compared to other groups, whereas those with 16 or more years

of experience demonstrated the highest levels of psychological resilience. In terms of educational attainment, teachers holding bachelor's degrees displayed higher levels of genuine expressions compared to those with postgraduate degrees. Subject area analysis indicated that teachers in verbal disciplines engaged more frequently in deep acting and genuine expressions and exhibited higher psychological resilience than their counterparts in other subject areas. Correlation analysis revealed a positive and moderate significant relationship between psychological resilience and surface acting ($r = .65$). Conversely, psychological resilience showed significant negative correlations with deep acting ($r = -.47$) and genuine expressions ($r = -.52$). Regression analyses demonstrated that psychological resilience accounted for 43% of the variance in surface acting behaviors, 22% in deep acting, and 28% in genuine expressions.

Recommendations

The study's findings underscore the pivotal role of teachers' psychological resilience levels in shaping their emotional labor strategies. Notably, teachers with higher psychological resilience were more adept at controlling their emotions, leading to increased tendencies toward surface acting. However, these individuals were less inclined to engage deeply in emotional processes or express genuine emotions. This suggests that psychological resilience encompasses not only endurance but also the capacity for emotional regulation. In light of these findings, it is recommended to expand in-service training programs aimed at enhancing teachers' emotional labor strategies and psychological resilience. Particular attention should be given to supporting teachers with 6–10 years of experience to mitigate psychological vulnerabilities within this group. Furthermore, incorporating content related to emotional labor and psychological resilience into teacher education curricula is essential for raising awareness among prospective teachers. Future research should consider larger and more diverse samples across different regions to facilitate comprehensive comparisons of psychological resilience and emotional labor levels based on teachers' demographic characteristics. Such studies can provide valuable insights for informing educational policies and practices.



ÇİĞ YEMEK KÜLTÜRÜ VE ETKİLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME*

AN EVALUATION IN TERMS OF RAW FOOD CULTURE AND ITS EFFECTS

Sevde Nur KANDIR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana
Bilim Dalı, Kütahya/Türkiye.
Kütahya Dumlupınar University,
Graduate Education Institute,
Department of Gastronomy and
Culinary Arts Kütahya/Türkiye.
sevde.kndr.2@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-8437-6118

Kansu GENÇER

Doç., Dr. Kütahya Dumlupınar
Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak
Sanatları Ana Bilim Dalı,
Kütahya/Türkiye.
Assoc. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar
University, Graduate Education
Institute, Department of Gastronomy
and Culinary Arts Kütahya/Türkiye.
kansugencer@hotmail.com

ORCID ID:0000-0002-6400-7274

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1634801

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.02.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.05.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kandır, S. N., & Genç, K. (2025). Çiğ Yemek Kültürü ve Etkileri Açısından Bir Değerlendirme. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 7(18), 414-427.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergisi@gmail.com

* Bu çalışma etik kurulu gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Öz: Çiğ yemek kavramı, besinlerin ham halleriyle tüketildiği bir beslenme biçimidir. Tarih öncesi dönemlerde uygulanan bu beslenme şekli günümüzde de sağlık açısından büyük katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu beslenme anlayışı günümüzde popüler olan bir beslenme felsefesine dönüşmüştür. Gastronomide yavaş yemek, hızlı yemek, yenilebilir böcekler gibi öne çıkan akımlar arasında çiğ yemek de girmiş ve üzerinde çok tartışılan bir akım olmuştur. Çiğ yemek akımı genellikle vejetaryen ve vegan beslenme anlayışlarıyla ilişkilendirilmektedir. Çiğ yemek akımı Doktorların hastalarına uyguladığı farklı diyet şekilleri arasında da yer almaktadır. Bu farklı diyetler çiğ vegan diyeti, çiğ vejetaryen diyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı kaynak tarama yöntemiyle çiğ yemek kültürünü ve turizm işletmelerine yansımalarını değerlendirmektedir. Buna göre çiğ yemek kültürünün turizm işletmelerine yansımaları Dünyada, Japonya ve Avrupa ülkelerinde yaygın, Türkiye’de ise İstanbul ve İzmir şehirlerinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Turizm sektöründe sağlıklı beslenmeye yönelik artan talep, işletmelerin çiğ yemek menülerini genişletmesine neden olmaktadır. Özellikle lüks ve sağlıklı yaşamı ön planda tutan kafe ve restoranlarda çiğ yemekler menülerdeki yerini almış, beslenme tercihi bu şekilde olan müşterilerin memnuniyetini arttırmıştır. Bu durum, gastronomi turizmi açısından yeni fırsatlar yaratmakta ve sektörün gelişmesinde katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çiğ Yemek, Turizm, Gastronomi

Abstract: The concept of raw food refers to a dietary practice in which foods are consumed in their natural, unprocessed state. This form of nutrition, which dates back to prehistoric times, is believed to offer significant health benefits today. Over time, this approach has evolved into a popular dietary philosophy. In gastronomy, raw food has become one of the widely discussed trends, alongside movements such as slow food, fast food, and edible insects. The raw food movement is often associated with vegetarian and vegan diets. It is also among the different dietary regimens prescribed by doctors for their patients. These dietary approaches include raw vegan and raw vegetarian diets. The aim of this research is to evaluate the raw food culture and its reflections on tourism enterprises through a literature review. According to the findings, the impact of raw food culture on tourism businesses is widespread in Japan and European countries, while in Turkey, it has started to gain popularity, particularly in Istanbul and Izmir. The increasing demand for healthy eating in the tourism sector has led businesses to expand their raw food menus. Especially in luxury cafes and restaurants that focus on health-conscious lifestyles, raw food dishes have secured a place on menus, enhancing the satisfaction of customers who prefer this dietary style. This trend creates new opportunities for gastronomic tourism and contributes to the growth of the sector.

Sayfa | 415

Key Words: Raw Food, Tourism, Gastronomy

Giriş

Sağlıklı beslenme anlayışına ilgi giderek artmakta ve bu durum, farklı beslenme biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tarih öncesi dönemlere dayanan çiğ beslenme anlayışı, sağlık açısından taşıdığı potansiyel yararlar nedeniyle tekrardan gündeme gelen bir beslenme anlayışı olmuştur (Uçan, 2021, s. 7).

Çiğ beslenme; taze, kimyasal olarak herhangi bir işlem görmemiş, ısıtılmış işlem geçirmemiş, rafine edilmemiş besin içerikleri bakımından zengin olan gıdalardır (Özkok & Aktaş, 2018, s. 120). Çiğ yemek anlayışında tüketilen başlıca gıdalar içerisinde; meyveler, sebzeler, kuru baklagiller, tohumlar ve filizlenmiş tahıllar

bulunmaktadır. Genellikle çiğ şekilde tüketilen gıdalar yalnızca 46 derecelik bir ısı ile işleme maruz kalabilirler (Karaman & Soylu, 2020, s. 251, 269). Bu ısı işlem olarak nitelendirilen uygulama kurutma işlemi olarak isimlendirilir ve işlem 'kurutucu' adı verilen cihazlar tarafından yapılmaktadır. Ayrıca bu işlem güneş enerjisinden de yararlanılarak uygulanabilmektedir.

Doğan'a (2022) göre çiğ beslenme iki farklı uygulama tipi içermektedir. Biri radikal diğeri ılımlı uygulamadır. Radikal uygulama, besinlerin tamamen çiğ şekilde tüketilmesini savunur. Ilımlı uygulama ise bazı besinleri 46 derecelik bir ısıda kurutma veya pişirme işlemidir. Çiğ yemek anlayışını tam olarak benimsemek bireyler için zor bir süreç olacağından ilk olarak vücudu alıştırmak için radikal uygulama veya çiğ gıda diyeti uygulanmaktadır. Çiğ gıda diyeti, tüm gıdaların pişirilmeden tüketilmesini savunan, insan vücudunun alkali dengesini korumak için kullanılan bir diyet çeşididir. Çiğ gıda diyetinin savunucuları, yiyeceklerin pişirilmesi sırasında besin değerlerinin azaldığını ve çiğ tüketim sayesinde besinlerin sağlıklı olduğu kadar lezzetli de olabileceğini iddia ederler. Çiğ gıda diyeti, tamamen doğal gıdaların tüketilmesine dayanır ve genellikle kısa dönemler şeklinde uygulanır. Bazı çiğ gıda diyetleri; balık, yumurta ve et gibi çiğ hayvansal ürünleri de içerir. Hayvansal ürünlerin kullanılabilmesi çiğ beslenme anlayışını vegan veya vejetaryen beslenme anlayışlarından ayıran bir özelliktir.

Bu araştırma; çiğ yemek kavramını ele almayı, çiğ yemek kültürünün toplum üzerindeki yansımalarını ve etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çiğ Yemek Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Çiğ yemek, doğanın insanlara sunduğu sebze ve meyve gibi besinleri en saf haliyle tüketmeye dayalı beslenme biçimidir (Özgüzel, 2016). Genellikle bitkisel bazlı besinlerden oluşan çiğ yemek kültürü; taze, ham ve organik yiyeceklerle beslenmeyi hedefler. Sağlık açısından sorun yaşayan bireylerin tercihi olan bu beslenme tarzında tüketilen gıdalar; meyveler, sebzeler, kuruyemişler, tohumlar, kurubaklagiller, filizlenmiş tahıllar olarak söylenebilmektedir. (Kralj vd., 2017, s. 1). Çiğ beslenme, rafine ürünü olan yağ, şeker gibi gıdalardan veya ısı işlem görebilen kahve gibi gıda ve içeceklerden uzaktır. Çimlendirme işlemi yapılan bu beslenme anlayışında vitamin ve mineral alımı daha fazla olmaktadır. Çimlendirme işlemi genellikle pirinç, buğday, arpa, mercimek, fasulye, nohut gibi ürünlerde kullanılmaktadır (Okur & Madenci, 2019, s. 664-669). Çiğ olarak hazırlanan yiyeceklerin %88'ini tahıllar, meyveler ve meyve suları; %12'sini ise fındık, tohum, patates, kabak gibi sebzeler, %60'ını temel gıdalar olan; su, yeşil yapraklı sebzeler ve meyveler oluştururken %20'sini proteinler ve aminoasitler; yemişler, tohumlar ve filizlendirilmiş baklagiller oluşturmaktadır (Türk Aşçı Haberleri). Diğer %20'si de tıbbi gıdalar olan; deniz bitkileri, otlar ve taze sıkılmış meyve sularıdır (Cretu vd., 2015, s. 114).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de farklı beslenme anlayışlarının yaygınlaşması, haberlerde yer alması, uzman görüşlerinden faydalanıp farklı beslenme anlayışlarından örnekler sunulması, çiğ beslenme akımının şu anki durumu ve gelecekteki durumu hakkında bilgi vermektedir. Bu durumlardan hareketle

insanların yanlış beslenme, stres veya herhangi bir sağlık problemlerinden oluşacak olan olumsuz durumlardan kaçmak için doğayla bir arada yaşamaya, sağlıklı beslenmeye, kendini önemseme ve sürdürülebilir yaşam isteğine bağlanmaları mümkün olacaktır (Sevinç & Çakmak, 2017, s. 149-150).

Varol ve Akay'a göre (2022) çiğ yemek anlayışının günümüzde popüler olmasının nedenleri arasında hastalıklarla kolay baş etme isteği, sağlıklı ve fit bir vücuda sahip olma arzusu, ekonomik bir beslenme anlayışı oluşu, sürdürülebilirlik, tarıma destek olması, baklagil ürünlerinin değerini artırması, enerji ve zamandan tasarruf etmeyi sağlaması gibi nedenler sıralanır. Ayrıca çiğ yemek anlayışının günümüz Dünya'sında ve Türkiye'sinde kaç kişi tarafından benimsenmiş olduğu da istatistiksel olarak bilinmiyor (Okur & Madenci, 2019, s. 664-675).

Çiğ beslenmenin tarihsel süreci, insanlığın ilk zamanlarına dayanmaktadır. Ateş bulunmadan önce ünlü filozofların antik Yunan tarihindeki matematikçilerin vegan anlayışını benimsedikleri ve çiğ gıda ile beslendikleri bilinmektedir (Ozgen, 2018, s. 2). Tıp denilince ilk akla gelen isim olan Hipokrat da en iyi ilacın çiğ gıda olduğunu belirtmiştir (Varol & Akay, 2022, s. 448). Ateş bulunduktan sonra gıdalar pişirme işlemlerine tabi tutulmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise çiğ beslenmenin sağlık için yararlı olabileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. 21. yüzyıla kadar devam eden çiğ beslenmenin sağlığa daha yararlı olduğu düşüncesi, beslenme şekilleri arasında çiğ beslenme anlayışı olarak yer almıştır.

Çiğ beslenme anlayışı ısıtma işlem görmüş gıdaları daha az yararlı görmesinden dolayı sağlıklı beslenmeye alternatif bir beslenme anlayışı olarak görülmektedir. Çiğ beslenme anlayışı birçok amaca hizmet etmektedir. Çiğ yemeğin tarihsel sürecine dair birçok farklı kaynak ve görüş mevcuttur. Bazı kaynaklar, çiğ yemeğin eski zamanlarda yaygın olduğunu belirtirken, bazı kaynaklar ise modern çiğ yemeğin tarihi hareketinin daha yeni olduğunu iddia eder. Ancak her ne kadar farklı düşünceler olsa da günümüzde çiğ yemek kültürü sağlıklı yaşama ilgi duyan kişiler başta olmak üzere diyetisyenlerin de hastalarının üzerinde kullandığı bir diyet çeşidi ve beslenme anlayışı haline gelmiştir (Kwanbunjan vd., 2000). Eski zamanların bilinen Doktorlarından İsviçreli Max Bircher- Benner 1867-1939 yılları arasında çiğ beslenmeyi tedavi amaçlı hastaları üzerinde kullanmıştır (Karaman & Soylu, 2020, s. 255). 1822'de Amerikalı bir grup fizikçi çiğ besinleri 'doğal hijyen' adı altında geleneksel bir tedavi olarak hastaları üzerinde uygulamışlardır (Varol & Akay, 2022 s. 450).

Çiğ Gıda Diyeti

Çiğ gıda diyeti sağlığa olan yararlarından dolayı popüler hale gelmiştir. Bilim insanları çiğ beslenmenin diyet şeklinde uygulanmasının beyin gelişiminde etkide bulunduğu dair hem fikirlerdir (Raba vd., 2019, s. 49). Barad'a (2020) göre çiğ beslenmeyle ilgili diyet program ve uygulamalarında, genellikle sebzeler, meyveler, kuruyemişler, tohumlar tüketilir. Yağ kaynakları olarak ise; preslenmiş sızma zeytinyağı veya Hindistan cevizi yağı kullanılmaktadır. Bu beslenme şeklinde, pişirme, kızartma veya kaynatma gibi ısıtma işlemleri yapılmadığından, besinlerin vitamin ve mineral kaybı önlenir ve antioksidan bakımından zengin

olurlar. Ayrıca, çiğ yemekler prebiyotik ve probiyotik içeriğinden dolayı bağırsak sağlığına faydalıdır. Ancak, çiğ beslenmenin dezavantajları da vardır. Örneğin, bazı besinlerin tüketiminde zorluk yaşanabilir ve gıda kaynaklı enfeksiyon riski taşır. Sindirim sorunları ve alerjik reaksiyonlar da meydana gelebilir. Dolayısıyla, çiğ beslenme tarzına geçmek için vücudumuzu adım adım alıştırmak daha doğru bir yaklaşım olabilir (Cankül & Kol, 2022). Çiğ diyet veya çiğ beslenmenin veganizimden ve vegan diyetinden ayrılan özelliği ise hayvansal ürünlerin de kullanılabilmesidir (Axe, 2017). Çiğ gıda diyetinin uygulanabilmesi için tüketilecek olan yiyeceklerin en az %75'inin çiğ olması gerekmektedir. Çiğ gıda diyetinde tüketilecek yiyecekler tüm taze meyveler ve sebzeler, tahıllar, baklagiller, kurutulmuş et ve kuru meyveler, bitkisel sütler, çiğ fındık ezmesi, soğuk sıkım zeytin ve Hindistan cevizi yağı, deniz yosunu, çiğ yumurta ve süt ürünleri, çiğ et ve balık olarak sıralanabilmektedir (Gündüz, 2023).

Çiğ beslenme, sağlıklı bir yaşam tarzı yaklaşımı olarak kabul edilmektedir. Ancak, uzmanların bu konudaki görüşleri farklılık göstermektedir. Bazı uzmanlar, çiğ beslenmenin vücuttaki besin eksikliklerine neden olabileceği sebebiyle özellikle çocuklar, gebeler ve emziren kadınlar gibi özel gruplar için sakıncalı olabileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır (Ayaz, 2018, s. 90). Diğer uzmanlar ise, çiğ beslenmenin birçok faydası olduğuna dikkat çekerek, vücudun doğal bir şekilde iyileşme kapasitesini artırabileceğini ve kronik hastalıkların önlenmesine yardımcı olabileceğini savunmaktadır. Bu nedenle, çiğ beslenme konusunda uzman görüşlerinin çeşitliliği, bu beslenme yaklaşımının doğru bir şekilde ve bir uzman eşliğinde uygulanmasının önemini vurgulamaktadır. Çiğ beslenme, sağlıklı bir yaşam tarzı yaklaşımı olarak kabul edilmekle birlikte, bu beslenme şeklinin olası riskleri ve yan etkileri de bulunmaktadır. Özellikle, çiğ beslenme diyetleri; yetersiz beslenmeye, besin eksikliğine ve bağışıklık sistemi zayıflamasına neden olabileceğinden, bu konuda uzmanların uyarılarına dikkat edilmelidir. Ayrıca, çiğ beslenme diyetleri yüksek lif içeriği nedeniyle sindirim sorunlarına yol açabilmektedir. Bu nedenle, çiğ beslenme diyetlerinin uzun süreli etkileri hakkında daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (Jones, 2017).

Çiğ beslenme, yemeklerin çiğ şekilde tüketildiği bir beslenme tarzıdır. Bu beslenme tarzı bazı insanlar tarafından faydalı olduğuna inanılmaktadır. Vejetaryen ve vegan beslenme tarzı gibi tam olarak benimsenip uygulanılmasından ziyade kısa süreli diyet uygulaması şeklinde tercih edilmektedir. Çiğ beslenmenin yararları ve zararları şunlardır şu şekilde sıralanabilir:

Yararları ve Zararları (Uzun, 2019)

- Pişirme işlemi uygulamasının kullanılmaması ve gıdaların ham şekilde tüketilmesidir. Bu durumda bazı yiyeceklerde (Brokoli, domates, ıspanak, yeşil yapraklı sebzeler) alacağı ısıdan dolayı vitamin ve mineral kaybı yaşanır. Ama çiğ şekilde tüketildiğinde alınabilecek maksimum enzim ve vitamin alınmaktadır.
- Antioksidan bakımından zenginlik sağlar: Çiğ yemekler, antioksidan bakımdan zengindir ve vücudu serbest radikallerin neden olduğu hasarlardan koruyabilir.

- Çiğ yemekler prebiyotik ve probiyotik içeriğinden dolayı bağırsak sağlığına faydalıdır.
- Kilo kaybına yardımcı olur.
- Vücuttan toksinleri uzaklaştırır.
- Cilt sağlığı için faydalıdır (Tolga, 2023).
- Yaşlanma karşıtı bir beslenme anlayışı sağlar. (Yaprak, 2022).

Bu gibi yararları bulunan çiğ beslenmenin bazı hastalıkları iyileştirme özelliği de bulunmaktadır. Örneğin; kanser, kalp hastalığı, yüksek tansiyon, kolesterol, böbrek hastalığı, eklem ağrıları, Parkinson hastalığı gibi hastalıklarda çiğ beslenmenin etkili olduğu görülmektedir (Axe, 2017).

Besin eksikliği riski: Çiğ beslenmek bazı önemli besinleri almakta zorluk yaşanmasına sebep olabilir. Bu besinler genellikle A vitamini, B12, kalsiyum ve demirden zengin; yumurta, süt ve ette bulunan vitamin ve minerallerdir (Doğan, 2022, s. 1-5).

- Gıda kaynaklı enfeksiyon riski: Çiğ et veya süt gibi bazı yiyecekler, gıda kaynaklı enfeksiyonlara neden olabileceğinden dolayı sağlık açısından risk taşır.
- Sindirim sorunları yaşanabilmesi.
- Çiğ beslenme anlayışını yeni benimsemiş bireylerde bazı yiyeceklere karşı intolerans veya alerjik reaksiyon gösterebilir.

Brown'a (2022) göre çiğ beslenmek genel olarak zararlı bir beslenme anlayışıdır. Bunun sebebi ise ısıtma işlemi uygulamasının yiyecekler üzerinde daha sağlıklı olacağını düşüncesini savunmasıdır. Yukarıda bahsettiğim sebepleri de zararlılık açısından değerlendirmiş olup ek olarak kadınların bu beslenme anlayışında daha zorluk yaşayacağını belirtmiştir. Araştırmalara göre 45 yaş altındaki kadınların %30'unun amenore (adet görmeme) yaşadığı saptanmıştır.

Çiğ Yemek Kültürünün Turizmdeki Yeri

Gastronomi turizmi; fiziksel, kültürel, sosyal ve prestij olarak 3 farklı motivasyon türüne sahiptir. Turistlerin yeme içme gibi kavramları deneyimlemesiyle oluşur. Bölgenin kültüründe yetişen ve yeşeren besinleri o kültüre ait yeme anlayışını tanımak için gerekli bir turizm alt başlığıdır.

Tüketici bir kültür olan modern toplumlar, içgüdüsel olarak doyumsuzdurlar. Doğaları gereği tükettikçe daha fazla tüketme ihtiyacı duyarlar. Bu anlayışın hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Olumlu yönü farklı şekilde ürün hizmeti sunulmasına yol açmaktadır. Olumsuz yönü ise, elde edilen hizmetten memnun olamama güdüsünü ortaya çıkarır. İstekler elde edildiğinde bu döngü kaçınılmaz olur. Bu döngüde bazı insanlar farklı beslenme kültürlerini sağlıklı yaşam felsefesi adı altında yaşam tarzı olarak belirlemişlerdir. Bu belirlenen yaşam felsefesi altında vegan beslenme, vejetaryen beslenme, yeşil mutfak, raw food (çiğ yemek) kültürü gibi beslenme anlayışları ortaya çıkmaktadır (Sevinç & Çakmak, 2017, s. 150).

Li Xiangyun'a (2017) göre yeşil turizm, gıdaların kalitesini kontrol altına alınabilir olduğunu ve böylelikle gıda güvenliği sorununu da azaltabileceğini söylemektedir.

Öte yandan yeşil gıdaların yerel yetiştirildiği alanlar, elde edildiği üretim alanları ve bu alanların turistler için ilgi çekici bir hal aldığını örneklerle beraber göstermektedir. Yeşil turizmin çiğ yemekle ilişkisine bakarsak ham madde ve sürdürülebilirlik açısından benzerlik/paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu durumda yeşil turizm, çiğ yemek turizminin benimsenmesi ve anlaşılabilmesi için önemli rol oynamaktadır. Bir araştırma sonucunda turistlerin gastronomi alanında sağlıkları için en iyisini tercih ettikleri gözlenmektedir. Yapılmış olan bir araştırmada turistlerin %27,22'si sağlık turizminden yanadır. Sağlık için en iyi gastronomi ürünleri ise genellikle taze ve işlenmemiş olan gıdalardır. (Beltrán vd., 2016, s. 7).

Çiğ yemek turizmi, sadece sağlıklı beslenme akımına cevap vermekle kalmaz, aynı zamanda turistlerin doğal ürünlere olan ilgisini de artırmaktadır. Turistler organik tarım yapılan çiftlikleri gezebilir, organik pazarları ziyaret edebilir veya doğal beslenme ile ilgili atölye çalışmalarına katılabilmektedirler. Çiğ yemek turizmi, bu sayede yerel ekonomilere de katkı sağlamaktadır. Yerel ürünlere dayalı olarak hazırlanan çiğ yemek menüleri, turistlere bölgesel kültürü tanıtmak için bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, turistlerin bu tür restoranlara yönelmesi, geleneksel yemek tariflerinin unutulmasını da engelleyerek kültür aktarımına destek olmaktadır. Çiğ yemek turizmi aynı zamanda, sağlıklı yaşam akımını destekleyen birçok diğer turizm faaliyetiyle birlikte de sunulabilmektedir. Yoga, meditasyon ve doğal sağlık uygulamaları gibi aktiviteler de sağlıklı bir turizm deneyimi sunmak için tercih edilebilir olmaktadır.

Çiğ yemek turizmi, dünya genelinde giderek artan bir akım haline gelmiştir ve birçok ülkede örneklerine rastlamak mümkündür. Dünyada da en bilindik çiğ yemek restoran örnekleri arasında Japonya'daki geleneksel suşi restoranları gösterilmektedir ve turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Suşi, çiğ balık üzerine piring ve baharatların konulmasıyla hazırlanan bir yemek türüdür ve Japon Mutfağının en önemli öğelerinden biridir. Japonya'daki suşi restoranları, turistlerin Japon kültürüne daha yakından tanık olmasına imkân sağlamaktadır. Avrupa'da da çiğ yemek turizmine örnekler verilebilmektedir, özellikle İtalya'da 'carpaccio' adındaki çiğ et yemeği popülerdir Carpaccio, dana etinin ince dilimler şeklinde kesilmesiyle hazırlanan bir yemektir. Peru'da ise "ceviche" adı verilen çiğ balık yemeği turizm açısından önemli bir çekim noktasıdır. Ceviche, limon suyu ve baharatlarla marine edilmiş çiğ balık parçalarından oluşan bir yemektir ve Peru Mutfağının en önemli yemeklerinden biridir.

İstanbul'da da son yıllarda sağlıklı yaşam ve organik yemek trendi giderek yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte raw food akımını benimsemiş restoranlarda da artış görülmektedir (Türkiye Turizm, 2023). Birçok organik pazar, sağlıklı yaşam merkezi ve organik restoran şehirde yer almaktadır. Bu restoranlar, çiğ yemeklerin yanı sıra vegan, vejetaryen ve glutensiz yemekler de sunmaktadır.

Yiyecek İçecek İşletmelerinde Çiğ Yemek Anlayışı

Bozok ve Yalın (2018)'e göre küreselleşmenin beraberinde getirdiği teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler yiyecek içecek sektörünü de etkilemektedir. Bu

etkileşimle beraber yiyecek içecek işletmelerinde değişimlere gidilmektedir. Gelişen ve değişen bu sektörde yeni beslenme akımları bilinir ve uygulanır hale gelmektedir. Bu akımlardan bazıları; slow food, fast food, yenilebilir böcekler, surf&turf ve raw food akımlarıdır (Özdemir A., 2023). Tüketiciler hangi yiyecek türlerinin kendilerine göre iyi bir seçenek olduğunu pazarlamacılar ve duyum araçları sayesinde öğrenirler. Yiyecek tercihlerini etkileyen bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar; ürününün duyusal ve duyusal olmayan faydaları, satın almada sosyal ve sembolik bir değerinin oluşu, sağlıklı oluşu, tat ve görünüm gibi hususlar tüketicileri etkiler. Bu durumda çiğ yemek kültürü, çiğ yiyeceklerin besin değerleri, doğal kaynaklarla hazırlanışı ve sağlıklı yaşam tarzına vurgu yapması nedeniyle, restoranlar tarafından çekici hal alır. Birçok yiyecek içecek işletmesi, menülerinde çiğ yemek seçeneklerine yer vermek, müşterilerine sağlıklı ve besleyici seçenekler sunma düşüncesiyle hareket ederek, çiğ yemek kültürünü restoranlarında sunmak işletmeler açısından olumlu bir yol olacaktır.

Çiğ yemek sunan restoranlar ve işletmeler, çiğ yiyeceklerin sağlığa olan yararlarını vurgulayan, vegan ve vejetaryen müşterilere hitap eden yerlerdir. Ayrıca, çiğ yemek restoranları, doğal ve organik kaynaklardan elde edilen yiyeceklerle hazırlanarak, çevre dostu bir yaşam tarzını benimseyen müşteriler için de ideal bir seçenektir. Ancak, çiğ yemek kültürünün yaygınlaşması, aynı zamanda bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Özellikle, çiğ yiyeceklerin hazırlanışı ve sunumu, geleneksel yemeklere göre daha fazla zaman ve emek gerektirmektedir. Ayrıca, bazı müşteriler, çiğ yiyeceklerin tadının alışılmışın dışında olduğunu düşünebilmektedirler. Bu nedenle, yiyecek içecek işletmelerinin, çiğ yemek seçeneklerini sunarken, müşterilerinin ihtiyaçlarını ve tercihlerini göz önünde bulundurması önemli olmaktadır.

Dünya genelinde birçok çiğ yemek festivali ve etkinliği düzenlenmektedir. Bu etkinlikler, çiğ yemek kültürünün yaygınlaşmasına ve popülerleşmesine önemli katkılar sağlar. Bazı önemli çiğ yemek festival ve etkinlikleri arasında Avustralya'da yapılan "Raw Food Festival", Amerika'da yapılan "Raw Food Expo", Almanya'da yapılan "Rohvolution", İngiltere'de yapılan "Raw Fest", Kanada'da yapılan "Rawstock", İsveç'te yapılan "Råfoodfestival" gibi etkinlikler yer almaktadır.

Amsterdam'da da bulunan bir raw food festivalinden kareler;



Şekil 1: Amsterdam'da da bulunan bir raw food festivalinden kareler (Tasteatlas, 2023).

İnsan nüfusundaki artış sebebiyle gıdanın sürdürülebilirliği önemli hal almıştır. Sürdürülebilirlik anlayışıyla verimliliğin korunması, kaynakların gelecek nesillere aktarımı ve bu aktarımın güvenli şekilde yapılması amaçlanmaktadır (Akdağ vd.,

2016, s. 271). İnsanlığın devamlılığı için su, bitki çeşitleri, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri gibi tükenebilecek kaynakların sürekliliğinin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda dünyada alternatif gıda üretimlerinde yeni projeler gerçekleştirilmektedir (Ertaş & Kırmızıkuşak, 2021, s. 14) Bu da çevre dostu bir beslenme biçimi olarak görülmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, sıfır atık felsefesi çiğ yemeklerin hazırlanmasında kullanılan malzemelerin geri dönüştürülmesi ve yeniden kullanılması için de bir fırsat sunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada ele alınan çiğ yemek kültürünün gelişimi, modern toplumun doğal yaşama ve sağlıklı beslenmeye yönelik artan ilgisine verilen bir yanıt olarak ortaya çıkmakta; bu yaklaşım, insan sağlığını doğallıkla özdeşleştiren bir yaşam felsefesine dayanmaktadır (Ateş vd., 2024, s. 166). Çiğ yemekler, sağlıklı beslenmenin yanı sıra çevre dostu yaşam tarzıyla da ilişkilendirilebilmektedir. Çiğ yemek kültürü son 30 yılda popülerleşmeye başlamıştır (Karaman & Soylu, 2020, s. 252). Bu durum nedeniyle çiğ yemekler, özellikle sağlıklı beslenme düzenlerine sahip kişiler için önemli bir seçenek haline gelmiştir. Çiğ yemeklerin savunucuları, yiyeceklerin pişirilmesi sırasında besin değeri kayıplarının yaşandığını ve çiğ tüketilen besinlerin sağlıklı olduğu kadar lezzetli de olabileceğini iddia ederler. Ancak, bazı uzmanlar çiğ yemeklerin sağlık açısından zararlı olabileceğini, protein ve diğer önemli besin öğelerini yeterli düzeyde sağlayamadığını savunmaktadırlar. Bu nedenle uzmanlar; çiğ yemeklerin tek başına bir diyet olarak uygulanmaması gerektiğini, doğru uygulamanın haftalık ya da belirli günlerde olabileceğini savunmuşlardır (Akmeşe, 2024, s. 28).

Sayfa | 422

Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar, çiğ beslenmenin özellikle Avrupa ve Amerika’da “doğal yaşama dönüş” anlayışıyla birlikte yaygınlaştığını göstermektedir. Bu eğilim, yalnızca bireysel tercihlerle sınırlı kalmayıp, restoran menülerine, sağlık turizmi paketlerine ve sürdürülebilir yaşam projelerine de yansımaktadır. Türkiye’de ise İstanbul da sağlıklı yaşam konseptli işletmelerin menülerinde çiğ yemeklerinde eklendiği görülmektedir. Bu durum, çiğ yemek kültürünün turizm sektöründe yer bulmaya başladığını ve gastronomi turizmi açısından yeni fırsatlar sunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, çiğ yemeklerin sağlık, beslenme ve turizm sektörü üzerinde kayda değer etkiler oluşturduğu görülmektedir. Sağlıklı beslenme ve doğal yaşam odaklı akımların yükselişiyle birlikte, çiğ beslenme anlayışının toplumsal düzeyde popülerlik kazandığı dikkat çekmektedir. Bu eğilime bağlı olarak, yiyecek içecek işletmeleri, turizm kuruluşları ve çeşitli gastronomi temalı festivaller, çiğ yemeklerin sunumunu ve tüketimini arttıran uygulamalara yönelmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G., Özata, E., Sormaz, Ü., & Çetinsöz, C. B. (2016). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi İçin Yeni Bir Alternatif: Surf&Turf. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 270-281.
- Akmeşe, K. A. (2024). Gastronomi Turizminde Trendler: İkincil Veriler ile Bir Araştırma. *Selçuk Turizm ve Bilişim Araştırmaları Dergisi*, 6, 21-36.

- Ateş, A., Sunar, H., & Ok, S. (2024). Raw Food ve Frutaryen Beslenme. K. Akmeşe, A. Ilgaz ve F. Özcan, (Ed.) *Gastronomide Yeni Eğilimler ve Beslenme Kültürü (İnanışlar, Coğrafya ve Sürdürülebilirliğin Gastronomik Yansımaları)*. Konya, Selçuklu: Selçuk Üniversitesi Yayınları. 164-188.
- Axe, (2017) Rraw food diet: benefits, risk and how to do it. Retrieved <https://draxe.com/nutrition/raw-food-diet/> (Erişim Tarihi: 23.04.2023). (Erişim Tarihi: 20.04.2023)
- Ayaz Z. (2018). Beslenmede farklı yaklaşımlar. *The Journal of Turkish Family Physician*, 9(3), 85–90. <https://doi.org/10.15511/tjtfp.18.00385>
- Barad, A., Mendoza, D. R., & Dahl, W. (2020). Popular Diets: Raw Foods. *IFAS extention University of Florida*, 1-3.
- Beltrán J., Guzmán, T., & Cruz, F. (2016). Analysis of the relationship between tourism and food culture. *Sustainability*, 8(418). <https://doi.org/10.3390/su8050418>
- Beltrán, J., Guzmán, T., & Cruz, F. (2016). Analysis of the Relationship Between Tourism And Food Culture. *Sustainability*, MDPI 8,418. <https://doi.org/10.3390/su8050418>
- Bozok, D., & Yalın, G. (2018). Gastronomide Yeni Trend: Siyah Yiyecekler. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1), 251-261
- Brown, L. (2022). Raw vegan diet may be a risk to your health – Here's why. *The Conversation*. Retrieved. <https://theconversation.com/raw-vegan-diet-may-be-a-risk-to-your-health-heres-why-193495> (Erişim Tarihi: 06.05.2023).
- Cankül, D., & Kol A., (2022). Turistlerin çiğ beslenme algılarının belirlenmesi, Altınay L. vd., (Ed.), *Daha İyi Bir Dünya İçin Turizm 2*, s. 1-9.
- Cretu, R. C., Ştefan, P., Andrei, S. V., & Schnaider, A. (2015). Is Raw-Vegan An Alternative to the Traditional Diets in Romania? *Scientific Papers: Management, Economic Engineering In Agriculture & Rural Development*, 15(3). 113-117
- Doğan, M., (2022). Çiğ beslenmek (raw food) doğru mu? yanlış mı?, *Yemek Zevki Dergisi*, 24,(2)., İstmag Magazin Gazetecilik, İstanbul.
- Ertas, A., & Kırmızıkuşak, D. (2021). *Geleceğin Mutfak Kültürü, Geleceğin Restoranları*, Ankara: Detay Yayıncılık, 14-35.
- Gündüz, M. (2023). <https://www.muctebagunduz.com/blog-tr/cig-beslenme-raw-food-nedir-cig-beslenmede-ne-yenir/> (Erişim Tarihi:16.05.2023).
- Jones T., (2017), Tthe raw food diet: Aa beginner's guide and review, *Healthline* <https://www.healthline.com/nutrition/raw-food-diet> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Karaman, E. E., & Soylu, G. A. (2020). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Doktora Öğrencilerinin Çiğ Beslenme (Raw Food) Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*. 251-259
- Kralj, B. M., Podražka, M., Krawczyk, B., Mikuš, R.P., Jarni, K., & Trebše, P. (2017). Raw Food Diet: The Effect of Maximal Temperature (46 ± 1 °C) On Aflatoxin B1 and Oxalate Contents in Food, *Journal of Food and Nutrition Research*, 56(3), 277-282.
- Kwanbunjan K., Koebnick C., Strassner C., Leitzmann C. (2000). Lifestyle And Health Aspekts of Raw Food Eaters, *ResearchGate*, <https://www.researchgate.net/publication/237618497> 12-20.
- Li Xiangyun, (2017). Advantages and Countermeasures of the Development of China's Food Tourism Industry. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*,

- volume 101, 4th International Conference on Education, Management and Computing Technology. 1118-1121.
- Okur, B., & Madenci, A.B. (2019). Çiğ beslenme (raw food) akımında çimlendirilmiş tahıl ve baklagillerin önemi. *Journal of Tourism and Gasronomy Studies*, 7(1), (s.664-675), DOI: <https://doi.org/10.21325/jotaqs.2019.38> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- Ozgen, L. (2018). 4.20. Raw Food, https://www.researchgate.net/publication/324331586_420Raw_Food, (Erişim Tarihi: 11.06.2023)
- Özdemir A., Çiğ Beslenme "Raw Food" Nedir?, <https://www.hasascibasiahmetozdemir.com/Sayfalar/1279/Cig-Beslenme--Raw-Food-.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Özgüzel, C. (2016). Milattan Öncesine Selam Veren Beslenme Çeşidi: Raw Food Nedir?, <https://yemek.com/raw-food-nedir/> (Erişim Tarihi: 11.06.2023).
- Özkok A. G., & Aktaş N., (2018), Gastronomide Güncel Konular, Nizamıoğlu H. F., (ed.), <https://www.researchgate.net/publication/347937623>, 120-132.
- Raba, D. N., Bordean, D. M., Lancu, T., Adamov, T., Popa, V. M., & Pîrvulescu, L. C. (2019). Pros and Cons of Raw Vegan Diet. *Advanced Research in Life Sciences*, 3(1), 46-51
- Sevinç, F. & Çakmak, T.F. (2017). Tüketim Kültüründe Çiğ Beslenme ve Yaşayan Besinler. *International West Asia Congress of Tourism Research*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 147-155.
- Tasteatlas İnternet Sitesi: tasteatlas.com/raw-food-festival-amsterdam, (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- Tolga, A. <https://www.aysetolga.com/cig-yemek-diyeti> (Erişim Tarihi: 07.05.2023).
- Türk Aşçı Haberleri: <https://turkascihaberleri.com/HaberDetay/63749/Dogal-Beslenme-Akimi--Raw-Food-.html> (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Türkiye Turizmi, 2008 <https://www.turkiyeturizm.com/raw-food-restoranlar-artiyor-14157h.htm> (Erişim Tarihi:12.06.23).
- Uçan B. Z., (2021). *Farklı Baharat Kombinasyonları ile Hazırlanan Raw Food Ürünlerinin Duyusal Analiz Yöntemi ile Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, 7-32
- Uzun, E. (2019). Raw Food/Çiğ Beslenme Tarihçesi ve Sıkça Sorulan Sorular. <https://diyetisyenemreuzun.com/rawfood-cig-beslenme-tarihcesi-ve-sikca-sorulan-sorular> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).
- Varol F., & Akay R. (2022). New Trend In Gastronomy: Raw Food. H. Karadal, E. Ekiz., M. Saygın.,E. Dincer & Ş. Karadal (Eds.), 7. İnternational Entrepreneurship Social Sciens Congres içinde (s.448-455) Tashkent. Uzbekistan. ISBN: 978-605-73415-0-1
- Yaprak T. (2022). Çiğ beslenme. <https://www.tugbayaprak.com/cig-beslenme/> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).

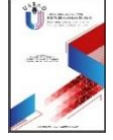
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Günümüzde sağlıklı beslenme anlayışı toplumda ilgi görmektedir. Bu durum ile yeni beslenme akımları doğmuştur. Bunlardan biri ise çiğ beslenme anlayışıdır. Çiğ beslenme; doğada bulunan sebze ve meyve gibi nimetlerin en saf haliyle tüketilmesine dayalı bir beslenme anlayışıdır. Rafine ürünü olan yağ, şeker gibi gıdalardan veya ısıtılmış işlem görebilen kahve gibi gıda ve içeceklerden uzaktır. Bu beslenme anlayışında tüketilen gıdalar genellikle meyveler, sebzeler, kuruyemişler, tohumlar, kurubaklagiller, filizlenmiş tahıllar olarak bilinmektedir. Aynı zamanda çimlendirme işlemi yapılan bu

beslenme anlayışında vitamin ve mineral alımı daha fazla olmaktadır. Çimlendirme işlemi genellikle pirinç, buğday, arpa, mercimek, fasulye, nohut gibi ürünlerde kullanılmaktadır. Çiğ olarak hazırlanan yiyeceklerin %88'ini tahıllar, meyveler ve meyve suları; %12'sini ise fındık, tohum, patates, kabak gibi sebzeler, %60'ını temel gıdalar olan; su, yeşil yapraklı sebzeler ve meyveler oluştururken %20'sini proteinler ve aminoasitler; yemişler, tohumlar ve filizlendirilmiş baklagiller oluşturmaktadır. Diğer %20'si de tıbbi gıdalar olan; deniz bitkileri, otlar ve taze sıkılmış meyve sularıdır. Çiğ beslenmenin tarihsel süreci, insanlığın ilk zamanlarına dayanmaktadır. Ateş bulunmadan önce ünlü filozofların antik Yunan tarihindeki matematikçilerin vegan anlayışını benimsedikleri ve çiğ gıda ile beslendikleri bilinmektedir. Tıp denilince ilk akla gelen isim olan Hipokrat da en iyi ilacın çiğ gıda olduğunu belirtmiştir. Ateş bulunduktan sonra gıdalar pişirme işlemlerine tabi tutulmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise çiğ beslenmenin sağlık için yararlı olabileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. 21.yüzyıla kadar devam eden çiğ beslenmenin sağlığa daha yararlı olduğu düşüncesi, beslenme şekilleri arasında çiğ beslenme anlayışı olarak yer almıştır. Çiğ yemeğin tarihsel sürecine dair birçok farklı kaynak ve görüş mevcuttur. Bazı kaynaklar, çiğ yemeğin eski zamanlarda yaygın olduğunu belirtirken, bazı kaynaklar ise modern çiğ yemeğin tarihi hareketinin daha yeni olduğunu iddia eder. Ancak her ne kadar farklı düşünceler olsa da günümüzde çiğ yemek kültürü sağlıklı yaşama ilgi duyan kişiler başta olmak üzere diyetisyenlerin de hastalarının üzerinde kullandığı bir diyet çeşidi ve beslenme anlayışı haline gelmiştir. Eski zamanların bilinen Doktorlarından İsviçreli Max Bircher-Benner 1867-1939 yılları arasında çiğ beslenmeyi tedavi amaçlı hastaları üzerinde kullanmıştır. Çiğ beslenme anlayışı, genellikle sağlıklı bir beslenme anlayışı olarak kabul edilmekle birlikte, bu beslenme şeklinin olası risklerinin ve yan etkilerinin de bulunduğunu bilmek gerekmektedir. Özellikle çiğ beslenme; yetersiz beslenmeye, besin eksikliğine ve bağışıklık sisteminin zayıflamasına neden olabileceğinden bu konuda uzmanların uyarıları dikkate alınmalıdır. Uzmanların yaptığı araştırmalara göre; çiğ beslenen 45 yaş altındaki kadınların %30'unun amenore (adet görmeme) yaşadığı saptanmıştır. Bu durumlardan dolayı uzmanlar çiğ beslenme anlayışını tamamıyla bir beslenme alışkanlığı değil de diyet şeklinde uygulanmasının gerektiğini düşünmektedirler. Çiğ gıda diyetinde genellikle sebzeler, meyveler, kuruyemişler, tohumlar tüketilir. Yağ kaynakları olarak ise; preslenmiş sızma zeytinyağı veya Hindistan cevizi yağı kullanılmaktadır. Bu beslenme şeklinde, pişirme, kızartma veya kaynatma gibi ısı işlemleri yapılmadığından, besinlerin vitamin ve mineral kaybı önlenir ve antioksidan bakımından zengin olurlar. Çiğ gıda diyetinin uygulanabilmesi için tüketilecek olan yiyeceklerin en az %75'inin çiğ olması gerekmektedir. Çiğ diyetinde tüketilecek yiyecekler tüm taze meyveler ve sebzeler, tahıllar, baklagiller, kurutulmuş et ve kuru meyveler, bitkisel sütler, çiğ fındık ezmesi, soğuk sıkım zeytin ve Hindistan cevizi yağı, deniz yosunu, çiğ yumurta ve süt ürünleri, çiğ et ve balık olarak sıralanabilmektedir. Çiğ yemek turizmi, sağlıklı beslenme akımına cevap vermekle kalmaz, aynı zamanda turistlerin doğal ürünlere olan ilgisini de artırmaktadır. Turistler organik tarım yapılan çiftlikleri gezebilir, organik pazarları ziyaret edebilir veya doğal beslenme ile ilgili atölye çalışmalarına katılabilmektedirler. Çiğ yemek turizmi, bu sayede yerel ekonomilere de katkı sağlamaktadır. Yerel ürünlere dayalı olarak hazırlanan çiğ yemek menüleri, turistlere bölgesel kültürü tanıtmak için bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, turistlerin bu tür restoranlara yönelmesi, geleneksel yemek tariflerinin unutulmasını da engelleyerek kültür aktarımını da destekler. Çiğ yemek turizmi, dünya genelinde giderek artan bir akım haline gelmiştir ve birçok ülkede örneklerine rastlamak mümkündür. Dünyada da en bilindik çiğ yemek restoran örnekleri arasında Japonya'daki geleneksel suşi restoranları gösterilmektedir ve turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Yiyecek içecek işletmelerine bakıldığında çiğ yemek sunan restoranlar ve işletmeler, çiğ yiyeceklerin sağlığa olan yararlarını vurgulayan, vegan ve vejetaryen müşterilere hitap eden yerlerdir. Ayrıca, çiğ yemek restoranları, doğal ve organik kaynaklardan elde edilen yiyeceklerle hazırlanarak, çevre dostu bir yaşam tarzını benimseyen müşteriler için de ideal bir seçenektir. Ancak, çiğ yemek kültürünün yaygınlaşması, aynı zamanda bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Özellikle, çiğ yiyeceklerin hazırlanışı ve sunumu, geleneksel yemeklere göre daha fazla zaman ve emek gerektirmektedir. Ayrıca, bazı müşteriler, çiğ yiyeceklerin tadının alışılmışın dışında olduğunu düşünebilmektedirler. Bu nedenle, yiyecek içecek

işletmelerinin, çiğ yemek seçeneklerini sunarken, müşterilerinin ihtiyaçlarını ve tercihlerini göz önünde bulundurması önemli olmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Nowadays, the concept of healthy eating is gaining attention in society. As a result, new dietary trends have emerged. One of these is the raw food diet. Raw food nutrition is based on consuming natural foods such as vegetables and fruits in their purest form. It avoids refined products like oil and sugar, as well as foods and beverages that undergo thermal processing, such as coffee. The foods consumed in this diet mainly include fruits, vegetables, nuts, seeds, legumes, and sprouted grains. Additionally, due to the sprouting process, the intake of vitamins and minerals increases. Sprouting is commonly applied to products such as rice, wheat, barley, lentils, beans, and chickpeas. 88% of raw food meals consist of grains, fruits, and fruit juices; 12% include nuts, seeds, potatoes, and squash. 60% of the diet is composed of staple foods such as water, leafy greens, and fruits, while 20% consists of proteins and amino acids from nuts, seeds, and sprouted legumes. The remaining 20% includes medicinal foods such as sea plants, herbs, and freshly squeezed fruit juices. The historical process of raw food dates back to the earliest times of humanity. Before the discovery of fire, it is known that famous philosophers and mathematicians in Ancient Greek history adopted a vegan lifestyle and consumed raw food. Hippocrates, the first name that comes to mind in medicine, also stated that the best medicine is raw food. After the discovery of fire, food began to be subjected to cooking processes. By the 19th century, the idea that raw food could be beneficial for health became widespread. The belief that raw food is healthier, which continued until the 21st century, has become established as a dietary approach. There are various sources and different views regarding the historical development of raw food. Some sources suggest that raw eating was common in ancient times, while others argue that the modern raw food movement is relatively recent. However, despite these different perspectives, raw food culture has become a dietary approach used by dietitians, especially for individuals interested in a healthy lifestyle. One of the well-known doctors of the past, Swiss Max Bircher-Benner (1867-1939), used raw food as a treatment method for his patients. Although the raw food diet is generally considered a healthy eating approach, it is important to be aware of its possible risks and side effects. Particularly, raw food consumption may lead to malnutrition, nutrient deficiencies, and a weakened immune system, so expert warnings should be taken into account. According to research conducted by experts, 30% of women under the age of 45 who follow a raw food diet experience amenorrhea (absence of menstruation). Due to these concerns, experts believe that the raw food diet should be applied as a temporary dietary regimen rather than a permanent eating habit. The raw food diet primarily includes vegetables, fruits, nuts, and seeds. As fat sources, cold-pressed extra virgin olive oil or coconut oil are used. Since no cooking, frying, or boiling processes are applied in this diet, the loss of vitamins and minerals is prevented, making the foods rich in antioxidants. For a raw food diet to be implemented, at least 75% of the consumed foods must be raw. The foods included in a raw food diet can be listed as all fresh fruits and vegetables, grains, legumes, dried meat and dried fruits, plant-based milks, raw nut butters, cold-pressed olive and coconut oils, seaweed, raw eggs and dairy products, as well as raw meat and fish. Raw food tourism not only meets the demand for healthy eating trends but also increases tourists' interest in natural products. Tourists can visit farms engaged in organic farming, explore organic markets, or participate in workshops on natural nutrition. In this way, raw food tourism also contributes to local economies. Menus based on local products provide an opportunity to introduce tourists to regional culture. Furthermore, as tourists are drawn to such restaurants, the preservation of traditional recipes is supported, ensuring cultural continuity. Raw food tourism has become an increasingly popular trend worldwide, with many countries offering examples of this concept. One of the most well-known examples of raw food restaurants globally is the traditional sushi restaurants in Japan, which attract significant tourist interest. When examining food and beverage businesses, restaurants and establishments that offer raw food cater to vegan and vegetarian customers by emphasizing the health benefits of raw food. Additionally, raw food restaurants, prepared with natural and organic ingredients, serve as an ideal option for customers who embrace an eco-friendly lifestyle. However, the

rise of raw food culture also brings some challenges. In particular, the preparation and presentation of raw foods require more time and effort compared to traditional dishes. Moreover, some customers may find the taste of raw foods unusual. Therefore, food businesses must consider customers' needs when offering raw options.



OSMANLI STEAMPUNK'I: YEDİNCİ GÜN
İHSAN OKTAY ANAR'IN ESERLERİNDE STEAMPUNK ESİNTİLERİ

OTTOMAN STEAMPUNK: THE SEVENTH DAY
STEAMPUNK INFLUENCES IN İHSAN OKTAY ANAR'S WORKS

Gizem CENGİZ

Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, Radyo-Televizyon-Sinema Anabilim dalı,
Sinema Bilim dalı,
İstanbul/Türkiye.

Research Assistant Dr., Marmara University, Radio-Television-Cinema,
Department of Cinema,
İstanbul/Turkey.

gizem.cengiz@marmara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2215-1868

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.1643722

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20.02.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Cengiz, G. (2025). Osmanlı
Steampunk'ı: Yedinci Gün İhsan Oktay Anar'ın Eserlerinde Steampunk Esintileri.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 7(18), 428-439.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bilimkurgunun bir alt türü olarak tanımlanan Steampunk, gerçekte hiç var olmamış bir geçmiş hayal eden post modern bir alt türdür. Steampunk kurguları, 19. yüzyılın endüstriyel buhar gücüne dayanan teknolojileri ve estetik unsurlarını bir araya getirerek retrofütüristik bir alternatif tarih kurgusu yaratır. 1980'lerin sonlarında edebiyat alanında ortaya çıkan Steampunk, fantezi, korku ve tarihsel kurgu gibi diğer türlerle birleşerek karmaşık hikayeler oluşturur. Bu kurgularda buharla çalışan makineler, dişliler, borular ve mekanik aksamalar, hava balonları, zeplinler gibi unsurlar tasvir edilerek geçmişte var olan teknolojilerin alternatif bir versiyonu ortaya konmaktadır. İhsan Oktay Anar'ın romanlarına bakıldığında da alternatif bir Osmanlı döneminin kurgulandığı görülmektedir. Anar'ın romanlarında fantezi ve tarihsel gerçeklik iç içe geçerek, alternatif bir geçmiş sunmaktadır. Özellikle Yedinci Gün romanının, Osmanlı'nın son döneminde geçen bir zaman yolculuğu kurgulayarak, Steampunk alt türünün birçok elementini barındırdığının düşünülmesi, bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Yapılan çalışma tematik bir inceleme olup, romandaki Steampunk'a ait izlerin ortaya çıkarılması üzerine kurulmuştur. Aynı zamanda bu çalışma, Steampunk'ın sadece Batı edebiyatına özgü bir alt tür olmadığını, farklı kültürel bağlamlarda da benzer eğilimlerin ortaya çıkabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Steampunk, Bilimkurgu, Edebiyat

Abstract: Steampunk, defined as a subgenre of science fiction, is a postmodern subgenre that imagines a past that never actually existed. Steampunk narratives create a retrofuturistic alternative history by combining 19th-century industrial steam-powered technologies and aesthetic elements. Emerging in literature during the late 1980s, Steampunk creates complex narratives by merging with other genres such as fantasy, horror, and historical fiction. These narratives present an alternative version of historical technologies by depicting elements such as steam-powered machines, gears, pipes and mechanical components, hot air balloons, and zeppelins. When examining İhsan Oktay Anar's novels, one can observe the construction of an alternative Ottoman period. In Anar's novels, fantasy and historical reality intertwine to present an alternative past. The primary motivation for this study stems from the consideration that particularly his novel "The Seventh Day" encompasses many elements of the steampunk subgenre by constructing a time travel narrative set in the late Ottoman period. The study aims to demonstrate that Steampunk is not exclusively a Western literary subgenre, but similar tendencies can emerge in different cultural contexts.

Key Words: Steampunk, Science Fiction, Literature

GİRİŞ

Bilimkurgu bir tür olarak, 19. yüzyılın bilim ve teknolojik gelişmelerinin günlük hayata yansımalarının getirdiği heyecan ve merak duygusuyla şekillenmiş bir edebiyat kolu olarak ortaya çıkmıştır. İlk bilimkurgu romanı olarak anılan Mary Shelley'nin *Frankenstein* romanından beri bilimkurgu, bilim-teknoloji etrafında gelişen öyküler anlatmış, zaman içerisinde çizgi romanlardan sinema filmlerine kadar birçok alana yayılarak geleceği hayal etmenin bir yolu olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşanan her bilimsel gelişmeyi ve ortaya çıkan teknolojik ürünleri öykülerine katarak zenginleşen bilimkurgu, 1980'li yıllardan itibaren ise kendi içerisinde çeşitli alt türlere bölünmeye başlamıştır. Bu alt türlerin en gelişkini ve dolayısıyla en popüler olan Siberpunk, ileri teknolojinin bugünden daha kötü yaşam koşulları getirdiği bir gelecek kurgularken, aynı zamanda bilimkurgu içinde

-punk son ekli alt türler furyasını başlatmıştır. Bundan itibaren "punk" kelimesi, belli bir döneme referans veren bir kelimeyle birleştirilerek yeni alt türler yaratılmıştır. Dizel dönemine referans veren Dizelpunk, biyoteknolojik gelişmelerin yükselişine referans veren Biyopunk, 19. yüzyılın buhar teknolojisine gönderme yapan ve bu çalışmada ele alınacak olan Steampunk bunlardan bazılarıdır. Bu alt türler aynı zamanda post modernizm tartışmalarının yükselişe geçtiği bir dönemde filizlendiğinden, post modern alt türler olarak da tanımlanmaktadırlar.

Steampunk kelime olarak 1987 yılında literatüre kazandırılmış, öykülerin çoğunlukla 19. yüzyılın Viktorya dönemi İngiltere'sinde yer aldığı, olduğundan çok daha gelişmiş bir dönem tasvir eden alternatif bir tarih kurgusu olarak tanımlanabilir. Steampunk, Sanayi Devrimi'yle birlikte gelişen buharlı makineleri hayal gücüyle birleştirerek yarı fantastik yarı bilimkurgusal öyküler kurgular. Bu doğrultuda buharlı trenler, hava gemileri, hava korsanları, denizaltılar ve gerçekte hiç icat olmayan çeşitli mekanik araçlar Steampunk anlatılarında kullanılan yaygın öğelerdendir (Cengiz, 2022, s. 10). Steampunk'ı diğer bilimkurgu alt türlerinden ayıran en önemli yanı ise, gelecek yerine geçmişini yeniden hayal etmesidir (Smith, 2015, s. 16). Steampunk aynı zamanda diğer birçok bilimkurgu anlatısından farklı olarak daha ütopyan bir tarz benimseyerek nostaljik bir bilimkurgu anlayışı ortaya çıkarır.

Steampunk temel olarak üç element üzerine şekillenmiştir. Bunlardan ilki Neo-Viktoryanizm olarak adlandırılır. Steampunk öyküleri 1800'den başlayarak Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemin hissiyatından faydalanır ve 19. Yüzyıl'ı bir yankı olarak hatırlatır (Perschon, 2012, s. 6). Steampunk'ın bir diğer elementi ise teknofantezidir. Steampunk, bilimkurgunun bir alt türü olsa da fantastik öğeleri yoğun şekilde kullanır. Steampunk öykülerindeki teknolojik araçlar bilimsel gözükse de sihirsel bir mantıkla çalışırlar. Bu sihirsel mantık sayesinde buharlı makineler nükleer enerji üretebilirler, hava balonları başka gezegenlere seyahat edebilir (Cengiz, 2022, s. 20).

Steampunk'ın son elementi ise retro fütüristik estetiğidir. Geçmiş zamanların estetik akımlarının yeniden benimsenmesi anlamına gelen "retro" kelimesiyle gelecekçilik anlamına gelen "fütürizm" kelimesinin birleşiminden oluşan retro-fütürizm, geleceğe dair hayali teknolojilerle geçmiş dönem estetiğinin nostaljik bir birleşimini yansıtır. Dolayısıyla Retro-fütürizm, ileri teknoloji bir geçmiş kurgulayan Steampunk anlatıları için oldukça kullanışlı görülmüştür. Bu öykülerdeki zeplinler, denizaltılar, hava balonları, trenler gibi teknolojik araçlara bakıldığında hepsinin retro-fütüristik bir estetiğe sahip olduğu görülmektedir (Cengiz, 2022, s. 20-23). Steampunk, görselliği oldukça ön planda tutan bir alt tür olduğundan en belirgin şekilde illüstrasyonlar, video oyunları ve sinema, televizyon gibi görsel medyada daha popüler hale gelmiş olsa da esasen edebiyat alanında ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Steampunk edebiyatı, pastiş, fantezi, metinler arası ve çok katmanlı öğeler barındıran post modern bir edebiyat olarak tanımlanabilir.

1. STEAMPUNK EDEBİYATI

Steampunk temel olarak Viktoryan dönem bilimkurguları olarak bilinse de aslında bu dönemde ortaya çıkmış bir tür değildir. Kelime olarak Steampunk, 1987 yılında Amerikalı yazar K.W. Jeter tarafından Neo-Viktoryan olarak tanımlanabilecek öyküleri sınıflandırmak için kullanılmıştır (Heckmann, 2025). James Blaylock, Tim Powers, China Mieville alt türün en bilinen yazarlarından. Steampunk kurgularının amacı post modern sorunlarla baş etmenin bir yolu olarak başka bir tarihsel gerçekliğe kaçmaktır. Ortaya çıktığı dönemin giderek insanı yabancılaştırıcı teknolojisine karşılık 19. Yüzyıl'ın basit mekanik dünyası, bu kurgularda özlemle anılır (Barber & Hale, 2013, s. 174-176). Steampunk yazarları, H. G. Wells ve Jules Verne gibi Viktoryan dönem bilimkurgu yazarlarından ilham alarak, tarihin farklı bir yönde ilerlemesiyle ortaya çıkabilecek dünyayı araştırırlar. Alternatif birer tarih kurgusu olarak tanımlanabilecek Steampunk yazınları, gerçekte hiç var olmamış bir geçmişin nostaljik bir anımsamasını yansıtır.

Steampunk edebiyatı alternatif bir tarih kurgularken, yansıttığı dönemin gerçek tarihi kişiliklerini de öykülerinin içerisine yerleştirir. Bu doğrultuda, Kraliçe Viktorya, Charles Babbage, Karındeşen Jack gibi isimler Steampunk öykülerinde birer karakter olarak yer alırlar. Aynı zamanda 19. yüzyıl romanlarının Kaptan Nemo, Dorian Gray, Mr. Hyde gibi karakterleri de zaman zaman kullanılır. Böylelikle Steampunk'ın tarihi figürlerle kurgusal kahramanları da bir araya getirdiği söylenebilir. Bu doğrultuda Steampunk'ın kurgu ve tarih arasındaki sınırları belirsizleştirdiği görülebilir (Cengiz, 2022, s. 41).

Sayfa | 431

Steampunk'ın aynı zamanda post modern bir yazın türü olduğu kabul edilmektedir. Edebiyatta post modernizm, felsefe, kültür, tarih, bilim ve diğer alanlar arasındaki sınırları kaldıran ve oyuncu bir hava yaratan yazın biçimleri olarak tanımlanmaktadır. Post modern edebiyatta, geleneksel olarak birbirinden ayrı kabul edilen roman, şiir, deneme, tarih, bilimkurgu ve benzeri gibi edebi türler arasındaki katı sınırlar belirsizleşir. Bu türler birbiriyle iç içe geçer, kaynaşır ve böylelikle yeni anlatı biçimleri ortaya çıkar (Karlıdağ, 2012, s. 103). Örneğin, bir post modern romanda şiirsel bir dil, tarihsel belgeler, bilimkurgu öğeleri ve otobiyografik unsurlar aynı metinde bir arada bulunabilir. Bunun yanında, Doltaş'a göre imgeler ve sözcüklerin yinelenmesi, parodi, değişik aktarma biçimlerinin aynı yapıtta birlikte kullanılması anlamına gelen pastiş, metinler arası ya da bir metnin içinden dış dünyaya göndermeler yapılması, anlam kayganlığını vurgulayan göstergelere yer verilmesi post modern anlatılarda sık sık görülür (Doltaş, 2003, s. 27). Post modern romanların en belirgin özelliklerinden biri, anlatı yapısına dâhil edilen fantastik unsurlardır. Bu teknik, metinlerarası bir belirsizlik yaratarak kurmaca ile gerçeklik arasındaki sınırları muğlaklaştırır. Geleneksel anlatı unsurları olan olay örgüsü, zaman, mekân ve anlatıcıyı işlevsizleştiren post modern kurgu, fantastik ve olağanüstü öğeleri metnin merkezine yerleştirir. Fantastik edebiyat, post modern söylem içinde yeniden şekillenerek onun estetik ve tematik dokusuna eklenir. Dolayısıyla post modern romanlarda fantastik öğeler, yalnızca birer anlatı tekniği olarak değil, aynı zamanda epistemolojik sorgulamaların bir aracı

olarak belirgin bir şekilde öne çıkar (Somuncuoğlu Özot, 2009'dan akt. Gün, 2024, s. 341).

Bu bilgiler ışığında bilimkurgu edebiyatının post modern bir alt türü olarak ele alınabilecek Steampunk yazınları, belli farklılıklar taşıması nedeniyle tarihsel olarak iki kısımda incelenebilir. İlki, 1970'lerin sonlarında, daha sonra alt türe ismini de verecek olan, K. W. Jeter, James Blaylock, Michael Moorcock gibi yazarların eserleriyle başlayan, fantastik öğeler barındıran alternatif tarih öyküleridir (Perschon, 2012, s. 15-16). Bu öykülerde, bir orangutan deneysel bir uçan küreyle şehrin ortasına iner (*The Ape Box Affair*, 1978), H. G. Wells'in *Time Machine* (1895) romanında yer alan karakterler olan Morlock'lar zaman makinesiyle 19. Yüzyıl Londra'sına seyahat eder (*Morlock Night*, 1979), ya da Viktorya Dönemi'nde bir atom bombası icat edilir (*Queen Victoria's Bomb*, 1967). Steampunk'ın ikinci dalgasının başlangıcı olarak anılan 1990'lara kadar bu romanlar sayesinde alt tür, belli bir çerçeveye oturmuş, özellikle 80'li yıllarda zenginleşmeye başlamıştır. Tim Powers'ın 1987 tarihli *On Stranger Tides** romanı Dünya Fantezi Ödülleri'nde en iyi roman olarak aday gösterilmiş, 1988 yılında James Blaylock *Homunculus* romanıyla Phillip K. Dick ödülünü kazanmıştır. 1990 yılında ise *Difference Engine* ve *Steampunk Trilogy* kitaplarıyla Steampunk, dünya çapında popülerleşmeye başlamıştır. Bunda en önemli katkısı ise bu dönemden itibaren Steampunk öykülerinin televizyon dizileri ve sinema filmlerine uyarlanmaya başlaması olmuştur. Bu dönemden itibaren özellikle 2000'li yıllarda Steampunk, çizgi romanlar, video oyunları, sinema filmleri ve çeşitli görsel sanatlarda da yaygınlaşmıştır. 2000 sonrası Steampunk yazınlarının bir diğer farkı ise ilk döneme kıyasla, öykü mekanlarının 19. yüzyıl İngiltere'sinden uzaklaşmış olmasıdır. Öyküler artık ABD'de veya başka bir ülkede, farklı bir gezegende ya da 19. yüzyılın hatırlatan bir gelecekte de geçebilmektedir. Bu dönemin önemli yazarlarından bazıları, China Mieville, Cherie Priest, Philip Reeve, Scott Westerfield olarak sıralanabilir. Bu yazarların eserlerinde Steampunk'ın özü olan, fantaziyle karışmış alternatif tarih anlatısı değişmemiş, farklı zaman periyodlarının karıştığı anakronistik anlatılar, düş ve gerçeğin silik sınırları, olması gerekenden çok daha üstün şekilde çalışan mekanik araçlar öne çıkmıştır.

2. İHSAN OKTAY ANAR VE STEAMPUNK'IN YANSIMALARI

Türk edebiyatında ise İhsan Oktay Anar'ın romanları Steampunk estetiğine oldukça benzer görünmektedir. Anar da romanlarında, gerçekte olduğundan farklı ve fanteziyle yoğrulmuş bir geçmiş kurgular. Çoğunlukla 19. yüzyılın İstanbul'unda geçen öyküleri, Osmanlı'nın son döneminin geleneksel yaşamıyla fotoğraf, telgraf, zeplin, optik aletler gibi yeni teknolojik ürünleri bir araya getirir. Bu araçlar, Steampunk adı altında sınıflandırılan birçok öyküde de görülebileceği gibi 19. yüzyılın buharlı araçlarını nostaljik bir şekilde anımsatır. Anar'ın bu aletleri tasvir ederken kullandığı dil de özellikle dikkat çekicidir. Teknik detayları Osmanlı

* Bu roman aynı zamanda 2011 yılında yapılan Karayip Korsanları filminin dördüncü bölümü için de esin kaynağı olmuştur.

Türkçesinin zengin kelime hazinesiyle harmanlayarak, Steampunk'ın retrofütüristik atmosferini yansıttığı söylenebilir.

Türk Edebiyatının 1990 sonrası en çok okunan yazarlarından biri İhsan Oktay Anar (Karlıdağ, 2012), Ege Üniversitesi felsefe bölümünü bitirmiş, sonrasında da aynı üniversitede yüksek lisans ve doktorasını tamamlayarak uzun yıllar Ege Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmıştır. İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası*, *Kitab-ül Hiyel*, *Efrasiyab'ın Hikâyeleri*, *Amat*, *Suskunlar*, *Yedinci gün*, *Galiz Kahraman* ve *Tiamat* olmak üzere toplam 8 romanı bulunmaktadır. Bu romanların hepsi alternatif bir Osmanlı döneminde geçerek, tarihi gerçeklikleri fantastik unsurlarla harmanlar. Osmanlı döneminin geleneksel yapısını yansıtan tekke, medrese gibi kurumlarla 19. Yüzyıl'ın yeni teknolojik araçları olan telgraf, fotoğraf makinesi, saatler gibi mekanik araçların bir arada bulunması, Steampunk'ın geçmişin nostaljik gelenekleri ve yeni teknolojileri bir araya getirme anlayışını yansıtır. Anar'ın romanlarında ayrıca, saatler, çarklar, dişliler ve benzeri gibi mekanik aletlerin detaylı tasvirleri ve bu tasvirlerin Osmanlı Türkçesiyle mistik bir hale getirilmesi de Steampunk'ın nostaljik makine estetiğiyle uyumludur. Anar, romanlarında ayrıca Steampunk'ın çılgın bilim insanlarına benzer şekilde mucitler, alimler ya da dervişler gibi karakterler kullanarak bilimsel bilgileri metafizikle birleştirir. Böylelikle Steampunk yazınlarındaki sihirselsel mantık ya da teknofantezi, Anar'ın romanlarında da dikkat çekici bir öğe olarak yer alır. Yine Steampunk romanlarının birçoğunda yer alan puslu Viktoryan dönem şehirlerinin detaylı tasvirleri gibi Anar'ın romanlarında da İstanbul'un, onun deyimiyle Dersaadet'in arka sokakları, hanları, meyhaneleri, meydanları mistik ve gizemli bir şekilde betimlenir.

Anar'ın romanları birçok eleştirmen için post modern anlatıların içine dâhil edilmiştir. Eski kitaplara göndermeler, kutsal kitaplardan alıntılar, sureler, epizotlar, çizimler, resimler, uydurma kitaplar ve yazarlar, başka kitaplara öykünmeler, masallardan ve mitolojiden alıntılar gibi öğelerin yer aldığı bu romanlarda, çeşitli metinler iç içe geçmiştir. Romanlarda verilen tarihî bilgiler, asıl öykünün zamanıyla kesişmez. Romanlarda kullanılan Dâvut, Efrâsiyâb, Eflâtun, Süleyman gibi pek çok isim, dinî ya da efsanevi kimliklerden seçilmiştir (Karlıdağ, 2012, s. 102-104). Böylece yazar, romanlarındaki gerçek ve fantastiğin bir aradallığını vurgulamıştır. Yazarın tüm romanlarında Steampunk'ın çeşitli yansımaları bulunsa da bu çalışmada 2012 tarihli *Yedinci Gün* romanı incelenecektir. Bunun nedeni, *Yedinci Gün*'ün 1900'lerin başında bir zeplin marifetiyle zamanda yolculuk edilmesini konu alan bilimkurgusal bir yanının bulunmasıdır. Nitekim Steampunk, büyük oranda fantastik öğelere yaslanırsa da esasen bilimkurgunun bir alt türüdür.

3. YEDİNCİ GÜN'ÜN STEAMPUNK EVRENİ

Kitabın ismi Tanrı'nın evreni yarattığı altı günün sonunda dinlendiği yedinci günden gelir. Romanın olayları 1900'lü yılların başı ve 1934 yılı İstanbul'unda geçer. Roman, Baba, Oğul ve Hayalet olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Hristiyanlıkta, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birliği gibi, bu üç hikayenin de romanda

bir birliğı vardır. Aynı zaman diliminde yaşamasalar da karakterler ve olay örgüsü bir bütünde birleşmektedir. "Baba"adlı ilk bölüm Abdülhamit döneminin sonlarında başlayıp, Birinci Dünya Savaşı'na varmadan sonlanır. "Oğul" bölümü Birinci Dünya Savaşı döneminde geçerken, "Hayalet" adlı son bölüm ise 1934 yılında geçer (Aksungur, 2012).

Romanda, Paşaoğlu isimli karakter dini sembollerin teknoloji ile harmanlandığı bir proje tasarlar. Bu proje, radyo dalgaları aracılığıyla tüm dünyadan duyulabilecek bir ezan sistemidir. Paşaoğlu bunun için büyük bir yer bulur, demir minareler yaptırır. Daha sonra yardımcısıyla birlikte ezan okuyacak birini bulmaya çalışırlar ve Paşaoğlu'nun yardımcısı kambur Bevvall, bir şeyh kaçırp camiye getirir. Şeyhi elektrikli sandalye benzeri bir yere oturtup, ezan okurken sesinin tüm dünyadan duyulabilmesi için başına kablolar bağlarlar. Fakat şeyh yanarak ölür. Paşaoğlu denemelere devam ederken Dersaadet, art arda tam yedi şeyhin başları kömürleşmiş şekilde öldürülmesiyle çalkalanmakta ve katil bir türlü yakalanamamaktadır. Bu cinayetleri merak edenlerden birisi de romanın esas kahramanı olacak olan İhsan Sait'dir. Çekik gözlü bir Moğol olan İhsan Sait, bir sihirbazdır. Yaptığı bir gösteri sebebiyle hapse atılmış, cezasını çekip çıktığında, doksan yaşlarındaki tefeci Culyano efendinin yanında işe başlamıştır. Yağmurlu bir günde çalışırken, birden Culyano ona saldırınca, genç adam da can havliyle tefeciye öldürüp, zekası sayesinde tüm servetini ele geçirir. Paraları aldığı ilk gün, şehrin en iyi lokantasında tika basa yemek yer, en pahalı mağazadan kendine elbiseler alır, zenginliğin tadını çıkarır. Davetiyeleri çok pahalı olan bir baloya katıldığı bir gece, müritlerinden birisini yakalamak için oraya gelip, eğlencede olay çıkaran şeyh Selahattin Tefrici'yi, sırf macera olsun diye takip ederken, gece vakti تنها bir sokakta bir adamın kaçırıldığına ve Paşaoğlu'yla yardımcısı tarafından öldürüldüğüne tanık olur. Yaşanan arbede sonucunda ise o da Paşaoğlu'nu öldürür. Yardımcısını da, bundan sonra kendisine hizmet etmesi için tehdit eder. Böylelikle İhsan Sait, Paşaoğlu'nun kurduğu radyo vericilerinin olduğu binaya yerleşerek, kendi hayalinin peşine düşer (Bingöl, 2013).

Bu hayal ise gelecekte gelen bir mektup ile başlar. Mektup Prenses Döjira isimli gizemli bir kadından gelen bir aşk mektubudur. Görünen o ki bu kadın, İhsan Sait'in gelecekte onu bekleyen aşkıdır. Mektupta bir de zeplin planı vardır. İhsan Sait, geleceğe yolculuk edip sevdiğine kavuşmayı planlayarak, bu zeplini yapmaya koyulur. Zeplin çalışır ve İhsan Sait zamanda yolculuk etmeyi başarır. Ancak zeplinle başlayan yolculuk, fiziksel bir yükselişten çok, zamanlar ve boyutlar arası bir geçişe dönüşerek, geçmiş, şimdi ve geleceğin iç içe geçtiği bir zaman deneyimi haline gelir. Sonunda ise bu zaman yolculuğu, İhsan Sait'in manevi bir dönüşüm yaşamasına neden olarak, "İnsan-ı Kâmil" olma yolculuğunun bir parçası haline gelir. Bu sırada teknolojik araç da mistik bir amaca hizmet eden bir vasıtaya dönüşür. Romanın sonunda İhsan Sait, yedi uyurlara bu okuduğumuz romanı altı günde yazdırır. Yedinci günde ise dinleneceğini söyleyerek ve okuyucuya da aynı tavsiyede bulunarak öyküsünü bitirir.

Yedinci Gün, esasen bir cinayet romanı gibi açılıp bilimkurguyu andıran bir atmosferle devam etmektedir (Aksungur, 2012). Birçok kahraman ve olaya göndermelerle örülü bir roman olan *Yedinci Gün*, post modernist eserlerde görüldüğü gibi gerçeklik unsurundan çok kurmaca unsurunu ön planda tutar. Eserde kurgusal yapı düzensiz ve karışıktır. Bazı olayların anlamlı gerekçeleri, neden-sonuç ilişkileri yoktur. Yazarın tüm romanlarında olduğu gibi burada da gerçeklik yerine kurmaca, akli olan karşısında hayali olan, uyanıklık hali yerine rüya hali daha ön plandadır (Aksungur, 2012).

Romanın Steampunk romanlarıyla olan benzerlikleri ise oldukça fazladır. Steampunk'ın icatçılık ruhu ve mucit kahramanları *Yedinci Gün*'ün de ana karakterleridir. Paşaoğlu ve İhsan Sait karakterleri, gerçekte asla var olmamış icatlar peşinde koşarlar. Demir minarelerle donatılmış cami fikri, tüm dünyaya yayın yapabilen radyo dalgaları, başa bağlanan kablolar ve elektrik sistemiyle yapılan deneyler düşünüldüğünde Paşaoğlu'nun klasik bir çılgın mucit olarak adlandırılabilceği görülebilir. Zeplinin mucidi İhsan Sait ise esasen sihirbazdır. Sadece bu yönüyle bile karakterin Steampunk'ın bilim ve sihir arasındaki bulanık sınırında dolaştığı söylenebilir.

Öte yandan Steampunk romanlarında da sıkça yer verilen saat mekanizmalarının, dürbün, mercek gibi optik aletlerin detaylı tasvirleri, *Yedinci Gün*'de de yer almaktadır. Bu icatların aynı zamanda mistik ve fantastik yanları da vardır. Özellikle zeplin planı, Viktoryan dönem teknolojisinin simgesel bir örneği olarak Steampunk estetiğinin merkezinde yer alır. Aynı zamanda 19. Yüzyıl'ın önemli icatları olan telgraf ve fotoğraf makinesi de romanda önemli yer tutar. Romanın ana karakteri İhsan Sait'in fotoğraf makinesinden "ruh çalan" bir alet olarak bahsetmesi, karakterlerin fantastikle olan ilişkisini görmek açısından önemlidir.

Bunun yanında yazarın, İstanbul'un karanlık ve تنها arka sokaklarının tasvirleri, Steampunk yazarlarının sisli 19. yüzyıl Londra'sının tasvirlerini hatırlatmaktadır. Aynı zamanda yazarın en ayırıcı özelliklerinden biri olan dil kullanımı ve üslubu, bu döneme dair nostaljik duygular uyandırır. *Yedinci Gün* romanında yazar, fantastik icatlar peşinde koşulan, mistik bir geçmiş kurgulamıştır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, bilimkurgunun post modern bir alt türü olan Steampunk'ın temel özellikleri ele alınmış ve bu özelliklerin Çağdaş Türk Edebiyatı'nın önemli yazarlarından İhsan Oktay Anar'ın *Yedinci Gün* romanındaki yansımaları ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle Steampunk'ın bir alt tür olarak ortaya çıkışı ve temel özellikleri açıklanmıştır. 19. yüzyılın teknolojik gelişmelerini fantastik öğelerle harmanlayan Steampunk'ın, Neo-Viktoryanizm, teknofantezi ve retro-fütüristik estetik olmak üzere üç temel elementi bulunduğu görülmüştür. Bu elementler ışığında Steampunk yazınlarının, tarihsel gerçekliği fantastik unsurlarla yeniden kurgulayan, bilimsel ve sihirselsel olanı bir araya getiren post modern anlatılar olarak değerlendirildiği ortaya çıkmıştır.

İncelenen *Yedinci Gün* romanında, Steampunk'ın temel özelliklerinin belirgin şekilde görüldüğü tespit edilmiştir. Romanın 1900'lerin başında geçen olayları, dönemin İstanbul'unu nostaljik bir atmosferle yansıtırken, gerçekte var olmayan teknolojik icatları öne çıkarması, Steampunk'ın alternatif tarih kurgusuyla paralellik göstermektedir. Özellikle romandaki zeplin, radyo vericileri ve elektrikli sistemler gibi teknolojik aletlerin mistik bir yaklaşımla ele alınması, Steampunk'ın teknofantezi anlayışıyla örtüşmektedir. Romanın ana karakterlerinin mucit-sihirbaz kimlikleri, mekanik aletlerin detaylı tasvirleri ve Osmanlı Türkçesinin zengin kelime hazinesiyle oluşturulan üslup, Steampunk'ın retro-fütüristik estetiğini yansıtmaktadır.

Bu çalışma, Steampunk'ın sadece Batı edebiyatına özgü bir alt tür olmadığını, farklı kültürel bağlamlarda da benzer eğilimlerin ortaya çıkabileceğini göstermesi açısından önemlidir. İhsan Oktay Anar'ın *Yedinci Gün* romanı örneğinde görüldüğü üzere, Türk edebiyatında da Steampunk estetiğinin izlerini sürmek mümkündür. Bu durum, post modern edebiyatın sınır tanımayan doğasını ve farklı kültürel bağlamlarda nasıl yeniden yorumlanabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

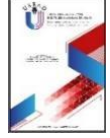
- Aksungur, M. E. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın "Yedinci Gün" Adlı Eserinin Postmodernizm Akımı Bağlamında İncelenmesi*. <https://enginaksungur.wordpress.com/>: <https://enginaksungur.wordpress.com/2018/02/27/ihsan-oktay-anarin-yedinci-gun-adli-eserinin-postmodernizm-akimi-baglaminda-incelenmesi/> adresinden alındı
- Barber, S., & Hale, M. (2013). Enacting the Never-Was: Upcycling the Past, Present, and Future in Steampunk. J. A. Taddeo, & C. J. Miller içinde, *Steaming into a Victorian Future* (s. 165-184). UK: Scarecrow Press.
- Bingöl, A. (2013, 03 13). *Okurun Gözünden: İhsan Oktay Anar'dan Yedinci Gün*. <https://www.martidergisi.com/>: <https://www.martidergisi.com/okurun-gozunden-ihsan-oktay-anardan-yedinci-gun/> adresinden alındı
- Cengiz, G. (2022). *Steampunk: Bilimkurgu Sinemasının Buhar Çılgınlığı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Doltaş, D. (2003). *Postmodernizm ve Eleştirisi (Tartışmalar/Uygulamalar)*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Gün, E. (2024). Postmodern unsurlar ışığında Yedinci Gün. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 339-353.
- Heckmann, C. (2025, 02 08). *What is Steampunk — Definition, Origins, and Examples*. <https://www.studiobinder.com/>: <https://www.studiobinder.com/blog/what-is-steampunk-definition/> adresinden alındı
- Karlıdağ, E. (2012). İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Metinlerarası İlişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 101-117.
- Perschon, M. D. (2012). *The Steampunk Aesthetic: Technofantasies in a Neo-Victorian Retrofuture*. USA: Edmonton Alberta.
- Smith, K. K. (2015). *Everything Old is New Again: The Victorian Roots of the Steampunk Movement*. USA: The University of Houston Clear Lake.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu çalışma, bilimkurgunun post modern bir alt türü olan Steampunk'ın Türk edebiyatındaki izlerini, İhsan Oktay Anar'ın *Yedinci Gün* adlı romanı özelinde ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma, Steampunk'ın yalnızca Batı edebiyatına özgü bir tür olmadığını, Türk edebiyatı gibi farklı kültürel bağlamlarda da kendine özgü bir şekilde varlık gösterebileceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Steampunk'ın Türk edebiyatındaki yansımalarını irdelemek, hem bu alt türün evrensel niteliğini hem de yerel bağlamlarda nasıl yeniden yorumlanabileceğini anlamak açısından önemli bir adım teşkil etmektedir. Steampunk, 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan ve bilimkurgu ile fantastik edebiyatın kesişim noktasında yer alan bir alt tür olarak tanımlanabilir. Bu tür, 19. yüzyılı, özellikle Viktorya dönemini, buhar gücüne dayalı ileri teknolojilerle yeniden kurgulayarak alternatif bir tarihsel perspektif sunar. Steampunk anlatıları, tarihsel kurgu unsurlarını bünyesinde barındırırken, aynı zamanda retro-fütüristik bir estetik dikkat çeker. Türün temel karakteristikleri, Neo-Viktoryanizm, teknofantezi ve retro-fütüristik estetik olarak üç ana başlıkta özetlenebilir. Neo-Viktoryanizm, geçmişin estetik ve toplumsal unsurlarını modern bir yorumla ele alırken; teknofantezi, bilimsel yenilikleri fantastik bir çerçevede sunar; retro-fütüristik estetik ise eski çağların teknolojilerini abartılı ve yaratıcı bir şekilde yeniden hayal eder. Genellikle Batı edebiyatında, özellikle Viktorya dönemi İngilteresi'yle özdeşleştirilen Steampunk, zamanla farklı coğrafyalarda ve kültürel bağlamlarda da kendine yer bulmuştur. Bu bağlamda, İhsan Oktay Anar'ın *Yedinci Gün* romanı, Steampunk'ın Türk edebiyatındaki özgün bir uyarlaması olarak öne çıkar. *Yedinci Gün*, 1900'lerin başında İstanbul'da geçen ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini alternatif bir tarihsel kurguyla işleyen bir romandır. Anar, bu eserinde, tarihsel gerçeklikte var olmayan ileri teknolojileri merkeze alarak Osmanlı'nın son dönemini bilimkurgusal ve fantastik bir perspektifle yeniden yorumlar. Romanda, mekanik aletler, buharlı makineler ve zeplin gibi icatların detaylı tasvirleri, teknofantezi unsurlarını güçlü bir şekilde hissettirir. Bunun yanı sıra, mucit-sihirbaz karakterler ve teknolojik yeniliklere yönelik mistik yaklaşımlar, bilimsel ile doğaüstünün iç içe geçtiği bir atmosfer yaratır. Bu özellikler, Steampunk'ın klasik unsurlarıyla örtüşürken, aynı zamanda Osmanlı kültürüne özgü bir yorumla zenginleşir. Romanın dikkat çeken bir diğer yönü, İstanbul'un tarihi dokusunun ve semtlerinin ayrıntılı ve canlı betimlemeleridir. İhsan Oktay Anar, Osmanlı Türkçesi'nden aldığı kelime hazinesiyle nostaljik bir atmosfer oluştururken, buharlı makineler, radyo vericileri ve zeplin gibi mekanik icatları retro-fütüristik bir estetikte sunar. Bu tasvirler, Batı merkezli Steampunk eserlerinde sıkça görülen Viktorya dönemi Londra'sının sisli sokaklarını anımsatan bir paralellik taşır. Ancak Anar, bu estetiği Osmanlı İstanbul'unun kendine has mimarisi ve kültürel dokusuyla harmanlayarak özgün bir yorum ortaya koyar. Örneğin, İstanbul'un dar sokakları, camileri ve çarşıları, romanın teknolojik kurgusuyla birleştiğinde, hem tanıdık hem de fantastik bir dünya yaratır. Bunun yanında post modern anlatı teknikleri de *Yedinci Gün*'ün öne çıkan özelliklerinden biridir. Romanda, doğrusal olmayan bir hikaye yapısı, çoklu anlatı katmanları ve metinlerarası göndermeler gibi post modern unsurlar sıkça kullanılır. Fantezi ile tarihsel gerçeklik arasında kurulan denge, okuyucuyu hem geçmişe hem de alternatif bir geleceğe taşır. Anar, geleneksel Osmanlı-İslam mistisizmini modern teknolojiyle birleştirerek, Steampunk'ın evrensel temalarını Türk edebiyatına özgü bir bağlamda yeniden üretir. Bu yaklaşım, Steampunk'ın yalnızca Batı'ya özgü bir tür olmadığını, farklı kültürlerle de uyum sağlayabileceğini kanıtlar. Çalışmada, *Yedinci Gün* romanının Steampunk'ın temel özelliklerini nasıl yansıttığı detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Alternatif tarih kurgusu, teknolojik yeniliklerin abartılı tasvirleri ve retro-fütüristik estetik, Osmanlı dönemi bağlamında yeniden yorumlanarak romana entegre edilmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun teknolojik ve kültürel unsurlarının Steampunk estetiğiyle birleşimi, romanın özgünlüğünü ortaya koyar. Örneğin, buharlı makinelerin detaylı tasvirleri, Osmanlı toplumunun geleneksel yapısıyla tezat oluştururken, aynı zamanda bu toplumu fantastik bir boyuta taşır. Bu bağlamda, Anar'ın eseri, Steampunk'ın Türk edebiyatındaki potansiyelini gözler önüne seren bir örnek teşkil eder. Araştırmanın sonucunda, Steampunk'ın estetik ve anlatısal unsurlarının yalnızca Batı edebiyatıyla sınırlı olmadığı, farklı kültürel bağlamlara başarıyla uyarlanabileceği görülmüştür. *Yedinci Gün*, Steampunk'ın temel özelliklerini Türk edebiyatına entegre ederken kültürel özgünlüğünü

koruyan bir eser olarak dikkat çeker. Bu durum, post modern edebi türlerin kültürel sınırları aşma kapasitesini ve farklı bağlamlarda yeniden üretilebileceğini ortaya koyar. Anar'ın romanı, Osmanlı tarihini ve kültürünü merkeze alarak Steampunk'a yeni bir soluk getirirken, aynı zamanda Türk edebiyatında bu türün potansiyelini de sergiler. Bu çalışma, Türk edebiyatında Steampunk araştırmalarının geliştirilmesi için önemli bir temel sunmaktadır. İhsan Oktay Anar'ın *Yedinci Gün* romanı, Steampunk'ın Türk edebiyatındaki yansımalarını anlamak ve bu alt türü daha geniş bir perspektiften incelemek isteyenler için verimli bir zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, dünya edebiyatındaki post modern akımların Türk edebiyatındaki özgün yorumlarını keşfetmek açısından da dikkate değer bir örnek oluşturur. Steampunk'ın Türk edebiyatındaki bu başarılı uyarlaması, gelecekteki çalışmalar için ilham verici bir kaynak niteliği taşıırken, post modern edebiyatın kültürel çeşitliliğini de gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak bu incelemenin, Türk edebiyatının evrensel edebiyat türleriyle etkileşimini ve bu türleri yeniden üretme kapasitesini anlamak adına literatüre değerli bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT: This study aims to explore the traces of Steampunk, a postmodern subgenre of science fiction, in Turkish literature, specifically through İhsan Oktay Anar's novel *Yedinci Gün* (The Seventh Day). The research seeks to demonstrate that Steampunk is not exclusive to Western literature but can also manifest in unique ways within different cultural contexts, such as Turkish literature. In this regard, examining the reflections of Steampunk in Turkish literature constitutes an important step in understanding both the universal nature of this subgenre and how it can be reinterpreted in local contexts. Steampunk, which emerged in the late 1980s, can be defined as a subgenre at the intersection of science fiction and fantasy literature. It reimagines the 19th century, particularly the Victorian era, with advanced steam-powered technologies, offering an alternative historical perspective. Steampunk narratives incorporate elements of historical fiction while also drawing attention with their retro-futuristic aesthetic. The genre's fundamental characteristics can be summarized under three main headings: Neo-Victorianism, technofantasy, and retro-futuristic aesthetics. Neo-Victorianism reinterprets the aesthetic and social elements of the past through a modern lens; technofantasy presents scientific innovations within a fantastical framework; and retro-futuristic aesthetics creatively reimagines the technologies of bygone eras in an exaggerated manner. Although Steampunk is often associated with Western literature, particularly Victorian England, it has gradually found a place in different geographies and cultural contexts. In this regard, İhsan Oktay Anar's *Yedinci Gün* stands out as a unique adaptation of Steampunk in Turkish literature. *Yedinci Gün* is a novel set in early 1900s Istanbul, portraying the final years of the Ottoman Empire through an alternative historical fiction. Anar reinterprets this period with a science-fictional and fantastical perspective, centering on advanced technologies that did not exist in historical reality. In the novel, detailed descriptions of mechanical devices, steam-powered machines, and inventions like airships strongly evoke elements of technofantasy. Additionally, inventor-magician characters and mystical approaches to technological innovations create an atmosphere where the scientific and the supernatural intertwine. These features align with the classic elements of Steampunk while also being enriched by a uniquely Ottoman cultural interpretation. Another notable aspect of the novel is its detailed and vivid depictions of Istanbul's historical texture and neighborhoods. İhsan Oktay Anar creates a nostalgic atmosphere by drawing from Ottoman Turkish vocabulary, while presenting mechanical inventions such as steam engines, radio transmitters, and airships with a retro-futuristic aesthetic. These descriptions bear a resemblance to the foggy streets of Victorian London, often seen in Western Steampunk works. However, Anar blends this aesthetic with the unique architecture and cultural fabric of Ottoman Istanbul, offering an original interpretation. For instance, Istanbul's narrow streets, mosques, and bazaars, when combined with the novel's technological framework, create a world that is both familiar and fantastical. Moreover, postmodern narrative techniques are among the prominent features of *Yedinci Gün*. The novel frequently employs nonlinear storytelling, multiple narrative layers, and intertextual references, which are hallmarks of postmodern literature. The balance

between fantasy and historical reality transports the reader both to the past and to an alternative future. Anar merges traditional Ottoman-Islamic mysticism with modern technology, reproducing Steampunk's universal themes within a uniquely Turkish literary context. This approach demonstrates that Steampunk is not exclusive to the West but can adapt to different cultures. In this study, the ways in which *Yedinci Gün* reflects the core characteristics of Steampunk are analyzed in detail. The alternative historical narrative, exaggerated depictions of technological innovations, and retro-futuristic aesthetics are reinterpreted and integrated into the novel within the context of the Ottoman era. Particularly, the fusion of the Ottoman Empire's technological and cultural elements with Steampunk aesthetics highlights the novel's originality. For example, the detailed descriptions of steam-powered machines contrast with the traditional structure of Ottoman society while simultaneously transporting it to a fantastical dimension. In this context, Anar's work serves as an example that reveals the potential of Steampunk in Turkish literature. The research concludes that the aesthetic and narrative elements of Steampunk are not limited to Western literature but can be successfully adapted to different cultural contexts. *Yedinci Gün* stands out as a work that integrates the core features of Steampunk into Turkish literature while preserving its cultural uniqueness. This demonstrates the capacity of postmodern literary genres to transcend cultural boundaries and be reproduced in diverse contexts. Anar's novel breathes new life into Steampunk by centering on Ottoman history and culture, while also showcasing the potential of this genre in Turkish literature. This study provides an important foundation for advancing Steampunk research in Turkish literature. İhsan Oktay Anar's *Yedinci Gün* offers a fertile ground for understanding the reflections of Steampunk in Turkish literature and examining this subgenre from a broader perspective. Additionally, it serves as a noteworthy example for exploring the unique interpretations of postmodern movements in Turkish literature within the global literary landscape. This successful adaptation of Steampunk in Turkish literature serves as an inspiring resource for future studies while also highlighting the cultural diversity of postmodern literature. Ultimately, this analysis is believed to contribute valuable insights to the literature by enhancing our understanding of Turkish literature's interaction with universal literary genres and its capacity to reinterpret them.



VAN KÜRESİNLİ AĞZINDA KULLANILAN EDATLARA BİR BAKIŞ* A LOOK AT THE PREPOSITIONS USED IN VAN KURESINLI DIALECT

Hami AKMAN

Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili Anabilim dalı,
Yeni Türk Dili Bilim dalı,
Van/Türkiye.

PhD., Van Yüzüncü Yıl University, Department of Turkish Language,
New Turkish Language Science Branch,
Van/Türkiye.

hamiakman@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8787-2319

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1657534

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13.03.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19.05.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Akman, H. (2025). Van Küresinli Ağızında Kullanılan Edatlara Bir Bakış. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 7(18), 440-463.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma bir derleme makalesi olduğundan etik kurul onayı gerektirmektedir. Etik kurul onayı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Yayın Etik Kurul Başkanlığın tarafından verilmiştir. Evrak sayısı: 15636. Evrak tarihi: 12.05.2023.

Öz: Edat en genel tanımıyla belli bir anlam ifade etmeyen, söz dizimi içerisinde mana kazanan vazifeli dil birimidir. Bundan dolayı edatlara görevli kelimeler de denmektedir. Edatlar; genel olarak *çekim edatları*, *bağlama edatları*, *karşılaştırma ve denkleştirme edatları*, *sorma edatları*, *cevap edatları*, *ünlemler*, *gösterme edatları*, *tekerrür edatları*, *çağırma-hitap edatları* ve *kuvvetlendirme edatları* alt başlıklarında ele alınmaktadır. Bu çalışmada Van Küresinli ağzında kullanılan edatlar incelenmiştir. İnceleme sonucunda söz konusu ağızda toplam 109 edat tespit edilmiştir. Bunların 41'i *ünlemler*den, 14'ü *çekim edatlarından*, 31'i *bağlama edatlarından*, 3'ü *karşılaştırma ve denkleştirme edatlarından*, 10'u *soru edatlarından*, 2'si *gösterme edatlarından*, 6'sı cevap edatlarından, 2'si ise *kuvvetlendirme edatlarından* oluşmaktadır. Van Küresinli ağzında kullanımına *Derleme Sözlüğü*'nde rastlanmayan ilginç edatlara da tesadüf edilmektedir. Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Halaççada da kullanılan, Arapça *sivâ'* "gayrı, başka" kelimesinden alınan *sévâ/sévayh* (-dan başka, gayrı, özge) ve (-nen) *buyan/buyane/büyan/büyane* (-dAn beri, -dAn sonra, -dAn başlayarak) çekim edatları bunlardan bazılarıdır. Bunların yanı sıra çalışmada *olmiye* "maazallah, inşallah, ya", *diyesen göra* "sanki", *illim/illim* "illaki, illa" gibi daha birçok dikkat çekici edat yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Van Küresinli Ağzı, Edat, Derleme, Derleme Sözlüğü

Abstract: In its most general definition, a preposition is a task language unit that does not express a specific meaning and gains meaning in syntax. Therefore, prepositions are also called function words. Prepositions are generally handled under the subheadings of prepositions of conjugation, prepositions of binding, prepositions of comparison and equalization, prepositions of asking, prepositions of reply, interjections, prepositions of demonstration, prepositions of repetition, prepositions of invitation-address and prepositions of reinforcement. In this study, the prepositions used in Van Küresinli dialect were analyzed. As a result of the analysis, a total of one hundred and eleven prepositions were identified in the dialect in question. Forty of them consist of interjections, thirteen of them consist of inflectional prepositions, thirty-five of them consist of binding prepositions, three of them consist of comparison and equalization prepositions, ten of them consist of interrogative prepositions, six of them consist of response prepositions, two of them consist of demonstrative prepositions, and two of them consist of strengthening prepositions. There are some interesting prepositions in the Van dialect, the use of which is not found in the Compilation Dictionary. The prepositions of *sévâ/sévayh* (other than, other than, other than) and (-nen) *buyan/buyane/büyan/büyane* (since), which are also used in Azerbaijani Turkish, Turkmen Turkish and Halachic, taken from the Arabic *sivâ'* "other, other", are some of them. In addition to these, there are many other remarkable prepositions such as *olmiye* "maazallah, inşallah, ya", *diyesen göra* "as if", *illim/illim* "necessarily".

Key Words: Van Küresinli Dialect, Preposition, Compilation, Compilation Dictionary

Giriş

Arapça *adât* "alet" anlamı kelimesinden alınan (Tietze, 2021, t.y.) edat, Osmanlı Türkçesi döneminde yapım ekleri, çekim ekleri ve bugün *edat* terimi olarak adlandırılan *çekim*, *bağlama* ile *ünlem* edatlarını da kapsayan bir dil terimi olarak kullanılmaktaydı (Karaağaç, 2022). Ancak bugün itibarıyla *edat* sınıflandırılmalarına bakıldığı zaman genelde yapım ve çekim eklerinin sınıflandırmalara dahil edilmediği görülmektedir.

Edatları *çekim edatları*, (yapma, bulunma, yaklaşma, araç durumu...) *bağlama edatları* ve *ünlem edatları* alt başlıklarında ele alan Günay Karaağaç, edatların *bağlı*

bilgilerin ve ilişkilerin adları olduğunu ve bu özellikleri dolayısıyla *sözlük birimleri* arasında ayrı bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir (Karaağaç, 2022). Zeynep Korkmaz *edatı* şu şekilde tanımlamaktadır: “Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelime” (Korkmaz, 2017a). Korkmaz’ın *edat* için gramer görevli bağımsız kelime tabiri dikkate değerdir.

Dilin bütünü içinde değerlendirildiği zaman ad ve ad soylu kelimelerde olduğu gibi çekime girmeyen ve *donmuş, kalıplaşmış* kelimeler olan (Hacıeminoğlu, 2015, s. XIII) edatların şekil bakımından bir kelime olduğu hâlde işleyiş yönünden ad çekim ekleri görünümünde olduğunu belirten Korkmaz, bunların eklerden bazı yönlerden farklılıklar taşıdığını belirtmiştir. Edatların yüklendikleri görev itibarıyla ad çekim eklerinden daha kapsamlı olması, eklerin eklendikleri ad ya da ad soylu kelimelerle *belirli bir durum gösterme* görevine karşılık edatların eklendikleri kelimelerle bir edat gurubu oluşturması, edatların bir bağımsız kelime olmasına karşılık eklerinse bağımlı birimler olması bu farklılıklardan bazılarıdır (Korkmaz, 2017b).

Edat için *ilgeç* terimini de kullanan ve bunların kelimelerden sonra gelip diğer kelimelerle aralarında ilgi kurduğunu ve başlıca örneklerinin *gibi, için, dolayı, değin, göre, kadar, üzere...* olduğunu ifade eden Hengirmen, bunların sözcükler arasında ilgi kuran sözcükler olduğunu belirtmiştir (Hengirmen, 2009). Edatları “manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan, tek başlarına hiçbir manaları olmayan ve hiçbir nesne veya hareketi karşılamayan” kelimeler olarak tanımlayan Ergin, bunun alt başlığı olarak *ünlem edatları, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları, cevap edatları, bağlama edatları, cümle başı edatları, sona gelen edatlar, son çekim edatları* şeklinde tasnif etmiştir (2012, s. 348-374). Hacıeminoğlu edatların isim ve fiillerden, çekime girmemeleri ve tek başlarına bir anlama sahip olmamaları noktasında ayrıldığını belirtip (Hacıeminoğlu, 2015) onları *çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma ve denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap edatları, ünlemler, gösterme edatları ve tekerrür edatları* alt başlıklarıyla detaylandırmıştır (2015).

Türkiye Türkçesinin sadece yazı dilinde değil; aynı zamanda ağızlarında da edatların çeşitliliği dikkat çekicidir. Bu çeşitliliği arz eden ağızlardan birisi de Van Küresinli ağızıdır.

Bu çalışmada Van Küresinli ağızında tespit edilen edatlara yer verilmiştir. Van ağızı olarak da adlandırılan Van Küresinli ağızı Anadolu ağızları sınıflandırılmasında Ağrı, Muş, Bitlis, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkâri, Urfa (Birecik, Halfeti hariç, Palu, Karakoçan, (Elazığ) ağızlarıyla birlikte Doğu grubu ağızları arasında gösterilmektedir (Karahana, 2022). Bu ağız için *Van ağızı* tabiri kullanan araştırmacıların yanı sıra (Sarica, 2013; Özok, 2022) Van Küresin/Küresinli ağızı (Bulak, 2016; Bulak, 2024; Akman, 2023) tabirini kullanan araştırmacılar da vardır. Söz konusu ağza *Küresin / Küresinli* ağızı da denmesinin nedeni bölgedeki

bir Türk topluluğu olan Küresinlilerin (Özmeral, 2024) bu dili kullanmış olmasıdır. Küresinliler, bir kısmının İran'da bir kısmının ise 19. yüzyılın başlarında Anadolu'ya göç ettiği ve burada yerleştikleri yöre Van ve çevresi olduğu varsayılan topluluktur (Levendoglu, 2006, s. 5). Bu bölgede Kürtler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Siirt'ten göç eden Araplar, Çingeneler olarak da bilinen Mıtrıplar, Afgan-Rus savaşı esnasında Afganistan'dan Türkiye'ye mülteci olarak gelen ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı alan Kırgızlar ile Doğu Karadeniz'den gelip buraya yerleşen ve yöre halkınca Lazlar olarak tabir edilen Karadenizliler de Küresinlilerle beraber yaşamaktadır (Levendoglu, 2006, s. 75). Kullandıkları dil Türkçe olan Küresinlilerin isminin nereden geldiği ya da nasıl oluştuğuna dair net bir bilgi yoktur. Küresinliler isminin İran'dan göç eden Sünnîler/muhacirler, Giresunlular, Kürtçe "oğlu" anlamına gelen Gure ve Sünnî (<Guresünnî) birleşimi, Sünnî Azeriler, Sünnîlerin İran'da yaşadıkları bölge, Sünnîoğlu, Sünnîoğulları, Kürt Hasanlar, Kür nehri civarında yaşayan Azeriler, Kör Hasan'ın soyundan gelenler gibi muhtelif anlamlarda olduğunu bizzat Küresinliler ifade etmişlerdir. Ancak bu görüşler arasında öne çıkanların, Sünnîoğlu/Sünnîoğulları, Gure-Sünnî bileşiği ve Giresunlular şeklinde olduğu görülmektedir (Levendoglu, 2006, s. 90). Eratalay, *Küresinin Horasan'dan, Küresinlininse Horasanlıdan* geldiği şeklinde bir görüş ileri sürmüştür (2021, s. 61-628). Topluluğun gerek göç durumu ve tarihsel süreci gerekse *Küresin* kelimesiyle *Horasan* kelimesi arasındaki ses uyumu göz önüne alınınca Eratalay'ın bu yaklaşımının şu ana kadarki en gerçekçi görüş olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada *Küresinlilerin* kullandığı edatlar derleme yoluyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada tespit edilen edatlar; *çekim edatları, bağlama edatları, karşılaştırma ve denkleştirme edatları, ünlemler, soru edatları ve cevap edatları* şeklinde tespit edilmiştir. Edatların söz konusu ağızda, kaynak kişinin kullanımının olduğu gibi korunduğu orijinal şekli koyu ve italik harflerle en başta gösterilmiştir. Bunun Türkiye Türkçesi yazı dilindeki karşılığı hemen ardından, parantez içinde verilmiştir. Bundan sonra edatın anlamı ve kaynak kişinin konuşmasından oluşan örneği gösterilmiş, örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımı tarafımızca yapılmıştır. Örneğin hangi kaynak kişiden alındığını belirtmek için 1'den 16'ya kadar rakamlar "kaynak kişi"nin kısaltması olan "K" harfinin karşısına yazılmıştır (K: 1, K: 2... gibi.). Edatların bazıları hakkında ayrıntılara inilmiş (mesela *olmaya*, *sêva* edatları gibi) bazıları da *Derleme Sözlüğü*'ndeki farklı şekil ve kullanımlarla mukayese edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerin uzun konuşmaları arasından sadece edatın geçtiği cümlesi örnekle gösterilmiştir. Yer yer de edatın ne olduğu sorularak cümle kurulması ya da tanım yapılması sağlanmıştır. Kaynak kişilerin künyesine dair bilgiler çalışma sonunda verilmiştir. Bu kişilerin çoğu Köprüler Köyü, Van'ın merkezi ve Kasımoğlu köyünden seçilmiştir. Buralarda yapılan derlemeler, dil özellikleri açısından Küresinlilerin yaşadığı diğer ilçe ve köyleri de temsil etme özelliğine sahip olduğundan söz konusu bölgelerden yapılan derlemeler yeterli görülmüştür. Bu çalışmanın yapılabilmesi için, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal

ve Beşerî Bilimleri Yayın Etik Kurul Başkanlığınca, karar tarihi 13/04/2023 ve belge numarası 15636 olan kararda gerekli izin alınmıştır.

Van Küresinli ağzında tespit edilen edatların bazıları aşağıda kategorize edilerek verilmiştir.

1. Çekim Edatları

Çekim edatları, sonuna geldiği isimlerle cümlelerin diğer unsurları arasında zaman, mekân, yön, tarz, benzerlik, başkalık gibi yönlerden ilgi kuran edatlardır (Hacıeminoğlu, 2015). Van Küresinli ağzında tespit edilebilen çekim edatı sayısı 14'tür.

(-nen)buyan/buyane/büyan/büyane "-dAn beri, -dAn sonra, -dAn bugüne, -dAn başlayarak, -dAn itibaren" gibi anlamlarda kullanılan çekim edatı.

Geçan sene éle bu zamanne emeliyet oldı o günnen büyane özine gelemiyit (K: 1) "Geçen sen tam bu zamanlar ameliyat oldu, o günden beri kendine gelememiş."

karısı ölannen büyan béle olıt (K: 1) "Karısı öldükten sonra böyle olmuş."

Kezaden buyan éle elı ferş kalıt (K: 8) "Kaza geçirdikten sonra eline felç indi."

Salıden buyane başım ağriyi (K: 9) "Salıdan beri başım ağrıyor."

diyerağ "diye"

İşe gideca diyerağ sabah tézden kaçmışdım (K: 14) "İşe gidecek diye sabah erkenden uyanmıştım."

diyip "diye"

Mesela çarşıye alışveriş yapecam diyip çıhdım diyiyıh (K: 5) "Mesela çarşıya alışveriş yapacağım diye çıktım deriz."

Bu edat aslında *diy-* "demek" (<*tê-) fiiline zarf-fiil eki *-ip*'in eklenmesiyle elde edilmiştir. Türkmen Türkçesinde de *diyip* "için, uğruna" şekil ve anlamlarında, yalın hâlde sonuna geldiği kelimelerle kullanılmaktadır (Li, 2022, s. 230).

görek/göreyh "göre"

Özime göreyh birını bulemedım kıl (K: 5) "Kendime göre birisini bulamadım ki!"

(-nen)kabağ "-dAn önce, -dAn evvel"

Merağ étme men sennen kabağ ordeyem (K: 1) "Merak etme ben senden önce oradayım."

Kabak kelimesi *Derleme Sözlüğü*'nde "ön yüz, yamaç; yaman, ön, ön taraf" ("Derleme Sözlüğü", t.y.) anlamlarında verilmiştir. Azerbaycan Türkçesinde "ön, -den önce" anlamındaki bu kelimenin Türkmence *gābak* "göz kapağı" (<*kapağ<kap+ak) kelimesinin *başın ön kısmındaki* anlamı göz önüne alınınca anlam ilişkisi sağladığı görülmektedir (Li, 2022, s. 235-236).

(-e)kede "-A kadar, dAn beri"

Men yêtişane kede tülki ine girmişdi (K: 14) "Ben yetişene kadar tilki kümese girmişti."

kıbı/kıbin/kımı/kımın/kıbin "gibi"

Yémeyhleı éle olerdı zehir kımın (K: 13) "Yemekleri zehir gibi acı olurdu."

O gelan kıbı men kaçdı (K: 7) "O geldiği gibi ben kalktım."

Seın kımı bi adam daha yoğdı (K: 11) "Senin gibi adam başka yoktur."

İran da 'ayni bizim bura kibın ha (Bulak, 2015: 194) "İran da aynı bizim buralar gibidir ha."

-nen "ile"

Ya bırağ onnen oğraşılmez ya! (K: 13) "Ya bırak onunla uğraşılmaz ya!"

Töbe sennen cehneme gelmem! (K: 1) "Tövbeler olsun seninle cehenneme dahi gelmem!"

Van Küresinli ağzında *ile* edatının kullanımı *-nen* şeklindedir. Bu çekim edatının *il-* fiiline *-e* zarf-fiil eki getirilerek oluşmuş olduğu genel bir kabuldür (Hacıeminoğlu, 2015, s. 45).

(-nen)sévayh/séva/se'va "- dAn başka, özge, gayrı, -dAn başka, gayrı, özge"

Mennen sévayh hammı işe girmişdi (K: 7) "Benden başka herkes iş sahibi olmuştu."

Bu çekim edatı Arapça *sivâ* "başka, gayrı" (Devellioğlu, 2010, s. 1118) kelimesinden alınmıştır. *Sivâ, mâ* ile birleşip "bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan mâada bütün varlıklar; dünya ile ilgili olan şeyler" (Devellioğlu, 2010, s. 674) anlamında özellikle Osmanlı Türkçesinde sıklıkla kullanılan *mâ-sivâ* kelimesini oluşturmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarında *savay*, Azerbaycan Türkçesinde *savay* ve *savay*, Halaççada *sevâ, sevâ, sa'va, sava* şekillerinde kullanılan ve "-den başka" anlamlarında olan bu edat ayrılma hâli eki almış kelimelerden sonra kullanılmaktadır (Li, 2022, s. 402-403).

(-nen)sora "-dAn sonra"

Binnen sora sızın ev mene haj yolu ole! (K:1) Bundan sonra size asla gelmem!

Derleme Sözlüğü'nde bu kelime söz konusu şeklin yanı sıra *sorâ* "sonra" şeklinde de görülmektedir kayıtlar arasında Van yoktur (Derleme Sözlüğü, t.y.).

(-A/-nen)sebeb/sebep "-dAn dolayı, -dAn ötürü, yüzünden"

Sen nêrdeydın? Be men sene sebeb geldım size abé! (K: 3) "Sen neredesin? E ben senden dolayı size geldim abi!"

Okıle de öretmennen sebeb gidé, töbe yoğse heyatde gétmez (K: 1) "Okula da öğretmenden dolayı gidiyor, yoksa asla gitmez."

Hammi sennen sebep bireye mejbür kalmışış (K: 5) "Hep senin yüzünden buraya mecbur kalmışız."

Arapça *sabab* kelimesinden gelişen bu edat, Kıpçak grubuna giren Nogaycada "sebepe; neden; -den dolayı, yüzünden", Kırım Tatarcasında ise "sebepe; bahane; -den dolayı, yüzünden" anlamlarında kullanılmaktadır (Li, 2022, s. 414). Azerbaycan Türkçesinde bu edatın ... *sebebine* "...sayesinde, ...göre, ...yüzünden" anlamlarında kullanıldığı görülmektedir (Altaylı, 2018, s. 2923). Türkmen Türkçesinde bu *sebeb/sebepten* türeyen *sebäbli/sebäpli* (yüzünden, dolayı; sebepli, makul; -den dolayı, sayesinde) edatı da dikkat çekicidir (Buran ve Alkaya, 2007, s. 148; Li, 2022, s. 415). Türkmen Türkçesinin yanı sıra Çağatay Türkçesinde bu edatının; *sebepli* "yüzünden, -den dolayı", Yeni Uygurcada *seweplik* "-den dolayı, -yüzünden", Özbekçede *sabäbli* "sebepli; makul; -den dolayı, yüzünden", Kumukça *sebepli* "yüzünden, -den dolayı, -dığı için", Karacayça-Balkarca *sebepli* "yüzünden, -den dolayı", Kazakça *sebepti* "sebepli; -den dolayı, yüzünden", Karakalpakça *sebepli* "yüzünden, -den dolayı", Nogayca *sebepli* "yüzünden, -den dolayı", Tatarca *sebepli* "sebepli; yüzünden, -den dolayı", Başkurtça "sebepli; yüzünden, -den dolayı", *Baraba Tatarcası* "yüzünden, -den dolayı" ve Kırgızca *sebeptü* "sebepli; yüzünden, -den dolayı" şeklindeki kullanımlarına rastlanmaktadır (Li, 2022, s. 415-417). *Derleme Sözlüğü*'nde bu kelimeye rastlanmamaktadır (Derleme Sözlüğü, t.y.).

(-A/-nAn/-dAn) teref "-a doğru, -den yana"

Sayfa | 446

Hêş mene teref baħmedı bile! (K: 5) "Hiç bana doğru/bana bakmadı bile."

ķederden teref şansım yoħdı (K: 14) "Kaderden yana şansım yoktur."

üçün/uçun/için/-çin "için, amacıyla"

Dêmesi hoş deyıl ama oturmaħ uçun geldiħ "Demesi hoş değil ama oturmak için geldik." (K: 3)

Ne yapsem üşaħle üçün hema görêsen hêş kımın ħerı yoħdı "Ne yapsam çocuklar için ama görüyorsun ki hiç kimsenin hayrı yok." (K: 6)

Be oķkede zehmet çeyhdım êle bının içındê! "O kadar zahmet çektim öyle bunun için miydi!" (K: 8)

Van'ê gêtmaħçın göreydın ne yapêdı! "Van' (şehre) gitmek için görsen neler yapıyordun!" (K: K: 11)

(-nen) ust "-den üstün, üstünde, önünde"

Bu edata genelde karşılaştırma yapmak için başvurulmaktadır.

Niye sein araban menımkımnên ustdı (K: 2) "Niye senin araban benimkinden üstün müdür (daha mı iyidir)?"

2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları bir cümle, kelime ya da kelime gruplarını anlam ya da şekil ilgisiyle birbirine bağlayan edatlara denir (Hacıeminoğlu: 2015). Van Küresinli ağzında tespit edilen bağlama edatı sayısı 31'dir.

aħır/ aħır kı "yine de, nihayetinde"

Ula ne dëdım ne ëtdım aħır kı geldi ya! (K: 2) "Ulan ne dedim, ne yaptımsa yine de geldi ya!"

...Aħır elime düşesen da! "Nihayetinde seni yakalayacağım da!"

Allah bilë "kim bilir; emin ol"

... Allah bilë gıne kımın evını yıhë (K: 5) "... Allah bilir yine kimin başına bela olmuş."

Havale soyıyande Allah bilë men dışarı çıhmağë korhëyem (K: 14) "Havalar soğuyunca emin ol (hasta olurum diye) dışarı çıkmaya korkarım."

bılké/bılkı "neyse, sanki"

Ula be sen dëmedın men paresını vërmişem ... bılkı men sene bi şë dëmedım abë (K: 2) "Ulan e sen demedin mi ben (onun) parasını ödemişim ... neyse ben sana bir şey demedim abi."

bıdı/budu "budur, neredeyse, hemen hemen"

Bu bağlama edatı, genelde zaman ifade eden kelime ya da kelime gruplarıyla kullanılmaktadır.

...bıdı altı yëdı senedı men ağzıme pënır koymemişem (K: 14) "Neredeyse altı yedi yıldır ağzıma peynir koymamışım (peynir yememişim).

...budu iki senedı gıdıp gelmerıh birbirimize (K: 1) "Neredeyse iki yıldır birbirimize gidip gelmeyiz."

birden/birdenen/birdennen/birdemnen "ya; belki"

Zarf olarak kullanılan *birden* "aniden, bir anda" kelimesi ile kullanımı ve anlamı farklıdır.

Gëce eve gelësen birden önan adam çıhse ne yapesen? (K: 16) "Geceleyin eve geliyorsun ya önüne adam çıkırsa ne yaparsın?"

Sen evın halıne ba birdemnen eve adam madam gele, hës hoş olmaz (K: 14) "Evin hâline bak ya, misafir gelse, hiç iyi olmaz."

Sabahdendı çalışëyem birdennen pare vërmıyele! (K: 15) "Sabahtan beri çalışıyorum ya para vermezlerse!"

Ya bi susın birden kapı çaler duymerıh (K: 2) "Ya bir susun belki kapı çalar (da) duymayız."

dëmankı "demek ki, meğer"

Hêş kaç gündı görünmêdı dêmankı külbaş emeliyet olıt (K: 15) "Birkaç gündür hiç görünmüyor, meğer zavallı ameliyat olmuş."

dêmesi hoş deyıl "söylemesi ayıp"

...valla dêmesi hoş deyıl, menım bissürı parem gêtdı (K: 2) "...valla demesi ayıp ben çok para harcadım."

dêmesi ayıp "söylemesi ayıp"

...dêmesi ayıp kaç gündı durmeden çevirêyem (K: 14) "...söylemesi ayıp kaç gündür kusuyorum."

diyah/diyah kı "hadi, diyelim, sanki"

Diyah sen hêş konışmedın, elan ne geçeca? (K: 16) "Hadi (farz edelim ki) sen (onunla) hiç konuşmadın (küs kaldın), eline ne geçecek?"

Diyah kı bu arabe senın oldı, ne yapesen? (K: 2) "Hadi bu araba senin oldu, ne yaparsın?"

diyesen / dêmeyesen "sanki/meğer"

...ya rabbi diyesen yüz kişi arhada iteledi (Gökçür, 2012, s. 337) "ya Rabbi, sanki yüz kişi arkadan itekledi."

Bi ses gelêdı odeden dimiyesen ilan gidit koltığın içine gırt... (K: 1) "Bir ses geliyordu, meğer yılan gitmiş koltuğun içine girmiş..."

Bu deyimlerden *diyesen* "sanki" anlamı ve Van tanıklığıyla *Derleme Sözlüğü*'nde tanık olarak verilmiştir. Ancak *meğer* anlamındaki *dêmiyesen* edatına rastlanmamaktadır.

diyesen göra "sanki"

Midem êle ağrê bi kaç gündı, diyesen göra karnıme daş koyıtdıle (K: 14) "Midem öyle bir ağrıyor sanki karnımın içine taş koymuşlar."

ege/eye/heke/hege/heyeye/heyeye kı "eğer"

Ege sene dêmesele sen de gêtme! (K: 7) "Eğer sana demezlerse sen de gitme (oraya)!"

Heye bi oğlım ole kurban vêrecam diyıt (K: 3) "Eğer bir oğlum olsa kurban keseceğim diyor."

Heye kı alsen sene satım, yoğse alan çoğdı (K: 8) "Eğer ki alsan sana satayım, yoksa alıcısı çoktur."

Derleme Sözlüğü'nde *eğer ki/eğer* anlamında sadece eyenin kullanıldığı ancak tanıklar arasında Van'ın kullanılmadığı görülmektedir. *Heye kı* bağlama edatı ise *Derleme Sözlüğü*'nde geçmemektedir.

êle "öyle"

Yoğ êle kolay kurtuluş! (K: 2) "Yok öyle kolay kurtuluş!"

Derleme Sözlüğü'nde ele "öyle" şekil ve anlamında geçmektedir. Tanıklar arasında Van yer almamaktadır (Derleme Sözlüğü, t.y.).

ële bıl "sanki"

...Yanı ële bıl bız üçımız gelmişî size, seın bızden heberın yoıdı (K: 5) "Yani sanki bız üçümüz size gelmişiz; senin bizden haberin (dahi) yok."

"...bız burda êle bıl bi adamın çeyızına yüz elli atérıx" (Bulak, 2015, s. 194) "Sanki bız burada bir (evlenen) kişinin çeyızına 150 TL para bahşış veririz."

ginen / ginen de "yine, ama, fakat, buna rağmen"

Men çağırrem, ginen de kéflei bıler (K: 8) "Ben davet ederim, ama keyfin bilir."

Oıkkede dédım, ginen de öz bıldığını yaptı (K: 12) "O kadar da dedim ama kendi bıldığını yaptı."

gele "gerek, ancak, sadece"

Hêş gelıp gétmaııleı yoıdı, gele sen gidesen sore onner gele (K: 1) "Hiç gidiş gelişleri yoktur, ancak/sadece sen gitmelisin (ki) onlar gelsin."

gerçi "gerçi, aslında, aslına bakarsan, doğrusunu demek gerekirse"

...gerçi çarşıde gördım ama sen gêne de dësen éyi oler (K: 13) "...aslında çarşıda gördüm ama sen yine de desen iyi olur."

göra "ancak, ama, sanki"

Kaş sefer aredım, göra menı adam yérine koyè, açè be! (K: 14) "Kaç defa telefon ettim, ama/sanki beni adamdan sayıp telefonuma cevap veriyor mu!"

göraı/göra "bakalım, hele"

Ê sen de ecele ële göraı yetışebilecaı (K: 8) "E sen de acele et, bakalım yetışebilecek miyiz?"

hanı "belki, olur da; ama, ancak"

...bız de oreıe gidèyih, hanı sen de gelësen ge gidaı (K: 5) "... biz de oraya gidiyoruz, belki/olur da sen de gelirsen gel (beraber) gidelim."

Bağırèyem bağırèyem, hanı menı duyè! (K: 14) "(Tekrar tekrar) bağıriyorum, ancak beni duyuyor mu? (Hayır duymuyor)."

hêş "asla, kesinlikle"

Bu bağlama edatı cümleye genelde zıtlık ifadesi katmaktadır.

Beyhlèyem gele, hêş heber vèrè be (K: 14) "Bekliyorum gelsin, hiç haber veriyor mu?"

ıoş "e, sanki"

Ge, hoş ne oleca? (K: 15) "Gel e ne olacak?"

Derleme Sözlüğü'nde bağlama edatı olarak ve Rize tanıklığında *hoş* kelimesi verilmiş ancak hangi anlama geldiği belirtilmemiş (Derleme Sözlüğü, t.y.).

illim/illım / illahım "illaki ne olursa olsun"

Okkede de dedim illım diyi men onı ısdéyem (K: 13) "O kadar da dedim illaki onu istiyorum dedi."

...illahım gelecam diyi ya! (K: 9) "... ne olursa olsun geleceğim diyor ya!"

inankı / inankı de "herhalde, galiba, belki"

Hêş bêlméyem inankı gelit, bağ görä (K: 11) "Hiç bilmiyorum herhalde gelmiş, baksana."

Gêçan sene gördım en son inankı de gidit Antalya'ye (K: 2) "Kendisini en son geçen yıl gördüm herhalde Antalya'ya gitmiş."

kaldı "kaldı ki, bir de, bundan başka"

Menım adımı bilmé hele, kaldı mene iş vére (K: 15) "Daha benim adıma dahi bilmiyor, kaldı ki bana iş verecek."

ké "ki, zaten"

Hele heber salmiyıt ké. Néreye gidağ? "Henüz haber vermemiş ki nereye gidelim?" (K: 5)

kım bilé "kim bilir, acaba, Allah bilir"

Gidande de heş kımseye dèmez, kım bilé hangı soğağı gezé (K: 14) "(Bir yere) gittiği zaman da kimseye demez, kim bilir hangi sokakta tozuyor."

ko! "varsın, dA, ise"

Bırağ ko gelmiye başımıza bela oleca géne! "Bırak da gelmesin gene başımıza bela olacak!" (K: 3)

Derleme Sözlüğü'nde "bırak, koy" (Manisa, Yozgat) anlamında geçmektedir (Derleme Sözlüğü, t.y.). Anlam olarak Van'da da aynı olmakla beraber, görev itibarıyla tamamen farklı bir kullanım söz konusudur. Genelde *bırak* fiili ile biten cümlelerle kullanılmaktadır. Ancak başka fiillerle de kullanımına rastlanmaktadır: *Déne ko téz gele* (K: 9) "Söyle de çabuk gelsin." *Yé ko şışko olesen ha!* "Ye de şışko olasın a!" (K: 2)

ko bağlama edatının *da/de, varsın* anlamında kullanılmasına *Eski Anadolu Türkçesi* metinlerinde de tesadüf edilmektedir. *Sühey! ü Nev-bahâr'da* şu örneklerde *ko* edatına rastlanmaktadır: "*Ol egri çeker sen ko toğruya şap / Ol od yandurur üstine sen şu sep*" (314) (Dilçin, 2016, s. 260) "O aksi hâlde hareket eder sen de doğruya sap (doğru olanı yap); o ateş yandırır sen üstüne su serp (onun söndür)." "*Nolaydı ki bağam ko bilsin idi / Göreydüm ağı nola olsun idi*" (1457) (Dilçin, 2016, s. 337) "Ne olurdu ki bakaydım da (varsın) bileydi; göreydim de sonra ne de olsa oldu!" Yunus Emre'de söz konusu edatın *varsın* anlamı şu beyitte belirgindir: "*Bize Kadîr Gicesi'dür bu gice / Ko irte olmasun seher*

gerekmez" (101/2) (Tatçı, 2008, s. 80) "Bu gece bizim için Kadir Gecesidir. Varsın sabah olmasın, gerekmez (zaten)."

-nen "ile, ve"

İtnen pişiyh kımin hêş geçinmêle (K: 4) "Köpek ve kedi gibi hiç anlaşıyorlar."

Van Küresinli ağzında *ile* bağlama edatının *-nen* şeklinde kullanılmasına oldukça fazla rastlanmaktadır.

nêce olse "nasılsa, nihayet, sonunda, elbette"

İsdediğın gede gez, nêce olse ölesen (K: 13) "İstediğin kadar gezip eğlen nihayet/elbette/nasılsa öleceksin."

olmiye "maazallah, inşallah"

Yoldedile, olmiye keza meza geçirele! (K: 13) "Yoldalar, inşallah kaza falan geçirmezler." Bu bağlama edatı bir şeyin olmaması için temenni de ifade etmektedir.

o yüz bu yüz "oradan buradan, o taraf bu taraf"

Bu bağlama edatı bir mesele anlatılırken detayları anlatmamak, asıl meseleye geçmek için ve "neyse, her neyse" anlamına karşılık gelen kullanılmaktadır.

Özimize mesele annete annete gelêdih, o yüz bu yüz bizim eve yêtişdih "Sohbet ede ede geliyorduk, neyse ki bizim eve yetiştik" (K: 5).

Sayfa | 451

veyahut de "veyahut, ya da"

Geti bizim bahçede yihê veyahut de men özım yihêrem sen zehmet çeyhme (K: 13) "Getir bizim bahçede yıka ya da ben kendim de yıkarım sen zahmet çekme."

ya/yan "yoksa, mı?"

One dene gelê ya gelmê (K: 4) "Ona söyle geliyor mu gelmiyor mu?"

Gelesen ya gelmêsen? (K: 1) "Gelecek misin yoksa gelmeyecek misin?"

Dêdım ula Yênenen yan yênmêsen! (K: 9) "'Ulan, (aşağı) iniyor musun yoksa inmiyor musun?' dedim."

Yan bağlama edatına *Derleme Sözlüğü*'nde "ya" anlamı Elazığ kaydıyla yer verildiği görülmektedir ("Derleme Sözlüğü", t.y.).

yan de "ya da"

...yan de bize diyeydı zatan bız ordeydih (K: 13) "... ya da bize deseydi, zaten biz oradaydık."

yo/yoğ "değil"

Men yoğ sen dene Allah için (K: 11) "Ben değil sen söyle Allah için." *Bız yo sız konuşın görâ* (K: 2) "Biz değil siz konuşan bakalım!"

3. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları

Bu edatlar cümle, kelime ve kelime gruplarını denklik ilgisi kurarak ya da karşılaştırarak birbirine bağlar (Ergin, 2012). Van Küresinli ağzında tespit edilen bu edatların sayısı 3'tür.

bezen/bezden ... bezen/bezden (de)... "bazen ... bazen ..., kâh ... kâh ..."

Bezen bizde kalırdı bezen sizde (K: 14) "Bazen bizde bazen sizde kalırdı."

Bezden küse bezden (de) barışe (K:12) "Bazen küsüyor bazen de barışıyor."

bi ... bi ... "bir... bir ..., sadece, bazen ... bazen ..., hem ... hem ..."

Bi Allah'e bi sene baheyem (K: 14) "Sadece Allah'a ve sana bakıyorum (ihtiyaç duyuyorum)."

Bi éle diyisen bi béle (K: 1) "Hem öyle diyorsan hem böyle."

Bi söyê bi sevê (K: 3) "Bazen küfrediyor bazen seviyor."

yan ... yan ... "ya ... ya ..."

Sein yaninde dëmedim be yan biznen ge yan de gêt tézengile? (K: 14) "Senin yanında demedim mi ya bizimle gel ya da git teyzengile?"

4. Soru Edatları

Soru ya da sorma edatları soru ifadesi taşıyan edatlardır. Az sayıda kullanıma sahiptirler (Ergin, 2012). Van Küresinli ağzında 10 soru edatı tespit edilmiştir.

bilmësen "acaba?"

...bilmësen xordecı geldi? (K: 12) "Acaba eskici geldi mi?"

çı? "ne"

Çı yanı ne dëmağdı ha (K:2) "Ne yani ne demektir ha."

Bu soru edatı genelde karşıdaki kimsenin dediği şeyin yapılmasının mümkün olmadığını, dediği şeyin bazen önemsenmediğini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kürtçe "neyi, ne, neye" gibi anlamlara sahip (İzoli, 1992, s. 94) soru edatının Van Küresinli ağzındaki kullanımıdır.

éle deyıl? "değil mi, dediğime katılıyor musun?"

Mene gelmiyane men niye gidëyem? Éle deyıl? (K: 1) "Bana gelmeyene ben neden gideyim? Değil mi?"

deyıl/deyıl? "öyle değil mi, doğru değil mi?"

Hoş oler deyıl? (K: 5) "İyi olur değil mi?"

hayan/hayane/hayande/hayannen? "nerede?"

Bilmësen bizim ineyh hayande? (K: 8) "Bilmiyor musun bizim inek nerede?"

Hayane gidesen? (K: 13) "Nereye gidiyorsun?"

Hayan hoşdı? (K: 1) "Neresi güzeldir?"

Hayannen gelê bu? (K: 1) "Nereden geliyor bu?"

hı? "ne?"

Nêrdesız Halıt? (K:1) - *Hı?* (K: 2) "Neredesin Halit? -Ne?"

Derleme Sözlüğü'nde bu kelimenin "hayır (Gaziantep, Adana); evet (Afyon, Isparta...); işte (İzmir)" anlamlarına yer verilmiştir (Derleme Sözlüğü, t.y.).

hêrdı? "hayırdır, hayır olsun, ne oluyor?"

Ula hêrdı birde ne iin var? (K: 10) "Ulan hayırdır burada ne yapıyorsun?"

nêce / nêce nêce? "nasıl/nasıl nasıl?"

Nêce nêce! (K: 15) Nasıl nasıl! "*Ula sen nêce gelmezsen?*" (Ulan sen nasıl olur da gelmezsin?"

nemne? "ne?"

Sein elindeki nemnedi? (K: 13) "Senin elindeki nedir?"

yo yo / yoğ de / yoğ yoğ! "yok ya, doğru mu?"

Yo yo sen Allah doğru diyisen! (K: 1) "Hayır ya, Allah aşkına doğru mu söylediğin!"

Yoğ de! Valla üşüm dağıldı! (K: 11) "Yok ya! Valla (duyunca) aklım gitti (sanki)!"

4. Cevap Edatları

Onay ya da ret ifadesi taşıyan edatlardır (Ergin, 2012). Van Küresinli ağzında 6 adet tespit edilmiştir.

belı/belê "evet, he!"

Tezyeye gelêsen? (K: 13) -*Belê/belı!* (K: 3) "Taziyeeye gelecek misin? -Evet evet!"

Bu cevap edatının Kürtçe *belê* "evet" onaylama sözcüğünden (Paşa, 1978, s. 28) alındığı görülmektedir.

he oldı/oldı! "asla, mümkün değil, hayır!"

Mene bira eyhmeyh vêr diyi mesela o de he oldı diyi yanı heyatte vêrmem dêmağdı (K: 14) "Bana biraz yemek ver dediğinde (birisi) karşısındaki der ki asla, yani hayatta vermem demektir."

Arabeyı vêrmêsen bira gezağ özimize? (K: 14) -*Oldı!* "Hayır/asla!" (K: 2).

hêr! (Hayır) "hayır, olmaz, yok!"

Sen de hêş cuğare var? (K: 10) -*Hêr!* (K: 2) "Sende hiç sigara var mı? -Hayır!"

Derleme Sözlüğü'nde her "hayır" şeklinde ve Elazığ ile Urfa tanıklığında geçmektedir (Derleme Sözlüğü, t.y.).

hêş de bile "hiç de bile, asla, katiyen, kesinlikle!"

Be sen deyıldın, dağa daşe düşmüşdın? (K: 4) *-Hêş de bile!* (K: 5) "E sen değil miydin, (aşktan) dağa taşa düşen (avare gezen)? -Kesinlikle hayır!"

heyatde! "asla, mümkün değil, olmaz!"

Mene bira eyhmeyh vêr diyi mesela o de he oldı diyi yanı heyatte vêrmem dêmağdı (K: 14) "Bana biraz yemek ver dediğinde (birisi) karşısındaki der ki asla, yani hayatta vermem demektir."

zirt / he zirt! "hayır, asla, yok!" anlamlarında olumsuzluk ifade eden cevap edatı.

Hanı mene borş vêrmesen? (K: 2) *-He zirt!* (K:1) "Hani bana borç vermiyor musun? -Hayır!"

5. Ünlemler

Bu edatlar; keder, sevinç, öfke, hüzn, heyecan, nefret, coşkunluk vs. gibi ruh hâlleri ile, tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, reddetme, onaylama sorma ve gösterme vs.'yi ifade etme şekillerini anlatırlar (Ergin, 2012). Van Küresinli ağzında 41 adet ünleme tesadüf edilmiştir. Hayvanlara yönelik *düde!* ve *cücü!* gibi ünlemler özellikle dikkat çekicidir.

ah/ağ ah! "keşke!"

Ağ ah bira daha parem oleydı hoş bi sandak vurecaydım bireye! (K:15) "Ah ah keşke biraz daha param olsaydı da buraya sondaj yapsaydım."

Ağ seni bi tuteydım! (K: 1) "Ah seni bir elime geçirsem!"

alaba! "nah, olmaz!"

Ala ba sene! (K: 1) "Nah sana (vermiyorum bir şey)!"

bêlome! "(bela, musibet vs. için) bizden uzak, aman!"

...bêlome! Vıy Allah gösdermiye! (K: 4) "Aman! Allah göstermesin!"

cücü! kümes hayvanlarını özellikle tavukları çağırma edatı.

Cücü bizde de var, toyuğları çağırınca diyyıyğ (K: 3) "Cücü bizde de var, tavukları çağırınca deriz."

deyme! "oh olsun, iyi oldu, güzel, pekiyi!"

Yêre düşdı üşah ba! "Çocuk yere düştü bak!" (K: 14) *-Deyme!* "oh olsun, iyi oldu!" (K: 15)

dı hadı! "haydi!"

Abê dı hadı gelın! (K: 15) "Abi haydi gelin (artık)!"

dêne! "hiç, e!"

Dêne adam bu sahatde geler! "İnsan hiç bu saatte mi gelir!" (K: 1). *Dêne daşden ses çihê binner çihê hêş* "Hiç taştan ses çıkıyor (da) bundan çıkıyor mu (bilerek susuyor)!" (K: 3)

dı! "al, görüyor musun, gel de!"

Dı ge dayan göra nêce dayanesen! (K: 2) "Gel de dayan bakalım nasıl dayanırsın!"

düde! köpek kovmak, uzaklaştırmak için kullanılan ünlem.

Düde pis mirat! (K: 1) "Hoş geberesi!"

ê güzel! "pekiyi, güzel, iyi!"

Geldı dêmah, ê güzel! (K: 15) "Demek geldi, pekiyi/iyi/güzel!."

eh! "eh, tamam, öyle olsun, peki, yeter!"

Bi ayrı beyhle babam beyhle, eh bu nedı ya! (K: 1) "Bir aydır bekle babam bekle, eh bu nedir be! (Kızgınlıkla beraber bıkkınlık ifade etmektedir.) *Adamın iki tene ruşlı oğlı oleca yêter, eh nedı bıkkêde ya!* (K: 2) "İnsanın iki tane hayırlı oğlu olacak yeter, eh nedir bu kadar (çocuk) ya!" (Burada bıkkınlık anlamı ilk, öfke anlamı ikincildir.) *Eh gêt geti ya!* "Peki (tamam, ne yapalım, peki) git getir ya! (K: 4)

Derleme Sözlüğü'nde "iğrenme bildirir ünlem (Kastamonu); alacağın olsun (Tokat); peki, evet, tamam, olur (Samsun, Yozgat, Hakkâri); eh, yeter (Diyarbakır)" (*Derleme Sözlüğü*, t.y.). *Derleme Sözlüğü'nde* Van tanıklar arasında yer almamaktadır.

eşşedebillah! "vallahı, tabii!"

Eşşedebillah sen doğri diyisen (K: 10) "Vallahı sen doğru diyorsun."

ey/ıy/iy! tadı hoşla gidilmeyen bir şeyden iğrenmeyi ifade eden ünlem.

Ey apar bını! (K: 1) "İğrenç, götür bunu!"

Iy nêce pi kôhı gelê! (K: 9) "Iy nasıl (da) kötü koku geliyor!"

Îy kapat kapiyi kapat! (K: 14) "Iy, kapat kapıyı kapat (kötü koku geliyor)!"

Derleme Sözlüğü'nde ey, "buyur (Niğde); ey (Diyarbakır, Doğu Trakya); evet, iyi (Erzurum)" anlamlarında yer almaktadır.

ge! "haydi!"

Ge binnen baş êt bahım nêce édêsen! (K: 2) "Haydi bununla baş et bakalım nasıl edersin!" Bu ünlem olumlu bir cümlede ifade edilen şeyin aslında yapılması oldukça zor ya da imkânsız olduğunu anlatır.

gêt gêt / gêt de/gêt oyze! "hadi, doğru mu, git başımdan, defol!"

Gêt gêt, sen Allah doğri diyisen! (K: 1) "Hadi, Allah'ını seversen doğru mu söylüyorsun!"

Gêt de sennen oğraşım bi de! (K: 15) "Hadi oradan seninle mi uğraşacağım bir de!"

Se Allah gèt oyze ya! (K:2) "Allah'ını seversen git başımdan ya!"

gidiyh! "ya, vay!" anlamlarında, şaşkınlık belirten ünlem.

Gidiyh sen bireye ba hele! (K: 2) "Vay, sen hele buraya bak!"

Eli néce şişit gidiyh! (K: 4) "Eli nasıl (da) şişmiş ya!"

heytt/heytt be! "vay be, vay!"

...heytt be, mene de demiyit ha! (K: 2) "vay be bana da dememiş a!"

Heytt gène geldi! (K: 2) "Vay yine geldi!"

hoho! sığır, öküz vs.yi durdurmak ya da sürmek için kullanılan bir ünlem.

Hoho ulan hoho! (K: 16) "Oho ulan oho!"

hoşş! "oh olsun!"

Hoşş, yanı birine diyisen sen iyi oldu (K: 14) "Hoş, yani birisine, iyi oldu (oh olsun) dersin."

inancın olsun! "vallahı, emin ol!"

İnancın olsun men sizden o tapıyı alecam! (K: 7) "Vallahı ben o tapıyı sizden alacağım!"

kêşgeydi "keşke" anlamında bir ünlem.

Kêşgeydi mene çıheydi (K: 15) "keşke (o iş) bana çıksaydı."

kırik / kıriyh/kırriki ezé! "eyvah, yazık, vay başıma gelene" anlamlarında ve hayıflanma, acıma, korku gibi duyguları ifade eden ünlem.

Kıriyh, gördın ne oldu! (K: 1) "Eyvah, topraklar başıma, gördün mü olanı!"

Kırriki ezé! (K:1) "Eyvah, neler oldu!"

havaré hude! "imdat, Allah, medet!"

Havaré hude, yanı Allah menı kırtar ha (K: 1) "İmdat Allah, yani Allah'ım beni kırtar ha."

hekket! "doğru mu, öyle mi!"

Hekket! Valla bilmédım (K: 6) "Doğru mu (sahih mi)! Valla bilmedim."

heyıf! / heyıf heyıf! "hayıf / hayıf hayıf, yazık!"

Heyıf, éle özine étdı valla! (K: 1) "Yazık, kendine yaptı valla (ne yaptıysa)!"

Heyıf heyıf, hêç olmesse anan aciyeydın! (K: 3) "Yazık yazık, en azından anana acısaydın!"

Derleme Sözlüğü'nde *hayıf* "yazık" (Elazığ) şekil ve anlamında rastlanmaktadır (Derleme Sözlüğü, t.y.).

kişe/kişde! Tavuk, hindi, kuş vs. kümes hayvanlarını kovmak için kullanılan ünlem.

Toyiğe kişde diyyem gétme bi türlü, demanki kürde düşit (K: 14) "Tavuğa kış diyorum, ama gitmiyor bir türlü, meğer kuluçkaya yatmış."

Kişe mirat! (K: 3) "Uzaklaş sahipsiz kalası!"

Derleme Sözlüğü'nde kişe "tavuk kovalama ünlemi" edatına Kayseri tanıklığında yer verilmiştir. Aynı sözlükte *kişde* edatına ise rastlanmamaktadır.

kuço kuço! köpek çağırma ünlemi.

Kuço koço itde için diyile (K: 13) "Kuço kuço köpekleri çağırarak için derler."

ne ole/ne oleydi "keşke!"

Ne ole bi kere de men demeden ariyeydiz! (K: 1) "Keşke bir kere de ben uyarmadan arasaydınız!"

...ne oleydi bi kelme de men diyeydim! (K: 2) "Keşke biraz da ben konuşabilseydim!"

oriyo! "hey, ey!"

Oriyo! Bireye ba bireye! (K: 15) "Hey buraya bak buraya!"

pişde/püşde! kedi kovalamak, uzaklaştırmak için kullanılan bir ünlem.

Ula pişde! (K: 8) "Ulan uzaklaş!" *Püşde püşde!* (K: 14) "(Kedi için) git git!"

şiy/şii! "hey, ey, be!"

Ula şiy! Sen bine ba hê! "Ulan hey! Sen buna bak be! (K: 1)

Şii hêrdi babam! (K: 9) "Hayırdır babam!"

tır! "geç, bırak, hadi!"

Tır tır, yarın oleca sen de gelesen ağaşlei doğriyah "Bırak ya, yarın olacak da sen de geleceksin ve ağaçları doğrayacağız (öyle mi)!" (K: 2).

töbe/tobe! "asla, vallahi, asla bir daha olmaz!"

Töbe daha size gelim! (K: 12) "Asla size gelmem bundan sonra." Tövbe, vallahi, asla gibi anlamlarda kullanılan bir ünlem.

Ula tobe meim sennen heberim yohdi "Ulan vallahi benim seninle işim yoktur (sana ilişmiyorum)."

Bu edat Kırşehir'de *tövbe* anlamındadır (Derleme Sözlüğü, t.y.).

töbesdefullah! "tövbe, affedersin!"

töbesdefullah ya günah giréyem ha! (K: 4) "Estağfurullah, günaha giriyorum ha!"

Erzurum'da bu ünlem *töbe esdafurullah* "affedersiniz, düzeltirim" (Derleme Sözlüğü, t.y.) anlamlarında kullanılmaktadır.

üm! kargış etmek, kötü temennide bulunmak vs. amaçlarla beş ya da on parmağını karşıdaki kimsenin yüzüne yöneltirken söylenen bir ünlem.

Üm sene he valla! "Vay sana yazıklar olsun!" (K: 1).

Bu ünleme Van Küresinli ağzında *boğme çıharmah* "boğma çıkarmak" denmektedir. Bu deyimde *Dede Korkut* hikâyelerinde de rastlanmaktadır: *Boy delü boğma çıkaracak olanca 'aybumuzu kaçdı* "Vay, deli, boğmaca çıkarası, bütün ayıbımızı ortaya çıkardı!" (Ergin, 2009, s. 147).

vae! bir şeyin beğenilmediği, eleştirildiği, umursanmadığı, ona burun kıvrıldığı zaman söylenen bir ünlem.

Vae éle sankı hemimde! (K: 2) "Peh, sanki öyle umurumda!"

vile/vulen/vilen! "ulan!"

Vile menı dinne, ba menı getirme oreye! (K: 5) "Ulan beni dinle, bak beni oraya getirme!"

Vulen men sene dèmedım men gelanece damı at! "Ulan ben sana demedim mi ben gelene kadar damdaki karı küre!" (K: 6)

Yalan dème vilen! (K: 8) "Yalan konuşma ulan!"

viy/viy! "vay, eyvah, aman!"

Viy, adam diyi éle bıni çi çi yım ha! "İnsan diyor ki bunu çiğ çiğ yiyeyim! (Birisine öfke ile beraber nefret duyulduğu anlatmak için)" (K: 12). *Viy be men hêş gelebilirerem!* "E ben gelebilir miyim?"

yae! "Allah Allah, suphanallah!"

Yae sen bine ba hê! (K: 17) "Allah Allah hele sen buna bak!"

yau / yawu! "yahu!"

Yawu tamam diyyem annemèsen! (K:2) "Yahu tamam diyorum anlamıyor musun!"

6. Gösterme Edatları

Sıfat ve zamirlerin aksine, isim, şahıs ve eşyayı değil; hareketleri işaret yoluyla gösteren edatlardır. Bundan dolayı tek başlarına hiçbir mana ifade etmeyen bu edatlar, gösterme görevinin yanında kuvvetlendirme vazifesini de üstlenmektedir. *Aha* "işte, *çak* "işte, tam", *munu* "işte", *tâ* "orada, uzakta", *uş* "işte", *uşda/uşta/işte* "işte" gibi örnekler bu edatlar arasındadır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 306-308). Van Küresinli ağzında bu edatların sayısı 2'dir.

odi "orada, işte"

Odi geldi ba mırdar (K: 15) "İşte geldi bak murdar!"

bıdı/budu "budur, işte"

Bıdı birde ba! (K: 5) "İşte burada!"

Budu konişè ba gene! (K: 12) "İşte gene konuşuyor bak!"

7. Kuvvetlendirme Edatları

Bağlama, seslenme, cevap, karşılaştırma gibi edatlar, asıl görevlerinin yanı sıra kuvvetlendirme vazifesi de görebilirler. Bunlardan mutlaka sona eklenen *da/de* vs. kuvvetlendirme edatlarıdır. Bunlar dışındakiler ise cümlede çeşitli durumlarda yer yer kuvvetlendirme görevi üstlenmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 218). Van Küresinli ağzında *kuvvetlendirme edatı* sayısı 2'dir.

eyni/eyni "aynı"

Eyni men ya! (K: 15) "Aynı ben ya!"

Derleme Sözlüğü'nde *éyñi* "aynı" şeklindeki kullanım için Gaziantep tanık olarak gösterilmiştir.

tıpkır "tıpkı"

Ula tıpkır sen ya! (K: 2) "Ulan aynı sen ya!"

Sonuç

Van Küresinli ağzı edat kullanımı açısından oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Bu çalışmada tespit edilen 109 edat bunu gösterebilmektedir. Ancak söz konusu ağızda tespit edilen edat sayısı bunlarla sınırlı değildir. Kayıt altına alınmayı bekleyen birçok edatın varlığından bahsedilebilir.

Van Küresinli ağzında Bugün Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Halaççada da kullanılan, Arapça *sivâ'* "gayrı, başka" kelimesinden alınan *sévâ/sévayh* çekim edatı, *(-nen) buyan/buyane/büyan/büyane* "-dAn beri, -dAn itaibaren, -dAn başlayarak", Türkiye Türkçesinde bir isim olan; ancak Van Küresinli ağzında ad soylu kelimelere yönelme hâli eki ile birlikte bağlanan, dolayısıyla bir edat olarak kullanılan *(-A) sebeb/sebep* "-A sebep", "-dAn dolayı, -dAn ötürü" ve *gibi* edatının varyantları olan *kıby/kıbyn/kımı/kımın/kıbin* "gibi" edatları ayrıca zikredilmeye değer edatlardandır.

Söz konusu ağızda *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayan edatlara da rastlanabilmektedir. Bağlama edatlarından *bilké/bılkı* "neyse, sanki", *démankı/démanki* "demek ki, meğer", *diyesen göra* "sanki", *olmiye* "maazallah, inşallah, ya", *démeyesen* "meğer sanki", *illim/illim / illahım* "illa, illaki", *inankı / inankı de* "herhalde, galiba" gibi bağlama edatları; cevap edatlarından *çı?* "ne?", *heyatde!* "asla, mümkün değil, hayır!", ünlemlerden *dı hadı!* "de/e haydi!" hayvanlar için kullanılan *cücü!* "kümes hayvanlarını çağırma ünlemi" ve *düde!* "köpek kovmak, uzaklaştırmak için kullanılan ünlem" ile *oriyo!* "hey, ey!" bu özellikteki edatlar arasında gösterilebilir.

Bağlama edatlarından "koy, bırak" anlamlı *ko!* Van Küresinli ağzında *da/de, ise* edatlarının görevini üstlenebilmektedir. Bu hâliyle birçok *Eski Anadolu Türkçesi* metninde de bu edata tesadüf edilmektedir. *Derleme Sözlüğü*'nde "bırak, koy" (Manisa, Yozgat) anlamında geçen bu edat, söz konusu ağızda görev itibarıyla farklılık göstermekte ve çoğunlukla *bırak* fiili ile biten cümlelerde kullanılmaktadır.

Bunlara ek olarak Kürtçeden alınan ve yukarıda bahsedilen çı "ne" soru edatı ile belê "evet" cevap edatları, Küresinliler ile Kürtlerin uzun zaman bir arada yaşamalarının verdiği kültürel etkileşimin dildeki yansımaları gösteren unsurların sadece küçük bir örneğini teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, H. (2023). Van Küresin ağzında organ isimleriyle kurulan deyimler. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 150-169. <https://doi.org/10.53586/susbid.1261481>.
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulak, Ş. (2015). *Van Küresin ağzı*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Malatya İnönü Üniversitesi.
- Bulak, Ş. (2016). Van Küresin ağzında deyimler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 56, 837-852.
- Buran, A., & Alkaya, E. (2007). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Akaydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2016). *Süheyl ü Nev-bahâr (inceleme-metin-sözlük)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eratalay, S. (2021). Horasan'dan Küresin'e bir sözcüğün izinde. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 611-628.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı-1*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gökçür, E. (2012). *Van Gölü havzası ağızları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ Fırat Üniversitesi.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk dilinde edatlar (en eski türkçe metinlerden zamanımıza kadar) -yazı dilinde-*. Bilge-Kültür-Sanat.
- Hengirmen, M. (2019). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin Yayınevi.
- İzoli, D. (1992). *Ferheng Kurdi-Tırki Tırki-Kurdi*. Deng Yayınları.
- Karaağaç, G. (2022). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2022). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017a). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017b). *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levendoğlu, F. (2006). *Küresinliler örneğinde kültürel kimlik (Küresinliler'in sosyo-kültürel yapısı)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Li, Y-S. (2022). *Türk dillerinde son takılar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özmeral, S. (2024). Bir sözlü tarih çalışması olarak Küresinlilerin İran'dan Van'a göçü, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12, 78-99. <https://doi.org/10.55089/yyuvasad.1383882>.
- Özok, G. (2022). Van ağzında görülen yansıma sözcükler üzerine bir inceleme. *DTCF Dergisi*, 62(2), 1735-1754. <https://doi.org/10.33171/dtcfjournal.2022.62.2.38>.
- Paşa, Y. Z. (1978). *Kürtçe-Türkçe Sözlük*. (Yeniden düzenleyen: M. E. Bozarslan). Çıra Yayınları.

- Sarıca, B. (2003). Van ağzının oluşumu ve bazı özellikleri. *İlmî Araştırmalar*, s. 71-90.
- Tatçı, M. (2008). *Yunus Emre divanı (tenkitli metin)*. H Yayınları.
- Tietze, A. (2021). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati (II)*. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).

İnternet Kaynakları

- Türkçe Sözlük (t.y.). Edat, birden, ve diğerleri. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Derleme Sözlüğü (t.y.). sorâ, üçün, birden ve diğerleri. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

Kaynak Kişilerin Bilgileri

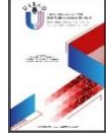
K: 1 İsmet Akman, ilkokul mezunu, 85 yaşında, Van-Merkez; K: 2 Halit Akman, ilkokul mezunu, 58 yaşında, Van-Merkez; K: 3 Kezban Demiray, okur yazar değil, 58 yaşında, Köprüler Köyü; K: 4 Necla Akman, 64 yaşında, okur yazar değil, Edremit; K: 5 Zafer Baştürk, lise mezunu, Van Merkez (Kasimoğlu Köyü); K: 6 Bahaeddin Demiray, 69 yaşında, okur yazar değil, Van Merkez; K: 7 Zahir Aydemir, okur yazar değil, 82 yaşında, Köprüler Köyü; K: 8 Meliha Kızıldeniz, 57 yaşında, ilkokul mezunu; K: 9 Sadi Özmeral, 36 yaşında, DoktorA mezunu, Van Merkez; K: 10 Halil Kızıldeniz, ilkokul mezunu, 60 yaşında, Köprüler Köyü; K: 11 Çerkez Tarhan, 81 yaşında, ilkokul mezunu, Köprüler Köyü; K: 12 Vahide Tunçay, 58 yaşında, okur yazar değil, Köprüler Köyü; K: 13 Celalettin Tunçay, 59 yaşında, ilkokul mezunu, Köprüler Köyü; K: 14 Güneş Akman, 58 yaşında, okur yazar değil, Van-Merkez; K: 15 Tayfun Akman, 34 yaşında, ortaokul mezunu, Köprüler Köyü; K: 16 Kenan Demiray, lise mezunu, 37 yaşında, Köprüler Köyü.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Türkçede kelimeler başlıca üç kategoride ele alınmaktadır. Bunlar isimler, filler ve edatlar alt başlıklarından oluşmaktadır. İsimler; bir varlığı, nesneyi kısacası var olan her şeyi karşılayan anlamlı kelimelerdir. Fiiller; bir varlığın, nesnenin hareketini, oluşumunu anlatan kelimelerdir. İsimler ve fiiller, anlamı olan kelimelerdir. Bu yüzden bunlara anlamlı kelimeler denmiştir. İsim ve fillerin yanında üçüncü bir kelime kategorisi de edatlardır. Edatlar bu ikisi gibi anlamlı kelimeler değildir. Ancak anlamlı kelimeler yapmaya yaramaktadır. Bu yönüyle edatın kelime anlamı olan "araç, vasıta, gereç" gibi karşılıklarıyla uyumlu olduğu görülebilmektedir. Dolayısıyla edatlar, görevli kelimelerdir denilebilir. En genel tanımıyla edatlar, isim ve isim soylu kelimelerden ya da kelime gruplarından sonra gelip bunları kendisinden sonraki cümlelere bağlayan görevli kelimelerdir. Edatların isim çekim ekleriyle benzerliği hep dikkat çekmiştir. Ancak aralarında birtakım belirgin farklılıklar mevcuttur. Bunlardan ilki, edatın şekil bakımından ekten ayrılmasıdır, yani bir kelimedenden oluşmasıdır. Edatlar, şekil bakımından bir kelime olsa da işlev bakımından isim çekim ekidir. Mesela *sana göre güzeldir* cümlesindeki *göre* bir edattır. Bu cümle *sana güzeldir* şeklinde de ifade edilmektedir. Yine *eve doğru gidiyorum* cümlesinde *-e doğru* edatının yönelme hâli eki yerine kullanıldığı görülmektedir ki bu cümle *eve gidiyorum* şeklinde de ifade bulabilmektedir. Edatlar, aldıkları görevler itibarıyla eklerden daha geniş bir kapsama sahiptir. isim çekim ekleri eklendikleri isimleri diğer kelimelere bağlama görevi üstlenirken edatlar isim ve isim soylu kelimelerin yanı sıra fiillere dahi eklenerek (geliyor *diye* örneğinde bu görülmektedir) edat grubu meydana getirecek kadar geniş bir kullanıma sahiptir. Edatlar, kendi arasında *çekim edatları* (ayrık, gibi, ile, göre, , için, kadar, karşı/karşı, mânend, öte, ötrü/ötürü, sonra, özge, rağmen, yaña/yana vs.), *bağlama edatları* (ama, fakat, ammâ ki, bakalım, bakarsın, belki, bırak, bırak ki, bilhassa, bununla beraber, çünkim, demek ki, eger, egerçi, elbet, evet, galiba, ha, halbuki, hani, güyâ ki, demek, demek ki, hele, herâlde, illa/illa ki, meğer, meğerse, nasılsa, ne demek vs.), *kuvvetlendirme edatları* (‘(‘aceb, asla, amma, daha, hayır, hele/hele ki, hem, hiç, ille/illâ vs.), *karşılaştırma ve denkleştirme edatları* (ama ... ama ..., ara ... ara ..., eğer ... eğer ..., kâh ... kâh ..., gerek ... gerekse ..., ha ... ha ... vs.), *soru edatları* (‘aceba, çi, hânda/kânda, hangi, kaç, kaçça, kaçaru, kânda, mu/mü/mı/mi, nasıl vs.), *çağırma-hitap edatları* (a/e, aç, ala, ave, ay/ey/i/y/i, ayâ/eyâ, ayol, be, behey, bire/bre, diñ vs.), *cevap edatları* (av, beli, ereyne, emet/yemet, hayır, he, ilel, peki vs.), *ünlemler* (abav/abû, âferin,

āh, ahsent, aman vs.), *gösterme edatları* (aha, çak, ha, munu, na/nah, tā, uş, uşda/uşta/işte) ve *tekerrür edatları* (ağız, bar, baz, bir, buğur, daha/dahi, def'a, gerü/girü, kata, katın, katla, kayra vs.) alt başlıklarıyla ele alınmaktadır. Bazı araştırmacılar, *bağlama edatlarını bağlaçlar*, *ünlemleri* ise *ünlemler* başlıkları ile edatlardan ayrı olarak da ele almaktadır. Türkçe edat bakımından oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir denilebilir. Bu zenginlik sadece yazı dilinde değil, aynı zamanda ağızlarda da tanıklanabilmektedir. Bu ağızlardan birisi de Van ağızı olarak da bilinen Van Küresinli ağızıdır. Bu ağıza Van Küresinli ağızı denmesinin sebebi Van'da yaşayan ve Türkçe konuşan Küresinlilerin varlığıdır. Küresinlilerin bir kısmı 19. yüzyılın başında İran'dan Van'a göç etmişlerdir. Van'da Kürtler, Araplar, Mitriplar, Lazlar, Kırgızlarla beraber yaşamaktadırlar. Küresinli isminin nereden geldiği konusu net değildir. Küresinlilerin kendileri bu ismin, İran'dan göç eden Sünnîler/muhacirler, Giresunlular, Kürtçe "oğlu" anlamına gelen Gure ve Sünnî (<Guresünnî) birleşimi, Sünnî Azeriler, Sünnîlerin İran'da yaşadıkları bölge, Sünnîoğlu, Sünnîoğulları, Kürt Hasanlar, Kür nehri civarında yaşayan Azeriler, Kör Hasan'ın soyundan gelenler gibi muhtelif anlamlarda olduğunu bizzat Küresinliler ifade etmişlerdir. Ancak bu görüşler arasında öne çıkanların, Sünnîoğlu/Sünnîoğulları, Gure-Sünnî bileşiği ve Giresunlular şeklinde olduğu görülmektedir. Küresinli isminin ayrıca *Horasanlı* kelimesinden *Küresin*'in ise *Horasan*'dan geliştiğine dair görüş de mevcuttur. Bu çalışmada Van Küresinli ağızında toplamda 111 edata ulaşılabilmektedir. Bunlar arasında *ünlemler* 40 kullanım sayısı ile ilk sıradaki yerini almıştır. Ünlemlerden *kêşkeydî*, *oriyo*, *dî hadî* gibileri *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayan dikkat çekici edatlardandır. Ünlemleri 35 adet kullanımıyla *bağlama edatları* takip etmektedir. Bunların ardından *çekim edatları* (13), *soru edatları* (10), *cevap edatları* (6), *karşılaştırma ve denkleştirme edatları* (3), *gösterme edatları* (2) ve *kuvvetlendirme edatları* (2) sıralanmaktadır. Edatları tespit edilirken, aralarından genelde *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan, bulunsada ses ve şekil ya da anlam bakımından farklılık taşıyanlara yer verilmeye önem verilmiştir. Bazı edatlar (çî? "ne", *belî* "evet, he" gibi) Kürtçeden alınmıştır. Bu da bu iki topluluğun uzun zamandır bir arada yaşamalarının neticesi olarak algılanmalıdır. Makalede kaynak kişilerin konuşmaları olduğu gibi verilmeye çalışılmıştır. Kaynak kişilerin konuşmaları tarafımızca tırnak içinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Tırnak içinde bazen parantezle ek açıklamalara yine tarafımızca yer verilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT: In Turkish, words are mainly handled in three categories. These are nouns, verbs and prepositions. Nouns are meaningful words that describe an entity, an object, in short, everything that exists. Verbs are words that describe the movement and formation of an entity or object. Nouns and verbs are words with meaning. That is why they are called meaningful words. In addition to nouns and verbs, a third category of words are prepositions. Prepositions are not meaningful words like these two. However, they serve to make meaningful words. In this respect, it can be seen that prepositions are compatible with their equivalents such as "tool, means, instrument". Therefore, it can be said that prepositions are function words. In the most general definition, prepositions are function words that come after nouns and noun-derived words or groups of words and connect them to the following sentences. The similarity of prepositions with noun inflectional suffixes has always attracted attention. However, there are some distinct differences between them. The first of these is that the preposition is separated from the suffix in terms of form, that is, it consists of a word. Although prepositions are a word in terms of form, they are inflectional suffixes in terms of function. For example, according to you is a preposition in the sentence according to you is beautiful. This sentence is also expressed as it is beautiful for you. Again, in the sentence I am going home, it is seen that the preposition -e is used instead of the preposition of orientation, and this sentence can also be expressed as I am going home. Prepositions have a wider scope than suffixes in terms of the tasks they perform. While noun inflectional suffixes have the task of connecting the nouns they are added to to other words, prepositions have a wide enough usage to form a prepositional group by being added to verbs as well as nouns and noun-derived words (this is seen in the example of coming diye). Prepositions are inflectional prepositions among themselves (ayrık, gibi, ile, göre, , için, kadar, karşı/karşı, mânend, öte, ötrü/ötürü, sonra, özge, rağmen, yaña/yana etc.), conjunctions (ama, fakat, ammā

ki, bakalım, bakarsın, belki, bırak, bırak ki, bilhassa, bununla beraber, çünkü, demek ki, eger, egerçi, elbet, evet, galiba, ha, halbuki, hani, gūyā ki, demek, demek ki, hele, herâlde, illa/illa ki, meğer, meğerse, nasılsa, ne demek etc.), reinforcing prepositions ('aceb, asla, amma, daha, hayır, hele/hele ki, hem, hiç, ille/illā etc.), comparative and balancing prepositions (ama ... ama ..., ara ... ara ..., eğer ... eğer ..., kâh ... kâh ..., hem ... hem ..., ha ... ha ... etc.), interrogative prepositions ('aceba, çi, hānda/ķanda, hangi, kaç, ķança, ķançaru, ķanda, mu/mü/mı/mi, nasıl etc.), prepositions of address (a/e, aç, ala, ave, ay/ey/i/y/i, ayā/eyā, ayol, be, behey, bire/bre, diñ etc.), response prepositions (av, beli, ereyne, emet/yemet, hay, he, ilel, peki etc.), exclamations (abav/abū, āferin, āh, ahsant, aman etc.), demonstrative prepositions (aha, çak, ha, munu, na/nah, tā, uş, uşda/uşta/işte) and repetition prepositions (ağız, bar, baz, bir, buğur, daha/dahi, def'a, gerü/girü, ķata, ķatın, ķatla, ķayra etc.) are discussed under the subheadings. Some researchers also discuss the conjuncts under the headings conjunctions and the exclamations under the headings exclamations separately from the prepositions. It can be said that Turkish is quite rich in terms of prepositions. This richness can be witnessed not only in written language but also in dialects. One of these dialects is Van Küresinli dialect, also known as Van dialect. The reason why this dialect is called Van Küresinli dialect is the presence of Küresin people living in Van and speaking Turkish. Some of the Kuresin people migrated to Van from Iran at the beginning of the 19th century. They live in Van together with Kurds, Arabs, Mirtip, Laz and Kyrgyz. The origin of the name Küresinli is not clear. The Küresin people themselves have stated that this name has various meanings such as Sunnites/muhajirs who migrated from Iran, Giresunlu people, the combination of Gure and Sunni (<Guresünni) meaning "son" in Kurdish, Sunnite Azeris, the region where Sunnites live in Iran, Sunnîoğlu, Sunnîoğulları, Kurdish Hasanlar, Azeris living around the Kur river, descendants of Kör Hasan. However, it is seen that the prominent ones among these views are Sunnîoğlu/Sunnîoğulları, Gure-Sunnî compound and Giresunlular. There is also the view that the name Küresinli also evolved from the word Horasanlı and Küresin from Khorasan. In this study, a total of 111 prepositions were found in Van Küresinli dialect. Among these, interjections took the first place with 40 uses. Interjections such as kēşkeydi, oriyo, di hadı are among the remarkable prepositions that are not included in the Compilation Dictionary. Interjections are followed by binding prepositions with 35 uses. These are followed by prepositions of conjugation (13), prepositions of question (10), prepositions of answer (6), prepositions of comparison and equivalence (3), prepositions of demonstration (2) and prepositions of strengthening (2). While identifying the prepositions, emphasis was given to include those that are not generally found in the Compilation Dictionary, and those that are found but differ in terms of sound, form or meaning. Some prepositions (such as çı? "what", belı "yes, he") are taken from Kurdish. This should be perceived as a result of the long coexistence of these two communities. In the article, the speech of the informants is presented as it is. The speeches of the informants have been translated into Turkish by us in quotation marks. Additional explanations in quotation marks, sometimes with parentheses, are also given by us.



İLKOKUL İNGİLİZCE DERSİNİN DİSİPLİNLER ARASI UYUMUNUN BİLİŞSEL SÜREÇ BECERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE INTERDISCIPLINARITY OF PRIMARY SCHOOL
ENGLISH COURSE ACCORDING TO COGNITIVE PROCESS SKILLS

Selver TUNA

Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü
Üniversitesi, Eğitim Programları ve
Öğretim Bilim dalı, Malatya/Türkiye.
Master's Student, Inonu University,
Curriculum and Instruction,
Malatya/Turkiye.
selvertuna07@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6270-9910

Bahadır KÖKSALAN

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim
Programları ve Öğretim Bilim dalı,
Malatya/Türkiye.
Assoc. Prof. Dr., Inonu University,
Curriculum and Instruction,
Malatya/Turkiye.
bahadir.koksalan@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8542-9719

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.1661715

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20.03.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.05.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Tuna, S., & Köksalan, B. (2025).
İlkokul İngilizce Dersinin Disiplinler Arası Uyumunun Bilişsel Süreç Becerileri
Açısından İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*
7(18), 464-485.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Günümüzde çoklu disiplin bilgisi, gerçek yaşam sorunlarına çözümler geliştirmek açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, disiplinler arası öğretim son yıllarda giderek daha fazla ilgi görmektedir. Bu yaklaşım, bireylere edindikleri teorik bilgileri, gerçek yaşamla bağlantı kurarak uygulama fırsatı sunmakta ve öğrenme deneyimlerini zenginleştirerek daha anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesine katkı sağlamakla birlikte üst düzey düşünme becerilerinin gelişimini de desteklemektedir. İlkokulda disiplinler arası yaklaşımın uygulanması, öğrencilerin dil becerilerini ve akademik başarılarını geliştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle çalışmada, ilkokul 2. sınıf İngilizce dersi ile diğer derslerin bilişsel süreç becerilerine göre disiplinler arası uyumunu incelemek amaçlanmaktadır. Durum çalışması modeline göre gerçekleştirilen bu araştırmada, 2024-2025 eğitim öğretim yılına ait öğretim programları, doküman inceleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada belirlenen derslerin öğrenme çıktıları, yenilenmiş Bloom taksonomisine göre sınıflandırılmıştır. Araştırma bulguları, 2018 ve 2024 yılları arasındaki öğretim programlarında yer alan öğrenme çıktılarının, bilişsel süreç becerilerine göre farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, 2. sınıf İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyumun, uygulama düzeyindeki öğrenme çıktıları üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Çalışmada, İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyum düzeyleri de analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, disiplinler arası öğretimden daha fazla fayda sağlamak amacıyla, öğretim programlarında yapılabilecek iyileştirmeler ve farklı araştırma konuları hakkında öneriler geliştirilmiştir. Sonuç olarak, araştırmanın İngilizce öğretim programındaki öğrenme çıktılarının diğer derslerle olan ilişkisini belirleyerek, öğretim programlarının geliştirilmesi konusunda önemli bir katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, Disiplinler Arası, Bilişsel Süreç Becerileri

Abstract: Multidisciplinary knowledge is very important for developing solutions to real-world problems. For this reason, interdisciplinary teaching has gained increasing attention in recent years. This approach enables individuals to apply their theoretical knowledge in real life contexts, while also enriching learning experiences and fostering the development of higher-order thinking skills. The implementation of the interdisciplinary approach in primary education has important role in developing students' language skills and academic performance. Therefore, the aim of the study is to examine the interdisciplinarity of the primary school 2nd grade English course curriculum with other courses based on cognitive process skills. In this research conducted according to the case study model, the curriculum for the 2024-2025 academic year was analyzed by document review method. The learning outcomes were classified according to the revised Bloom's taxonomy. The research findings indicate that the learning outcomes in the curriculums from 2018 to 2024 vary according to cognitive process skills. Furthermore, it was determined that the interdisciplinarity between the 2nd grade English course and other courses focused on application level learning outcomes. The study also analyzed the levels of interdisciplinarity between the English course and other courses. Based on the findings, recommendations were proposed for curriculum improvements and different research topics to maximize the benefits of interdisciplinary teaching. As a result, it is expected that the study will make a significant contribution to the development of curriculums by determining the relationship between the learning outcomes in the English curriculum and other courses.

Key Words: English, Interdisciplinary Approach, Cognitive Process Skills

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle yabancı dil ihtiyacı önemli ölçüde artmıştır. İngilizcenin dünya dili olarak kabul edilmesi, eğitim sistemlerinde de bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, en önemli değişikliklerden biri, yabancı dil öğretiminin erken yaşta başlamasıdır. Türkiye'de, 2013-2014 eğitim-

öğretim yılından itibaren İngilizce öğretiminin ilkökul ikinci sınıfta başlamasına karar verilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012). Bu karar, öğrencilerin dil becerilerini daha hızlı ve etkili bir şekilde geliştirmelerini amaçlamaktadır. Erken yaşta dil öğreniminin, çocukların beyin gelişimini desteklediği, dil öğrenmeye karşı daha olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olduğu ve kültür farkındalığı geliştirdiği bilinmektedir (Brewster vd., 2002). Bunun yanı sıra, ergenlik dönemi dil gelişiminde kritik bir dönem olarak kabul edildiğinden, bu dönemin sonrasında yabancı dil öğreniminde zorluklar yaşanabilmektedir (Baran & Halıcı, 2006). Bu nedenle, erken yaşta dil öğrenimine başlanmasının faydalı olduğu düşünülmektedir.

İlkokul döneminde çocuklar, bilişsel gelişim açısından somut düşünme evresindedir ve dünyayı bütünsel bir şekilde algılamaktadırlar (Karakuş & Aslan, 2016). Bu durum, çocukların doğal meraklarını ve öğrenme isteğini destekleyen, gerçek yaşamla bağlantı kurmalarını sağlayan disiplinler arası bir öğretim yaklaşımını işaret eder. Öğretim programlarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu konunun farklı isimlerle ele alındığı görülmektedir. İlk olarak 1926 yılında, ilköğretim birinci kademesindeki dersler hayat bilgisi başlığı altında birleştirilmiş ve ardından 1968 yılında ilköğretim ikinci kademesindeki dersler toplulaştırma adıyla bir araya getirilmiştir (Salı ve Arslan, 2000). Günümüzde ise Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde (TYMM) önem verilen bütüncül eğitim yaklaşımı incelendiğinde, disiplinler arası yaklaşımın vurgulandığı görülmektedir (MEB,2024).

Sayfa | 466

Disiplinler arası öğretimin temel amacı, belirli bir kavram, konu, tema ya da problemin farklı disiplinlerin bakış açılarıyla bütünleştirilmesidir (Jacobs, 2009). Bu nedenle, öğretim programları arasındaki disiplinler arası uyum incelenirken, öğrenme sürecinin sonunda ulaşılması beklenen hedefleri belirten öğrenme çıktıları büyük bir önem taşımaktadır. Öğretim programlarındaki öğrenme çıktılarının uyumu, öğrencilerin edinmesi beklenen bilgi, beceri ve tutumların farklı derslerde nasıl pekiştirildiğini ve birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu ortaya koyar. Bu uyum, öğrencilere bütüncül bir öğrenme deneyimi sunarak, bilgiyi yalnızca bir dersten diğerine taşıma yeteneğini değil, aynı zamanda farklı disiplinler arasında köprüler kurma becerisini de geliştirir. Bu sayede öğrenciler, öğrendikleri bilgileri daha anlamlı bir şekilde pekiştirir ve günlük hayatlarında daha etkili bir şekilde kullanabilirler. Bu nedenle, öğrenme çıktılarının disiplinler arası uyumu, eğitimde kalitenin artırılmasına katkıda bulunan önemli bir faktördür.

Alan yazında disiplinler arası öğretimle ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, farklı disiplinlerin entegrasyonunun öğrencilerin genel akademik başarıları (Demir, 2009; Eflanili, 2021) ve motivasyonları üzerindeki etkilerini araştırmaktadır (Çerniski Güler, 2023). Özcan vd. (2023), disiplinler arası yaklaşımı ele alan tezler üzerine yaptığı analiz sonucunda, bu çalışmaların büyük ölçüde nicel yöntemler kullanılarak, deneysel bir tasarım çerçevesinde, fen bilimleri, matematik ve görsel sanatlar disiplinlerinde gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, disiplinler arası yaklaşıma ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirildiği çalışmalar da mevcuttur (Anık vd., 2023; Aytaç & Yazar Kaptan,

2021; Bayrambaş vd., 2022; Kandırmaz & Üredi, 2024; Karadağ Türk, 2023; Karakuş & Aslan, 2016; Özhamamcı, 2013; Yurttaş vd., 2020). Bu çalışmalar, öğretmenlerin disiplinler arası yaklaşıma dair bakış açılarını, uygulama süreçlerindeki deneyimlerini ve karşılaştıkları zorlukları ortaya koymaktadır. İncelenen literatürde, İngilizce öğretimi ile disiplinler arası yaklaşımın bir arada ele alındığı sınırlı sayıda araştırma bulunduğu belirlenmiştir. Aksoy (2011), Maviş (2015) ve Şanda ve Geçit (2022) yaptıkları çalışmalarda, İngilizce dersi ile ortaokuldaki farklı dersler arasındaki disiplinler arası uyumu belirlemeyi amaçlamışlardır. Baysal vd. (2022), temel öğretim ve ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programlarındaki kaynaşıklığa ilişkin bir analiz gerçekleştirmiştir. Son olarak Yılmaz (2001), İngilizcenin diğer derslerle birleştirilerek öğretilmesinin faydalarından ve bu yöntemde öğretmenin rolünden bahsetmiştir.

Literatürde, İngilizce öğretimi üzerine birçok çalışma mevcuttur. Bu araştırmaların genel hedefi, İngilizce öğretiminin etkililiğini artırmaktır. Bu doğrultuda, İngilizce öğretimi ve öğrenimindeki sorunları belirleyerek bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek (Akdoğan, 2010; Akkuş, 2009; Efe, 2023; Erdem, 2016; Kaya, 2020; Tekin Özel, 2011) amacıyla çeşitli yöntem ve yaklaşımlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle öğrenci motivasyonunu artırma, dil becerilerini geliştirme ve kültürel farkındalığı artırma konuları ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, İngilizce dersi öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi de çalışılan konular arasında yer almaktadır (Büyükduman, 2005; Er, 2006; İnam Çelik, 2009; Seçkin, 2011; Yıldırım ve Tanrıseven, 2015; Yücel vd., 2017). Bu değerlendirme çalışmaları, belirlenen öğretim programlarının öğrenci seviyesine ve program tasarım ilkelerine uygunluğunu analiz ederek, programın güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmek ve programın dört temel boyutuna ilişkin öneriler geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

İngilizce alanında birçok çalışma yapılmasına rağmen, ülkemizde yabancı dil becerilerinin hala yetersiz olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (2014) araştırma sonuçlarına ve Education First (2024) İngilizce yeterlilik verilerine de yansımıştır. Bu bağlamda, diğer ülkelerin İngilizce öğretim programlarıyla karşılaştırmalı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Şahin ve Aykaç'ın (2019) araştırma bulgularında Almanya, Avusturya, Hollanda ve Polonya gibi yüksek eğitim seviyesine sahip ülkelerin ilkokullarında uygulanan yabancı dil öğretim programlarında, disiplinler arası yaklaşımın ön planda olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, Avcı'nın (2018) araştırmasına göre Danimarka ve Norveç gibi ülkelerde de İngilizce öğretimi ilkokuldan itibaren zorunlu olarak verilmekte ve disiplinler arası yaklaşım sıkça tercih edilmektedir. Bu ülkelerde yabancı dil öğretimi, yalnızca dil bilgisi ve kelime öğrenimiyle sınırlı kalmayıp, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek amacıyla diğer derslerle entegre edilmiştir. Böylece öğrenciler, dil öğrenimini daha anlamlı ve bağlam içinde gerçekleştirme fırsatı bulmaktadır. Ülkemizde de benzer uygulamaların yaygınlaştırılması, İngilizce öğretiminde karşılaşılan zorlukların

aşılmasına ve öğrencilerin dil becerilerinin daha etkili bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Öğrenci özellikleri, öğrenme-öğretme süreci ve disiplinler arası yaklaşımın nitelikleri dikkate alındığında, disiplinler arası öğretimin büyük ölçüde ilkokullarda uygulandığı görülmektedir (Yıldırım, 1996). İlkokul dönemindeki çocuklar, oyun ve etkileşimli aktiviteler aracılığıyla öğrenmeyi tercih ederler. Bu bağlamda, disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi, İngilizce öğretimini daha ilgi çekici ve etkili hale getirebilir. Öğrenciler, farklı derslerle ilişkilendirilen İngilizce etkinlikleri sayesinde, dili yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda bilgi edinme, problem çözme ve eleştirel düşünme aracı olarak görme fırsatı bulurlar. Bu tür bütünleştirilmiş yaklaşımlar, öğrencilerin farklı konular arasında bağlantılar kurmalarını ve bu bilgileri günlük yaşamda nasıl uygulayacaklarını anlamalarını sağlar (MEB, 2024). Ayrıca, disiplinler arası öğretim, çeşitli kültürlere ait hikaye, şarkı ve oyunlar aracılığıyla öğrencilerin kültürel farkındalıklarını artırmak için de bir fırsat sunar.

Disiplinler arası yaklaşım, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmenin yanı sıra sosyal duygusal becerilerini geliştirmeyi (MEB, 2024) ve değerler eğitimi sağlamayı (Demirhan İşcan, 2007) da mümkün kılar. Bu durum, eğitimin yalnızca bilgi aktarımından ibaret olmadığını, aynı zamanda bireysel ve toplumsal düzeyde fayda sağladığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, ilkokul düzeyindeki İngilizce dersi öğretim programının diğer derslerle olan disiplinler arası uyumunu incelemektir. Bu uyum incelenirken, çalışma kapsamında yenilenmiş Bloom taksonomisinde belirtilen bilişsel süreç becerileri ele alınmıştır. Bilişsel süreç becerileri, bireylerin bilgi edinme, anlama, uygulama, analiz etme, sentez yapma ve değerlendirme gibi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur (Arı, 2011). Bu beceriler, eğitim süreçlerinin daha etkili ve verimli olmasını sağlar. Bu tür bir araştırma, eğitim politikalarının geliştirilmesine ve öğretim uygulamalarının iyileştirilmesine önemli katkılar sağlayabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ilkokul İngilizce dersinin disiplinler arası uyumunun bilişsel süreç becerileri açısından incelenmesidir. Bu bağlamda, ilkokul ikinci sınıf seviyesindeki derslerin öğrenme çıktıları ile İngilizce dersi öğretim programı öğrenme çıktıları arasındaki ilişkiyi bilişsel süreç becerileri açısından ortaya koymak hedeflenmektedir.

Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

1. İlkokul 2. sınıf derslerinin öğrenme çıktılarının yenilenmiş Bloom taksonomisi (YBT) basamaklarına göre sınıflandırılması,
2. İngilizce dersi ve diğer derslerin öğrenme çıktıları arasındaki disiplinler arası uyum düzeyinin belirlenmesi,
3. İngilizce dersinin diğer derslerle olan disiplinler arası uyumunun bilişsel süreç becerilerine göre analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında, birden fazla disiplin alanında bilgi sahibi olmak büyük önem taşımaktadır. Sürekli artan bilgileri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirerek gerçek hayattaki sorunlara hızlı çözümler üretilebilir. Bu amaç doğrultusunda en etkili öğretim yaklaşımı, disiplinler arası yaklaşımdır. Bu yaklaşım, bireylerin gerçek yaşamla bağlantı kurarak edindikleri teorik bilgileri uygulamaya geçirme fırsatı sunar. Ayrıca, öğrenme deneyimlerini zenginleştirerek daha anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine katkıda bulunmakta ve üst düzey düşünme becerilerinin gelişimini de desteklemektedir.

Ülkemizde yabancı dil öğrenme ve kullanma sorunu olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Bu nedenle, İngilizce öğretimindeki problemleri tespit etmek ve çeşitli çözüm önerileri geliştirmek amacıyla pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu sorunlara çözüm olabilecek bir yöntem olarak disiplinler arası yaklaşımın İngilizce öğretim programındaki durumu henüz belirlenmemiştir. Bu bağlamda, disiplinler arası yaklaşımın İngilizce öğretiminde nasıl bir yer edindiğine dair kapsamlı bir inceleme yapılması gerekmektedir.

Disiplinler arası yaklaşımlar üzerine yapılan çalışmalar, genellikle öğrenci başarısı üzerindeki etkileri ve öğretmen görüşlerini belirlemeye yöneliktir. Ancak, bu öğretim yaklaşımının etkili olabilmesi için programdaki öğrenme çıktılarının buna uygun şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Farklı derslerin öğrenme çıktıları arasında bir ilişki bulunmadığında, uygulamada zorluklar yaşanabilir. Bu nedenle, araştırmanın, İngilizce öğretim programındaki öğrenme çıktılarının diğer derslerle olan ilişkisini belirleyerek, belirtilen eksikliklerin giderilmesine yardımcı olması ve böylece öğretim programlarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konusunda önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir.

YÖNTEM

İlkokul 2. sınıf İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyum düzeyinin bilişsel süreç becerilerine göre incelenmesini amaçlayan bu araştırmanın yöntem bölümünde araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, ilkokul İngilizce dersi öğretim programının disiplinler arası yaklaşıma ilişkin mevcut durumunu bilişsel süreç becerilerine göre incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2021) nitel araştırmayı, algıların ve olayların doğal ortamında anlaşılmasını ve kuram geliştirmeye katkıda bulunan bütüncül bir anlayışla sunulmasını hedefleyen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bir araştırmanın modelinden bahsederken, yalnızca nitel olduğunu belirtmek yeterli değildir. Araştırmanın kapsamını ve amacını daha iyi anlayabilmek için kullanılan nitel modelin türü hakkında daha fazla bilgi sağlamak büyük bir önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci sınıf İngilizce dersi öğretim programının diğer derslerle entegrasyonuna dair kapsamlı bir anlayış sağlamaktır. Yıldırım ve Şimşek (2021) önemli bir özelliği olan belirli bir programı, grubu veya kişiyi incelemek isteyen araştırmacılar için durum çalışmasının uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, ilköğretim düzeyindeki farklı dersler arasındaki bağlantıların, bilişsel süreç boyutlarına göre incelendiği iç içe geçmiş bir durum çalışması gerçekleştirildiği söylenebilir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, araştırma problemi doğrultusunda veri kaynağı olarak Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanmış olan ilköğretim ikinci sınıf derslerine yönelik öğretim programları incelenmiştir.

Şekil 1. İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi (MEB, 2023)

DERSLER		SINIFLAR							
		İLKOKUL				ORTAOKUL			
		1	2	3	4	5	6	7	8
ZORUNLU DERSLER	Türkçe	10	10	8	8	6	6	5	5
	Matematik	5	5	5	5	5	5	5	5
	Hayat Bilgisi	4	4	3					
	Fen Bilimleri			3	3	4	4	4	4
	Sosyal Bilgiler				3	3	3	3	
	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük								2
	Yabancı Dil		2	2	2	3	3	4	4
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				2	2	2	2	2
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1
	Beden Eğitimi ve Oyun	5	5	5	2				
	Beden Eğitimi ve Spor					2	2	2	2
	Teknoloji ve Tasarım							2	2
	Trafik Güvenliği				1				
	Bilişim Teknolojileri ve Yazılım					2	2		
	Rehberlik ve Kariyer Planlama								1
	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi				2				
ZORUNLU DERS SAATİ TOPLAMI		26	28	28	30	29	29	29	29

Şekil 1’de gösterildiği üzere Türkiye’de İngilizce eğitimi ikinci sınıfta başladığından, birinci sınıf öğretim programları çalışmaya dahil edilmemiştir. İkinci sınıfta öğretilen dersler arasında ilköğretim Türkçe, ilköğretim matematik, hayat bilgisi, yabancı dil, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve oyun dersleri yer almaktadır. Üçüncü sınıf derslerinde bunlara ek olarak fen bilimleri dersi dahil edilmiştir. Dördüncü sınıf programında ise hayat bilgisi dersi kaldırılmış ve sosyal bilgiler, din kültürü ve ahlak bilgisi, trafik güvenliği, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersleri eklenmiştir (MEB, 2023). Bu durum, sınıf seviyesi yükseldikçe disiplinler bir öğretime geçiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışmada İngilizce öğretiminin başladığı ikinci sınıfa ilişkin derslerin öğretim programları ele alınmıştır.

Bu çalışmanın verileri 2024-2025 eğitim öğretim yılı güz yarıyılı içerisinde toplanmıştır. Bu dönemde TYMM çerçevesinde bazı derslerin öğretim programları güncellenmiştir. İlkokul Türkçe, ilköğretim matematik ve hayat bilgisi derslerinin 2024 yılı öğretim programları incelenirken, yabancı dil, görsel sanatlar, müzik, beden

eğitimi ve oyun derslerinin 2018 yılı öğretim programları üzerinden veriler toplanmıştır. İlgili derslerin öğretim programlarına Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilkökul 2. sınıf derslerine yönelik yayımladığı öğretim programlarında bulunan öğrenme çıktıları, doküman inceleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Doküman inceleme, yazılı belgelerdeki bilgilerin sistematik bir şekilde analiz edilerek değerlendirildiği bir yöntemdir. Bu süreçte, veriyi analiz etme aşamaları titizlikle takip edilmiştir.

- **Dokümanlara ulaşma:** 2024 - 2025 eğitim öğretim yılında ilkökul ikinci sınıf derslerine ilişkin yayımlanmış olan öğretim programlarına Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden ulaşılmıştır. Araştırmanın amacına ilişkin bilişsel süreç becerileri boyutlarına Anderson ve Krathwohl'un (2001) "A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing- A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives" isimli eserinin çevirisinden ulaşılmıştır.

- **Veriyi analiz etme:** Bu aşamada, öğrenme çıktıları belirlenen boyutlara göre kategorilere ayrılmıştır. İlkokul İngilizce dersi öğrenme çıktıları, Yenilenen Bloom Taksonomisinin bilişsel süreç becerilerine göre diğer derslerin öğrenme çıktılarıyla ilişkilendirilmiştir.

Bilişsel süreç becerilerini belirlemek amacıyla öğrenme çıktılarının eylem ifadelerine dikkat edilmiştir. Buna göre ilkökuldaki farklı derslerin öğrenme çıktıları hatırlama, anlama, uygulama, analiz etme, değerlendirme ve yaratma olmak üzere altı temel boyuta göre sınıflandırılmıştır. Belirlenen boyutlara göre ayrıştırılan farklı derslerin öğrenme çıktıları incelenmiş ve ilkökul İngilizce dersi öğrenme çıktıları ile disiplinler arası yaklaşıma uygun olarak örtüşenler tespit edilmiştir.

Analiz verileri araştırma soruları doğrultusunda tablolarla sayısallaştırılmış ve bulgular bölümünde detaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Verileri zenginleştirmek amacıyla tablolarda frekans ve yüzdelik gösterimlerle sayısal verilerden de faydalanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2021), sayıların ve rakamların genellikle nicel araştırmalarda kullanıldığını, ancak nitel verilerin de belli bir düzeyde sayılara dönüştürülmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu noktada amaç, genelleme yapmak yerine verilerin nitel analizini çeşitlendirmektir. Ayrıca bulguların raporlaştırılmasında doğrudan alıntılardan da faydalanılmıştır. Bu sayede, çalışmanın tarafsızlığını sağlamak ve güvenilirliğini artırmak amaçlanmaktadır.

- **Veriyi kullanma:** Christensen vd. (2020), nitel araştırmalardaki en önemli tehditlerden birisi araştırmacı önyargısı olduğunu belirtmiştir. Bu durumu önlemek amacıyla kapsamlı bir alan çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulguların inandırıcı, aktarılabilir, tutarlı ve teyit edilebilir olmasına özen gösterilmiştir. İnandırıcılık, araştırmacıların gerçeği yansıtmaya yeteneği ile; aktarılabilirlik, araştırma verilerinin ayrıntılı şekilde betimlenmesi ile; tutarlılık, programların

analizinin benzer çalışmalarla karşılaştırılması ile; teyit edilebilirlik, araştırma sürecinde gerçekleştirilen çalışmaların belgelenmesi ile sağlanmıştır.

Son aşama olan veriyi kullanma, çalışmanın bulgular ve sonuç bölümlerinde kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bulguların raporlanmasında, doğrudan alıntılar kullanılarak inandırıcılık ve aktarılabilirlik sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, çalışmanın sonuçları, benzer araştırmalarla desteklenerek tutarlılık oluşturulmuştur. Bu şekilde, çalışmanın güvenilirliği ve bilimsel katkısı artırılarak elde edilen bulguların literatüre değerli bir katkı sunması amaçlanmıştır.

Etik Kurul İzin Bilgisi

Bu araştırma bilimsel araştırma ve yayın etiği kuralları çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmadaki veriler yalnızca doküman inceleme yöntemi kullanılarak toplandığı için etik kurul onayı alınması gerekmemektedir.

BULGULAR VE YORUM

Bu araştırmada, ilkokul 2. Sınıf İngilizce dersi ile diğer derslerin öğretim programlarında belirtilen öğrenme çıktılarının disiplinler arası uyum düzeyleri, bilişsel süreç becerilerine göre incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, yüzdelik ve frekans dağılımlarıyla tablolar halinde sunulmuş ve öğrenme kazanımlarına ilişkin doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

1. İlkokul 2. Sınıf Derslerinin Öğrenme Çıktılarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi (YBT) Basamaklarına Göre Sınıflandırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırma problemine daha derinlemesine bir anlayış kazandırmak amacıyla, verilerin analizi bölümünde tespit edilen ilkokul 2. Sınıf derslerine ait öğrenme çıktılarının YBT basamaklarına göre dağılımı tablo halinde sunulmuştur. Bu tablo, öğrenme çıktılarının hangi bilişsel düzeylerde yoğunlaştığını görselleştirerek, öğrenme sürecinin etkililiği hakkında değerli bilgiler sunmaktadır.

İlkokul 2. Sınıf derslerine ait öğrenme çıktılarının YBT'ye göre dağılımına ait analiz sonucu Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2. Sınıf Derslerine Ait Öğrenme Çıktılarının YBT'ye Göre Dağılımı

2. Sınıf Dersleri	Bilişsel Süreç Becerileri													
	Hatırlama		Anlama		Uygulama		Analiz		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
İngilizce	15	8,8	9	5,2	15	8,8	-	-	-	-	-	-	39	22,9
Görsel Sanatlar	4	2,3	4	2,3	8	4,7	-	-	-	-	1	0,5	17	9,9
Müzik	1	0,5	2	1,1	14	8,2	-	-	-	-	1	0,5	18	10,5
Beden Eğitimi ve Oyun	4	2,3	4	2,3	19	11,1	1	0,5	-	-	-	-	28	16,4
İlkokul Türkçe	4	2,3	2	1,1	4	2,3	6	3,5	4	2,3	-	-	20	11,7
İlkokul Matematik	6	3,5	8	4,7	7	4,1	2	1,1	-	-	2	1,1	25	14,7

Hayat Bilgisi	5	2,9	9	5,2	7	4,1	1	0,5	1	0,5	-	-	23	13,5
Toplam	39	22,9	38	22,3	74	43,5	10	5,8	5	2,9	4	2,3	170	100

Tablo 1’de görülebileceği üzere, 2018 yılı öğretim programlarına göre 2. Sınıf düzeyindeki derslerin öğrenme çıktıları, bilişsel süreç becerileri açısından incelendiğinde, İngilizce dersi öğrenme çıktılarının 15’i (%8,8) hatırlama, 9’u (%5,2) anlama ve 15’i (%8,8) uygulama düzeyindedir. Analiz, değerlendirme ve yaratma aşamalarında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının hatırlama (%8,8) ve uygulama (%8,8) basamaklarında yer aldığı görülmektedir. Görsel sanatlar dersi öğrenme çıktılarının 4’ü (%2,3) hatırlama, 4’ü (%2,3) anlama, 8’i (%4,7) uygulama ve 1’i (%0,5) yaratma düzeyindedir. Analiz ve değerlendirme aşamalarında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının uygulama (%4,7) basamağında yer aldığı görülmektedir. Müzik dersi öğrenme çıktılarının 1’i (%0,5) hatırlama, 2’si (%1,1) anlama, 14’ü (%8,2) uygulama ve 1’i (%0,5) yaratma düzeyindedir. Analiz ve değerlendirme aşamalarında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının uygulama (%4,7) basamağında yer aldığı görülmektedir. Beden eğitimi ve oyun dersi öğrenme çıktılarının 4’ü (%2,3) hatırlama, 4’ü (%2,3) anlama, 19’u (%11,1) uygulama ve 1’i (%0,5) analiz düzeyindedir. Değerlendirme ve yaratma aşamalarında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının uygulama (%11,1) basamağında yer aldığı görülmektedir.

Sayfa | 473

Aynı şekilde Tablo 1’de görüldüğü üzere, 2024 yılı öğretim programlarına ait 2. Sınıf seviyesindeki derslerin öğrenme çıktıları, bilişsel süreç becerileri açısından incelendiğinde, ilköğretim Türkçe dersi öğrenme çıktılarının 4’ü (%2,3) hatırlama, 2’si (%1,1) anlama, 4’ü (%2,3) uygulama, 6’sı (%1,5) analiz ve 4’ü (%2,5) değerlendirme düzeyindedir. Yaratma basamağında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının analiz (%3,5) basamağında yer aldığı görülmektedir. İlkokul matematik dersi öğrenme çıktılarının 6’sı (%3,5) hatırlama, 8’i (%4,7) anlama, 7’si (%4,1) uygulama, 2’si (%1,1) analiz ve 2’si (%1,1) yaratma düzeyindedir. Değerlendirme basamağında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının anlama (%4,7) basamağında yer aldığı görülmektedir. Hayat bilgisi dersi öğrenme çıktılarının 5’i (%2,9) hatırlama, 9’u (%5,2) anlama, 7’si (%4,1) uygulama, 1’i (%0,5) analiz ve 1’i (%0,5) değerlendirme düzeyindedir. Yaratma basamağında ise herhangi bir öğrenme çıktısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde, en fazla öğrenme çıktısının anlama (%5,2) basamağında yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde, genel olarak en fazla öğrenme çıktısının uygulama (f:74) basamağında yer aldığı görülmektedir. Bunu takiben, hatırlama (f:39), anlama (f:38), analiz (f:10), değerlendirme (f:5) basamakları yer almakta ve en

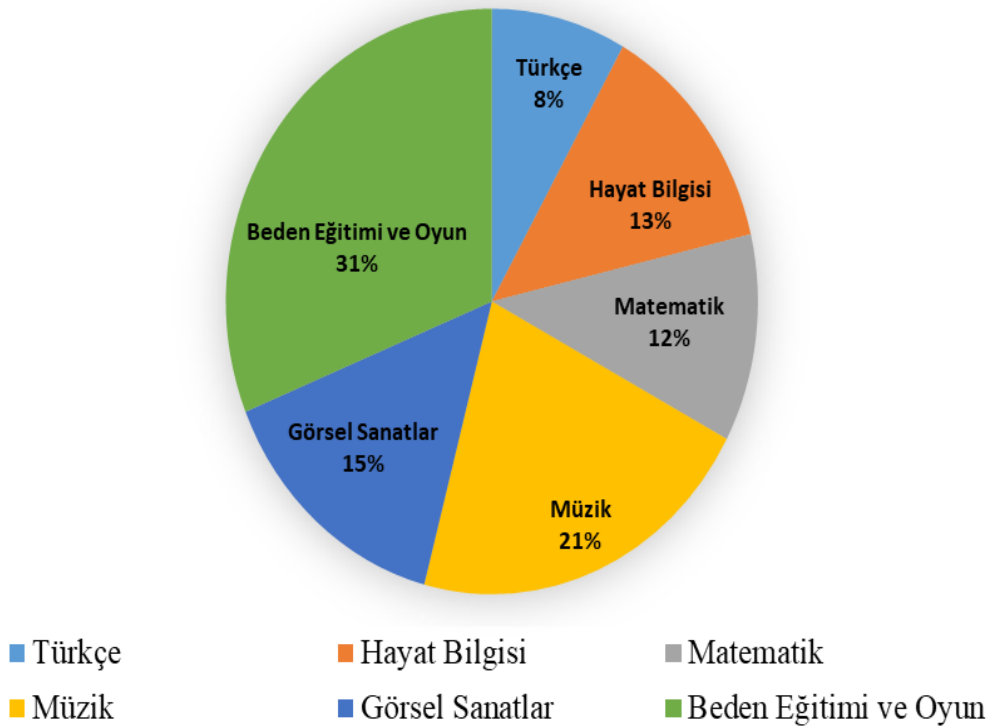
az öğrenme çıktısı ise yaratma (f:4) basamağı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, 2024 yılında TYMM ile güncellenen Türkçe, matematik ve hayat bilgisi dersleri öğretim programlarının, 2018 yılında yayımlanan İngilizce, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve oyun dersleri öğretim programlarına kıyasla, daha fazla analiz, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey bilişsel becerilere yönelik öğrenme çıktıları sunduğu söylenebilir. Bu farklılaşma, eğitimdeki gelişim ve değişimlerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Özellikle güncellenmiş programların, öğrencilere daha karmaşık ve derinlemesine düşünme becerileri kazandırmayı hedeflediği görülmektedir.

2. İngilizce Dersi ve Diğer Derslerin Öğrenme Çıktılarının Disiplinler Arası Uyum Düzeyinin Belirlenmesine İlişkin Bulgular

Farklı derslere ait öğrenme çıktılarının benzer bilişsel süreç boyutlarına sahip olması, bu dersler arasında disiplinler arası bir uyum bulunduğunu belirtmek için yeterli değildir. Disiplinler arası uyumun sağlanabilmesi için, derslerin temaları, kavramları ve kullanılan öğretim yöntemleri gibi diğer faktörlerin de uyumlu olması gerekmektedir. Bunlar dikkate alındığında, İngilizce dersi ile diğer derslerin disiplinler arası uyumuna ilişkin analiz sonuçları Şekil 2’de yüzdelik olarak sunulmuştur.

Şekil 2. 2. Sınıf İngilizce Dersi ile Diğer Derslerin Bilişsel Süreç Becerilerine Göre Disiplinler Arası Uyumunun Yüzdelik Dağılımı

Sayfa | 474



Şekil 2’de incelendiğinde, İngilizce dersi ile en yüksek disiplinler arası uyum sağlayan ders beden eğitimi ve oyundur (%31). 2. sınıf İngilizce dersi öğrenme çıktıları, dinleme ve konuşma becerilerini kapsamaması nedeniyle öğrenme-öğretme süreci oyun, müzik ve görsel çalışmalara yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle beden eğitimi ve oyun dersinden sonra İngilizce dersi ile en çok uyum gösteren dersler,

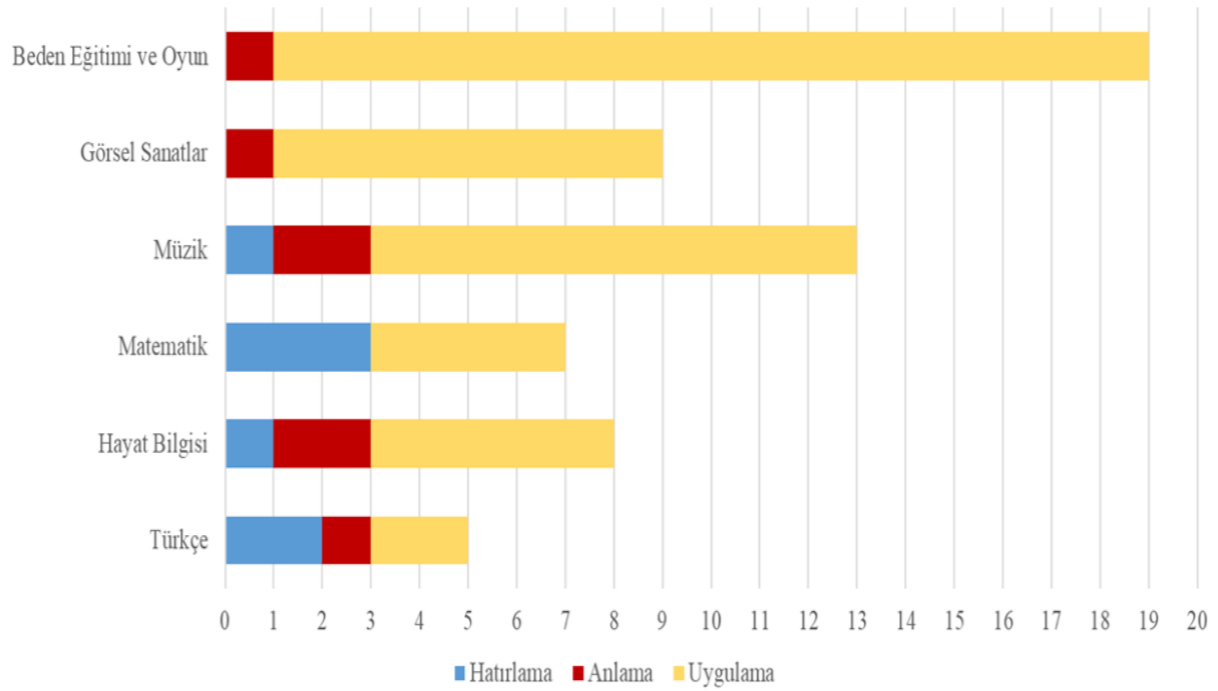
%21 oranıyla müzik ve %15 oranıyla görsel sanatlardır. Bunları hayat bilgisi dersi %13 ve matematik dersi ise %12 oranında uyumla takip etmektedir. İngilizce dersi ile en az disiplinler arası uyum sergileyen ders ise Türkçedir (%8).

Bu yüzdellik dağılım, derslerin ortak hedef ve stratejiler doğrultusunda nasıl entegre edilebileceğine dair ipuçları sağlamaktadır. Ayrıca, öğretim yöntemlerindeki uyum sayesinde öğrencilerin farklı disiplinlerde kazandıkları becerileri daha etkili bir şekilde transfer edebilme potansiyeli de incelenmiştir. Bu analizler, eğitimcilerin ders planlamalarında daha bütüncül yaklaşımlar benimsemelerine olanak tanıyarak, öğrenci başarısını artırmayı hedeflemektedir. Öğrencilerin farklı disiplinlerde edindiği bilgileri ve becerileri birleştirerek, daha kapsamlı ve derinlemesine öğrenme deneyimleri yaşaması sağlanabilir. Bu da öğrencilerin motivasyonlarını artırarak, onların öğrenme süreçlerine daha etkin bir şekilde katılmalarını teşvik edecektir. Ayrıca disiplinler arası uyumun sağlanması, öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcı düşünce gibi 21. yüzyıl becerilerini geliştirmelerine de katkı sağlayacaktır.

3. İngilizce Dersinin Diğer Derslerle Olan Disiplinler Arası Uyumunun Bilişsel Süreç Becerilerine Göre Analiz Edilmesine İlişkin Bulgular

2. sınıf İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyumun, bilişsel süreç becerilerine göre dağılımını gösteren Şekil 3, daha detaylı bir analiz sunmaktadır. Bu analizde, İngilizce dersinin öğrenme çıktıları yalnızca hatırlama, anlama ve uygulama basamaklarıyla sınırlı olduğundan, diğer derslerin de bu boyutlarla ilgili öğrenme çıktıları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, 2. Sınıf öğretim programlarında yer alan hatırlama, anlama ve uygulama boyutlarına ilişkin öğrenme çıktılarının, İngilizce dersi ile ilişkili olanları belirtilmiştir.

Şekil 3. 2. Sınıf İngilizce Dersi ile Diğer Dersler Arasındaki Disiplinler Arası Uyumun Bilişsel Süreç Becerilerine Göre Dağılımı



Şekil 3'te görüldüğü üzere, beden eğitimi ve oyun dersi öğretim programındaki toplam 19 öğrenme çıktısı, İngilizce dersi ile uyum göstermektedir. Bu çıktılardan 1'i anlama, diğer 18'i ise uygulama boyutundadır. Hatırlama düzeyindeki öğrenme çıktılarında ise herhangi bir uyum tespit edilememiştir. Müzik dersi öğretim programındaki toplam 13 öğrenme çıktısı, İngilizce dersi ile uyum göstermektedir. Bu çıktılardan 1'i hatırlama, 2'si anlama ve diğer 10'u ise uygulama boyutundadır. Bu derslerin sesletim ve konuşma becerileri arasında uygulama düzeyinde belirgin bir uyum tespit edilmiştir. Görsel sanatlar dersi öğretim programındaki toplam 9 öğrenme çıktısı, İngilizce dersi ile uyum göstermektedir. Bu çıktılardan 1'i anlama ve diğer 8'i ise uygulama boyutundadır. Hatırlama düzeyindeki öğrenme çıktılarında ise herhangi bir uyum tespit edilememiştir. Bu durum, öğrencilerin hem sanatsal yaratıcılıklarını hem de dil becerilerini geliştirmektedir.

Hayat bilgisi dersi öğretim programındaki toplam 8 öğrenme çıktısı, İngilizce dersi ile uyum göstermektedir. Bu çıktılardan 1'i hatırlama, 2'si anlama ve diğer 5'i ise uygulama boyutundadır. Bu uyum, öğrencilerin hem dil becerilerini hem de yaşam becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Matematik dersi öğretim programındaki toplam 7 öğrenme çıktısı, İngilizce dersi ile uyum göstermektedir. Bu çıktılardan 3'ü hatırlama ve diğer 4'ü ise uygulama boyutundadır. Anlama düzeyindeki öğrenme çıktılarında ise herhangi bir uyum tespit edilememiştir. Bu iki ders arasındaki ilişki sayesinde, öğrencilerin sayısal düşünme yetenekleri gelişirken dil becerileri de zenginleşmektedir. Türkçe dersi öğretim programındaki toplam 5 öğrenme çıktısı, İngilizce dersi ile uyum göstermektedir. Bu çıktılardan 2'si hatırlama, 1'i anlama ve diğer 2'si ise uygulama boyutundadır. Türkçe ve İngilizce dersleri arasında nispeten dengeli ancak düşük düzeyde bir uyum tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre, 2. Sınıf İngilizce dersi ile diğer dersler arasında bilişsel süreç becerilerine dayalı olarak belirlenen disiplinler arası uyumda, uygulama (f:47) boyutuna ait öğrenme çıktılarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Özellikle uygulama

boyutundaki bu uyum, öğrencilerin edindikleri bilgileri günlük yaşamda nasıl kullanabileceklerini göstermekte ve bu bilgilerin gerçek dünyadaki yansımalarını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Böylece, disiplinler arası uyum, eğitim sürecinde daha anlamlı ve etkili öğrenme deneyimleri sunmaktadır.

İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyumu sağlayan öğrenme çıktılarından bazı örnekler vermek gerekirse, ilkökul Türkçe dersi öğretim programında yer alan "Konuşmalarında içerik oluşturabilme" (MEB, 2024) ifadesi ile İngilizce dersi öğretim programındaki "Students will be able to introduce themselves in a simple way." (MEB, 2018) kazanımı arasında belirgin bir uyum bulunmaktadır. Hatırlama boyutuyla ilgili olarak, matematik dersinin "Sayıların sırasını belirleyebilme" (MEB, 2024) öğrenme çıktısı ile İngilizce dersindeki "Students will be able to recognize the numbers from 1 to 10." (MEB, 2018) kazanımı da birbirleriyle örtüşmektedir. Bilişsel süreç becerilerinden uygulama boyutuna örnek vermek gerekirse, hayat bilgisi dersinin "Öğretmen ve arkadaşlarıyla etkili iletişim kurabilme" (MEB, 2024) öğrenme çıktısı ile İngilizce dersinin "Students will be able to ask questions to learn someone's name." (MEB, 2018) kazanımı arasında da bir uyum bulunmaktadır. Beden eğitimi ve oyun, müzik ve görsel sanatlar derslerinde ise öğrenme çıktıları belirli kavram veya temalara yönelik olarak düzenlenmediği için, öğretme yöntem ve tekniklerine bağlı olarak İngilizce dersiyle birçok alanda uyum sağlamaktadır.

Sonuçlar

Sayfa | 477

Bu çalışmada, ilkökul 2. sınıf İngilizce dersi öğretim programı öğrenme çıktıları ile diğer derslerin öğrenme çıktıları arasındaki disiplinler arası uyum düzeyi, yenilenmiş Bloom taksonomisinde belirtilen bilişsel süreç becerileri bağlamında incelenmiştir. Elde edilen bulgulara dayanarak aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

İnceleme kapsamında, 2. Sınıf derslerine ait öğretim programlarında yer alan toplam 170 öğrenme çıktısı, bilişsel süreç boyutlarına göre kategorize edilmiştir. Araştırma bulguları, öğrenme çıktılarının ağırlıklı olarak hatırlama, anlama ve uygulama gibi temel düzey bilişsel süreç becerilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, 2024 yılında TYMM kapsamında güncellenen öğretim programlarında analiz, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey bilişsel süreç becerilerine yönelik bir eğilim olduğu gözlemlenmiştir. Bu eğilim, öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme gibi 21. yüzyıl becerilerini erken yaşta kazanmalarının önemine yönelik artan küresel vurguyu yansıtmaktadır (OECD, 2018).

İngilizce dersi ile diğer derslerin öğrenme çıktıları arasındaki disiplinler arası uyum, bilişsel süreç becerileri bağlamında incelendiğinde, en yüksek uyumun beden eğitimi ve oyun dersi ile sağlandığı görülmektedir. Bu uyum, özellikle uygulama düzeyinde belirginleşmektedir. Literatürde, bedensel hareketin ve oyunun özellikle küçük yaş grubunda dil edinimini desteklediğine dair çalışmalar bulunmaktadır (Coşkun, 2008; Kara, 2004). Bu nedenle beden eğitimi ve oyun derslerinde dilin fiziksel aktivitelerle birleştirilmesi, öğrencilerin dil becerilerini daha somut ve deneyimsel bir bağlamda kullanmalarına olanak tanıdığı söylenebilir. Bu entegrasyon, dilin sadece soyut bir

bilgi yığını değil, aynı zamanda aktif kullanılan bir iletişim aracı olduğu algısını pekiştirebilir.

Çalışmada İngilizce dersiyle en az uyum gösteren dersin Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Bu uyumsuzluğun, iki dersin dil becerileri odağındaki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. İngilizce dersi, temel dil becerileri olan dinleme ve konuşmaya odaklanırken (Baysal vd., 2022; MEB, 2018), Türkçe dersi okuma ve yazma becerilerine yoğunlaşmaktadır (MEB, 2024). Bu farklılıklar, iki dersin öğrenme çıktıları arasında belirgin bir uyumsuzluk yaratmaktadır. Anadil ve yabancı dil öğrenimi süreçlerindeki pedagojik yaklaşımların ve hedeflerin farklılaşması bu durumu açıklayabilir (Lightbown & Spada, 2013).

Bu araştırma, İngilizce dersinin farklı disiplinlerle olan etkileşimini ve bu derslerin birbirini nasıl tamamladığını göstermesi açısından önemlidir. Müzik dersi de İngilizce dersi ile uyum gösteren önemli bir başka alandır. Özellikle müzik dersindeki sesletim becerileri ile İngilizce konuşma becerileri arasında güçlü bir uyum bulunmaktadır. Ritim, melodi ve tonlama gibi müzikal unsurların, dilin duyguları ifade etmedeki gelişimini desteklediği bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur (Besson & Schön, 2001; Patel, 2008). Bu uyum, dil öğreniminde işitsel becerilerin önemini vurgulamakta ve öğrencilerin çeşitli duysal deneyimlerle öğrenmelerini zenginleştirmektedir. Görsel sanatlar dersinde ise, İngilizce dersinde kazanılan kelime bilgisi ve kavramların görsel ifadelerle desteklenmesi dikkat çekmektedir. Arslan ve Gürdal (2012) çalışmasında, görsel ve işitsel materyallerin kullanımının, yabancı dil öğrenimini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir.

Matematik ve İngilizce öğretim programlarının öğrenme çıktıları arasındaki uyum, özellikle sayı kavramları ve basit matematiksel işlemler gibi konularda öğrencilere sayıları hem Türkçe hem de İngilizce olarak anlama ve kullanma fırsatı sunarak dil ve matematik becerilerini eş zamanlı olarak geliştirme imkanı tanır. İngilizce ve hayat bilgisi dersi arasındaki uyumlu bilişsel süreç becerileri, hatırlama, anlama ve uygulama boyutlarını içermektedir. Hayat bilgisi konularının günlük yaşamla ilişkili olması, İngilizce öğrenme çıktılarının gerçekçi bağlamlarda uygulanmasına zemin hazırlar. Bu dersler arasındaki uyum, öğrencilerin öğrendiklerini sınıf dışında kullanmalarına olanak tanıyan "situated learning" (bağlama dayalı öğrenme) prensipleriyle örtüşmektedir (Brown vd., 1989).

Genel olarak, İngilizce dersi öğretim programındaki öğrenme çıktılarının Baysal vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada da belirtildiği gibi, ikinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar olan programlarda yaygın olarak görülen hatırlama, anlama ve uygulama boyutlarına odaklandığı teyit edilmiştir. Bu nedenle, bu çalışmada diğer derslerin öğrenme çıktılarında da benzer bilişsel boyutlar değerlendirmeye alınmıştır. İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyumun belirtilen bilişsel süreç becerileri açısından dağılımına bakıldığında, en yüksek uyumun uygulama boyutuyla ilgili olduğu görülmektedir. Bu durum, teorik bilginin pratiğe dökülmesinin ve öğrencilerin dili aktif olarak kullanmalarının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Öneriler

Elde edilen veriler ışığında, bu bölümde araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Uygulayıcılara Öneriler

1. Disiplinler arası öğretimden daha fazla fayda sağlamak amacıyla ders içerikleri birbirleriyle ilişkili ve eş zamanlı bir şekilde tasarlanabilir.
2. Öğrenme çıktıları arasındaki disiplinler arası uyum, sınav yapısının düzenlenmesi ile değerlendirme aşamasına yansıtılabilir.
3. Öğretim programlarına, disiplinler arası öğretim uygulamalarının nasıl gerçekleştirileceğine dair öneriler eklenebilir.

Araştırmacılara Öneriler

1. Bu araştırma, yalnızca ilkök 2. Sınıf öğretim programları üzerinden gerçekleştirilmiş olup, farklı sınıf düzeylerine yönelik olarak da uygulanabilir.
2. Teorik çerçevede gerçekleştirilen bu çalışmanın, uygulamadaki etkilerini değerlendirmek amacıyla deneysel araştırmalar yapılabilir.
3. Disiplinler arası yaklaşımın etkisi ve uygulanabilirliği konusunda, öğretim programlarını uygulayan öğretmenlerin görüşleri de toplanabilir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, S. (2010). *Türkiye’de yabancı dil öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve bir çözüm önerisi olarak yabancı dil okullarına yönelik öğretmen ve öğretim elemanlarının görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi.
- Akkuş, Ö. (2009). *Türkiye’de İngilizce öğrenim ve öğretiminde karşılaşılan sorunlar (Sivas ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi.
- Aksoy, O. (2011). *İlköğretim 6. Sınıf İngilizce ile fen ve teknoloji programlarına yönelik disiplinlerarası uygulama sonuçları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15575.96161>
- Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (Ed.). (2001). *Taxonomy for learning, Teaching and assessing: A revision of bloom’s taxonomy of educational objectives*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Anık, S., Ergül, V., & Üney, M. (2023). Disiplinlerarası öğretim yaklaşımına ilişkin ilkök öğretmenlerinin görüşleri. *International Academic Social Resources Journal*, 8(45), 2052-2062. <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOU RNAL.67597>
- Arı, A. (2011). Bloom’un gözden geçirilmiş bilişsel alan taksonomisinin Türkiye’de ve uluslararası alanda kabul görme durumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 749-772.
- Arslan, M., & Gürdal, A. (2012). Yabancılar görsel ve işitsel araçlarla Türkçe kelime öğretim yöntemi. *Kastamonu Education Journal*, 20(1), 255-270.
- Avcı, B. (2018). *Türkiye, Norveç ve Danimarka ilköğretim İngilizce dersi öğretim programları ile İngilizce öğretmeni yetiştirme programlarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.30631.05288>
- Aytar, A., & Yazar Kaptan, S. (2021). Öğretmen adaylarının disiplinler arası eğitime ilişkin görüşleri. *Sosyal Bilimler ve Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(1), 24-50. <https://doi.org/10.29329/jsve.2021.410.2>

- Baran, G., & Halıcı, P. (2006). Çocuklarda yabancı dil eğitimi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 24, 44-52.
- Bayrambaş, F., Ağaçdiken, F., & Güneş Can, S. (2022). Ortaokul öğretmenlerinin disiplinlerarası yaklaşıma yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 138-154.
- Baysal, H., Kara, Z. Y., & Bümen, N. T. (2022). İngilizce dersi öğretim programlarında kaynaşıklık: temel eğitimden ortaöğretime sistematik bir analiz. *Eğitim ve Bilim*, 47(209), 381-412. <https://doi.org/10.15390/EB.2022.10735>
- Besson, M., & Schön, D. (2001). Comparison between language and music. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 930(1), 232-258. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2001.tb05736.x>
- Brewster, J., Ellis, G., & Girard, D. (2002). *The primary english teacher's guide*. Pearson Education. <https://doi.org/10.1093/ELT/57.4.411>
- Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 18(1), 32-42. <https://doi.org/10.3102/0013189X018001032>
- Büyükduman, F. (2005). İlköğretim okulları İngilizce öğretmenlerinin birinci kademe İngilizce öğretim programına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 55-64.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L.A. (2020). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz* (3. Baskı). (Çev.) A. Aypay. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Coşkun, H. (2008). Türkiye’de ikinci yabancı dilin oyun yoluyla etkili öğretimi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(2), 73-89.
- Çerniski Güler, S. T. (2023). *İngilizce öğretiminde paralel ve bütüncül disiplinler arası yaklaşımların öğrenci başarısına ve motivasyon düzeylerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Demir, E. (2009). *İlköğretim ikinci sınıflarda uygulanan disiplinlerarası bütüncül öğretim yaklaşımının etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Education First. (2024). *İngilizce yeterlilik endeksi*. <https://www.ef.com/assetscdn/WIBIwq6RdJvcD9bc8RMd/cefcom-epi-site/reports/2024/ef-epi-2024-turkish.pdf>
- Efe, H. (2023). Öğretmen görüşlerine göre yabancı dil öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of History School*, 66, 2384-2400. <https://doi.org/10.29228/joh.70610>
- Eflanili, Ç. (2021). *The effect of interdisciplinary collaboration in language learning: a case study*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi.
- Er, K. O. (2006). İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf İngilizce öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(2), 1-25.
- Erdem, S. (2016). *Ortaokul-lise öğrencilerine ve İngilizce öğretmenlerine göre İngilizce öğretiminde karşılaşılan sorunlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- İnam Çelik, G. (2009). *İlköğretim okulları 4. Sınıf İngilizce dersi öğretim programının değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Adnan Menderes Üniversitesi.

Jacobs, H. H. (2009). *The growing need for interdisciplinary curriculum content*. In H. H. Jacobs (ed.) *Interdisciplinary curriculum: design and implementation*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.

Kandırılmaz, M., & Üredi, P. (2024). Disiplinler arası öğretim uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözümler: Öğretim elemanı, okul yöneticisi ve öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 1376-1399. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2024..-1407292>

Kara, Ş. (2004). Ana dil edinimi ve erken yaşta yabancı dil öğretimi. *Eğitim Fakültesi Dergisi XVII*, 2, 295-314.

Karadağ Türk, Ş. (2023). *Sınıf öğretmeni ve öğretmen adaylarının disiplinler arası öğretimle ilgili algıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi.

Karakuş, M., & Aslan, S. (2016). İlkokulda disiplinlerarası öğretime yönelik mevcut durumun incelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(4), 1325-1344. <https://doi.org/10.17051/ieo.2016.29013>

Kaya, M. H. (2020). *The problems encountered by students and teachers in Turkish efl context* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çağ Üniversitesi.

Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How languages are learned* (4th ed.). Oxford University Press.

Maviş, F. Ö. (2015). İngilizce dersi öğretim programı ile Türkçe dersi öğretim programı arasında hedef, içerik, öğrenme/öğretme durumu ve değerlendirme süreçleri uyumu. *Journal of Turkish Studies*, 10(11), 1083-1098. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.8559>

Milli Eğitim Bakanlığı (2012). 25.06.2012 Tarih ve 69 Sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı. https://dhgm.meb.gov.tr/tebliğler-dergisi/2012/2658_temmuz.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *İlköğretim İngilizce Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.

Milli Eğitim Bakanlığı (2023). 24.08.2023 Tarih ve 43 Sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı. https://dhgm.meb.gov.tr/tebliğler-dergisi/2023/2789_Agustos_2023_ek-2.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı (2024). *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.

Milli Eğitim Bakanlığı (2024). *İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.

Milli Eğitim Bakanlığı (2024). *İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.

Milli Eğitim Bakanlığı (2024). *Öğretim Programları Ortak Metni*. Ankara: MEB.

OECD. (2018). *The future of education and skills: Education 2030*. OECD Publishing.

Özcan, H. Z., Yusufoğlu, S., & Batur, Z. (2023). Disiplinlerarası tezlerin bibliyometrik analizi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 1646-1671. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1384672>

Özhamamcı, T. (2013). *İlkokul ve ortaokul öğretim programlarındaki disiplinlerarası öğretim uygulamalarına yönelik öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.

Patel, A. D. (2008). *Music, language, and the brain*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195123753.001.0001>

Salı, G., & Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilkökullerinde toplu öğretim uygulaması. *Eğitim ve Bilim*, 25(117), 57-63.

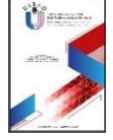
- Seçkin, H. (2011). İlköğretim 4. Sınıf İngilizce öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 551-577.
- Şahin, H., & Aykaç, N. (2019). Avrupa ülkelerinde ve Türkiye’de ilkokullarda uygulanan yabancı dil öğretim programlarının karşılaştırılması, *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 571-594.
- Şanda M., & Geçit, Y. (2022). Ortaokul sosyal bilgiler ve İngilizce ders kitaplarının disiplinlerarası yaklaşım açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, 4(1), 78-96.
- Tekin Özel, R. (2011). *İlköğretim İngilizce dersi öğretim programlarının uygulanmasında karşılaşılan güçlüklerin belirlenmesi (Ankara ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2014). *Türkiye’deki devlet okullarında İngilizce dilinin öğretimine ilişkin ulusal ihtiyaç analizi*. [https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1399388519-1.Turkiyedeki Devlet Okullarında İngilizce Dilinin Öğrenimine İlişkin Ulusal İhtiyaç Analizi.pdf](https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1399388519-1.Turkiyedeki%20Devlet%20Okullarında%20İngilizce%20Dilinin%20Öğrenimine%20İlişkin%20Ulusal%20İhtiyaç%20Analizi.pdf)
- Yıldıran, Ç., & Tanrıseven, I. (2015). İngilizce öğretmenlerinin ilkokul 2. Sınıf İngilizce dersi öğretim programı hakkındaki görüşleri. *International Journal of Language Academy*, 3(1), 210–223. <https://doi.org/10.18033/ijla.139>
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, D. (2001). İngilizce’nin diğer derslerle birleştirilerek öğretilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 119-133.
- Yurttaş, A., Kartal, E. E., & Çağlar, A. (2020). Okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin disiplinlerarası yaklaşımın temel eğitimde kullanımına yönelik görüşleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 226-243. <https://doi.org/10.21733/ibad.731825>
- Yücel, E., Dimici, K., Yıldız, B., & Bümen, N. T. (2017). Son 15 yılda yayımlanan ilk ve ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programları üzerine bir analiz. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(18), 702-737. <https://doi.org/10.12984/egeefd.305922>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Günümüzde çoklu disiplin bilgisi, gerçek hayat sorunlarına çözümler üretebilmek açısından oldukça önemlidir. Eğitimciler, bu yaklaşımla öğrencilerin daha geniş bir perspektiften düşünmelerini ve bilgilerini farklı bağlamlarda kullanabilmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Disiplinler arası öğretim, öğrencilerin sadece belirli bir konuya odaklanmak yerine, çeşitli disiplinler aracılığıyla daha bütünsel bir öğrenme deneyimi yaşamalarına olanak tanır. Bu durum, öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcı düşünce gibi becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunur. Bu nedenle, disiplinler arası öğretim son yıllarda giderek daha fazla ilgi görmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde üzerinde durulan bütüncül eğitim yaklaşımı da bu durumun önemli göstergelerinden birisidir. Literatürdeki disiplinler arası yaklaşımla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle fen bilimleri ve matematik dersleriyle ilişkili araştırmaların öne çıktığı fakat İngilizce öğretimi ve disiplinler arası yaklaşımın birlikte ele alındığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, İngilizce öğretimiyle ilgili disiplinler arası yaklaşımların daha fazla araştırılması gerektiğine işaret etmektedir. İngilizce dersinin diğer disiplinlerle nasıl etkili bir şekilde bütünleşebileceği ve bu entegrasyonun öğrenci başarısını nasıl artırabileceği konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra, alanyazında İngilizce öğretimindeki sorunlar ve çözüm önerileri üzerine çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen, Türkiye’nin İngilizce yeterliliğinin hâlâ düşük seviyelerde olduğu

verilerle kanıtlanmıştır. Bu durum, eğitim politikalarının ve uygulamalarının daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. İngilizce öğretiminin etkinliğini artırmak için, öğretim programlarının güncellenmesi, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun, daha etkileşimli ve iletişim odaklı ders içeriklerinin geliştirilmesi önemlidir. Bu sebeplere dayanarak ilkokulda disiplinler arası yaklaşımın kullanılması, öğrencilerin dil becerilerini, akademik başarılarını ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı, ilkokul 2. sınıf İngilizce dersi ile diğer derslerin disiplinler arası uyumunu incelemektir. Araştırmanın alt amaçları olarak da İlkokul 2. sınıf derslerinin öğrenme çıktılarının yenilenmiş Bloom taksonomisi (YBT) basamaklarına göre sınıflandırılması, İngilizce dersinin diğer derslerle olan disiplinler arası uyumunun yüzdelik oranlarının belirlenmesi ve İngilizce dersinin diğer derslerle olan disiplinler arası uyumunun bilişsel süreç becerilerine göre analiz edilmesi hedeflenmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması modeline göre gerçekleştirilen araştırmada, 2024-2025 eğitim yılına ait veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında güncellenen Türkçe, matematik ve hayat bilgisi derslerinin 2024 öğretim programları incelenirken, yabancı dil, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve oyun derslerinin ise 2018 yılında yayımlanan öğretim programları incelenmiştir. Belirlenen derslerin öğrenme çıktıları, yenilenmiş Bloom taksonomisine göre hatırlama, anlama, uygulama, analiz etme, değerlendirme ve yaratma olmak üzere altı basamakta sınıflandırılmıştır. Araştırma bulguları, öğrenme çıktılarının hatırlama, anlama ve uygulama gibi temel bilişsel süreçlerde yoğunlaştığını göstermektedir. 2024 yılında güncellenen öğretim programlarında ise analiz, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey bilişsel becerilere yönelik bir eğilim gözlemlenmiştir. Bu farklılık, eğitimdeki gelişim ve değişimlerin yansıması olarak görülmektedir. Araştırma, 2. Sınıf İngilizce dersi ile diğer dersler arasındaki disiplinler arası uyumun, uygulama düzeyindeki öğrenme çıktılarında yoğunlaştığını göstermektedir. Bu uyum, bilgilerin günlük yaşamda kullanılmasına yardımcı olarak eğitim sürecinde daha anlamlı ve etkili öğrenme deneyimleri sunmaktadır. Disiplinler arası uyumun belirlenmesinde, farklı derslerin içerikleri ve eğitim durumları gibi faktörler de dikkate alındığında, İngilizce dersi ile en yüksek uyumun beden eğitimi ve oyun dersi arasında olduğu görülmektedir. Bu uyum, öğrencilerin dil becerilerini fiziksel aktivitelerle pekiştirmelerine olanak tanımaktadır. İngilizce dersiyle uyum gösteren diğer dersler sırasıyla müzik, görsel sanatlar, hayat bilgisi ve matematik olarak belirlenmiştir. Bu uyum, öğrencilerin dil öğrenimini farklı bağlamlarda zenginleştirmelerine ve çeşitli becerilerini bir arada geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Örneğin, müzik dersi ile dil öğrenimi, şarkılar ve ritim çalışmaları aracılığıyla kelime hazinesini artırırken, dinleme becerilerini de güçlendirebilir. Görsel sanatlar dersinde ise, öğrenciler görsel materyaller kullanarak dil becerilerini pekiştirebilir ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirebilirler. Hayat bilgisi dersi, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri durumları İngilizce dilinde ifade etmelerine olanak tanırken, matematik dersi sayısal ve mantıksal düşünme becerilerini destekleyerek dilde problem çözme yeteneklerini artırabilir. Bu disiplinler arası uyum, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine hitap ederek motivasyonlarını artırmakta ve öğrenme sürecini daha anlamlı hale getirmektedir. Ayrıca, bu yaklaşım, öğrencilere dil öğreniminin sadece sınıf ortamıyla sınırlı olmadığını, çeşitli yaşam alanlarında da kullanılabileceğini göstermektedir. İngilizce dersiyle en az uyum gösteren dersin ise Türkçe olduğu saptanmıştır. Bu uyumsuzluk, derslerin farklı dil becerilerine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. İngilizce dersi öğretim programında dinleme ve konuşma becerilerine yönelik öğrenme çıktıları bulunurken, Türkçe dersi öğretim programında ise bunlara ek olarak okuma ve yazma becerilerine yönelik öğrenme çıktıları da bulunmaktadır. Sonuç olarak, İngilizce öğretiminde karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmek ve öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerini kazanmalarına yardımcı olmak için eğitimde yenilikçi ve bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir. Bu, Türkiye'nin İngilizce yeterliliğini artırmada önemli bir adım olacaktır. Bu nedenle çalışma sonunda öğrenme çıktıları arasındaki disiplinler arası uyum doğrultusunda, etkili kullanım için öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler, öğrencilerin farklı disiplinlerdeki bilgileri bütünlük bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT: Multidisciplinary knowledge is very important in terms of being able to produce solutions to real-life problems. With this approach, educators aim to enable students to think from a broader perspective and use their knowledge in different contexts. Interdisciplinary teaching allows students to have a more holistic learning experience through various disciplines instead of focusing on just one specific subject. This helps students develop skills such as critical thinking, problem solving and creative thinking. For this reason, interdisciplinary teaching has been increasingly gaining attention in recent years. The holistic education approach emphasized in the Turkish Century Education Model is one of the important indicators of this situation. When studies on the interdisciplinary approach in the literature are examined, it is determined that studies related to science and mathematics courses are generally prominent, but studies that address English language teaching and the interdisciplinary approach together are limited. This situation indicates that interdisciplinary approaches to English language teaching need to be investigated further. More studies are needed on how English language lessons can be effectively integrated with other disciplines and how this integration can increase student success. In addition, although there are various studies in the literature on the problems and solution suggestions in English language teaching, it has been proven with data that Türkiye's English proficiency is still at low levels. This situation shows that educational policies and practices should be evaluated more carefully. In order to increase the effectiveness of English language teaching, it is important to update the curriculum and develop more interactive and communication-oriented course content that is suitable for the interests and needs of the students. Based on these reasons, it is thought that the use of an interdisciplinary approach in primary school can play an important role in developing students' language skills, academic achievements and higher-order thinking skills. Therefore, the aim of the study is to examine the interdisciplinary compatability of the 2nd grade English course with other courses. The sub-objectives of the study are to classify the learning outcomes of the 2nd grade primary school courses according to the stages of the renewed Bloom taxonomy, to determine the percentage rates of the interdisciplinary relations of the English course with other courses and to analyze the interdisciplinary relations of the English course with other courses according to cognitive process skills. In the research conducted according to the case study model, which is one of the qualitative research methods, data for the 2024-2025 academic year were collected using the document review technique. While the 2024 curriculum of the Turkish, mathematics and social studies courses updated within the scope of the Turkey Century Education Model was examined, the curriculum of foreign language, visual arts, music, physical education and game courses published in 2018 were examined. The learning outcomes of the determined courses were classified into six stages according to the renewed Bloom taxonomy: remembering, understanding, applying, analyzing, evaluating and creating. The research findings show that the learning outcomes are concentrated on basic cognitive processes such as remembering, understanding and applying. In the curriculum updated in 2024, a tendency towards higher-level cognitive skills such as analysis, evaluating and creating was observed. This difference is seen as a reflection of the developments and changes in education. The research shows that the interdisciplinary compatability between the 2nd Grade English course and other courses is concentrated on learning outcomes at the application level. This relation helps to use the information in daily life and provides more meaningful and effective learning experiences in the education process. When factors such as the content of different courses and educational processes are taken into account in determining the interdisciplinary relations, it is seen that the highest relation with the English course is between physical education and games. This relation allows students to reinforce their language skills with physical activities. Other courses that are compatible with the English course are determined as music, visual arts, social studies and mathematics, respectively. This compatability allows students to enrich their language learning in different contexts and develop various skills together. For example, language learning with music lessons can increase vocabulary through songs and rhythm studies, while also strengthening listening skills. In the visual arts course, students can reinforce their language skills and develop creative thinking skills by using visual materials. While

the social studies course allows students to express situations they may encounter in daily life in English, the mathematics course can increase their problem-solving abilities in the language by supporting numerical and logical thinking skills. This interdisciplinary compatability increases students' motivation by addressing different learning styles and makes the learning process more meaningful. In addition, this approach shows students that language learning is not limited to the classroom environment but can also be used in various life areas. It was determined that the course that is least compatible with the English course is Turkish. This incompatibility is due to the fact that the courses focus on different language skills. While the English course curriculum includes learning outcomes for listening and speaking skills, the Turkish course curriculum also includes learning outcomes for reading and writing skills. As a result, innovative and holistic approaches should be adopted in education to overcome the difficulties encountered in teaching English and to help students acquire 21st century skills. This will be an important step in increasing Türkiye's English proficiency. Therefore, at the end of the study, suggestions were developed for effective use in line with the interdisciplinary compatibility between the learning outcomes. These suggestions will help students learn information from different disciplines in an integrated manner.



MEMLÛK TÜRK DEVLETİ TARİHİNE ETKİ EDEN BİR SELÇUKLU TÜRKÜ: ALMELİK EL-ÇEVGENDÂR

A SELJUK TURKISH THAT INFLUENCED THE HISTORY OF THE MAMLUK
TURKISH STATE: ALMALIK AL-JUKANDAR

Murat ZENGİN

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Tarih Bölümü,
Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı,
Malatya/Türkiye.

Assoc. Prof. Dr., Inonu University, Department of History,
Department of Medieval History,
Malatya/Türkiye.

murat.zengin@inonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9977-6930

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.1671056

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07.04.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.05.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Zengin, M. (2025). Memlûk Türk Devleti Tarihine Etki Eden Bir Selçuklu Türkü: Almelik El-Çevgendâr. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 7(18), 486-501.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Mısır, Suriye (Bilâd-ı Şam), Arap Yarımadası ve Anadolu'nun güney kısımlarında iki buçuk asırdan fazla hüküm süren Memlûk Türk Devleti, askeri monarşi ile idare edilmiştir. Memlûk sisteminden yetişen herhangi bir asker, uygun şartlar ve doğru zamanda saltanat makamına yükselebiliyordu. Saltanat makamını elde eden bir memlûk, iktidarını koruyabilmek amacıyla her koşulda kendisine mutlak bir bağlılık gösteren yeni bir memlûk zümresi kuruyordu. Bu yeni oluşturulan zümreye, önceki sultandan intikal eden yetenekli memlûkler de dâhil ediliyordu. Yönetim sistemindeki bu uygulama, dinamik bir siyasi yapı ortaya çıkarsa da zamanla sultanlar ve emirler arasında yaşanan iktidar mücadelelerine de yol açıyordu. Memlûk Türk Devleti tarihinin farklı dönemlerinde Mansûrîye, Nâsirîye, Eşrefîye, Zahrîye gibi memlûk gruplarına mensup emir ve devlet adamları iktidar üzerinde nüfûz kurmaya çalışmışlardır. Makalemize konu ettiğimiz Almelik el-Çevgendâr, Memlûklülere esir düştüğü Elbistan Savaşı'ndan sonra Memlûklü Sultanı Melikü'l-mansûr Seyfeddin Kalâvun'un bir memlûkü olarak mansûrîye zümresi içerisine yer almış, Kalâvun'un oğlu Melikü'n-nâsir Muhammed'in ikinci iktidarı döneminde nüfûzunu korumayı başararak bu sultanın üçüncü saltanatı sırasında oluşturulan nâsirîye zümresine dâhil edilmiştir. Aynı zamanda hadis âlimi olan Almelik, bir şeyh/aksakallı olarak Memlûk Türk Devleti Meşveret Heyeti içerisinde de yer almıştır. Sultan Melikü'n-nâsir Muhammed'in ölümünden sonra ortaya çıkan kaotik dönemde nâsirîyenin önemli bir ismi olarak idari kadrolarda görev almış, nihayetinde sultan-emir iktidar çatışmasının yol açtığı karışıklıklar nedeniyle önce hürriyetini ardından da hayatını kaybetmiştir. Bu makalede, dönemin ana kaynakları ışığında şu ana kadar hakkında ayrıntılı bir çalışma yapılmamış Almelik el-Çevgendâr'ın hayatı ve tarihî şahsiyeti ele alınmıştır.

Anahatar Kelimeler: Memlûklüler, Nâsirîye, Almelik, Nâib-i Saltanat

Abstract: The Mamluk Turkish State, which ruled over Egypt, Syria (Bilad al-Sham), the Arabian Peninsula and the southern parts of Anatolia for more than two and a half centuries, was governed by a military monarchy. Any soldier trained in the Mamluk system could rise to the sultanate under the right conditions and at the right time. A Mamluk who achieved the sultanate established a new Mamluk group that would show absolute loyalty to him under all circumstances in order to maintain his power. Talented mamluks inherited from the previous sultan were also included in this newly created group. Although this practice in the administrative system created a dynamic political structure, it also led to power struggles between the sultans and amirs over time. In different periods of the history of the Mamluk Turkish State, amirs and statesmen belonging to mamluk groups such as Mansuriyah, Nasiriyah, Ashrafiyah, and Zahiriyah tried to establish influence over the government. Almalik al-Jukandar, the subject of our article, was included in the mansuriyah group as a mamluk of the Mamluk Sultan al-Malik al-Mansur Sayf al-Din Qalawun after the Battle of Elbistan, where he was captured by the Mamluks. He managed to maintain his influence during the second reign of Qalawun's son al-Malik al-Nasir Mohammad, and was included in the nasiriyah group formed during the third reign of this sultan. Almalik, who was also a hadith scholar, also took part in the Mamluk Turkish State Consultation Board as a sheikh/veteran. He served as an important figure in the administrative staff of the Nasiriyah in the chaotic period that emerged after the death of Sultan al-Malik al-Nasir Mohammad, and eventually lost his freedom and then his life due to the chaos caused by the sultan-amir power conflict. In this article, the life and historical figure of Almalik al-Jukandar, about whom no detailed study has been done so far, is discussed in the light of the main sources of the period.

Key Words: Mamluks, Nasiriyah, Almalik, Na'ib Al-Saltanah

GİRİŞ

Tam künyesi Emir Seyfeddin Almelik el-Çevgendâr el-Hac olan Almelik, Sultan Melikü'z-zâhir Baybars el-Bundukdâr'ın Nisan 1277'de Moğollara karşı kazandığı Elbistan Savaşı'ndan sonra Memlûklülere esir düşmüştür (Makrizî, 2010, II, s. 237; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdi, 1992, X, s. 141). Müellif Habib

el-Halebî, Almelik'in öldürüldüğünde yaklaşık doksan yaşında olduğunu kaydetmektedir (Habib el-Halebî, 1986, III, s. 83). Almelik hakkında bilgi veren diğer Memlûklü müellifleri, Almelik'in Ekim 1346'da (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 2010, II, s. 239; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 140 vd; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 88) öldürüldüğü hususunda ittifak ettiklerinden Habib el-Halebî'deki bu tek kaydın doğru kabul edilip onun 1256'lı yıllarda doğduğu ve Memlûklülere esir düştüğünde yirmili yaşlarında bulunduğu söylenebilir. Almelik'in nerede doğduğu hususu şimdilik bilinmemekle birlikte onun Memlûklülere esir düştüğü Elbistan'da doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir.

Sultan Baybars, Almelik'i 1279'da Memlûklü tahtına çıkacak olan Kalâvun el-Elfi'ye hediye etti. Kalâvun, ilmine ve olgunluğuna güvendiği bu Selçuklu esirini, sonradan veliahtı ilân edeceği oğlu Alâeddin Sâlih Ali'nin eğitimine memur etti (Makrizî, 2010, II, s. 237; İbn Hacer, 1993, I, s. 411).^{*} Almelik, Âlâeddin Sâlih Ali'nin vefatından sonra da nüfûzunu korudu. Sultan Kalâvun'dan sonra Memlûklü tahtına iki oğlu Melikü'l-eşref Halil ve Melikü'n-nâsır Muhammed sırayla çıktılarsa da Nâsır Muhammed'in ilk saltanatı bir yıldan kısa sürdü. Sultan Zeyneddin Ketboğa'dan sonra Memlûklü tahtına geçen Sultan Hüsameddin Laçın, o sırada Kahire'de göz hapsinde bulunan devrik sultan ve Kalâvun'un hayattaki tek oğlu Melikü'n-nâsır Muhammed'i 1297'de Kerek'e sürdü (Zengin, 2022, s. 85). Sultan Hüsameddin Laçın, siyasi istikrarı tesis edemediği gerekçesiyle muhalif emirler tarafından Ocak 1299'da öldürüldü (Ebû'l-Fidâ, 1997, II, s. 378; Baybars el-Mansûrî ed-Devadâr, 2016, s. 144; Nüveyrî, 2004, XXXI, s. 225-228; Sağlam, 2017, s. 155-190). Bu muhalif emirler, Kerek'te sürgün bulunan devrik lider Melikü'n-nâsır Muhammed'i iktidara davet eden bir metin kaleme alarak bu metni, Almelik ve Alâmeddin Sancar el-Çavlı ile birlikte Kerek'e yolladılar.[†] Dönem kaynakları, Almelik'in sultanı tahta çıkmaya ikna ettiğine ittifakla vurgu yapmaktadırlar (Safedî, 2009, I, s. 399; Safedî, 2000, IX, s. 214; Nüveyrî, 2004, XXXI, s. 225; İbn Hacer, 1993, I, 411; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 88; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 141).

1- Nâsırıye'nin Önde Gelen Devlet Adamlarından Biri: Almelik

Almelik, Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in ikinci saltanat döneminin başından itibaren nüfûzunu artırdı. Önemli hadis âlimi Şihabuddin Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî'den[‡] hadis şeyhi hüccetini almıştı (Safedî, 2009, I, s. 400;

^{*} Memlûklü dönemi müelliflerinden İbn Tağrıberdî, Almelik'in Baybars'ın oğlu Melikü's-sâid Berke'nin kayınbiraderi tarafından satın alındığı; Melikü's-sâid Berke'nin Almelik'e karşı Güvendik adlı adamını kayınbiraderine verdiğini bir duyum olarak aktarmaktadır (İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 141).

[†] Safedî, İbn Hacer ve İbn Tağrıberdî, Almelik'in Sultan Muhammed'i üçüncü kez tahta çıkarmak amacıyla 1309 yılı sonunda Kahire'den gönderilen elçilik heyetinde yer aldığını kaydetmektedirler (Safedî, 2009, I, s. 399; Safedî, 2000, IX, s. 214; İbn Hacer, 1993, I, 411; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 88; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 141). Fakat Nüveyri, Almelik'in Sultan Muhammed'i ikinci kez davet etmek üzere 1299 yılı Ocak ayında Kahire'den Alâmeddin Sancar el-Çavlı ile birlikte gönderildiğini söylemektedir (Nüveyrî, 2004, XXXI, s. 231). Nüveyrî, hadiseyi ayrıntılı olarak naklettiğinden ondaki kaydın daha doğru olduğunu düşünüyoruz.

[‡] Şihabuddin Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Safedî, 2000, VI, s. 162; İbn Hacer, 1993, I, s. 108.

Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 2010, II, s. 239; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 86). Elçilik görevindeki başarısı ve hadis şeyhi olma vasfı nedeniyle Sultan tarafından meşveret heyetine atandıktan sonra hükümet merkezi Kalatü'l-cebel'deki Meşihat Dairesi'nde [Şebâk-ı Niyabet-i Meşihat] ikamete başladı (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 2010, II, s. 239; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 86).

Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed, üçüncü iktidarı döneminde merkezi otoriteyi tesis etmek gayesiyle babasının memlûkü olup mansûrîye olarak adlandırılan emirleri tasfiye etmişti (Mazor, 2014-2015, s. 1-56). Bu emirlerden Almelik'in de yer aldığı dört ismi ise yeni oluşturduğu ve kendi lakabına atfen nâsırîye olarak adlandırılan memlûk grubuna dâhil etti.* Almelik, meşveret heyetindeki şeyh/aksakallı biri olarak Sultan Muhammed'in A takımında da yer aldı. Bu konumu nedeniyle Kahire'de Mayıs 1321'de ortaya çıkan kilise olaylarını bastırmada etkin bir rol oynadı. Kahire Müslümanları ile Hristiyanları arasında tam olarak tespit edilemeyen bir nedenden dolayı büyük bir sorun yaşanmış ve Müslüman halk, Hristiyanlara ait kiliseleri tahrip etmişlerdi (Nüveyrî, 2004, XXXIII, s. 8; Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 315; Makrizî, 1997, III, s. 37; Sağlam, 2021, s. 197). Hristiyan halk buna mukabele etmek üzere Haziran 1321'de bazı cami ve Müslümanlara ait evleri ateşe vermişlerdi. Bu eylemin failleri uzun süre bulunamasa da nihayet iki rahibin Hristiyanları tahrik ve teşvik ettiği ortaya çıkmıştı. Müslüman halk bu gelişme üzerine galeyana gelerek buldukları Hristiyanlara saldırmaya başlamışlardı (Sağlam, 2021, s. 197-199). Hadise bir Müslüman-Hristiyan iç çatışmasına doğru giderken Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed, arabulucu olarak Almelik ile Hâcib Seyfeddin Bektimur el-Hüsâmî'yi görevlendirdi (Nüveyrî, 2004, XXXIII, s. 13). Almelik ve Bektimur, her iki tarafı sakinleştirmek ve âdil bir karar almak için çabaladılar. Hadiseye sebep olan iki patriğin bir kuyu içinde yakılması ve Hristiyanlara yönelik bazı yaptırım kararları alınarak büyük bir sosyal sorun, büyümeden engellenmiş oldu (Sağlam, 2021, s. 198-199).

İlhanlı hükümdarı Ebû Sâid Bahadır Han'ın Emir Çoban ve ailesini tasfiye etme harketi neticesinde Memlûk Türk Devleti'ne iltica talebinde bulunan İlhanlıların Anadolu Umûmî Valisi Timurtaş b. Çoban, sultanın muvafakatiyle Mart 1328'de Kahire'ye yerleşmişti (Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 357; Makrizî, 1997, III, s. 105; Zengin, 2017, s. 64). Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed, İlhanlılara karşı gerekirse bir koz olarak kullanmayı düşündüğü Timurtaş'a hüsnü kabul göstererek onu sarayına yerleştirmişti. Sultanın başkanlığını yaptığı bir Dârü'l-adl/Divan-ı mezâlim toplantısında Emir Timurtaş'tan protokolde emir-i mîe [yüzbaşı] rütbesindeki emirlerin oturduğu bölümde değil de Emir Almelik'in yanında oturması istenmiş, Timurtaş ise buna üzölmüştür. Fakat toplantıda hazır bulunan Emir Cengeli b. el-Bâbâ, sultanın onu babasının memlûkü olup kendisinin yetişmesinde büyük emekleri olan emirler arasına oturtmakla

* Almelik dışındaki diğer isimler Baybars el-Ahmedî, Sancar el-Çavlı ve Emir Gökay'dır (Steenbergen, 2005, s. 173-199).

onurlandırdığını özellikle vurgulamıştır (Nüveyrî, 2004, XXXIII, s. 194; Sağlam, 2021, s. 259). Müellif Nüveyrî tarafından bizlere aktarılan bu bilgilerden hareketle Almelik'in Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in hasekîlerinden biri olarak Dârü'l-adl/Divan-ı mezâlim'de* de görev yaptığı ve 1328 yılı itibarıyla henüz emir-i mîe [yüzbaşı] rütbesine yükselmediği söylenebilir.

Memlûklü dönemi kaynaklarının Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in üçüncü iktidarı döneminde Almelik'e dair verdiği mahdut bilgilerden biri de onun Sultan ile birlikte Eylül 1331'de Çevgân[†] oynadığı ve sultanın Almelik ile birlikte diğer emirlere işlenmiş kumaştan yapılmış kıyafetler tevcih ettiği (Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 347). Aybek ed-Devadâr, çevgân oyununa katılan emirleri ümerâ-yı mukaddemîn [öncü emirler] olarak kaydetmek suretiyle Almelik'in bu sırada takdimetü'l-elf [Binbaşı] rütbesinde olduğunu açıkça belirtmektedir (Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 347). Çevgendâr makamındaki Almelik'in bu makama ne zaman atandığı ve takdimetü'l-elf rütbesine hangi tarihte yükseltildiği şimdilik bilinmemektedir.

Memlûklerde Sultan dışında bürokratlar, din adamları ve zengin aileler de hayır kurumları yaptırabiliyordu. Almelik, Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed nezdindeki nüfûzu ve şeyh/aksakallı olmasının sağladığı imkânlar sayesinde bazı hayır kurumları yaptırabilmiştir. Kalatü'l-cebel'in kapılarından biri olan Bâbünnasr'ın çıkışında Sultan Hasan Camii'nin karşısındaki Meşhed-i Hüseyin bölgesinde inşâ ettirdiği ve bölgeye atfen Hüseyinîye Camii olarak adlandırılan eser, 7 Şubat 1332 Cuma günü ibadete açılmıştır (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 389; Makrizî, 2010, II, s. 239; Makrizî, 1998, III, s. 305; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 85). Yine aynı bölgede, eğitim-öğretim müfredatını Malikî içtihadına göre tertip ettirdiği Hüseyinîye Medresesi'ni de yaptırmıştır (Makrizî, 2010, II, s. 239; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 141; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 85). Ayrıca, tam olarak nerede olduğunu tespit edilememiş bir hamam da Almelik'e aittir (Makrizî, 2010, II, s. 239). Makrizî, Hüseyinîye Camii'nin 15.yüzyılın ilk yarısına doğru harap durumda olduğunu kaydetmektedir (Makrizî, 2010, II, s. 239) Almelik, Kahire'deki bu kurumlardan başka Mekke'de de hayır eserleri inşâ ettirmiştir. Bunlardan ilki Mescid-i Haram yakınındaki Hazûre Kapısı [Bâbü'l-Hazûre] olup 15.yüzyılda Beytü'l-Attâr [Baharat Evi] olarak adlandırılan yapıdır. İkincisi Minâ yolu üzerinde bulunan Birketü's-Sellem'deki konak, üçüncüsü yine Minâ yakınlarındaki bir çeşme ve sonuncusu Birket-i Muallâ'da bulunan ve hacıların Muallâ'ya gidiş-gelişlerini kolaylaştıran konaktır (İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 85-8). Almelik'in

* Memlûk Türk Devleti'nde Dârü'l-adl veya Divan-ı mezâlim, Sultan başkanlığında Pazartesi ve Perşembe olmak üzere haftada iki gün toplanırdı (Uzunçarşılı, 1988, s. 373).

[†] At üstünde değnek (çub) ve karşılıklı iki takım arasında oynanan Çevgân, sultanlar başta olmak üzere yüksek dereceli idarecilerin oyunu olarak da bilinmektedir. Sultanlar, askeri becerilerini geliştirmek ve eğlenmek için çevgân oynarlardı. Ortalama dörder kişilik iki takım arasında oynanan bu oyuna Memlûklüler, Labü'l-Küre (Top Oyunu) derlerdi. Sultanın çevgân takımında yer alan her bir atlı oyuncuya ve sultanın çevgân değneğini taşıyan görevliye çevgendâr denilmekteydi (Kalkaşendî, 1915, IX, s. 458; Halıcı, 1993, s. 294-295). Çevgân aynı zamanda bir asalet göstergesi olduğundan her emir, sultanın çevgân takımında yer alamazdı.

Mekke'deki bu hayır kurumlarını ne zaman yaptırdığı tam olarak tespit edilememekle birlikte aşağıda da değinileceği üzere bu eserleri, Temmuz 1332'de gittiği hacca sırasında hizmete sunmuş olabileceği tahmin edilmektedir.

Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed, Memlûklü sultanları içerisinde Baybars ve Kayıtbay ile birlikte hacca giden ender sultanlardandır. İlki 1312; ikincisi 1319 ve sonuncusu 1332 yıllarında olmak üzere üç kez hacca gitmiştir.* Sultanın Temmuz 1332'deki üçüncü hacına yetmiş ikisi rütbeli olmak üzere birçok emir ve diğer görevliler katılmıştı (Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 366; Erol, 2019, s. 312-355). Bu sırada takdimetü'l-elf rütbesinde bulunan Almelik de hac kafilesinde yer alıyordu (Aybek ed-Devadâr, 1960, IX, s. 366; Makrizî, 1997, III, s. 159; İbn Tağrıberdî, 1992, IX, s. 181; Erol, 2019, s. 312-355). Kaynaklardan elde edebildiğimiz bilgilere göre Almelik'in ilk ve tek hacı, sultanın kafilesinde yer aldığı bu hacıdır. Memlûklülerde hacca giden takdimetü'l-elf rütbesindeki emirlere "Emirü'l-hac" lakabı veriliyordu. Almelik'in bir lakabının da "el-Hac" olmasının nedeni budur. Yukarıda da ifade edildiği gibi Almelik'in Mekke'de yaptırdığı hayır kurumlarını bu hacı sırasında hizmete sunduğunu düşünüyoruz. Almelik'in Mekke ve Medine'de tam olarak kaç gün kaldığı bilinmese de Sultanın Kahire'de bulunmadığı süre elli dört gün olduğundan (Erol, 2019, s. 312-355) Almelik'in Hac ziyaretinin yaklaşık iki ay sürdüğü söylenebilir.

Memlûk Türk Devleti'nin en uzun süreli tahta kalmış sultanı olan Melikü'n-nâsır Muhammed, 1341 yılı Haziran'ı başlarında hastalanmış, durumunun ciddiyeti üzerine devlet erkânı sultandan veliahtını ilân etmesini istemiştir. Bu amaçla içerisinde Almelik'in de yer aldığı istişare heyetinin önemli isimleri sultan ile görüşmüş ve görüşme neticesinde oğlu Ebî Bekr, veliaht ilân edilmiştir (Makrizî, 1997, III, s. 301; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 133). 7 Haziran'da ise Melikü'n-nâsır Muhammed vefat etmiştir (Zengin, 2018a, s. 257-270).

2- Meşveret Heyeti Üyeliğinden Nâib-i Saltanalığa Yükselişi

Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed, merkeziyetçi devlet anlayışına sahip olduğundan babası Kalâvun'un memlûklerini tasfiye ederek kendi lakabına atfen nâsırîye olarak adlandırılan yeni bir memlûk grubu oluşturmuştu. Nâsırîye memlûkleri, Melikü'n-nâsır Muhammed'in ölüm sürecinden başlamak üzere devlet işlerine müdahale etmede gecikmediler. Nâsırîye'nin etkili isimlerinden olan Emir Kavsûn, Emir Beştâk'ın sultanın Kerek'te bulunan oğlu Ahmed'i desteğine rağmen Ebî Bekr'i veliaht ilan ettirmiş ve Ebî Bekr, Melikü'l-mansûr lakabıyla yeni Memlûklü sultanı olmuştu. Melikü'l-mansûr Ebî Bekr, babasının yetiştirmesi olan nâsırîyenin tahakkümünü kırmak amacıyla yaklaşık altı yıl önce vefat eden İlhanlı hükümdarı Ebû Sâid Bahadır Han'ın askerlerinden mürekkep yeni bir memlûk grubu kurmak isteyince kendisini tahta çıkaran Emir Kavsûn ile sorunlar yaşadı (Zengin, 2018a, s. 257-270). Emir Kavsûn, sultan hakkında içki ve sefahata düşkün olduğuna dair tezvirat yayıp özellikle istişare heyetinde yer alan devlet erkânını sultana karşı tahrik etti. Sonrasında ise içerisinde Almelik'in de yer aldığı

* Hacca giden Memlûk Türk Devleti sultanları ve hususen Melikü'n-nâsır Muhammed'in hacları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol, 2019, s. 312-355.

geniş katılımlı bir ittifak oluşturup Sultan Melikü'l-mansûr Ebî Bekr'i 4 Ağustos 1341'de tahttan indirdi ve Kahire'nin güneyindeki Kûs şehrine yolladı. Yerine sekiz yaşındaki kardeşi Alâeddin Küçük Ali'yi yeni Memlûklü sultanı olarak tahta çıkardı (Makrizî, 1997, III, s. 336; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 12; Zengin, 2018a, s. 257-270). İstişare heyetinin önemli isimlerinden olan Almelik, mütedeyyin karakteri nedeniyle ittifaka katılmıştır.

Emir Kavsûn, Alâeddin Küçük Ali'yi tahta çıkardıktan sonra beklenildiği üzere Nâib-i Saltanat makamına geçti (Zengin, 2018b, s. 217-230). Bu makamdan kaynaklanan yetkiden ve sultanın yaşının küçük olmasından istifade ile devlet içerisindeki nüfûzunu arttırdı. Atamalara doğrudan müdahale ederek pek çoğu kendisine bağlı emirleri çeşitli kadrolara getirdi. Ekonomik olarak da oldukça zenginleşen Kavsûn'un tahakkümünü kırmak üzere Dimaşk nâibi Altunboğa es-Sultanî ile Halep nâibi Taştımur es-Sâkî, o sırada Kerek'te bulunan Sultan Melikü'n-nâsir Muhammed'in diğer oğlu Ahmed'i tahta çıkarmak üzere ittifak ettiler (Zengin, 2018b, s. 217-230). Emir Kavsûn, Ahmed'i esir edip ittifak dağıtmak amacıyla içerisinde Almelik'in de bulunduğu bin kişilik bir birliği Emir Kutluboğa el-Fahrî öncülüğünde Kerek'e yolladı. Müellif İbn Tağrıberdî, Almelik ve diğer birçok emirin bu sefere gönülsüz katıldığını hususen vurgulamaktadır (İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 26). Halep nâibi Taştımur es-Sâkî, Kutluboğa önderliğindeki birliğin hareketi üzerine isyan etti (Safedî, 2009, II, s. 398; Makrizî, 1997, III, s. 345; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 26; Zengin, 2018b, s. 217-230). Emir Kavsûn, Dimaşk nâibi Altunboğa'ya yüklü miktarda mal ve hediye yollayarak onu Taştımur'dan koparmayı başardı. Taştımur, bu gelişme üzerine o sırada Kerek yakınlarında bulunan ve saf değiştiren Emir Kutluboğa el-Fahrî ile yeni bir ittifak kurdu. İttifak, Hama nâibi Emir Dokuztimur'un katılımıyla daha da güçlendi. Bu sırada Kerek yakınlarında bulunan Emir Kutluboğa, Kerek'e girerek Ahmed'i sultan ilân etti (Safedî, 2009, IV, s. 76; Makrizî, 1997, III, s. 346; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 28; Zengin, 2018b, s. 217-230). Almelik, tüm bu gelişmeler sırasında Emir Kutluboğa el-Fahrî'nin yanında idi. Aşağıda da değinileceği üzere bir süre sonra Kahire'ye döndü.

Emir Kavsûn, Kutluboğa el-Fahrî'nin bu son hareketinin ardından iktidarının tehlike altında olduğunu anladı ve Dimaşk nâibi Altunboğa'yı Kutluboğa üzerine sevketti. Altunboğa ve Kutluboğa arasında Han-ı Lâçin [Han Lâçin] civarında yapılan savaşı Emir Kutluboğa kazandı ve kısa süre içerisinde Dimaşk'a hâkim olarak yeni Sultan Ahmed adına burada hutbe okuttu (Safedî, 2009, II, s. 412; Zengin, 2018b, s. 217-230). Elbistan'dan dönen Taştımur es-Sâkî de Emir Kutluboğa'ya katıldıktan sonra iki emir, Kahire'de Sultan Ahmed'in iktidarını hâkim kılmak amacıyla harekete geçtiler. Bu sırada Kahire'de bulunan Emir-i Âhur Aydoğmuş, Kavsûn'u ortadan kaldırmak üzere Kerek'ten dönen Almelik'in de yer aldığı hasekîyenin diğer ileri gelen emirleriyle ittifak kurdu (Makrizî, 1997, III, s. 351; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 33; Zengin, 2018b, s. 217-230). Aydoğmuş ve müttefikleri gizlice Kerek'e gidip Sultan Ahmed ile görüştüktan sonra yeniden Kahire'ye döndüler (Makrizî, 1997, III, s. 351). Yapılan plan çerçevesinde Kahire At Çarşısı'nda [Sûkü'l-Hayl] konuşlanan Almelik ve

müttefikleri, Aydoğmuş'un işaretiyle harekete geçerek Emir Kavsûn ve destekçilerini tutuklayıp İskenderiye Hapishânesi'ne yolladılar (Makrizî, 1997, III, s. 351-353; Zengin, 2018b, s. 217-230). 10 Ocak 1342'de ise Sultan Âlâeddin Küçük Ali'yi tahttan indirip yeni sultan Şihâbuddin Ahmed adına hutbe okuttular (Zengin, 2018b, s. 217-230).

Sultan Şihâbuddin Ahmed, Kahire'de asayiş tam olarak sağlanana kadar Kerek'te kalmıştı. Mart 1342 başlarında Kahire'ye ulaşan Ahmed, Emir Aydoğmuş tarafından karşılandı (Zengin, 2018c, s. 227-259). Gazze'de bulunan Emir Kutluboğa el-Fahrî, Emir Taştımur es-Sâkî ve diğer emirlerden özellikle Emir Kutluboğa el-Fahrî, her ne kadar Kavsûn aleyhtârı bir siyaset takip etmiş olsa da Şihâbuddin Ahmed'in iktidarını onaylayacağına dair kati bir tutum sergilememişlerdi. Bu nedenle onun biâtı büyük önem taşıyordu. Kutluboğa ve beraberindeki emirler yeni sultana biât edeceklerini ilân ile Gazze'den Kahire'ye doğru harekete geçtiler. 18 Mart'ta Kahire'ye giren bu emirleri, Emir-i Âhur Aydoğmuş, Emir Almelik, Emir Çavlı ve diğer devlet adamları karşıladı (Makrizî, 1997, III, s. 362; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 48; Zengin, 2018c, s. 227-259). Bir gün sonra yani 19 Mart 1342'de ise Şihâbuddin Ahmed, Melikü'n-nâsır İakabıyla tahta çıkarıldı (Makrizî, 1997, III, s. 362; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 263; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 49; Zengin, 2018c, s. 227-259).

Sultan Şihâbuddin Ahmed, kendisini tahta çıkaran emirlere büyük miktarlarda bağışlarda bulunduktan sonra mutâd olduğu üzere devlet kadrolarında değişiklikler yaparak yeni atamalar gerçekleştirdi. Bu anlamda tahtını borçlu olduğu isimleri önemli makamlara atadı. 5 Nisan 1342 tarihli atama kararnameyle Emir Almelik, Emir Dokuztimur el-Hamevî yerine Hama niyâbeti makamına atandı (Safedî, 2009, I, s. 235, 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 1997, III, s. 364; Makrizî, 2010, II, s. 238; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 238, 488; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 51; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 86; Zengin, 2018c, s. 227-259). Emir Almelik, Melikü'n-nâsır Muhammed'in hasekî emiri ve meşveret heyetinin âkil bir ismi olarak devlete hizmet etmişti. Niyâbet [valilik] makamına ise ilk kez atanmıştı. 8 Nisan 1342'de Kahire'den ayrılarak görev yeri Hama'ya hareket etti (Makrizî, 1997, III, s. 364).

Sultan Şihâbuddin Ahmed'in iktidarının başlarında nâib-i saltanat makama atanan Emir Taştımur es-Sâkî ile Dımaşk niyâbeti makamına getirilen Emir Kutluboğa el-Fahrî, sultanın otoritesi için bir tehdit oluşturmuyorlardı. Sultan Ahmed, Gazze nâibi Aksungur es-Sallârî ile Emir Çavlı'yı görevlendirerek kısa süre içerisinde bu iki emiri tutuklattı. Taştımur ve Kutluboğa, tutuklandıktan sonra Kerek'te hapsedildiler. Sultan Şihâbuddin Ahmed, radikal bir karar alarak Mayıs 1342'de Kerek'e yerleşip devleti Kerek'ten yönetmeye başladı (Zengin, 2018c, s. 227-259). Onun bu kararı, beklenildiği üzere ciddi tepkilere yol açtı. Emir Kutluboğa'nın yetiştirmesi olan memlûkler, sultanın Kerek'e yerleşmesi ve efendilerini tutuklatmış olmasını gerekçe göstererek Kahire'deki niyâbet-i gaybe makamını işgal ettiler. Kahire'de bu gelişmelerin yaşandığı günlerde Kerek'te hapis tutulan Kutluboğa ve Taştımur öldürüldüler. Bu son gelişme üzerine Kahire

emirleri 26 Haziran 1342'de Sultan Şihâbuddin Ahmed'i tahttan azlederek yerine kardeşi İsmâil'i, Melikü's-sâlih lakabıyla yeni sultan ilân ettiler (Zengin, 2018c, s. 227-259). Bu şekilde Memlûk Türk Devleti kısa süreliğine de olsa biri Kerek, diğeri Kahire olmak üzere iki merkezden yönetilmeye başlandı. Yeni sultan tahta çıktıktan hemen sonra o sırada Hama niyâbeti makamında bulunan Emir Almelik'i kendisine duyulan lüzum üzerine 1 Temmuz 1342'de Kahire'ye davet ederek meşveret heyeti makamına iade etti (Şemseddin Şücâî, 1985, s. 267; Makrizî, 1997, III, s. 377; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 300). Bu kararla Almelik'in ilk valilik deneyimi olan Hama Valiliği görevi yaklaşık iki ay sürdü. Almelik'ten boşalan Hama niyâbeti makamına önce Emir Dokuztimur el-Hamevî atandıysa da sonradan bu atamadan vazgeçilerek Dokuztimur'un görev yeri Halep'e kaydırılmış ve Hama'ya Emir Sancar el-Çavlı atanmıştır. (Şemseddin Şücâî, 1985, s. 267; Makrizî, 1997, III, s. 377; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 300).

Memlûk Türk Devleti'nin yeni sultanı Melikü's-sâlih İsmâil, kardeşi mâzul sultan Şihâbuddin Ahmed'in itaatini sağlamak amacıyla ona Kerek Emirliği makamını vaat ettiyse de Ahmed bunu kabul etmeyerek 1342 yılı Ağustos ayı sonlarında Kerek'te isyan etti. Melikü's-sâlih İsmail, Kerek'e ilki Eylül 1342'de olmak üzere kardeşini ortadan kaldırdığı 1345 Temmuzuna kadar altı sefer düzenledi (Zengin, 2018c, s. 227-259). Kerek'e düzenlenen ve yaklaşık altı ay süren İkinci Kerek Seferi sırasında dönemin nâib-i saltanatı Emir Aksungur es-Sallârî, Kerek'te isyan halinde olan mâzul sultan Şihâbuddin Ahmed'i desteklemişti. Sultan İsmâil, ihaneti nedeniyle Aksungur'u görevinden alıp İskenderiye Hapishânesi'ne yolladıktan sonra nâib-i saltanat makamına 6 Haziran 1343'te Emir Almelik'i atadı (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 1997, III, s. 394; Makrizî, 2010, II, s. 238; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 352; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 72; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 86; Zengin, 2018c, s. 227-259). Cuma Namazından sonra nâib-i saltana hilatini kuşanan Almelik'e Mutriye ve Husus kasabalarından yıllık miktarı dört yüz elli bin dinar olan gelirler bağlandı (Şemseddin Şücâî, 1985, s. 288; Makrizî, 1997, III, s. 394; Makrizî, 2010, II, s. 238). Şücâî, Makrizî ve İbn Kadı Şuhbe, Almelik'in görevi, devleti İslâm şeriâtına göre yönetme ve içkiyi yasaklama şartlarıyla kabul ettiğine hususen vurgu yapmaktadırlar (Şemseddin Şücâî, 1985, s. 288; Makrizî, 1997, III, s. 394; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 352, 488). Almelik, bu şekilde Memlûklü bürokrasisi içerisinde gelebileceği en yüksek makama yükselmiş oldu. Nâib-i saltanat makamına atandıktan kısa süre sonra Kahire yakınlarındaki meyhaneler bölgesi olarak adlandırılan Hızanetü'l-bünûd'u yıktırıp şarap üretimi ve kullanımı ile esrar çekmeyi Kahire yöneticisinin muhalefetine rağmen yasakladı (Şemseddin Şücâî, 1985, s. 289 vd; Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 1997, III, s. 394-396; Makrizî, 2010, II, s. 238; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 353, 488; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 72 vd; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 86 vd; Zengin, 2018c, s. 227-259). Müellif Makrizî, Almelik'in Hızanetü'l-bünûd'u yıktırmasını "Trablus ve Akka Haçlı Krallıklarına son verilmesi kadar mühim bir hadise"; Şücâî ve ondan iktibas ile İbn Kadı Şuhbe ise "Akka Haçlı Krallığına son verilmesinden

daha mühim bir hadise" şeklinde ifade etmektedirler (Makrizî, 1997, III, s. 395; Şemseddin Şücâî, 1985, s. 289; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 353, 488). Almelik, hadis âlimi ve meşveret heyeti içerisinde yer alan şeyh/aksakallı olarak mütedeyyin bir karaktere sahipti. Dinî-ilmî bir müesseseden üst düzey idarî bir müesseseye atandığı için devlet idaresine dair aldığı kararlarda bu karakterinin belirleyici bir rolü vardı. Şarap içmeyi ve esrar çekmeyi yasaklamasına bu açıdan bakmak gerektiği kanaatindeyiz. İçki yasağı kararından dolayı Müdebbir-i memleket Emir Argûn el-Âlâî ve Meliktimur el-Hicazî ile ciddi gerginlikler yaşasa da kararından vazgeçmemiştir.

3- Sultan Melikü'l-kâmil Şâbân ile Sorunlar ve Almelik'in Öldürülmesi

Sultan Melikü's-sâlih İsmail kronik kulunç hastası olduğundan sık sık Sıryâkus'taki kaplıcalarda tedavi görmek zorunda kalıyor ve bu nedenle yönetim işleri aksıyordu. Sultanın kronik hastalığı nedeniyle artık devleti yönetemeyeceğini düşünen bazı üst düzey devlet adamları, nâib-i saltanat Almelik'in muhalefetine rağmen Sultan İsmâil'i azledip yerine kardeşi Şâbân'ı tahta çıkarmak üzere anlaştılar (Makrizî, 1997, IV, s. 3; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 78). Sultan Melikü's-sâlih İsmâil, hastalığının şiddetlenmesi ve muhalif emirlerin Şâbân ismi üzerinde ittifak etmeleri nedeniyle kendisinden sonra kardeşi Şâbân'ın tahta geçmesini vasiyet etmek zorunda kaldı (Safedî, 2009, II, s. 358; Safedî, 2000, XVI, s. 89; Zengin, 2018d, s. 311-325). Nâib-i saltanat Almelik, başından beri Melikü'n-nâsir Muhammed'in diğer oğlu Haccî'yi destekliyordu (Makrizî, 1997, IV, s. 3). Fakat muhaliflerin Şâbân ismi üzerinde ısrarı üzerine "Şâbân'ın hamamda oynaması koşuluyla" onun saltanatına rıza göstereceğini bildirmişti (Safedî, 2009, II, s. 358; Safedî, 2000, XVI, s. 90; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 97; Zengin, 2018d, s. 311-325). Muhaliflerin bu fikirler üzerinde tartıştıkları ve bir saray darbesi yapmayı planladıkları günlerde 4 Ağustos 1345'te Sultan Melikü's-sâlih İsmail eceliyle vefat etti. Yerine ise aynı gün kardeşi Şâbân, Melikü'l-kâmil lakabıyla yeni Memlûklü sultanı ilân edildi (Zengin, 2018d, s. 311-325).

Sultan Melikü'l-kâmil Şâbân tahta çıktıktan sonra idarî kadrolarda değişiklikler yapıldı. Nâib-i Saltanat makamında bulunan Emir Almelik, 13 Ağustos 1345 tarihli kararnâme ile Emir Dokuztimur el-Hamevî yerine Dimaşk niyâbeti makamına atanmış ve yeni görev yerine gitmek üzere Kahire'den ayrılarak Gazze'ye ulaşmıştı. Fakat yeni sultanın kayınpederi olup müdebbir-i memleket makamında bulunan Emir Argûn el-Âlâî, Almelik'in baştan beri Haccî'yi desteklediğini ve Sultan Şâbân'ın iktidarına "Hamamda oynaması koşuluyla" razı olduğu bilgisini sultan ile paylaşması üzerine sultan, Almelik'in Dimaşk nâipliği atama kararnâmesini iptal ederek onu Safed niyâbeti makamına atadı (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 1997, IV, s. 7; Makrizî, 2010, II, s. 239; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 448, 488; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 96; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 87; Zengin, 2018d, s. 311-325). Dimaşk niyâbeti makamına ise Emir Yelboğa el-Yahyâvî getirildi. Sultan Şâbân, Almelik'in nüfûzundan çekindiği için kendisi hakkında böylesine tahkir edici bir şart ileri

süren bu devlet adamını hemen tevkif etmeyip ona Safed niyâbeti makamını geçici olarak vermiştir. Almelik de bu şartı ileri sürmüş olması nedeniyle siyasi yetki ve ekonomik imkânlar bakımından Dimaşk niyâbetine göre daha az avantajlı olan Safed niyâbeti makamına getirilmesine itiraz etmemiştir. Ama bu mesele, sultan ile Almelik arasında telafisi güç problemlere ve nihayetinde Almelik'in hayatına mal olacaktır.

Almelik, başından beri Sultan Şâbân'ın iktidarına karşı olduğundan sultandan kendisine karşı bir hamle bekliyordu. Sultandan önce davranmak ve onu tahttan indirmek üzere Trablus nâibi Emir Kumarî ve Dimaşk nâibi Yelboğa el-Yahyâvî ile temas kurmuştu (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Makrizî, 1997, IV, s. 19; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 101; İbn Tağrıberdî, 1985, III, s. 87). Gelişmelerden kâsıdı vasıtasıyla haberdâr olan sultan, silahtârı Mencek el-Yusûfî'yi Dimaşk'a yollayarak bir tahkikat yaptırmıştı. Dimaşk nâibi Yelboğa, hadisenin bir söylentiden ibaret olduğunu Mencek'e bildirip onu sultana takdim edilmek üzere yüklü hediyelerle Kahire'ye yolladıysa da Sultan, işi riske atmadı. Olası bir ittifak halinde müttefiklerin finans kaynaklarını kesmek amacıyla Emir Toktimur/Dokuztimur es-Sâlihî'yi Bilad-ı Şam bölgesine yollayarak buradan yüz bin dirhem nakit para topladı (Makrizî, 1997, IV, s. 20; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 101; Zengin, 2018d, s. 311-325). Bu sırada vefat eden Mansûriye Bimâristanı nâzırı Cengeli b. el-Bâbâ yerine Almelik'i atayacağı vaadiyle onu Kahire'ye davet etti (Makrizî, 1997, IV, s. 20; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 102). Amacı, Almelik'i tevkif etmektir. Almelik'i şüphelendirmemek için Safed niyâbeti makamına Gazze nâibi Urak el-Fettâh'ı da atamıştı. Ayrıca Silahtâr Mencek el-Yusûfî'yi Almelik'i Kahire'ye getirmek üzere Safed'e yollamıştı (Makrizî, 1997, IV, s. 20; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 102; Zengin, 2018d, s. 311-325). Almelik, sultanın gizli amacından bir şekilde haberdâr olduktan sonra Safed'den Gazze'ye kaçmıştı. Silahtâr Mencek, 24 Nisan 1346'da Almelik ve oğlu Ahmed'i gizlendikleri Gazze'de tevkif ederek Kahire'ye götürdü (Makrizî, 1997, IV, s. 23; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 102). Almelik ile müttefik olan Trablus nâibi Emir Kumarî ve kardeşi de bu sırada Emir Dokuztimur es-Sâlihî tarafından tevkif edilerek Kahire'ye getirildiler. Almelik, oğlu Ahmed, Kumarî ve kardeşi, 29 Nisan'da İskenderiye Hapishânesi'ne yollandılar (Safedî, 2009, I, s. 400; Safedî, 2000, IX, s. 214; Habib el-Halebî, 1986, III, s. 88; Makrizî, 1997, IV, s. 23; İbn Hacer, 1993, I, s. 411; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 102; Zengin, 2022, s. 116).

Sultan Şâbân, Almelik ve Kumarî'nin mallarını müsadere etmek üzere Emir Moğoltay'ı Safed'e ve Trablus'a yolladı. Almelik'in anbarında bulunan otuz bin îrdeb [bir îrdeb yaklaşık elli kilogram] hububat, yüz bin dirhem nakit para ve eşine ait değerli eşyaya el konuldu (Makrizî, 1997, IV, s. 23; Makrizî, 2010, II, s. 239; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 102). Eylül 1346'da hapis bulunduğu İskenderiye'de idam edilen Almelik'in naaşı, 7 Ekim 1346'da Kahire'ye götürülerek defnedildi (Makrizî, 1997, IV, s. 23; Makrizî, 2010, II, s. 239; Kadı Şuhbe, 1994, I, s. 448; İbn Tağrıberdî, 1992, X, s. 140; Zengin, 2018d, s. 311-325).

SONUÇ

Memlûk Türk Devleti ile İlhanlılar arasında yapılan Elbistan Savaşı'ndan sonra Memlûklülere esir düşen Almelik, ilmî birikimi nedeniyle Memlûklü sultanı Kalâvun el-Elfî'nin veliaht oğlu Sâlih Ali'nin hocalığına getirildikten sonra Kalâvun'un gözde isimlerinden birisi olmayı başarmıştır. Kalâvun el-Elfî'nin mansûr lakabına atfen mansûrîye olarak adlandırılan memlûk zümresi içerisinde önemli bir konuma gelmiştir. Bu hususiyeti nedeniyle Melikü'n-nâsır Muhammed'in ikinci kez tahta çıkmasıyla neticelenen müzâkere sürecinde elçi olarak etkin rol oynamıştır. Nâsır Muhammed, merkezi otoriteyi sağlamayı hedefleyen bir iç politika takip ettiğinden babası Kalâvun'un yetiştirmesi olan mansûrîye memlûklerini tasfiye ederek her koşulda kendisine bağlı yeni bir memlûk zümresi oluşturmıştır. Almelik, nâsırî memlûkleri olarak bilinen bu yeni gruba mansûrîye memlûkleri zümresinden dâhil edilen dört isimden biri olmuştur. Hadis bilimi alanındaki çalışmalarıyla hadis âlimi yetkisini kazanan Almelik, Nâsır Muhammed'in hasekî emirlerinden ve meşihâtüşşüyûhtan biri olarak meşveret heyeti içerisinde yer almıştır. Melikü'n-nâsır Muhammed tarafından binler emirliği rütbesi verilen Almelik, çevgendâr ve emirü'l-hac makamlarında da bulunmuştur. Kahire ve Mekke'de önemli hayır kurumları inşâ ettiren Almelik, Nâsır Muhammed'in vefatından sonra da devlet içerisindeki nüfûzunu korumuştur. Nâsırî memlûkleri, Nâsır Muhammed'in vefatından sonra yerine geçen oğulları döneminde devlet üzerindeki tahakkümlerini arttırdıkları için bir sultan-emir otorite çatışması dönemine girilmiştir. Almelik, bu çatışma döneminde kısa süreliğine Hama niyâbeti makamını elde etse de yeniden Kahire'ye davet edilmiş ve Melikü's-sâlih İsmâil'in saltanatı döneminde saltanat makamından sonraki en yetkili kurum olan nâibi- saltanatlık makamına yükselmiştir. Geniş yetkilere sahip bir devlet adamı olarak içki ve esrar yasağı getirerek Kahire'deki meyhaneler bölgesi olarak adlandırılan Hızânetü'l-bünûd'u yıktırmıştır. Bazı Memlûklü müellifleri, meyhaneler bölgesini yıktırmasını Akka Haçlı Krallığı'na son verilmesi kadar, hatta o hadiseden daha mühim bir faaliyet olarak ifade etseler de bu ifadenin bir abartı olduğu açıktır. Almelik, Sultan Şâbân'ın iktidarına muhalefet ederek Nâsır Muhammed'in diğer oğlu Haccî'yi desteklediğinden sultan ile ters düşmüş ve nihayetinde isyan eğiliminde olduğu gerekçesiyle tutuklanarak İskenderiye Hapishânesi'ne yollanmıştır. Yaklaşık beş ay sonra ise tutuklu bulunduğu İskenderiye'de asılarak öldürülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aybek ed-Devadâr. (1960). *Kenzü'd-dürer ve Câmiü'l-gurer* 9, Thk. Hans Robert Reumer, Kahire.
- Baybars el-Mansûrî ed-Devadâr. (2016). *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ebû'l-Fidâ. (1997). *el-Muhtasar fi Ahbar fi Ahbâri'l-beşer*, 2, Thk. Mahmud Deyyub, Beyrut.
- Erol, B. G. (2019). Memlûk Sultanlarının Hacları. *Tarih Okulu Dergisi*, 50/12, 312-355.

- Habib el-Halebî. (1986). *Tezkiretü'n-nebih fî Eyyâmü'l-mansûr ve'l-benih* 3, Thk. Dr. Muhammed Muhammed Emin-Dr. Sâid Abdülfettâh Âşûr, Kahire.
- Halıcı, F. (1993). Çevgân. *TDVİA*, 9, İstanbul: TDV Yayınları, 294-295.
- İbn Hacer. (1993). *ed-Dürerü'l-kâmine fî Âyâni'l mie es-Sâmine*.1, Nşr: H. Nedevî, yy.
- İbn Tağrıberdî. (1985). *el-Menhelü's-sâfi ve'l-Müstevfi bâde'i-Vâfi* 3, Thk. Nebil Muhammed Abdülaziz, yy.
- İbn Tağrıberdî. (1992). *en-Nücûmu'z-zâhire fî Mülûk-ı Mısır ve'l-Kâhire* 9,10, Thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Beyrut.
- Kadı Şuhbe. (1994). *Tarih-i İbn Kadı Şuhbe* 1, Thk. Adnan Derviş, Dimaşk.
- Kalkaşendî. (1915). *Kitabu Subhu'l-Âşâ fî Sınâti'l-İnşâ* 9, Kahire.
- Makrizî. (1998). *el-Mevâiz ve'l-İtibar bi-Zikr-i Hıtat ve'l-Âsâr* 3, Thk. Muhammed Zeynuhum-Mediha Şarkavi, Kahire.
- Makrizî. (2010). *el-Mukaffâ el-Kebir* 2, Thk. Muhammed Osman, Beyrut.
- Makrizî. (1997). *es-Sülûk li-Marifet-i Düveli'l-Mülûk* 3, 4, Thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrut.
- Mazor, A. (2014-2015). The "Mansuriyah Legacy: The Mansuri Amirs, Their Mamluks, and Their Descendants during al-Nasir Muhammad's Third Reign and After, *Mamluk Studies Review*, 18/2, 1-56.
- Nüveyrî. (2004). *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûnu'l-Edeb* 33, Thk. İbrahim Şemseddin, Beyrut.
- Nüveyrî. (2004). *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûnu'l-Edeb* 31, Thk. Necib Mustafa Fevvâz-Hikmet Keşayî Fevvâz, Beyrut.
- Safedî. (2009). *Âyânü'l-asr ve Âvânü'n-nasr* 1,2,4, Thk. Amr Muhammed Abdülhamid, Lübnan.
- Safedî. (2000). *Kitab-ı el-Vâfi bi'l-Vefiyât* 6,9,16, Thk. Ahmed el-Arnaut-Türkî Mustafa, Lübnan.
- Sağlam, A. (2017). Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299):Memlûkler'de Meşrutî Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 32/1, 155-190.
- Sağlam, A. (2021). *en-Nâsir Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Steenbergen, J. V. (2005). Mamluk Elite on the Eve of Nâsir Muhammad's Death (1341), A Look behind the Scenes of Mamluk Politics, *Mamluk Studies Review*, 9/2, 173-199.
- Şemseddin Şücâî. (1985). *Tarihu'l-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalâvun es-Sâlihî ve Evlâdihu*, Çev. Barbara Schafer, Wiesbaden.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Zengin, M. (2018b). Melikü'l-eşref Âlâeddin Küçük Ali Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (6 Ağustos 1341-10 Ocak 1342), *Turkish Studies*, 12/3, 217-230.
- Zengin, M. (2018d). Melikü'l-kâmil Seyfeddin Şâbân Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (4Ağustos 1345-21 Eylül 1346), *Türkiyat Mecmuası*, 28/2, 311-325.
- Zengin, M. (2018a). Melikü'n-mansûr Ebî Bekr b. Muhammed Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi (Elli Dokuz Günlük Saltanat), *History Studies*, 10/3, 257-270.

Zengin, M. (2018c). Melikü'n-nâsır Şihâbuddin Ahmed ve Melikü's-sâlih İsmâil Dönemlerinde Memlûk Türk Devleti: İki Kardeş Tek Devlet (19 Mart 1342-4 Ağustos 1345), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37/64, 227-259.

Zengin, M. (2017). *İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûklar Dönemi Malatya (1295-1401)*, İstanbul: Malatya Valiliği Yayınları.

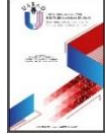
Zengin, M. (2022). *Memlûk Türk Devleti Döneminde Trablus (1289-1516)*, Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Mısır, Suriye (Bilâd-ı Şam), Arap Yarımadası ve Anadolu'nun güney kısımlarında iki buçuk asırdan fazla hüküm süren Memlûk Türk Devleti, askeri monarşi ile idare edilmiştir. Memlûk sisteminden yetişen herhangi bir asker, uygun şartlar ve doğru zamanda saltanat makamına yükselebiliyordu. Saltanat makamını elde eden bir memlûk, iktidarını koruyabilmek amacıyla her koşulda kendisine mutlak bir bağlılık gösteren yeni bir memlûk zümresi oluşturmuyordu. Bu yeni oluşturulan zümreye, önceki sultandan intikal eden yetenekli memlûkler de dâhil ediliyordu. Yönetim sistemindeki bu uygulama, dinamik bir siyasi yapı ortaya çıkarsa da zamanla sultanlar ve emirler arasında yaşanan iktidar mücadelelerine de yol açıyordu. Memlûk Türk Devleti tarihinin farklı dönemlerinde mansûrîye, nâsırîye, eşrefîye, zahîrîye gibi memlûk gruplarına mensup emir ve devlet adamları, iktidar üzerinde nüfûz kurmaya çalışmışlardır. Makalemize konu ettiğimiz Almelik el-Çevgendâr, Memlûklülere esir düştüğü Elbistan Savaşı'ndan sonra Memlûklü Sultanı Melikü'l-mansûr Seyfeddin Kalâvun'un bir memlûkü olarak mansûrîye zümresi içerisinde yer almış, Kalâvun'un oğlu Melikü'n-nâsır Muhammed'in ikinci iktidarı döneminde nüfûzunu korumayı başararak bu sultanın üçüncü iktidarı döneminde oluşturulan nâsırîye zümresine dâhil edilmiştir. Melikü'n-nâsır Muhammed'i tahta çıkarmak üzere Kerek'ten Kahire'ye davet eden heyet içerisinde yer aldığı için bu sultan tarafından himaye edilmiştir. Aynı zamanda hadis âlimi olan Almelik, bir şeyh/aksakallı olarak Memlûk Türk Devleti Meşveret Heyeti içerisinde de yer almıştır. Meşveret Heyeti üyesi olarak bazı önemli sorunların çözümünde bizzat rol almıştır. Kahire'de Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında yaşanan çatışmaları arabulucu olarak çözüme kavuşturan isimlerin başında gelmiştir. İyi bir çevgân oyuncu olan Almelik, Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in çevgân takımında yer aldığı için çevgendâr lakabı almıştır. Bâbünnasr'ın çıkışında yer alan Sultan Hasan Camii'nin karşısındaki Meşhed-i Hüseyin bölgesinde Hüseyinî Camii olarak adlandırılan eser ile yine aynı bölgede, eğitim-öğretim müfredatını Malikî içtihadına göre tertip ettirdiği Hüseyinî Medresesi'ni yaptırmıştır. Melikü'n-nâsır Muhammed'in üçüncü Hac seferinde bulunan Almelik, bu ziyareti sırasında Mekke'de önemli hayır kurumlarını hizmete açmıştır: Bunlardan ilki Mescid-i Haram yakınındaki Hazûre Kapısı, ikincisi Minâ yolu üzerinde bulunan Birketü's-Sellem'deki (Sellem Kasabası) konak, üçüncüsü yine Minâ yakınlarındaki bir çeşme ve sonuncusu Birket-i Muallâ'da (Mualla Kasabası) bulunan ve hacıların Muallâ'ya gidiş-gelişlerini kolaylaştıran konaktır. Almelik, Sultanın bu hac kafilesine Hac emiri olarak katıldığından el-Hac lakabıyla da anılmıştır. Melikü'n-nâsır Muhammed'in oğlu Ebî Bekr'in veliaht ilan edilmesi sürecinde de rol almıştır. Sultan Melikü'n-nâsır Muhammed'in ölümünden sonra ortaya çıkan kaotik dönemde nâsırîyenin önemli bir ismi olarak temayüz etmiştir. Emir Kavsun'un tahakkümüne karşı çıkarak onun tasfiye sürecinde etkin rol oynamıştır. Emir Kavsun'un tutuklanması ve Sultan Alâeddin Küçük Ali'nin tahttan indirilmesiyle sonuçlanan saray darbesinde etkin olarak rol almıştır. Sultan Ahmed'i tahta çıkaran grup arasında yer alan Almelik, kısa süreliğine Hama Valiliği görevinde bulunduktan sonra Sultan İsmail döneminde nâib-i saltanat makamına yükselmiştir. Ulema geleneğinden yetiştiği için Memlûklü bürokrasisinin en üst makamı olan nâib- saltanatlık görevi süresince devleti, şerî hükümlere göre yönetmeye çalışmıştır. Bu uygulamalarından en mühimi esrar ve şarap kullanımını yasaklaması ve Hızanetü'l-bünûd olarak bilinen Kahire'deki meyhaneler bölgesini yıktırmasıdır. Dönemin müellifleri, onun bu radikal uygulamasını Akka Haçlı Krallığı'na son verilmesi ve ondan daha önemli bir hadise şeklinde aktarmışlardır. Almelik, Sultan İsmail'in kronik rahatsızlığı nedeniyle sık sık Sıryakus'a gitmek zorunda kalması nedeniyle Kahire'de yalnız kalmış; özellikle Kahire

Valisi ve muhtesiplerinin keyfi uygulamalarını engelleyememiştir. Sultan İsmail'in ölümünden sonra ortaya çıkan sultan adayı tartışmalarında devlet erkânın ekseriyetinin Şaban ismi üzerinde ittifak etmesine karşın Melikü'n-nâsir Muhammed'in diğer oğlu Haccî'yi desteklemiştir. Sultan Şaban'ın iktidarına hamamda oynaması şartıyla destek vermiştir. Sultan Şaban'ın iktidarının başlarında Dimaşk Valiliği makamına atansa da daha sonra atama kararname iptal edilerek Safed Valiliği görevine getirilmiştir. Sultan Şaban, tahta çıkışına tahkir edici bir şartla onay veren bu devlet adamını Safed'e atayarak merkez Kahire'den uzaklaştırmıştır. Almelik'in nüfuzundan çekinene sultan, onu hemen ortadan kaldıramamış; uygun zamanın gelmesini beklemek zorunda kalmıştır. Sultanın kendisini tutuklatacağını anlayan Almelik, sultandan önce davranarak Trablus nâibi Emir Kumarî ile birlikte isyan etmiştir. Dimaşk nâibi Yelboğa el-Yahyavî'nin desteğini alamadığı için başarısız olmuştur. Almelik dönemin silahtârı Mencek el-Yusuî tarafından yakalanıp Kahire'ye getirildikten sonra siyasi hükümlülerin tevkif edildiği İskenderiye Hapishanesi'ne yollanmış; bütün malı müsadere edilmiştir. Sultan Şaban ile yaşadığı sorunlar nedeniyle önce hürriyetini ardından da hayatını kaybetmiştir. Eylül 1346'da hapis bulunduğu İskenderiye'de idam edilen Almelik, Kahire'ye götürülerek defnedilmiştir. Amir Mazor, Jo Van Steenberg ve Fatih Yahya Ayaz tarafından Memlûklü Tarihi'nin bu dönemine dair genel çalışmalar yapılmış olsa da Almelik'i doğrudan ele alan herhangi bir çalışmanın bulunmaması bizi bu araştırmayı yapmaya sevk etmiştir. Bu makale, dönemin ana kaynakları ışığında şu ana kadar hakkında ayrıntılı bir çalışma yapılmamış Almelik el-Çevgendâr'ın hayatı ve tarihî şahsiyetini konu edinmiştir.

EXTENDED ABSTRACT: The Mamluk Turkish State, which ruled over Egypt, Syria (Bilad al-Sham), the Arabian Peninsula and the southern parts of Anatolia for more than two and a half centuries, was governed by a military monarchy. Any soldier trained in the Mamluk system could rise to the sultanate under the right conditions and at the right time. A Mamluk who achieved the sultanate established a new Mamluk group that would show absolute loyalty to him under all circumstances in order to maintain his power. Talented mamluks inherited from the previous sultan were also included in this newly created group. Although this practice in the administrative system created a dynamic political structure, it also led to power struggles between the sultans and amirs over time. In different periods of the history of the Mamluk Turkish State, amirs and statesmen belonging to mamluk groups such as Mansuriyah, Nasiriyyah, Ashrafiyah, and Zahiriyyah tried to establish influence over the government. Almalik al-Jukandar, the subject of our article, was included in the mansuriyyah group as a mamluk of the Mamluk Sultan al-Malik al-Mansur Sayf al-Din Qalawun after the Battle of Elbistan, where he was captured by the Mamluks. He managed to maintain his influence during the second reign of Qalawun's son al-Malik al-Nasir Mohammad, and was included in the nasiriyyah group formed during the third reign of this sultan. He was protected by this sultan because he was a member of the delegation that invited al-Malik al-Nasir Mohammad from al-Karak to Cairo to ascend the throne. Almalik, who was also a hadith scholar, also took part in the Mamluk Turkish State Consultation Board as a sheikh/veteran. As a member of the Consultative Board, he played a role in resolving some important problems. He was one of the leading names in resolving the conflicts between Muslims and Christians in Cairo as a mediator. Almalik, who was a good Jukan player, was nicknamed Jukandar because he was in the Jukan team of Sultan al-Malik al-Nasir Mohammad. He had the Hüseyniye Mosque built in the Mashhad-i Hüseyin region opposite the Sultan Hasan Mosque at the exit of Bab an-nasr, and the Hüseyniye Madrasah in the same region, whose education and training curriculum was organized according to the Maliki ijthad. Almalik, who took part in the third Hajj pilgrimage of al-Malik al-Nasir Mohammad, opened important charitable institutions in Mecca during this visit: The first of these is the Hazura Gate near the Masjid al-Haram, the second is a mansion in Birka al-Sellem (Sellem Town) on the road to Mina, the third is a fountain again near Mina, and the last is a mansion in Birka al-Mualla (Mualla Town) which facilitates the pilgrims' journey to and from Mualla. Almelik was also known by the nickname al-Hajj because he participated in this pilgrimage convoy of the Sultan as the Hajj emir. He took part in the process of declaring Abu Bakr, the son of al-Malik al-Nasir Mohammad, as the heir

apparent. He emerged as an important figure of the Nasiriyah in the chaotic period that emerged after the death of Sultan al-Malik al-Nasir Mohammad. He opposed the domination of Amir Qavsun and played an active role in the process of his elimination. He played an active role in the palace coup that resulted in the arrest of Amir Qavsun and the dethronement of Sultan Ala al-din Küçük Ali. Since he was raised in the tradition of the ulema, he tried to govern the state according to the sharia laws during his term as na'ib al-saltana, the highest rank in the Mamluk bureaucracy. The most important of these practices was the prohibition of the use of hashish and wine and the destruction of the taverns in Cairo known as Hızana al-bunud. Writers of the period narrated this radical practice of his as the end of the Crusader Kingdom of Akka and a more important event than that. Almalik was left alone in Cairo because Sultan Ismail had to go to Siriakus frequently due to his chronic illness; he could not prevent the arbitrary practices of the Governor of Cairo and the Muhtasibs in particular. In the discussions on the candidate for sultan that emerged after the death of Sultan Ismail, although the majority of the state officials agreed on the name of Shaban, supported al-Malik al-Nasir Muhammad's other son, Hajjî. He supported Sultan Shaban's rule on the condition that he would play in the bathhouse. Although he was appointed to the governorship of Damascus at the beginning of Sultan Shaban's rule, the appointment decree was later revoked and he was appointed to the governorship of Safad. Sultan Shaban appointed this statesman, who approved his accession to the throne on an insulting condition, to Safad and removed him from central Cairo. The sultan, who was afraid of Almalik's influence, could not eliminate him immediately; he had to wait for the right time. Realizing that the sultan would arrest him, Almalik acted before the sultan and rebelled together with the viceroy of Tripoli, Amir Kumari. He failed because he could not get the support of the viceroy of Damascus, Yelbogha al-Yahyavi. After Almalik was captured by the armorer of the period, Menjak al-Yusufi, and brought to Cairo, he was sent to the Alexandria Prison, where political prisoners were detained; all his property was confiscated. Almalik, who was among the group that brought Sultan Ahmad to the throne, served as the Governor of Hama for a short time and then rose to the position of na'ib al-saltanah during the reign of Sultan Ismail. He first lost his freedom and then his life due to the problems he had with Sultan Shaban. Almalik, who was executed in Alexandria where he was imprisoned in September 1346, was taken to Cairo and buried. Although general studies have been made on this period of Mamluk History by Amir Mazor, Jo Van Steenbergen and Fatih Yahya Ayaz, the absence of any study directly addressing Almalik led us to conduct this research. In this article, the life and historical figure of Almalik al-Jukandar, about whom no detailed study has been done so far, is discussed in the light of the main sources of the period.



İNTERNET MEDYASINDA SAĞLIK HABERLERİNİN TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN YAYILIMINDA ROLÜ

THE ROLE OF HEALTH NEWS IN THE SPREAD OF CONSUMER
CULTURE IN INTERNET MEDIA

Sibel ÇELİK

Uzman Gazeteci,
Expert Journalist,
sibelcelik3@ogr.sakarya.edu.tr
ORCIDID: 0000-0001-7069-8967

Nesrin AKINCI ÇÖTOK

Doç. Dr., İletişim Fakültesi,
Gazetecilik Bölümü, Sakarya
Üniversitesi, Sakarya/Türkiye.
Assoc. Prof., Faculty of
Communication Department of
Journalism, Sakarya University,
Sakarya/Türkiye.
nakinci@sakarya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3577-825

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1585919

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16.11.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.03.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.06.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çelik, S., & Akıncı Çötök, N. (2025). İnternet Medyasında Sağlık Haberlerinin Tüketim Kültürünün Yayılımında Rolü. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 7(18), 502-525.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Tüketim kültürü, bireylerde sürekli olarak yeni ihtiyaçlar yaratmakta ve bu ihtiyaçları karşılamak üzere tüketimi özendiren unsurlar barındırmaktadır. Bu kültür, medya aracılığıyla topluma yayılmakta ve bireyler bu kültürün etkisiyle farklı yaşam biçimlerine, alışkanlıklara ve değerlere yönlendirilmektedir. Sağlık haberleri de bu tüketim kültürünün bir parçası olarak bireylerin sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını "tüketilebilir" bir biçimde sunmaktadır. Özellikle internet medyasında, sağlık bilgileri çoğu zaman basit, popüler ve tüketimi teşvik edici bir şekilde sunulmaktadır. Bu çalışmada internet haber sitelerindeki sağlık haberleri tüketim kültürü bağlamında ele alınarak, haberlerin nasıl bir söylem ürettiği ve bu söylemin bireylerin sağlık algısı ve davranışlarını nasıl şekillendirdiği Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi ve Van Dijk'ın ideolojik söylem stratejileri üzerinden incelenmiştir. Çalışmada Türkiye'de ulusal yayın yapan izlenme ve okunma oranları bakımından sayılı haber siteleri arasında yer alan sabah.com.tr'de yayınlanan sağlık haberleri analiz edilmiştir. Analiz edilen sağlık haberlerinde, özellikle neoliberal politikalar ve sağlık endüstrisinin etkisiyle tüketim kültürünün en çok görüldüğü alanlar arasında hastalık, estetik, güzellik, beslenme, diyet ve covid-19 gibi kategoriler yer almaktadır. Bu kategoriler üzerinden yapılan haberlerde bireyler daha sağlıklı, daha güzel, daha genç, daha zinde olma, daha fazla tıbbi ürün ve hizmet tüketmeye, estetik operasyonlar yaptırmaya ve sağlıklı yaşam biçimlerine sahip olma arzusuyla tüketim yapmaya yönlendirilmektedir. Haberlerde en yaygın kullanılan stratejiler arasında otorite ve kanıtsallık stratejileri öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnternet Medyası, Sağlık Haberciliği, Tüketim Kültürü, Van Dijk

Abstract: Consumer culture can be defined as individuals constantly creating new needs and turning to consumption to meet these needs. This culture spreads to society through the media, and individuals are directed to different lifestyles, habits, and values under the influence of this culture. Health news, a part of this consumer culture, presents individuals' health-related needs in a "consumable" way. Especially in Internet media, health information is often presented in a simple, popular, and consumption-encouraging way. In this study, health news on internet news sites was examined in the context of consumer culture, and how the news produces a discourse and how this discourse shapes individuals' health perceptions and behaviors was examined through Van Dijk's critical discourse analysis and Van Dijk's ideological discourse strategies. In the study, health news published on sabah.com.tr, one of the few nationally broadcast news sites in Turkey, was analyzed. In the health news examined, categories such as disease, aesthetics, beauty, nutrition, diet, and COVID-19 are among the areas where consumer culture is most frequently seen, mainly due to neoliberal policies and the influence of the health sector. In the news in these categories, individuals are directed towards consumption with the desire to be healthier, more beautiful, younger, fitter, consume more medical products and services, have plastic surgery and have a healthy lifestyle. Authority and evidence strategies stand out among the most frequently used news strategies.

Key Words: Internet News Sites, Health Journalism, Consumer Culture, Van Dijk

GİRİŞ

Enformasyon teknolojilerinin sağladığı hızlı erişim ve kullanım kolaylıkları, internet haberciliğinin her geçen gün daha fazla kullanılmasına ve yayılmasına ön ayak olmuştur. Farklı haber türlerine internet üzerinden talep ve ulaşım kolaylaşırken, sağlık haberleri de diğer haber türleri gibi ulaşılan ve talep gören

haberlerin arasında gelmektedir. Ancak sağlıkla ilgili haberler, çoğu zaman ciddi sağlık sorunları yerine, kapitalist sistemin şekillendirdiği “sağlıklı yaşam” anlayışını benimseyen, her yaştan ve toplumsal gruptan bireye hitap eden, aynı zamanda tüketime teşvik eden mesajlar içermektedir. Bu haberler, estetik, güzellik, diyet, beslenme ve ideal beden gibi konuları ele alarak, tüketim kültürünü destekleyecek biçimde sunulmaktadır (Yıldırım, 2014). Neoliberal medya ve sağlık endüstrileri, sağlığı ticari bir meta haline getirerek, gündelik yaşamı tıbbi bir perspektiften ele almakta ve bireysel sorumlulukları sağlık haberciliği aracılığıyla öne çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, sağlıklı yaşam anlayışını tüketime dayandırarak, hastalık ve sağlıkla ilgili algıları dönüştürmekte ve mükemmel beden kavramı üzerinden tüketim kültürünü teşvik etmektedir. Sonuç olarak, beden, tüketim kültüründe bir değer taşıyan emtia haline gelmektedir. İnternet haber siteleri ve sağlık haberleri ise, tüketicilere bedenin, cinsel yaşamın ve sağlığın korunması konusunda nasıl davranmaları gerektiğini öğretmekte ve onları sürekli bir tüketim döngüsüne sokmayı amaçlamaktadır (Özcan, 2007, s. 222-225). İnternet tabanlı sağlık haberleri, bireylerin bilinç ve ihtiyaçlarını, hayatta kalma içgüdüleri ile sağlıkla ilgili kaygıları üzerinden çift yönlü bir manipülasyonla şekillendirmektedir. İlk aşamada, bedenin çeşitli halleri potansiyel tehlikeler ve sağlık sorunları üzerinden bir tehdit olarak sunulmakta bu sayede bireylerde kaygı ve güvensizlik duyguları yaratılmaktadır. Ardından bu sorunların çözülmesi için önerilen alternatifler sağlık hizmetleri, ilaçlar, gıda ürünleri, hastaneler ve hekimler gibi tüketim odaklı bir çözüm gündeme getirilmektedir. Bu süreç, bireylerin tüketime dayalı arzularını manipüle etmekte, onları daha derin bir tüketim kültürüne doğru yönlendirerek ve sağlık ile ilgili kararlarını büyük ölçüde ticari çıkarlar doğrultusunda şekillendirmektedir.

Sağlık haberciliği, bedenin nasıl sunulduğu, sağlık çalışanları ve halkın sağlık haberlerine bakış açısı, sağlık haberlerinin tarihsel gelişimi, korku ve risk söylemlerinin kullanımı, sağlık haberlerinin tıbbileştirilmesi ve bireyselleştirilmesi gibi çok çeşitli konuları içine almaktadır. Çalışmanın amacı internet haber sitelerindeki sağlık haberlerinin içerikleriyle tüketim kültürü arasındaki ilişkiyi incelemek ve sağlık haberciliğinin nasıl bir tüketim kültürü oluşturduğunu, sağlıklı yaşamı tüketime dayalı bir ideolojiye nasıl dönüştürdüğünü anlamaktır. Bu çalışma, sağlık haberlerinin sağlığı metalaştırma ve tüketim bilinci oluşturma sürecindeki rolünü ortaya koymayı hedeflemekte ve bu konuda yapılacak akademik araştırmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Van Dijk’ın makro-mikro analizleri ve ideolojik söylem stratejilerinden yararlanılarak, sabah.com.tr’de yayımlanan sağlık haberleri; hastalık, sağlıklı yaşam, estetik ve güzellik, beslenme ve diyet, Covid-19 pandemisi gibi çeşitli kategorilerde analiz edilmiş ve sağlık haberlerindeki söylemler ile tüketim kültürü arasındaki ilişki ele alınmıştır.

1. İNTERNET VE SAĞLIK HABERCİLİĞİ

İnternet, metin, ses, görüntü, grafik, imaj, video gibi birbirinden farklı iletişim şekillerini bir araya getirerek yerel, ulusal ve uluslararası sınırları ortadan

kaldırarak küresel bir iletişim biçimi yaratmaktadır (Timisi, 2003, s. 124). Green'a (2010, s. 1) göre internet kendini yenileyen yapısıyla ticaret odaklı işbirlikleri üzerinden farklı meslek gruplarını internete entegre etmektedir. Günümüzün en güçlü iletişim aracı olan internet, kitle iletişim araçlarını adeta yeniden şekillendirmiştir. Bu dönüşümün etkisiyle, gazetecilik de geleneksel yapısından sıyrılarak internet gazeteciliği olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Artık haberler, dijital ortamda hızla yayılarak, geleneksel medyanın sınırlarını aşan bir şekle bürünmüştür. İnternet gazeteciliği, hem haber üretiminde hem de sunumunda internetin sunduğu hız, etkileşim ve çoklu medya olanaklarından yararlanarak gazetecilik mesleğinin geleneksel pratiklerini dijital platformlara taşıyarak ve internetin dinamiklerine uygun şekilde yeniden şekillendirerek ortaya çıkan bir gazetecilik türüdür (Gezer, 2018, s. 21). İnternet üzerindeki haber sayfaları ve servisleri, internet gazeteciliği, sanal gazetecilik veya online habercilik gibi çeşitli isimlerle bilinmektedir (Yüksel & Gürcan, 2001, s. 18). Bu dijital dönüşüm, gazeteciliğin geleneksel pratiklerini internet ortamına taşıyarak, insanları hızlı ve etkili bir şekilde bilgilendirmeyi amaçlamaktadır (Karaduman, 2002, s. 86). Ancak burada dikkat çeken önemli bir nokta, haberin iletilme biçimi ne olursa olsun, temel özelliklerinin ve işlevinin değişmemesidir. Haberin doğruluğu, tarafsızlığı vb. özellikleri gazeteciliğin evrensel normlarıdır ve bir haberin geniş kitlelere hitap etmesi de, bu normlar içinde yer alan önemli bir ilkeyi kapsamaktadır (Gürcan, 2002, s. 30). Bu kapsamda alanlara ayrılan habercilik türleri içerisinde bu normları taşımakla sorumlu olan sağlık haberciliği de bulunmaktadır.

Sağlık haberciliği toplumsal yapıda sağlık algısının oluşmasında önemli bir role sahiptir. Sağlığın hem toplumsal hem de bireysel boyutlarının olması onun birçok yönden ele alınmasını olanaklı kılmaktadır. Bireyden bireye farklılık gösteren sağlık sorunları her zaman hastalık seviyesinde değil rahatsızlık seviyesinde de ortaya çıkabildiği için sağlık sorunları gündelik yaşam pratiklerinde ortaya çıkarılarak tıbbileştirilmektedir. Sağlığı kısıtlı bir alanda tanımlayan tıbbi modelde kişinin hastalıklarını tedavi etmek asıl amaçtır (Tones & Tilford, 2001, s. 29). Tıbbi model herhangi basit bir sağlık sorununu bile hastalık çerçevesinde ele almaktadır. Bu nedenle endüstri toplumlarında insan fizyolojisi bozulan ve tamir edilmesi gereken bir makine gibi görülmektedir. Tıbbileştirme bir tür sosyal kontrol mekanizmasıdır ve sorunlar tıbbileştirilerek bu sorunlara yönelik reçeteler yazılmaktadır (Erbaydar, 2002, s. 305-308). Ivan, tıbbileştirmeden söz ederken "sosyal iatrojenez" kavramını kullanır ve bu kavram sağlıkla ilgili yapılan hizmetlerin cazip, olanaklı ve gerekli hale getirdiği sosyo-ekonomik değişimler nedeniyle sağlıkta ortaya çıkan bozulmaları nitelemektedir. Bu kavram tıp bürokrasisi tarafından tıbbileştirilen sağlığın, insanlarda stresi arttırıp, bireyi aciz duruma sokan bağımlılığı yükselten, yeni ıstıraplı ihtiyaçlar oluşturarak, hastalık ya da rahatsızlığa karşı kişinin başa çıkabilme eşiğini düşüren, herhangi bir sorunla karşılaşan kişinin kendini iyileştirme algısını yok eden durumları içermektedir. Sağlık hizmetleri tıbbileştirilerek alıp satılabilen bir ürüne ve mala dönmüştür. Her türlü acı hastanelik olmuş insanların kendilerini anlayacakları dil

tıp bürokrasisi tarafından fan-fin-fona dönüştürülmüştür (Ivan, 2014, s. 36). Öte yandan hangi sağlık sorunlarının öncelikli olduğu medya vasıtasıyla öğrenilmektedir. Medyada sağlığın ve vücut bakımının akla gelebilecek her boyutu hakkında bilgi, tavsiye ve uyarılar sunan, giderek artan çeşitlilikte içerikler ve programlarla karşılaşmaktadır (Gwyn, 2002, s. 6). Tam da bu noktada medyada sağlıkla ilgili bilgilerin detaylı olarak sunulduğu ve tıbbileştirmenin yoğun olarak yapıldığı alanların arasında sağlık haberciliği gelmektedir. Sağlık haberciliği, sağlık, sağlıklı yaşam ve hastalıklarla ilgili bilgilerin sağlık iletişimi araçlarıyla sunulduğu halkı bilgilendirme amacı taşıyan bir haber türüdür. Bu tür haberler, halk sağlığını koruma, geliştirme ve toplumsal farkındalık yaratma adına uzman görüşlerine dayanarak hazırlanan bilgileri içermektedir. Sağlık haberciliği, sağlık sorunlarını, çözüm önerilerini, tedavi yöntemlerini ve bu konudaki araştırma sonuçlarını halkın anlayabileceği bir dilde aktararak, her türlü yenilik ve gelişmeyi geniş kitlelere ulaştırmayı amaçlamaktadır (Yüksel, 2017). Türkiye Tabipler Birliği (TBB) ve Eğitim Sağlık Derneği (ESAM) tarafından düzenlenen sağlık bilinci ve medya toplantılarında, sağlık haberciliğiyle ilgili önemli etik ilkeler vurgulanmaktadır. Bu toplantılarda öne çıkan maddelerden bazıları şunlardır: Sağlık haberlerinde eksik, yanlış, kasıtlı veya toplumun faydası dışında farklı amaçlar güden ve kanıtlanmamış bilgilerin kullanılmaması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca sağlık muhabirlerinin, tıp ve sağlıkla ilgili haberleri gazeteciliğin etik kurallarına uygun şekilde yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bir sağlık haberi hazırlanırken gazeteci, medya kuruluşlarının kar amacı güden yayın politikalarına hizmet etmeden objektif ve doğru bilgi sunmakla sorumludur. Bu nedenle gizli reklam ya da reklam ağırlıklı haberler yapmak kesinlikle kaçınılması gereken durumlardır. Sağlık haberleri sansasyonel dil, umutsuzluk yaratma veya sahte umutlar verme gibi etik dışı uygulamalardan arındırılarak yapılmalıdır. Ayrıca bilimsel kanıtlarla desteklenmeyen tanı, tedavi yöntemleri ve ilaç tavsiyeleri de haberlere dahil edilmemelidir. Sağlık muhabirinin rolü kamuoyunu doğru ve güvenilir bilgiyle bilgilendirmek, sağlık alanındaki gelişmeleri halka etik ve bilimsel bir çerçevede sunmaktır (Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, 2019). Çünkü sağlık haberlerinde tüketime yönelik içeriklerin oluşturulması ve halka sunulması medyanın ekonomi politiği, sağlığın endüstrileşmesi, metalaşması ve sağlık kurumlarının tekelleşmesi ile ilgili görünmektedir.

Sağlık haberlerinde sağlık problemleri yerine yaşam tarzı haberciliği üzerinden tüketime yönelik kısırlık, güzellik, estetik, anti-aging, diyet, zayıflık, obezite gibi içerikler ön plana çıkarılmaktadır (Gülvitin Gür, 2009, s. 79). Medya ve tıp alanında gerçekleşen tekelleşmeler sağlık haberlerinde sağlık hizmetleri ve sağlık endüstrilerindeki üretim, dağıtım ve tüketimi şekillendirmektedir. Örneğin tıpla ilgili tüketicinin ilaç seçme yetkisi olmadığı için sağlık haberleri, reklam ve promosyonlarla ürünlerin dağıtımını gerçekleştirip tüketimini arttırmaktadır. Sağlık haberleri adı altındaki reklamlarla insanlar tüketime yönlendirilmektedir. Doğal veya mucizevi reçeteler, alternatif tedavi yöntemleri, diyetler, sağlıklı yiyecekler doktorların önerileri ile meşrulaştırılmaktadır (Gülez Bozbek, 2014, s.

38). Sağlık haberleri insanlara ne yiyip içmeleri, nasıl yaşamaları, hangi tıp uzmanına danışmaları gerektiği vb. konularda tavsiyeler vererek insanları sağlık için tüketmeye teşvik etmektedir (Turancı & Eşiyok, 2018, s. 241). Sağlık haberleri kozmetik sektörünü de daimi kılacak şekilde tedavi ve mucize ilaç haberleri üzerinden kozmetik endüstrisinin reklamını yaparak bu ürünlerin tüketimini garantilemektedir (Erdoğan, 2002, s. 14). Yine medyada mevsimsel olarak sağlık haberleri değişkenlik göstermektedir. Kışın gripten, kanserden, uykusuzluktan korunmaya yönelik ömür uzatan antioksidan içeren yiyeceklerle ilgili haberler yapılırken yazın ise selülit, kırıksık, bronzlaşma ve diyet reçetelerine yönelik konular gündeme alınmaktadır. Sağlık haberlerinin bir diğer kullanım şekli ise ilgi çekecek içeriklerle sansasyon yaratmak, ürün satışlarını arttırıp gündemi oyalamak, en önemlisi tüketimi ve tüketim kültürünü beslemektir. İnternet sağlık haberlerinde her gün yeni buluşlar, antioksidanlar ve yaşlanmanın önüne geçecek tanı ve tedaviler bulunmaktadır (Gülvitin Gür, 2009, s. 80). Süttaş (2007, s. 26)'a göre günümüzde her şeyi metalaştıran küresel sermaye, sağlığı da endüstrileştirip metalaştırarak sermayenin kar-kazanç elde ettiği rant haline getirmiştir. Kapitalizm, kar ve kazanç ideolojisini sürdürmek her alana yayılmak için tüketim kültürünü devreye sokmaktadır.

2. TÜKETİM TOPLUMU VE DİNAMİKLERİ

Tüketim Kültürü, ürünlerin ekonomik değerlerinin ötesinde toplumsal iletişim, kültürel kimlik inşası ve yaşam tarzı biçimlendirme işlevi taşıdığı, piyasa dinamiklerinin arz, talep ve sermaye birikimi gibi ekonomik ilkelerle kültürel üretim ve tüketim ilişkilerini şekillendirdiği bir kavramsal çerçevedir (Fathersone, 1996, s. 144). Günümüz toplumlarında tüketim, sadece bir ihtiyaç karşılama aracı değil, aynı zamanda bireyin ait olduğu sınıfı, toplumsal konumunu ve dünyaya dair algısını belirleyen bir göstergeye dönüşmüştür. Tüketim, artık sadece fiziksel gereksinimleri karşılama değil aynı zamanda bir kimlik inşa etme, sınıfsal aidiyet oluşturma toplumsal normlardan kaçış ve varoluşsal bir tatmin aracı olarak işlev görmektedir. Bireylerin yaşam tarzları, değerleri, tüketim tercihleri, beden algıları, beslenme alışkanlıkları, giyim tarzları, araçları, kullandıkları markalar, boş zaman aktiviteleri ve ideolojik duruşları hepsi tüketimin nesnesine dönüştürülebilmektedir. Bu anlamda tüketim kültürü yalnızca belirli bir sınıfın ya da yaş grubunun tekelinde kalmamakta tüm toplumsal kesimlere ve yaşa hitap eden bir kapsama evrilerek modern toplumda geniş bir etki alanına sahip olmaktadır (Duman, 2018). Baudrillard (2017), tüketimi, çağdaş toplumların kendilerini ifade etme ve toplumsal kimliklerini inşa etme biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu süreç yalnızca ihtiyaçları karşılamakla kalmaz aynı zamanda bireylerin toplumsal yerlerini belirledikleri ve dünyayı nasıl algıladıklarını gösterdikleri bir araç haline gelmektedir. Tüketim, günlük yaşamın her alanına nüfuz etmekte ve toplumsal ilişkilerin dışı vurumunu sağlamaktadır. Tüketim, yalnızca ekonomik bir eylem değil, toplumun ortak gerçekliğini inşa eden ve bireyler arasındaki değer ile sınıf farklarını belirleyen kültürel bir süreçtir. İmajlar ve semboller etrafında şekillenen bu olgu, bireylerin kimliklerini ve

toplumsal statülerini ifade ettikleri bir araç haline gelmekte dolayısıyla tüketim, sadece maddi değil aynı zamanda toplumsal bir anlam taşımaktadır (Bocock, 2014, s. 13). Tüketim, işlevsel bir ihtiyaçtan öte toplumsal ve kültürel bir söylemin parçasıdır. İnsanlar, bedensel ve bireysel kimliklerini toplumsal ideallere uyumlu kılmak için sadece ticari ürünlere değil aynı zamanda tıbbi, psikolojik ve kültürel kodlarla şekillendirilmiş çözümlere yönelmektedirler. Seyahat, moda, tüketim nesneleri ve manipüle edilmiş danışmanlıklar, hayatın karmaşıklığını sadeleştirerek bireylerin sorunlarını çözme illüzyonunu yaratmaktadırlar. Burada ürünler sadece ihtiyaçları karşılamakla kalmaz; toplumsal anlam, arzu edilen kimlik ve kültürel değerlerle özdeşleşir, böylece her şey, tüketime dayalı bir çözüm vaat etmeye başlamaktadır (Bauman, 1996, s. 196). Dolayısıyla tüketim, sürekli arzular doğurduğu için bireylerin gerçek tatmine ulaşmasını engellemekte ve daha fazla tüketimi tetiklemektedir. Modern tüketiciler, kendilerini sadece tükettikleriyle tanımlamakta bu da onları nihayetinde boşluk ve tatminsizlik içinde bırakmaktadır (Fromm, 2003, s. 51). Modern çağda ihtiyaç kavramı yeniden şekillenmiş ve içi boşaltılmıştır. Geleneksel olarak ihtiyaç, gerçekten gerekli bir şeyin karşılanması anlamına gelirken günümüzde sahte ihtiyaçlar yaratılarak bu kavram manipüle edilmiştir. Sonuç olarak bir nesne aslında ihtiyaç olmayan bir şey olarak alındığında kısa sürede yerini başka bir nesneye bırakmaktadır. Bu sürekli döngü tüketimin kendi kendini tüketmesine ve tatminsizliğin devam etmesine neden olmaktadır (Duman, 2018, s. 80). Marshall'a (1999, s. 324) göre ihtiyacın gerekliliği bir şeyin bireyin yaşamını sürdürebilmesi için zaruri olması anlamına gelmektedir. Sağlık endüstrisi ve ilaç şirketleri korku kültürünü yayarak ihtiyaçlar hiyerarşisindeki en alt basamaklar olan fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının tehlikeye düştüğü konusunda insanları ikna etmeye çalışarak kar sağlamaktadırlar. Hayatta kalma ve yaşamını sürdürme ihtiyacı sağlıkla ilgili korkular, sağlık haberciliği özelinde medya için karlı bir alan oluşturmaktadır. Tüketim kültürünün güçlenmesi ve devam etmesi için sağlık haberciliği önemli bir işleve sahiptir (Gülvitin Gür, 2009, s. 110). Kapitalist ekonomik sistemin kitlesel boyutta konformist ve hedonist yaşam şeklini meşrulaştırdığı tüketim, kitle iletişim araçları ve reklam endüstrisi ile insanları devamlı tüketmeye ve tüketimle mutlu olmaya alıştırmıştır (Duman, 2018). Bu bağlamda Lodziak, ihtiyaçların manipülasyonu tezini, "medya ve reklamcılığın, bireyleri gerçek ihtiyaçlarından bağımsız olarak var olmayan ihtiyaçlara sürüklenme gücü" olarak tanımlamaktadır (2003, s. 40). Bu mekanizma, toplumsal değerler ve kültürel semboller aracılığıyla, tüketicinin algısını yeniden yapılandırmakta ve aslında gereksiz olan şeyleri ihtiyaç haline getirmektedir. Kapitalist sistem, metaları sürekli ihtiyaç olarak sunmaktadır bu durumda bireyler neyin ihtiyaç olup olmadığı konusunda zorluk çekmektedirler. İktidar aygıtları sürekli bireyleri manipüle ederek seçmeli ilgili yetilerini sekteye uğratıp bireysel taleplerini üretici siyasanın tekeline sokmaktadır (Aytaç, 2006, s. 11). Birey, otobüs duraklarından televizyon ekranlarına kadar her köşe başında tüketme zorunluluğunu dayatan reklamlarla kuşatılmıştır. Bu sürekli bombardıman bireyi yalnızca tükettikleriyle var olan bir varlık haline getirirken tüketim kültürünü adeta bir kimlik inşası olarak

içselleştirmesine yol açmaktadır (Omay, 2008, s. 80). İhtiyaçların sürekli kılınması ve tüketimin sonsuz bir döngüye dönüşmesi reklamların ince manipülasyonlarıyla şekillenmektedir. Reklamlar, yalnızca ürün satışıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda bireylerin alışkanlıklarını, tercihlerini ve değerlerini tüketim merkezli bir şekilde yeniden biçimlendirmektedir (Duman, 2018, s. 85). Postman'a (2014, s. 145) göre reklamların gerçek amacı, ürünün kalitesini sergilemekten öte tüketiciye özel ve değerli hissettirmektir. Korku ve belirsizlikle sıkışan birey tüketime yönelerek yeni bir kimlik arayışına girmekte reklamlar ise yalnızca metaları değil aynı zamanda bu yeni tüketici kimliğinin inşasını da beslemektedir (Duhm, 1996, s. 84).

Bocock'a (2014, s. 79) göre tüketici kimliği, sosyalleşmenin bir yansıması olarak semboller aracılığıyla şekillenmekte ve bu süreç çocukluktan itibaren başlamaktadır. Çocukların tercih ettikleri yiyecekler, içecekler ve satın aldıkları ürünler, onları çevreleyen toplumsal dünyayla bağ kurmalarını sağlayan göstergelerdir. Bu tüketim alışkanlıkları ve bu alışkanlıklar üzerinden verdikleri tepkiler çocukların hangi kültürel ve sosyal kümeye ait olduklarını açıkça sergilemektedir. Modern kapitalizmde bireyler, kimliklerini şekillendirmek için tükettikleri ürünlere yaslanmakta ve bu mallar onlara istedikleri imajı kazandırarak, toplumsal onay arayışlarında birer araç olmaktadır. Tüketim, yalnızca ihtiyaçları değil bir kimlik inşa sürecini kapsamaktadır. Baudrillard'a (2017) göre modern dünyada sağlık, hayatta kalmanın ötesinde toplumsal bir yapının ve kimliğin inşasında kritik bir rol oynayan bir kavram haline gelmektedir. Sağlık, biyolojik bir gereklilik olmaktan çıkmakta ona yüklenen değerle birlikte estetik bir olguya dönüşmektedir. Bu değer yüklemesi doğrudan güzellik ve form anlayışını beslemekte ve beden sadece fiziksel bir işlev değil aynı zamanda toplumsal statü ve kimliğin simgesel bir yansıması olarak boy göstermektedir. Bedenin statü ve kimliğin sembolü olarak ticarileştirilmeye yönelik metalaştırıldığı, tüketimin nesnesi haline getirildiği alanların başında sağlık haberciliği de gelmektedir. Medya, bedeni bir metaya dönüştürerek sağlık haberlerinde de bu dönüşümü derinleştirir; burada sağlık, tüketim kültürünün şekillendirdiği cinsellik, kadın sağlığı, estetik ideal (gençlik ve ince beden gibi) ve yaşlanmama gibi popüler temalar etrafında şekillendirilmektedir. Bu haberler bilgi sunmaktan öteye geçerek tüketime dayalı yaşam biçimlerini dayatmaktadır. Tüketim kültürünün görsel sembolleri ve estetik imgeleri, haberlerin merkezine yerleştirilmektedir. Böylece beden ve sağlık algısı birer pazarlama aracına dönüştürülmektedir (Demez, 2012, s. 530). Tüketim kültürünün alt yapısını oluşturan belli başlı dinamiklerden bazıları ideoloji, bilinç endüstrisi ve hegemonyadır. Kapitalizmin sonucunda ortaya çıkan kültür endüstrisine bağlı olarak bilinç endüstrisi, ideoloji ve hegemonya modelleri bütünleşmiştir. İdeoloji ise sistemsel bir bütündür medyada ki tüm alt grupları içine almaktadır içine aldığı alt gruplara medya yoluyla yüksek iktidarın yararına olacak şekilde ideolojiler benimsetmektedir. (Shoemaker & Reese, 1997, s. 101). Althusser'e göre devlet, kapitalizmi sürdürmek için iki yöntem olan baskı ve ideolojik aygıtları kullanmaktadır. İdeolojik aygıtlar (medya, okul, kilise) toplumsal sistemciliğe ve

kültürel organizasyona yönelik ideolojiler yaymaktadır (Philip, 2005, s. 80). Tam bu noktada Gramsci'nin hegemonya kavramı, yönetimi elinde bulunduran egemen güçlerin öne sürdükleri ideolojiyi sınıfların rızasını alarak baskı altında tuttuklarını ifade eder. Ayrıca temel kaygılardan biri de bu ideolojinin kültürel kurumlarda, ürünlerde tekrar üretilmesini sağlayarak devamlılığını sağlamaktır (Çoban, 2013, s. 131). Dolayısıyla bu tüketim kültürünün sürekliliğin sağlanmasını destekleyen şey de popüler kültürdür.

Popüler kültür, kitle kültürünün somut bir biçimi olarak pazar tarafından oluşturulmuş ve pazarda tüketilmesi için sipariş edilen popüler nesneleri ve tüketimleri kapsamaktadır. Popüler kültür kullanım ve tüketim kültürüdür (Erdoğan, 1999, s. 22). Popüler kültür sağlık alanında da sağlıklı yaşam telkinleri adına birçok söylem barındırmaktadır. Bu söylemler hastalıklara yakalanmamak, zinde bir beden, uzun yaşamanın sırları ve alternatif tıp vb. gündelik hayatın temel konularından oluşmaktadır. Kitle iletişim araçlarında bu konularla ilgili söylemsel bilgilere kolayca ulaşılmakta ve bilgiler talep görmektedir (Kurttaş, 2016, s. 4). Popüler kültürde sağlığı zorunlulukmuş gibi dayatmak bedenin cisimleştirilmesi ve metinleştirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Günlük yaşamda giyim, kozmetik, diyet, sabah koşusu gibi sağlıklı yaşam dayatmaları, bedeni bir metin olarak inşa etmenin yöntemleridir. Bu süreçte, güzel-çirkin, sağlıklı-sağlıksız, şık-düzensiz, kaslı-göbekli gibi karşıt kavramlar üzerinden toplumsal normlar ve değerler şekillenmektedir. Beden, yalnızca bireyi değil, toplumun bütününe temsil eden bir sembole dönüşmekte estetik ve fiziksel özellikler aracılığıyla toplumsal ilişkiler yeniden yapılandırılmaktadır. Sağlık, burada yalnızca bireysel bedeni yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda toplumu simgeler ve toplumsal iktidarın yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Sağlık söylemleri, toplumsal normları pekiştirir ve bu normlar aracılığıyla iktidar ilişkileri güçlendirilmekte böylece bireylerin bedensel algıları, toplumsal güç dinamikleriyle şekillendirilmektedir (Fiske, 2012, s. 115). Popüler kültürde sağlıklı yaşam vurgusu ile sunulan diyet ürünleri, aslında sağlıklı yaşamı değil, daha çekici bir beden algısı yaratmayı hedeflemektedir. Burada ki strateji, tüketicilerin bu ürünlere olan ilgisini artırmak ve nihayetinde tüketimi teşvik etmektir (Alemdar & Erdoğan, 1994, s. 88). Dolayısıyla tüketim kültürü, popüler kültür, kapitalizm ve medya aracılığıyla beslenip güçlendirilmektedir.

3. YÖNTEM*

Medya gibi sağlık alanı da toplumsal, politik ve ekonomik yapılanmaların içinde yer almaktadır. Medya ve sağlık ilişkisinin ürettiği söylemleri anlamak ve söyleme dâhil olmak, yorumlama süreçlerine ve sosyal etkileşime dâhil olmak anlamına gelmektedir ve bu nedenle bilişsel ve sosyal bağlamların açıklaması önemli

* Makaledeki araştırmanın yöntem bölümü ve verilerin küçük bir kısmı Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalında Sibel Çelik tarafından 2024 yılında tamamlanmış "İnternet Haberciliğinde Sağlık Haberlerinin Tüketim Kültürü Bağlamında Analizi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Daha geniş analizlere tez.yok.gov.tr'den bakılabilir.

olduğu gibi bu durum söylem analizinin dışında kalan bir görev değildir (Van Dijk, 1988, s. 30). Eleştirel söylem analizi, ideolojinin toplumsal boyutu, gruplar ve kurumlar arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu açıklamak yanı sıra üretilen ideolojilerin insanların günlük konu- konuşmalarını nasıl etkilediği ve üretilen söylemlerin nasıl anlaşıldığı ve yine insanların ideolojik söylemlerle nasıl yönlendirildiğini açıklar. Buradan hareketle çalışmada Van Dijk'ın makro ve mikro temelli eleştirel söylem analizi çerçevesinde sağlık haberlerinde tüketim kültürü üzerinden üretilen söylemler görünür kılınmaya çalışılmıştır. Çalışmada Van Dijk'ın ideolojik söylem stratejileri olarak tanımladığı stratejilerin tüketim kültürü üzerinden üretilen söylemlerde nasıl bir işleve sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ona göre ideolojik söylemler, televizyon, kitap, reklamlar, gazeteler ve romanlardan öğrenilmektedir ve eleştirel söylem analizi metinlerde yer alan ideolojiyi açık hale getirir (Van Dijk, 2003, s. 18). Ayrıca eleştirel söylem analizi, sadece metin yapılarını incelemekle sınırlı kalmayıp metinler üzerinden anlamları ve fikirleri de ortaya koymaktadır (Sözen, 2014, s. 122).

Söylem analizi Van Dijk'ın makro ve mikro temelli yaklaşımı içerisinde makro boyutta, haberlerin metinsel yapılarının sistematik analizi, tema veya konu gibi kavramların açıklanmasıyla başlamaktadır. Makro boyutta konular tek tek sözcüklerle açıklanmaz daha genel çerçevede bir metnin özeti sonucu temaları teorik boyutta açıklanmaktadır (Van Dijk, 1988, s. 30-31). Mikro yapıda ise metnin ses, sözcük, cümle yapısı ve anlamlarını içine alan söylem stili ele alınmaktadır. Sözcük bağlamında sözcüklerin düz ve yan anlamlarının ne olduğu belirtilirken, aynı anlama sahip sözcüklerin yerine özellikle neden o sözcüğün seçildiğinin üzerinde durulmaktadır. Ayrıca ele alınan metnin içerisindeki cümle düzeyinde cümlelerin aktif, pasif veya geçişken bir yapıya sahip olup olmadıklarına ve cümlelerin sade veya karmaşık olup olmadığına da bakılır (Yusuf, 2010, s. 65).

Çalışmanın temel amacı internet haber sitelerindeki sağlık haberlerinde tüketim kültürü üzerinden üretilen söylemlerin tüketimi teşvik edici boyutlarını ortaya koyabilmektir. Çalışmada internet sağlık haberleri ve tüketim kültürü arasında ilişki kurularak sağlığın kapitalist sistemde nasıl konumlandırıldığı, sağlık haberciliğinin ve sağlığın ekonomi politik boyutları belirlenmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra internet haber sitelerinde sağlık haberlerinin tüketim kültürüne nasıl hizmet ettiği ve sağlıklı yaşamı nasıl bir ideolojiye dönüştürerek insanları tüketime yönlendirdiği ortaya konularak çalışmanın önemi belirginleştirilmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın örneklemini günlük taranan sabah.com.tr'de yayınlanan sadece "tüketim kültürü üzerinden söylem üreten haberler"dir. Sabah.com.tr'nin sağlık ana sayfası ve tamamı sağlıkla ilgili haberlerden oluşan roza sayfası araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma 01.01.2022 ile 31.01.2022 arasını kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Buna göre araştırma soruları şöyle sıralanabilir:

1. Sağlık haberlerinde hastalık ve sağlık ilişkisi nasıl ele alınmıştır?

2. Sağlık haberlerinde beden sunumu ve estetik içerikler var mıdır?
3. Sağlık haberlerinde sağlıklı beslenme içerikleri nasıl ele alınmıştır?
4. Sağlık haberlerinde Covid 19 pandemisi nasıl ele alınmıştır?

İncelenen dönemde "sabah.com.tr"de toplam 145 tüketim kültürü üzerinden söylem üreten, tüketimi teşvik eden haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin içeriği araştırma sorularına uygun olarak tek tek incelenerek ön plana çıkan temalar çerçevesinde belli kategorilere ayrılmıştır. Belirlenen 4 kategori ise şöyle sıralanabilir.

- Hastalık ve sağlıklı yaşam
- Estetik ve güzellik
- Beslenme ve diyet
- Covid-19 pandemisi

İncelenen haberler "sabah.com.tr"de 4 farklı kategori olmakla birlikte belirlenen her kategori için temsilen en çok tıklanan 2 haber olmak üzere toplam 8 haber analiz edilmiştir. Analizlerde Van Dijk'ın makro ve mikro temelli yaklaşımları temele alınarak haberde kullanılan stratejiler vurgulanmış ve tüketim ile ilişkisi ortaya çıkarılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1. Sağlık Haberlerinin Tüketim Kültürü Çerçevesinde Analizi (sabah.com.tr)

İncelenen Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Hastalık ve Sağlıklı Yaşam Kategorisi	65
Estetik ve Güzellik Kategorisi	43
Beslenme ve Diyet Kategorisi	33
Covid-19 Pandemisi Kategorisi	4
Toplam Haber Sayısı	145
Çözümlenen Toplam Haber Sayısı	8

Sayfa | 512

4.1. Hastalık ve Sağlıklı Yaşam Üzerinden Üretilen Söylemler

Hastalık ve sağlıklı yaşam kavramları sağlık, ilaç ve medya endüstrileri tarafından tıbbileştirilmiştir. Sağlık haberlerinin belli strateji ve yöntemlere başvurarak hastalık ve sağlıklı yaşam unsurları üzerinden tüketime özendirme boyutları söz konusu olabilmektedir. Bu kategoride hastalık üzerinden 36, sağlıklı yaşam üzerinden 29 haber sayısına rastlanmıştır.

Tablo 2. Hastalık Üzerinden Üretilen Söylemler

İnternet Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	22.01.2022
Haber Sayısı	36
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Diyabette Dindirilmeyen Problem!

	Vitamin Takviyesi Önemli
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite, Genelleştirme, Kanıtsallık

“Diyabette Dindirilmeyen Problem! Vitamin Takviyesi Önemli” başlıklı haberde makro boyutta haber başlığı renkli ve ünlem işaretiyle yazılarak okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Dindirilemeyen diyabetin problem oluşturduğunu belirten başlık korku söylemine başvurarak okuyucu da panik yaratmaktadır. Başlığın ikinci cümlesinde “vitamin takviyesinin önemi” vurgulanarak diyabet hastalığına çözüm olarak vitamin takviyelerinin alınması gerektiği algısı oluşturulmaktadır. Haberin spotunda “otorite” stratejisinden yararlanılarak verilen haberi desteklemek, etkinliğini arttırmak için doktor otoritesine başvurulmuştur. Van Dijk (2003)’a göre kitle iletişim araçları, insanlarla paylaştıkları bilgilerde genelde o alanda geçerliliği, güvenilirliği ve nesnelliği arttırmak için otoritelere başvurumaktadırlar. Haberin spotunda doktor beslenmenin sosyal, fiziksel ve ruhsal sağlığa olan etkisinin yanı sıra cinsellik üzerine de etkisinin olduğunu vurgulayarak diyabeti toplumun tamamını ilgilendiren bir genelleme içerisine sokarak tıbbileştirmektedir.

Tematik bağlamda haberin girişinde diyabette değişen hormonal seviyelerin cinsel isteksizliği arttırdığı, ilişkilere zarar verdiği ve mutsuzluğa neden olduğu yönünde risk ve tehdit söylemleri haber otoritesi olan doktor tarafından perçinlenmektedir. Medya, ilaç ve sağlık endüstrileri, insanların sürekli hazırda bekleyip sağlık hizmeti satın alması yönünde mesajlar vermektedir. Haber otoritesi tarafından genelleştirme usamlama stratejisine başvurularak haberin girişinin devamında düzenli ve sağlıklı beslenme için kişilere özel hazırlanmış programların satın alınmasıyla yorgunluğun azalacağı, stresin geri planda kalacağı vurgulanmaktadır. Yine Van Dijk’a (2003, s. 71-90) göre pek çok söylem türünde, makaleler, mektuplar, haberlerde, ortaya konulan bilgiyi özgünleştirme daha uygun hale getirmek için somut örneklerle başvurularak genelleştirme usamlama yapılmaktadır. Burada haber otoritesinin vurguladığı nokta sağlıklı bir cinsel hayat ve diyabet için sağlık hizmeti satın almaya yönelik tüketimin gerçekleştirilmesi gerektiğidir.

Haberin mikro boyutunda sentaktik cümle yapısı hem etken hem de edilgen sözcükler içermektedir. Diyetisyen, yapılan bilimsel birçok araştırmada çinko eksikliğinin erkeklerde cinsel isteksizliği çoğalttığını belirterek yengeç, istakoz, istiridye, dil balığı gibi balıkların kişiye özel hazırlanmış program kapsamında yenilmesiyle isteksizliğin ortadan kalktığını vurgulayarak “kanıtsallık” stratejisine başvurmuştur. Kitle iletişim araçlarında verilen bilginin önyargıları kırması için delil veya kanıtlara dayalı ideolojik kanıtlar içermesi gerekmektedir (Van Dijk, 2003, s. 87). Haber içerisinde kadınların doğurganlık hormonunun sağlığı ve gelişimi için ise bazı doğal takviyelerin tüketilmesi gerektiği belirtilerek makro boyutta nedensellik ilişkisi üzerinden doğurganlık ve tüketmek arasında doğrusal bağlantı kurulmaktadır. Haber hem sağlık hizmeti, hem de gıda ürünlerini satın almaya yönelik tüketime özendirme veya yönlendirme unsuru barındırmaktadır.

Tablo 3. Sağlıklı Yaşam Üzerinden Üretilen Söylemler

İncelenen Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	16.01.2022
Haber Sayısı	29
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Epidural yöntemle ağrısız normal doğum mümkün oluyor
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite, Genelleştirme Uslamlama

“Epidural Yöntem İle Ağrısız Normal Doğum Mümkün Oluyor” makro boyutta haber başlığı renkli yazılarak ve normal doğumun ağrısız gerçekleşebileceğine dair umut verici bir sağlık yönteminden bahsedilerek okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Tematik çözümleme bağlamında haber spotunda Van Dijk’ın otorite tanımlaması (2003, s. 80) içerisinde otorite stratejisinden yararlanılarak uzman hekim, normal doğumda epidural yöntemle annenin sancılarının azaltıldığı, psikolojik olarak rahatlatıldığı ve sağlıklı doğumun gerçekleştiğine dair bilgi vererek anne adaylarına umut veren bir yöntemden bahsetmektedir. Doktorun, bu yöntemin faydalarından bahsetmesi Van Dijk’ın “genelleştirme” ve usamlama stratejisinin kullanıldığını göstermektedir (2003, s. 90). Burada haber otoritesinin vurguladığı ağrısız ve psikolojik olarak sağlıklı doğumun gerçekleştirilmesi için sağlık hizmetini satın alınmaya yönelik bir tüketim algısı sunulduğu söylenebilir.

Sayfa | 514

Mikro boyutta bölgesel uyum içerisinde haberde nedensellik ilişkisi ağrısız sağlıklı doğumun ancak bu yöntemle gerçekleştiği üzerine kurulmaktadır. Haber metninde, normal doğumda “altın standart” epidural yöntemle atıf yapılarak yöntem idealleştirilmektedir. Haberde adı geçen doktor bahsettiği yöntemi uygulayan bir özel hastanede çalışmaktadır. Doktor söylemi çerçevesinde oluşturulan haber, sağlıklı doğum için söz konusu yöntemle başvurulması gerektiğini belirterek sağlık hizmeti satın almaya yönelik tüketim unsuru içermektedir.

4.2. Estetik ve güzellik üzerinden üretilen söylemler

Estetik ve güzellik kaygıları medya sağlık haberlerinde hem kadınlar hem erkekler için sağlık sorunları üzerinden görünür kılınmaktadır.

Tablo 4. Estetik Üzerinden Üretilen Söylemler

İnternet Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	20.01.2022
Haber Sayısı	24
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Kepçe Kulak Operasyonu nasıl yapılır?
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite

“Kepçe Kulak Operasyonu Nasıl Yapılır?” başlıklı haber, makro anlamda operasyon hakkında genel bilgiler veriyor görünen bir içerik dahilinde estetik kaygılara odaklanmaktadır. Haber spotunda hekim, kepçe kulak estetiği için yapılan otoplasti estetiğine vurgu yapmaktadır. Giriş paragrafında kepçe kulakların dikkat dağıtıcı bir görünüme sahip olduğu belirtilerek bu sorunu tıbbileştirilmektedir. Mikro anlamda seçilen sözcükler içinde “kepçe kulak görünümü, kişilerde yaş kaç olursa olsun olumsuz etkilere yol açabilen bir sorun” olarak bireyselleştirmektedir. Sözcük seçimleri Van Dijk’ın “otorite” stratejisi (2003, s. 80) ile rahatsızlığı içselleştirmeye çalışmaktadır. Haber metninde mikro anlamda nedensellik ilişkisi üzerinden kepçe kulak görünümünden otoplasti estetiğiyle kurtulunacağı vurgulanarak kişiler sağlık hizmeti satın almaya yönelik tüketimde bulunmaya teşvik edilmektedir.

Tablo 5. Güzellik Üzerinden Üretilen Söylemler

İncelenen Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	04.01.2022
Haber Sayısı	19
Çözömlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Esmerler Cildinizi Tahrişten Koruyun!
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite, sınıflandırma

“Esmerler ciltlerinizi tahrişten koruyun!” başlıklı haber, korku unsuru üzerinden uyarı niteliğinde verilmiştir. Kadınları güzellik uygulamaları için harekete geçirmeye yönelik makro anlamda oluşturulan haber spotunda; esmerlerdeki cilt lekelerinin sağlık sorunu oluşturduğu yönünde vurgu yapılarak sorun bireyselleştirilerek tıbbileştirilmektedir. Sadece esmer kadınların belirtilmesi esmerleri diğer kadınlardan ayırarak sınıflandırmaktadır. Van Dijk’a (2003, s. 81) göre çoğu zaman gruplar sınıflandırılarak olumlu ve olumsuz özellikler ile betimlenir. Spotun devamında bu sorunların çözümünün belli estetik müdahaleler ve kremlerle ortadan kaldırıldığı vurgulanarak haberin hitap ettiği okuyucu kitlesi olan kadınlara umut verilmektedir. Haberin girişinde bahsedilen uygulamaların inanırılığını, güvenirliliğini ve nesnelliğini arttırmak için Van Dijk’ın “otorite” stratejisi (2003, s. 80) kapsamında yine doktor otoritesine başvurulmuştur. Mikro anlamda haber metninde doktor tavsiyesinin belirginleştiği cümlelerde uygulamaların; etkili çözüm yöntemleri olduğu belirtilmektedir. Tavsiyeler kadınları tüketime özendirerek onları estetik merkezlerine ve kozmetik sektörüne yönlendirip pazar alanlarını da güncel tutmaktadır.

Sayfa | 515

4.3. Beslenme ve diyet üzerinden üretilen söylemler

Beslenme ve diyet konuları sağlıklı yaşam unsurlarıyla beden üzerinden tıbbileştirilerek ve bireyselleştirilerek sağlık haberlerinde sunulmaktadır.

Tablo 6. Beslenme Üzerinden Üretilen Söylemler

İnternet Haber Sitesi	Sabah.com.tr
-----------------------	--------------

Haber Giriş Tarihi	15.01.2022
Haber Sayısı	14
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Belenmesine Bunları Ekleyenlerin Hem Bağışıklığı Güçleniyor Hem de Ciltleri Parlıyor!
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite

“Beslenmesine bunları ekleyenlerin hem bağışıklığı güçleniyor hem de ciltleri parlıyor!” başlıklı haberde makro anlamda haberin spotunda otorite stratejisinden yararlanılarak verilen bilgilerin etkinliğini arttırmak için doktor otoritesine başvurulmuştur. Beslenme uzmanı ifadesiyle beslenmenin bağırsak sağlığı, akne, egzama sedef hastalığı gibi birçok hastalığın yanı sıra cilt ve saç güzelliğini arttırdığını belirterek beslenmeyi tıbbileştirmektedir.

Makro yapıda metaforlarla desteklenen haberin girişi dış güzelliğin, cilt ve saç parlaklığını arttırmanın yolunun bağırsak sağlığından geçtiğini vurgulamaktadır. Mikro boyutta bölgesel uyum- nedensellik ilişkisiyle ideal güzellik anlayışının ve ideal dış görünüşün sağlıktan geçtiği belirtilerek dış güzellik ve sağlık ilişkilendirilmiştir. Ayrıca haber retoriği bağlamında haber metninde cilt sağlığını kötü gösteren fotoğraflara okuyucuda panik, endişe, korku uyandıracak şekilde yer verilmiştir. Haber otoritesi olan doktor, bazı sağlıklı gıdaların tüketilmesiyle sağlığının korunacağını nedensellik ilişkisi içerisinde sunarak okuyucuyu sağlıklı gıda tüketimine de yönlendirmektedir.

Sayfa | 516

Tablo 7. Diyet Üzerinden Üretilen Söylemler

İnternet Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	16.01.2022
Haber Sayısı	19
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Kilo Vermemenizin Nedeni İnsülin Direnci Olabilir
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite, genelleştirme uslamlama

“Kilo vermemenizin nedeni insülin direnci olabilir” başlıklı haber okuyucuya sorgulatır bir ifade taşımaktadır. Makro anlamda haberin spotunda kilo vermek isteyen bireylerin hasta olduğu belirtilerek doktor otoritesine başvurularak kilolu bireyler hastalık ile özdeşleştirilmişlerdir. Kilolu olmak hastalıkla bağdaştırılarak, beden üzerinden kategorizasyon, bireyselleştirme ve tıbbileştirmenin yapıldığı görülmektedir. Kilo vermenin önündeki en büyük engel insülin direnci olduğunu vurgulayan fizik tedavi ve rehabilitasyon tıp merkezi dahiliye uzmanı “genelleştirme, uslamlama” stratejisine başvurarak ozon tedavisinin kilo vermede iyi bir yöntem olduğunu ve uygulanmasını gerektiğini vurgulamaktadır. Van Dijk (2003: 90-91)’a göre pek çok söylem türünde, makaleler, mektuplar, haberlerde,

ortaya konulan bilgiyi özgünleştirme daha uygun hale getirmek için somut örneklerle başvurularak genelleştirme, uslamlama yapılmaktadır. Haber metninde mikro anlamda doktor tarafından ifade edilen semptomlar; “halsizlik, yorgunluk, çarpıntı, terleme adet düzensizliği, baş dönmesi, kilo verememe” gibi belirtilerin insülin direncinden kaynaklandığı vurgulanarak okuyucuda panik ve endişe duygusu yaratılmaktadır. Haber retoriği bağlamında haberde kullanılan fotoğrafta endişeli yüz ifadesine sahip ve kraker yiyen bir kadın görselinin kullanılması kiloluluğun bireyselleştirilip tıbbileştirildiğini güçlendirmektedir. Haber otoritesi tarafından, ozan tedavisinin kilo verme konusunda son yıllarda çok popülerleşen ve tercih edilen bir yöntem olduğu belirtilmektedir. Mikro boyutta bölgesel uyum, nedensellik ilişkisi bağlamında kilolu bireylerin kilo vermek için muhakkak ozon tedavisine başvurmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bireyler sağlık hizmeti satın almaya özendirilerek tüketimde bulunmaya teşvik edilmektedir.

4.4. Covid-19 Pandemisi Üzerinden Üretilen Söylemler

Dünya genelinde yayılarak salgına dönüşen Covid-19 pandemisi sağlık haberlerinde en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Haberlerde hastalıktan korunmanın yolları ve hastalığa karşı alınması gereken tedbirler ön plana çıkmaktadır.

Tablo 8. Covid-19 Üzerinden Üretilen Söylemler 1

İnternet Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	14.01.2022
Haber Sayısı	4
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Anadolu’nun şifa kaynağı mucize besin! Covid-19’a Karşı %98 koruyor
Haberde Kullanılan Stratejiler	Otorite, kanıtsallık

Sayfa | 517

“Anadolu’nun şifa kaynağı mucize besin! Covid-19 karşı % 98 koruyor” tematik açıdan mucize kelimesi haber başlığında kullanılarak okuyucuya ümit verilmektedir. Türkiye Sağlık Derneğinin belirttiği gibi sağlıkla ilgili yapılan haberlerde “en, tek, mucize, son” gibi başlıklar kullanılmamalıdır*. Makro anlamda haber giriş paragrafında Anadolu propolisi hakkında verilen bilgilerin nesnelliğini ve etkinliğini arttırmak için doktor otoritesine başvurulmaktadır. Doktor otoritesi Covid-19’a yönelik tıp klinikleri ve üniversitelerin araştırma fakültelerinde yapılan araştırma sonuçlarının Anadolu propolisinin Covid-19’a karşı koruyucu özellik taşıdığını paylaşarak Van Dijk’ın (2003, s. 87) “kanıtsallık” stratejisi olarak adlandırdığı stratejiyi belirginleştirmekte ve bu yöntemle inanılabilirliği, güvenilirliği arttırmaya çalışmaktadır.

Mikro boyutta doktor otoritesi tarafından seçilen sözcükler üzerinden nedensellik ilişkisi kurularak “nefes darlığının iyileşmesinde “Covid-19’un gelişim

* Ayrıntılı bilgi için bkz. Toplum ve Hekim Dergisi (2002) Sağlık Bilinci ve Medya Toplantıları, s. 450-553.

ve bulaş riskinin azalmasında Anadolu propolisinin etkisi görüldü" şeklindedir. Covid-19'a karşı korunmanın damla şeklinde satılan propolislerden sağlanacağı yönünde bilgiler verilerek okuyucu gıda ürününe yönelik tüketimde bulunmaya teşvik edilmektedir.

Covid-19 döneminde kısıtlamalar, seyahat yasakları, maske kullanımı gibi uygulamalar bireylerin ürün ve hizmet alma tutumlarını değiştirmiştir. Bu süreçte işletmeciler, pazarlamacılar ve diğer sektörler gibi sağlık haberleride içeriklerini değiştirmiş ve bireyleri satın almaya yönlendirecek şekilde sağlık haberleri üzerinden tüketimi teşvik etmiştir (Ümit & Ay, 2022, s. 74).

Tablo 9. Covid-19 Üzerinden Üretilen Söylemler 2

İnternet Haber Sitesi	Sabah.com.tr
Haber Giriş Tarihi	11.01.2022
Haber Sayısı	4
Çözümlenen Haber Sayısı	1
Haber Başlığı	Bu Aşının Koruyuculuğu Daha Güçlü ve Uzun
Haberde Kullanılan Stratejiler	Kanıtsallık, Otorite

"Bu aşının koruyuculuğu daha güçlü ve uzun" başlıklı haberde tematik açıdan başlık, yeni bir aşının tanıtımının yapıldığını göstermekte ve makro boyutta haber spotunda doktor otoritesine başvurulmaktadır. Spotta hekim, ürettikleri aşının, ülkede kullanılan mRNA ve inaktif aşılarından farklı canlı bir aşı olduğunu bunun yanı sıra kuvvetli bir bağışıklık oluşturduğunu, tasarımıdaki farklılığıyla güçlü ve koruma süresinin uzun olmasını sağladığını belirterek aşıya olan talebi arttırmaya çalışmaktadır. Haber otoritesi doktor, Oxford Üniversitesinde de benzer çalışmaların yapıldığını söyleyerek "kanıtsallık" stratejisine başvurmuştur. Kitle iletişim araçları inanç oluşturma, önyargıları kırma konusunda ideolojik kanıtsallık stratejisine başvurmaktadır (Van Dijk, 2003, s. 87).

Mikro anlamda seçilen sözcüklerde önceki aşının yeterli koruma sağlamadığı buna karşın ürettikleri aşının hem ağız hem de burundan kullanılma olanağı sağlayarak daha etkili bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir. Haber otoritesi geliştirdikleri aşıya talebi arttırmak ve piyasaya sürmek için insanları aşı tüketimine yönlendirmektedir.

Bireylerin pandemi döneminde evde geçirdikleri zaman artarken, internette ziyaret ettikleri sayfalar ve tüketim pratikleri de değişmiştir. Bu ziyaretler genellikle sağlık haberlerine yönelik gerçekleştirilmiştir. Sağlık haberleri içerikleri genellikle sağlıkla ilgili ve covitten korunmaya yönelik sağlık hizmeti, gıda ürünleri, ilaçlar, aşılar gibi tüketime yönelik oluşturulmuştur (Erdoğan, 2020, s. 1313).

5. Sonuç ve Öneriler

Tüketim kültürü toplumsal yapının her katmanında büyük etkiler yaratarak, sosyal bilimlerin farklı alanlarında detaylı incelenebilecek zengin bir konuya dönüşmektedir. Kapitalist sistemin varlığını sürdürme stratejisi tüketim kültürü

üzerinden şekillenirken bu süreç sürekli olarak yeni tüketici profilleri yaratma çabasıyla beslenmektedir. Bu çabalar aynı zamanda tüketici merkezli bir toplumun sürdürülebilirliğini sağlamak adına kritik bir rol oynamaktadır. Tüketim kültürünün bireylerde içselleştirilmesi söz konusu olduğunda ise en etkili araç kitle iletişim araçları olarak öne çıkmaktadır; çünkü bu araçlar, yalnızca tüketim alışkanlıklarını pekiştirmekle kalmaz aynı zamanda sağlık gibi hayati bir alanda da tüketim odaklı bir algı yaratmakta önemli bir işlev görmektedir. Bu bağlamda sağlık haberleri de, kapitalist tüketim kültürünün normlarını pekiştiren ve bireyleri sürekli bir tüketime yönlendiren güçlü bir mecra haline gelmektedir. Bu çalışma, sağlık haberlerinde tüketim kültürüne dayalı söylemlerin ekonomi-politik bağlamda nasıl şekillendiğini ve bu söylemlerin tüketim kültürü ile nasıl iç içe geçtiğini tüm boyutlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Sağlık haberciliği, tüketim kültürünü inşa eden çeşitli dinamiklerle birlikte çok katmanlı bir biçimde ele alınmış ve bu kültürün temellerini oluşturan yapılar detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Eleştirel söylem analizi yaklaşımıyla güncel sağlık haberlerinde tüketimi özendiren stratejiler ve çekicilik unsurları dikkatle çözümlenmiştir. Bu haberlerde yalnızca hastalıkların tedavisi ve sağlık iyileştirme yöntemlerine dair verilen bilgiler değil aynı zamanda sağlık hizmetleri, hastaneler, hekimler, ilaçlar, besin takviyeleri ve kozmetik ürünlerinin reklam stratejileri de öne çıkmaktadır. Bu unsurlar sağlık haberlerinin rolünü yalnızca bir bilgilendirme aracı olmanın ötesine taşımakta aynı zamanda tüketim ideolojisini pekiştiren bireyleri sürekli bir tüketim döngüsüne sürükleyen ve onları sağlık üzerinden tüketime yönlendiren güçlü bir mecra haline getirmektedir. Tüketim bu haberlerde bir ihtiyaçtan öte sağlığın ve bedenin yeniden şekillendirilmesi ve ticarileştirilmesi adına bir araç olarak kullanılmaktadır.

Sağlık haberleri, belirli stratejik mekanizmalar çerçevesinde toplumun duygusal ve psikolojik zaaflarına hitap ederek tüketime dayalı bir pazarlama ağını örmektedir. Korku, kaygı, endişe ve risk gibi insani duygulara seslenen bu haberler, sağlıkla ilgili meseleleri sadece bir bilgi akışı olarak sunmakla kalmaz aynı zamanda tüketime yönelik bir algı inşa etmektedir. Bu bağlamda sağlık haberlerinde yer alan ürün tanıtımları ve reklamlar, doğrudan bireylerin tüketime yönlendirilmesine hizmet ederken bu süreç sağlık haberciliğinin ekonomi-politik yapısını da ortaya koymaktadır. Günlük yaşamda sağlık konularının sürekli olarak tıbbileştirilmesi, bireysel sorumluluk gibi temalar üzerinden tıbbi zorunluluk algısı oluşturulması, sağlığın metalaştırılması ve bireylerin sağlıkla ilgili kararlarının tüketime dayalı bir perspektiften şekillendirilmesi, tüketim kültürünün sağlamlaştırılmasına olanak tanımaktadır. Sağlık, artık yalnızca biyolojik bir kavram olarak kalmamakta aynı zamanda estetik, beden algısı, güzellik, beslenme, diyet, hastalık ve Covid-19 gibi popüler temalar üzerinden, tüketim odaklı bir anlatı ve kimlik inşasına hizmet etmektedir. Bu haberler, söz konusu temaları belirli kategoriler altında şekillendirerek, tüketime yönelik davranışları pekiştiren bir düzenek kurmaktadır. Burada ekonomik çıkarlar, ideolojik yönelimler ve hegemonik yapılar sağlık haberlerinin yapısal çerçevesini biçimlendirirken kapitalist sistemin ve serbest piyasanın çıkarlarına hizmet eden

bir işlevi yerine getirmektedir. Sağlık metalaştırılmış bir değer olarak bireylerin gündelik yaşamına dahil edilirken her bir sağlık haberi bu kültürel ve ekonomik yapının sürdürülebilirliğine katkıda bulunan bir araç haline gelmektedir. Tüketim sadece maddi ihtiyaçları karşılamaktan öte sağlıklı bir beden, ideal estetik ve bireysel başarı hikayeleri üzerinden bir kimlik ve değer ölçütü oluşturmanın temeline yerleştirilmektedir.

Bu çalışmada incelenen dönemde sağlık haberlerinin tüketime yönelik çeşitli stratejik söylemlerle biçimlendirildiği ve bu haberlerin toplumun popüler kültürel dinamiklerinden beslenerek şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Sağlık, beden ve tüketim arasındaki ilişki, medya ile sağlık endüstrisi arasındaki ekonomi-politik bağları pekiştirirken haberler üzerinden bu ilişkilerin nasıl derinleştirildiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, popüler temalar üzerinden sağlıkla ilgili söylemler inşa edilmekte bu söylemler ise tüketim kültürünü besleyecek şekilde stratejik bir biçimde kurgulanmaktadır.

Hastalık ve sağlıklı yaşam haberlerinde kullanılan korku, risk ve kaygı söylemleri bireylerin sağlıkla ilgili endişelerini körükleyerek, bu kaygılar üzerinden sağlık hizmetlerinin ve gıda ürünlerinin tüketimi sağlanmaktadır. Burada ideolojik stratejiler olan kanıtsallık, otorite ve genelleştirme unsurları tüketim davranışlarını meşrulaştıran ve yaygınlaştıran araçlar olarak işlev görmektedir. Sağlık bir tehdit unsuru haline getirilirken bu tehditlere karşı çözüm olarak sunulan sağlık hizmetleri ve ürünlerle bireylerin tüketime dayalı kararlarını etkileme amacı güdülmektedir. Estetik ve güzellik kategorisindeki haberlerde ise beden tıbbileştirilmekte ve bireysel bir sorun olarak sunulmaktadır. Estetik ve güzellik sağlıkla özdeşleştirilerek bireylerin bedensel ve dışsal algıları üzerinden manipülasyon yapılmaktadır. Burada ideal beden ve güzellik söylemleri tıbbi bir zorunluluk olarak sunulmakta bu söylemler aracılığıyla sağlık hizmetlerinin, kozmetik ürünlerin ve beslenme takviyelerinin tüketimi teşvik edilmektedir. İdeolojik stratejiler olarak otorite, sınıflandırma ve kanıtsallık bu tüketim alışkanlıklarını pekiştiren ve toplumsal baskıyı artıran unsurlar olarak devreye girmektedir. Beslenme ve diyet kategorisindeki haberlerde ise beden idealize edilmekte, tıbbileştirilmiş bir estetik meta olarak sunulmakta ve bireysel sorumluluk üzerinden bedene yönelik tercihler ve seçimler vurgulanmaktadır. Beslenme ve diyetle ilgili sağlık sorunları, hastalıklarla ilişkilendirilerek bireylerde korku duyguları hekim otoritesi aracılığıyla baskı altına alınmaktadır. Böylelikle bireyler sağlık hizmetlerine ve ürünlere yönlendirilmektedirler. Buradan hareketle otorite, genelleştirme ve uslamlama stratejileri sağlık ve tüketim arasındaki ilişkilerin meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Pandemi döneminde yaşanan izolasyonlar ve bireylerde oluşan korku, kaygı, endişe gibi durumlar yapılan tüketimleri sınıf, statü, saygınlık amacından sıyrarak sağlığa yönelik yapılan tüketimler haline getirmiştir (Yaman, 2021, s. 41). Dolayısıyla covid-19 pandemisi çerçevesinde ise sağlık tehditleri ve risk unsurları üzerinden aşılar, ilaçlar ve gıda ürünlerinin önerildiği haberlerde yine otorite ve kanıtsallık stratejileriyle tüketicilerin tüketime yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Pandemi,

sağlık haberciliği aracılığıyla sadece biyolojik bir kriz olarak değil aynı zamanda ekonomik bir fırsat ve tüketime dayalı bir pazar olarak sunulmaktadır. Sonuç olarak sağlık haberleri, ekonomi-politik ilişkiler doğrultusunda sağlık kavramını tüketime dayalı bir meta haline getirirken bireylerin sağlık anlayışını da ticarileştirmektedir. Biyolojik açıdan sağlıklı olma durumu medya aracılığıyla tüketimle ilişkilendirilmekte ve bu ilişki sürekli bir tüketime dayalı döngü oluşturmaktadır. Bu stratejik söylemler sağlık üzerinden hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kapitalist tüketim kültürünü sürdürülebilir kılacak şekilde inşa edilmektedir. Gelecekteki araştırmalarda, sosyal medya platformlarında yayımlanan sağlık haberlerinin tüketim kültürüyle ilişkisi daha detaylı bir biçimde incelenebilir. Bu tür karşılaştırmalı analizler, internet haberleri ve sosyal medya haberlerindeki tüketim unsurlarının farklılıklarını ve benzerliklerini ortaya koyarak tüketim kültürünün dijital mecralarda nasıl şekillendiğini anlamaya yardımcı olabilir. Böylece farklı dijital medya ortamlarındaki söylem ve stratejilerin sağlık üzerinden tüketime yönlendiren etkileri daha kapsamlı bir biçimde analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K., & Erdoğan, İ. (1994). *Popüler kültür ve iletişim*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Aytaç, Ö. (2006). Tüketimcilik ve metalaşma kıskacında boş zaman. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 27-53.
- Baudrillard, J. (2017). *Tüketim toplumu*. (N. Tural, ve F. Keskin, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumann, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile yorumlayıcılar*. (K. Atakay, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bocock, R. (2014). *Tüketim*. (İ. Kutluk, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çoban, S. (2013). *Hegemonya aracı ve ideolojik aygıt olarak medya*. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Demez, G. (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 512-532.
- Duhm, D. (1996). *Kapitalizmde korku*. (S. Şölçün, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Duman, Z. (2018). *Tüketim sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (1999). Popüler kültür alanında egemenlik ve mücadele. N. Güngör (Ed), *Popüler Kültür ve İktidar* içinde, (s. 18-52). Ankara: Vadi Yayınları.
- Erdoğan, G. M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13(3), 1296-1318.
- Fiske, J. (2012). *Popüler kültürü anlamak*. (S. İrvan, Çev.) İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Fromm, E. (2003). *Sahip olmak ya da olmak*. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Gezer, T. O. (2018). Teknikleri, İnternet Haberciliği ve Haber Yazım. K. Duman (Ed), *İnternet haberciliği kuram, uygulama ve eleştiri* içinde, (ss. 21-56). İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Green, L. (2010). *The internet is an introduction to new media*. Oxford : Berg publications.
- Gülez Bozbek, H. (2014). *Tüketim Kültürünün İnşa Ettiği Bedenler: Tüketim Sağlık Medikalizasyon İlişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi.
- Gülvitin Gür, E. (2009). *Tüketim Kültürü Bağlamında Sağlık Haberleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Gürcan, H. İ. (2002). İnternet Haberciliğinde Yazım Tekniği Yaklaşımları. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(12), 27-45.
- Gwyn, R. (2002). *Communicating Health And İllness*. London: Sage Publications.
- Ivan, I. (2014). *Sağlığın Gaspı*. (S. Sertapoğlu , Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tones, K., & Tilford , S. (2001). *Health promotion:Effectiveness, Efficiency and Equity*. Cheltenham: Nelson Thornes,
- Karaduman, M. (2002). *Değişen İletişim Ortamı, Yeni Medya ve İnternet Gazeteciliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kurtdaş, Ç. (2016). "Sağlıklı Yaşam!" Sloganı Etrafında Şekillenen Yeni Tüketim Biçimleri. *Sosyolojik Düşün*, 1(1), 1-10.
- Lodziak, C. (2003). *Kapitalizm ve kültür: ihtiyaçların manipülasyonu*. (B. Kurt , Çev.) İstanbul: Çitlembik Yayınevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, ve D. Kömürcü , Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Omay, U. (2008). İhtiyaçların manipülasyonu ve çalışma. *Journal of Social Policy Conference*, 0(54), 77-94.
- Özcan, B. (2007). Geç kapitalist tüketim toplumunun tüketici kimliklerine ev sahipliği yapan "Meta Beden". *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2(3), 217-238.
- Philip, S. (2005). *Kültürel Kuram*. (S. Güzelsarı, ve İ. Gündoğdu,çev.) İstanbul: Babil Yayınları.
- Postman, N. (2014). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- Shoemaker, P., & D. Reese, S. (1997). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. S. İrvan (Ed), *Medya Kültür Siyaset* içinde, (ss. 99-138). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sözen, E. (2014). *Söylem -belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksitive*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Sütlaş, M. (2007). *Medya için sağlık sağlık için medya*. İstanbul: Bas-Haş Yayınları
- Toplum ve Hekim Dergisi. (2002). Sağlık bilinci ve medya toplantıları. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 450-553.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara : Dost Kitapevi Yayınları
- Turancı, E., & Eşiyok, E. (2018). Magazine as a Source for Promoting Health Consumption: A Comparison of "Women's Health" and "Men's Health" Magazine. *Galatasaray University Journal of Communication*, (28), 239-255. doi: 10.16878/gsuilet.436047

- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (1946).Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi Raporu 2019. <https://www.tgc.org.tr/> (Erişim tarihi: 18.03.2022).
- Ümit, E., & Ay, Ahmet (2022). Pandemi Döneminde Değişen Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 4(2) 72-86
- Van Dijk, T. (1988). *News as discourse*. London: New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, T. (2003). *Söylem ve ideoloji*. (B. Çoban, Z. Özarslan, ve N. Ateş, Çev.). İstanbul: Su Yayınları.
- Yaman, D. (2021). Tüketim ve Tüketim Toplumu Kavramlarının Covid-19 Pandemi Süreci Çerçevesinde İncelenmesi. *The Journal of Communication and Social Studies*, 1(1), 30-45.
- Yusuf, D. (2010). *Haber söylem ideoloji*. İstanbul : Başlık Yayın Grubu.
- Yüksel, E. (2017). Sağlık Haberciliğinde "Buluş, Keşif ve Teknolojik Yenilikler"in Yeri. 3. *Uluslararası Sağlık İletişimi Sempozyumu*, Atatürk Üniversitesi.
- Yüksel, E., & Gürcan, H. İ. (2001). *Habercinin el rehberi*. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İletişim teknolojilerinin dijitalleşmesiyle birlikte haber üretimi, haber alımı ve haber okuma uygulamaları da değişmektedir. İnternet gazeteciliği, geleneksel haber üretim yöntemleri kullanılarak formüle edilen yeni ve güncel bir haber formatı olarak ortaya çıkmaktadır. İnternet haberciliği haberlere metin, ses, görüntü ve video gibi özelliklerle zaman veya mekan sınırlaması olmadan bireylerin erişim sağlamasına olanak tanımaktadır. Radyo, televizyon ve sinema gibi özellikleri bir arada sunan internetin multimedya özelliği küresel bir iletişim biçimi sağlaması bakımından haber yayıncılığında da önemli değişikliklerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Haber siteleri, internetteki bu fırsatlardan yararlanarak geleneksel gazeteciliğe yeni bir soluk getirmiş ve internet gazeteciliğini yaratmıştır. İnternet gazeteciliği, profesyonel gazetecilik uygulamalarını kullanarak insanlara haberleri yeni bir şekilde ulaştırmaktadır. Sağlık haberleri de internet gazeteciliğinin yeni yöntemlerle kitlelere ilettiği haberler arasındadır. Sağlık haberleri, insanların zihinsel, fiziksel ve yaşamsal olarak kaliteli bir yaşam sürmelerine yardımcı olacak bilgileri sağlamayı amaçlamaktadır. Sağlık gazeteciliğinin bir diğer amacı da insanları halk sağlığı konusunda bilgilendirmek, farkındalık yaratmak ve sağlık gelişimi ve değişimi konusunda uyarmaktır. Günümüzde bireyler kitle iletişim araçları aracılığıyla sağlık bilgilerine kolayca erişebilmektedir ve sağlık gazeteciliği internet haberlerinde öne çıkmaktadır. Sağlık haberleri halk sağlığı davranışlarını, tedavi seçimlerini ve tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir. Örneğin, kolesterolün çeşitli hastalıklara neden olduğuyla ilgili haberler hayvansal ürün tüketimini azaltırken bitkisel gıdaların satışını artırabilir. Bu, sağlık haberlerinin tüketici kültürünü teşvik etmedeki etkisini göstermektedir. Tüketici kültürü, temel ihtiyaçları, neyin ihtiyaç duyulduğunu ve neyin duyulmadığını bulanıklaştırmak ve bireyleri ihtiyaç duymadan tüketmeye yönlendirmek gibi stratejik yöntemlerle bireylere mal ve hizmet sunar. İnternet sağlık haberleri bireyleri sürekli olarak manipüle eder ve bilinçsiz kararlar almalarına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, tüketici kültürünün bireylerin yaşamlarında sağlıkla ilgili konularda etkili olduğu ve davranış değişiklikleri yarattığı gerçeği şüphesiz internet sağlık gazeteciliği aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu çalışmada internet haber sitelerindeki sağlık haberlerinde yer alan metinlerin tüketim kültürü ile ilişkisinin boyutları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sağlık haberleri; sağlık endüstrisi, sağlığın politik ve neoliberal yapısı çerçevesinde anlamlandırılarak sağlık haberlerinde tüketim kültürü üzerinden üretilen söylemler Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi ve Van Dijk'ın ideolojik söylem stratejileri ile Analiz edilmiştir. Çalışmada Türkiye'de ulusal yayın yapan izlenme ve okunma oranları bakımından sayılı haber siteleri arasında yer alan sabah.com.tr'de yayınlanan sağlık haberleri analiz edilmiştir. Çevrimiçi sağlık

haberlerinde tüketici kültürünün hangi kategorilerde teşvik edildiğini belirlemek için çalışmada şu sorular ele alındı: Sağlık haberlerinde hastalık ve sağlık arasındaki ilişki nasıl ele alınıyor? Sağlık haberlerinde vücut sunumu ve estetik içerik var mı? Sağlık haberlerinde sağlıklı beslenme içeriği nasıl ele alınıyor? COVID-19 salgını sağlık haberlerinde nasıl ele alınıyor? İncelenen haberlerin "sabah.com.tr" üzerinde dört farklı kategorisi bulunmaktadır, 8 haber analiz edilmiştir ve her kategoriye en çok tıklanan iki haber temsil etmektedir. Analizlerde Van Dijk'in makro ve mikro temelli yaklaşımları temele alınarak haberde kullanılan stratejiler vurgulanmış ve tüketim ile ilişkisi ortaya çıkarılmıştır. Eleştirel söylem analizi çerçevesinde, bedenin tıbbileştirildiği ve hastalık, sağlıklı yaşam, estetik, güzellik, diyet, beslenme gibi belirlenmiş kategoriler üzerinden tüketim kültürünün teşvik edildiği gözlemlenmektedir. Haberlerde, bireylerin sağlık ve sağlıksızlığı, Van Dijk'in ideolojik söylem stratejileri çerçevesinde korku ve endişelerini tetikleyecek şekilde beden üzerinden görünür kılınmaktadır. Beden, estetik, kozmetik, tıp, alternatif tıp, gıda ürünleri ve sağlıklı yaşam gibi endüstriler tarafından tekelleştirilerek metalaştırılmaktadır. Bireyler sürekli olarak estetik, kozmetik, alternatif tıp, tıp ve sağlıklı yaşam gibi endüstrilerin mal ve hizmetlerini satın almaya ve tüketmeye yönlendirilmektedir. Haberlerde tüketici kültürünü teşvik etmek için kullanılan stratejiler çoğunlukla otorite ve kanıtsallık stratejileridir.

EXTENDED ABSTRACT: With the digitalization of communication technology, news production, news reception, and reading practices are also changing. Internet journalism is emerging as a new and current news format formulated using traditional news production methods. The multimedia feature of the internet, which provides access to personal news and features such as text, audio, images, and video without any time or space limitations, and which offers features such as radio, television, and cinema together, is both national and international at the same time and provides a global form of communication that is gradually disappearing, indicating that significant changes are taking place in news broadcasting. Taking advantage of these opportunities on the internet, news sites have brought a new breath to traditional journalism and created internet journalism. Internet journalism is delivering news to people in a new way using professional journalism practices. Health news is also among the news that internet journalism conveys to the masses with new methods. Health News aims to provide information to help people live a quality life mentally, physically, and vitally. Another aim of health journalism is to inform people about public health, create awareness, and warn about health development and change. Today, individuals can easily access health information through mass media, with health journalism standing out in internet news. Health news can influence public health behaviors, treatment choices, and consumption habits. For example, news about cholesterol causing various diseases may reduce animal product consumption while increasing sales of plant-based foods. This demonstrates the impact of health news in promoting consumer culture. Consumer culture offers goods and services to individuals through strategic methods such as blurring basic needs, what is needed and what is not, and directing individuals to consume without needing. Internet health news constantly manipulates individuals and causes them to make unconscious decision. From this point of view, the fact that consumer culture is influential in the lives of individuals on health-related issues and creates behavioral changes is undoubtedly realized through internet health journalism. Therefore, in this study, the dimensions of the relationship between the texts in health news on internet news sites and consumer culture were tried to be revealed. Health news, health industry, health politics, and the neoliberal structure of health within the framework of discourses produced through consumer culture in health news are analyzed with Van Dijk's critical discourse analysis and Van Dijk's ideological discourse strategies. The study analyzed health news published on sabah.com.tr, among the few news sites broadcasting nationally in Turkey regarding viewing and reading rates. The following questions were addressed in the study to determine the categories in which consumer culture is encouraged in online health news: How is the relationship between disease and health addressed in health news? Is there body presentation and aesthetic content in health news? How is healthy nutrition content addressed in health news? How is the COVID-19

pandemic addressed in health news? In the period examined, 145 news stories were identified on "sabah.com.tr," where consumption was explained through culture. The content of these news articles can be examined one by one using the research questions, and the prominent themes and frames can be divided into specific categories. The four categories determined can be listed as follows. "Disease and healthy life", "Aesthetics and beauty", "Nutrition and Diet", "Covid-19 pandemic." The news examined has four different categories on "sabah.com.tr," 8 news items were analyzed, with the two most clicked news items representing each category. In the analyses, the strategies used in the news were emphasized based on Van Dijk's macro and micro-based approaches, and their relationship with consumption was revealed. Within the framework of critical discourse analysis, it is observed that the body is medicalized, and consumer culture is encouraged through determined categories such as disease, healthy living, aesthetics, beauty, diet, and nutrition. COVID-19 in health news texts analyzed through consumer culture. In the news, the health and unhealthiness of individuals are made visible through the body in a way that will trigger their fears and anxieties within the framework of Van Dijk's ideological discourse strategies. The body is commodified by being monopolized by industries such as aesthetics, cosmetics, medicine, alternative medicine, food products, and healthy living. Individuals are constantly directed to purchase and consume goods and services of industries such as aesthetics, cosmetics, alternative medicine, medicine, and healthy living. The strategies to promote consumer culture in the news are primarily authoritative and evidential.